

Ahmed Ziyâüddin
Gümüşhânevi

عنه

EHL-İ SÜNNET
İ'TİKADI

Bedir Yayınevi

Duzenim.com.tr
2018-07-08

Mürşid-i Kâmil — Âlim-i Rabbânî — Şeyh
GÜMÜŞHANELİ AHMED ZİYÂÜDDİN

Kuddise Sırruh Hazretleri

EHL-İ SÜNNET İ'TİKADİ

BU ESER

Dünyada ve âhrette selâmet bulmak, ebedî saadete kavuşmak, Hakk'ın (c.c.) ve Resûlünün (s.a.) rızalarını kazanmak, «Fırka-ı Naciye» denilen ehl-i sünnet mezhebi içindeki bahtlılar zimresine katılabilmek için bilinmesi gerekli İtikad, elfaz-ı küfr, tas-hih-i a'mal ve benzeri mevzularla alâkâlı hükümleri ve incelikleri öğreten ve her müslimana son derece lüzumlu ve fâideli olan temel bir din kitabıdır.

Arapçadan Türkçeye Çevirenler:

ABDÜLKADİR KABAKÇI

FUAD GÜNEL

Ezher Üniversitesi (Arap Dil ve
Edebiyatı) ve Bağdad Ü. (İlahiyat
Fakültesi) Mezunu

Yüksek İslâm Enstitüsü Mezunu,
Üsküdar Vâlîde-i Atık Câmîl
İmam ve Hatibi

DÖRDÜNCÜ BASKI

BEDİR YAYINEVİ

Ankara Cad. No. 7
Cağaloğlu - İstanbul

1406 - 1986

DİKKAT!

Kâğıt ve matbaa fiyatlarının son derece yllksek; kitap baskısıyla ilgili diğer masrafların anormal derecede pahalı oluğu yzünden bu eser baskı ve dizgi tekniğinden istifade edilerek, az sahlfeye çok yazı sığdırılmak suretiyle nisbeten küçük bir hacimle sunulmuş, aslının TAM ve EKSİKSİZ bir tercümesidir. Ayrıca şerh kısımları 8 punto hurufatla dizilerek kâğıttan tasarruf edilmiştir. Bu suretle kitabı muhterem okuyucularımıza ucuz bir fiyatla sunmak imkânını bulmuş oluyoruz. Bazı nâşirler dini kitapları (hacimli ve büyük görünüşler diye) çok iri puntolarla ve sahlfeelerde geniş aralıklar, lüzumsuz boşluklar bırakarak neşretmekte ve piyasaya fâhiş fiyatlarla sürmektedirler. Durumu, feraset sahibi kitapseverlerin dikkat nazarlarına sunarız. Hürmetlerimizle.

BEDİR YAYINEVİ

■

DİKKAT

Bu eserin hem metin, hem de şerh kısımları A. Z. Gümüshânevi hazretlerinin telifi olup, her iki kısım da lisanımıza Arapça'dan tercüme edilmiştir.

■

Gumüşhane Tekkesi'nin son zamanlarına ait bir fotoğraf. (Cami ve tekke temellerine kadar yıkılıp yok edilmiştir.)

(Necdet ve Nedret İşli beylerin arşivinden)

■
EHL-İ SÜNNET İTİKADI

■
Gümüshâneî Ahmed Ziyâuddin Hazretleri
■

■
Kitabın Arapça Unvânı:
Câmlu'l-Mütûn fi Hakd
Envâl's-Sifâtî'l-İlâhiyye
ve Elfâzî'l-Küfri ve
Tashihî'l-A'mâll-'Aciblye

■
BEDİR YAYINEVİ
■

Tenbih

Aziz Müslüman!

Bil ki, itikad ve amelde yegâne hak yol Ehl-i Sünnet ve cemaat yoludur. Bu yol Resûlullah sallâllahu aleyhi ve sellem Efendimizle ashabının (radıyallahu anhum cemaîn) mübarek yoludur. Nitekim hadis-i şerifte meâlen: «Ümmetim yetmiş üç fırkaya parçalanacak, biri müstesnâ bu fırkalar cehennemlik olacaktır. Cehennemden kurtulacak fırka benim ve ashabının yolundan gidenlerdir» buyurulmuştur.

Ashâb-ı kirâm, Tabîin ve ilk çağ müslümanlarına «Selef-i Sâlihîn» denir. Onlar itikadi mevzularda fazla teferruata girmezler, herşeyi olduğu gibi kabul ederler, münakaşa etmezler, te'vil yoluna sapmazlardı. Ancak zamanla İslâm dünyasında bozuk fırkalar türedi, sapık inancılar meydana çıktı. Bunun üzerine ümmeti dalâlet ve bid'atlerden korunmak üzere ehl-i sünnet önderleri İslâm akaidinin hükümlerini tedvin etmişler, hakkı bâtıldan ayırmışlardır. Çünkü dinimize karıştırılmak istenen hatâli inançların ayıklanması, halkın aydınlanması, doğrunun yanlıştan tefrik edilmesi için artık delillere başvurmak, te'vil ve tefsire müracaat etmek, derlullüğe münakaşa ve müzakerelere girişmek zaruret olmuştu.

İtikadda ehl-i sünnet mezhebinin iki büyük imâmı vardır:

İmâm Eş'ari ve İmâm Matürîdî. Bu iki imâm, sünni müslümanların inanç önderleridir. Cenab-ı Hak her ikisinden ve onların yolundan giden âlimlerden razı olsun.

Daha sonraları «Selefiye» denilen hatâli bir mezhep çıkmıştır. Bunun kurucusu İbû Teymiye'dir. Devam ettiricileri de Muhammed İbn Abdülvehhab, Cemalüddin Afgani, Muhammed Abduh, Reşid Rıza gibi gayr-ı muteber eşhastır. «Selef-i Sâlihîn» ile «Selefiye Mezhebi»ni birbirine karıştırmamak gerekir. Birinciler ehl-i sünnetin öncüleridir, ikinciler ise ehl-i bid'attendir.

Zamanımızda İslâm dünyasında gerek itikad gerekse amel ve furuât sahasında hayli bozuk mezheb ve yol türemiştir. Bellibaşlıları: Selefiye, Vehhâbiye, Lâ-mezhebiye (Mezhebsizlik mezhebi), Mezhepleri Tefrik (hükümlerini ve kolaylıklarını birbirine karıştırma), Dinde Reformculuk, Humeynicilik gibi bid'at yollarıdır. Akli başında her müslümanın bu sapıklıklardan uzak durması ve ehl-i sünnet mezhebine sınıksız yapışması gereklidir.

Elinizdeki bu eser büyük nakşî şeyhi, kâmil mürşid, ilmiyle âmil âlim Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevi hazretlerinin müslümanları uyararak ve kurtarmak maksadıyla tertipleddiği çok faydalı ve mübarek bir kitaptır. Sanki, sapıklık ve bid'at fırtınalarının estiği bir denizde boçalayan zavallılara atılmış bir kurtuluş ipidir.

Bu kıymetli te'lif büyük imamunuz Şeyh Ebû Mansur el-Mâtürîdî hazretlerinin görüşlerine uygun olarak hazırlanmıştır.

Aziz müslüman!.. Elindeki bu kitabı oku, akaidini tashih et ve Hakk'ın rızasına nâil ol. Vesselâmu aleykum...

BEDİR YAYINEVİ

AÇIKLAMA

İslami faaliyetler ve hizmetler sahasında halisile mağşu-şun, temiz ile kirlinin, iyi niyetli ile kötü niyetlinin, ehliyetli ile ehliyetsizin karmakarışık ve içiçe olduğu garip bir devirde yaşamaktayız. Basın, kitapçılık, yayıncılık alanlarında da durum böyledir. Sözde hizmet iddiasıyla ortaya atılan bir takım şahıs, müessese ve gruplar yüce mukaddesatımızı istihdam ve istismar etmekte, zarar vermekte, hizmet ve faaliyet mevzu-larını mınıcklamaktadırlar.

Dini ve ger'i eserlerin te'lif, tercüme, basım, yayım ve satışları umumiyetle İslâm fikhının, ahlâkının ve âdâbının izin vermediği yolsuzluklara mevzu teşkil etmektedir. Mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim bile istihdam ve istismar mevzuu kılınmaktadır. Telif, basım ve yayım hukuku belli müessese-lere ait kitapları sahiplerinden izin almaksızın kaçak şekilde ofsetle basarak kitap korsanlığı yapmalar, başkalarının kitap-larını (ufak tefek değışikliklerle) aşırıp taklid ve intihal et-meler vukuat-ı âdiye sırasına girmiştir. Din kitapları ehliyet-siz, liyakatsiz, kabiliyetsiz bâzi eşhas-ı muzırranın kâr âleti haline düşmüştür.

Bu hal dinimize ve ümmetimize zarar vermektedir. Bu- nun çâresi din kitaplarının alımında son derece titiz davranıl-ması, ancak ehl-i sünnet mezhebine uygun ve te'lif, tercüme, basım ve teclidi esnâsında gereken ihtimam sarf edilerek ha- zırlanmış ciddi kitapların seçilmesidir.

Bedir Yayınevi, islâmî neşriyat sahasında uzun yıllar hiz- met vermiş bir müessese olarak yukarıdaki hususları müslü- man kamuoyuna arz etmeyi bir vazife bilmektedir. Hürmet ve selâmlarımızla...

BEDİR YAYINEVİ

Bu eserin bütün hukuku Bedir Yayın- evine ait olup taklid ve intihal edenler hakkında adli tâkibata başvurulacaktır.

Bu eserin Arapça aslının neşri münasebetiyle
o devirde (hicri 1273) yazılan takrizler

TAKRİZ

Âlimleri, peygamberlerin vârisi kılan Allah'a hamdolsun, Salât u selâm, takvâ sahiplerinin istinadgâhı Peygamber Efendimiz Muhammed Mustafa'ya ve her biri gökteki yıldızlar gibi (yol gösterici) olan âlme ve ashâbına olsun,

Bu kitap, mütekaddimin ve müteahhirin âlimlerinin eserlerindeki mühim meseleleri ihtivâ etmektedir. Ben bu kitapta, ebediyyen faydalanılabilecek nefis bahisler ve ilgili çekiçi meseleler gördüm, Ey Allah'ım, sen bu kitabı te'lif edenin sa'yini meşkûr, ilminin ziyâde, ömrünün uzun ve amelini makbul eyle!..

Fâkir, hakir, dîn âlimlerinin ayak
tozu, dervişlerin hizmetkârı
(Şeyh)
Ebu Bekir bin Mustafa
el-Boşabadî
(İstanbul'da mukim)

TAKRİZ

Ey biz! imân, irfân ve hidâyetle nimetlendiren Allah'ım!

Biz! ebediyyen hak yolda sâbit kıl. Hudutsuz mevhibelerine hamd ederiz.

Kendisine tâbi olan herkesin kerih şeylerden korunduğu Hazret-i Muhammed Efendimize de salât ü selâm ederiz.

Dini ikâme ve tahkim için olanca gayretlerini sarf eden âlme, ashâbına, onlara kıyâmete kadar tâbi olan imamlara, müteahhidlere ve ilmi ile âmil olan âlimlere selâm olsun, Allah hepsinden râzi olsun.

Bu muteber eser ve onun iftihâra değer müellifi bana takdim edildiği zaman, onun ihtivâ ettiği seylere baktım ve gördüm ki, bu kitap coşkun bir nehir, dipsiz bir deryâdır. Üstelik bu deryâdaki ceyherleri çıkarmak gâyet kolay. Hazine bütün ihtisâmı ile ortadadır. Tatlılık ve

eksşiliklerden arınmış ve özü kalmıştır. Meşgul olmaya, istifâdeye, içn-
dekileri alıp kabul etmeye lâıyk bir eserdir.

Bu paha biçilmez inciyi toplayan kimseyi, Allah şu hadis-i şerifin
sırrına mazhar kılmıştır: «Allah, kimin hakkında hayır dilerse, onu
dünde fakih (din âlimi, dini anlayan) kılar.»

Bu kitap için, «evvelkilerin sonrakilere devrettiği mükemmel bir
eserdir» demekte hiçbir mübâlağa olmasa gerekir.

Bu, Allah'ın tevfiqidir. Allah'a şükürler olsun. Allah onu dilekle-
rine ve ihtiyaçlarına nâil eylemek suretiyle mükâfatlandırsın.

Şeyh Muhammed Murad el-Buhâri
en-Nakşibendi (Kaddesallahu esrare-
hu) tokkesi Şeyhi
Hâcı Hâfız Feyzullah

KİTABIN EN SON SÖZÜ

(Arapça aslın en sonunda yer alan bu satırları, tercümcemizin baş tarafına
koymayı uygun gördük).

Bu veciz ve fâideli kitabın basılmasını bizlere bahşeden Allah'a
hamd olsun. Bu kitabın adı «CÂMIU'L-MÛTÛN»dur.

Ahireti isteyenleri irşâd etmekte, Kıyâmet Günü'nde kurtuluşu ara-
yanlara yol göstermektedir.

Bu eserin yazarı âlim, fâzil, kâmil AHMED ZİYÂÜDDİN bin
MUSTAFA'dır. Allah ona lutfu ile ve kendine yakın kılmakla muâmele
etsin.

Bu eser, Allah'ın lutfuna tamahkâr olan
AHMED RÂCI'nin matbaa nâzirliği es-
nâsında basılmıştır.

Bu kitabın basılışı, Matbaa-i Âmire'de
1278 (hicri) yılı Cemâziyel Ahir ayının
ilk günlerinde tamamlanmıştır.

Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevi Hazretleri

— BİSMİHİ TEALÂ —

Hicri 1228 (miladi 1813) yılında Gümüşhane'nin Emirler mahallesinde dünyaya geldiler. Babası Mustafa, dedesi Abdurrahman adlarını taşıyor. Kendi isimleri ise Ahmed'dir. Mahlâsları Ziyâüddin, İskapları Gümüşhanevi'dir. Pederleri ticaretle hayatını kazanan sâlih bir zat idi.

Beş yaşında okumaya başladı. Sekiz yaşına gelince Kur'an-ı Kerim, Delâil-i Hayrat, Kaside-i Bürde ve Hizbül'-A'zam kıraati için icâzet aldı. On yaşlarında iken babasının Trabzon'a hicretıyla birlikte o da oranın ileri gelen âlimlerinden âlet ve Şeriat ilimlerini tahsil etti. Küçük yaşta bir yandan babasının mağazasında yardımcılık hizmetini görür, bir yandan da büyük bir aşk ve şevkle ilim tahsiline sa'y ü gayret ederdi. Akli ticarete değil ilimdeydi. Boş zamanlarında bizzat elceğizliyle ördüğü keseleri satarak helâl para biriktirmeye çalışıyordu. Bu parayla ileride tahsilini ilerletmek için gereken masrafları karşılayacaktı.

1831'de amcasıyla birlikte alışveriş için İstanbul'a geldi. Babası için lüzumlu ticaret eşyasını aldıktan sonra onları amcasına teslim etti ve:

— Muhterem amcacığım, ben şu anda ilim ve marifet beldesi olan İstanbul'da bulunmaktan dolayı büyük bir saadet ve bahtiyarlık içindeyim. Ağabeyim askerden dönmüş bulunuyor. Benim için artık memleketime avdet etmek gerekmez. Burada kalıp ilimimi tamamlamak, seyr-i sülûkümü (tarikât ve tasavvuf tahsilimi) ikmal etmek arzusunda'yım. Benim için ilim ve marifet elde etmek herşeyden önce gelir. Sakın bana incinip gücenmeyiniz. Vaktiyle, ileride lâzım olur diye kendi ellerimle para keseleri örüp onları satarak birkaç kuruş biriktirmiştik. Bunları da kendime hiçbir şey ayırmaksızın şevce vererek babama gönderiyorum. Bana yardımcı olarak Cenab-ı Hak yeter. Üzerimde hakkı olan yakınlarım haklarını helâl etsinler, dualarını benden esirgemesinler. Ben kapanacağım medrese hüccresinde sizi dua ile anmaktan bir an geri kalmayacağım... dedi. Böylece İstanbul'da kimsesiz, garip bir ilim ve irfan âşığı olarak tam bir tevekkül ve teslimiyetle kaldı.

İlk menzilli Beyazıt Medresesinde küçük bir hücre. Orada Allah dostu sâlih bir zatın yardımı ve manevî terbiyesiyle hayli yol aldı. O muhteremin vefatından sonra Mahmud Paşa Medresesinde bir odaya taşındı. Süleymaniye Medresesindeki derslere devam etti. O zamanın

İleri gelen ulemasından Hâce-i Şehriyârî (padîşahın hocası) Hacı Hafız Muhammed Emin Efendi, Abdurrahman el-Harpûtî, Laz Osman gibi meşhur hocaların ders halkalarına devam ederek ilimde kemale ulaşmaya uğraştı. Nihayet âlet ilimlerini, onların vasıtasıyla 'alî ilimleri (Yüce Şeriat ilimlerini) elde etti, icâzet aldı. Bâyezid Camii dersîamlığına tayin olundu. Orada va'za, irşada, ders okutmaya başladı. Zaten o henüz daha icâzet almadan üstün zekâsı, kavrayışı ve çalışkanlığı ile hocalarının dikkatini çekmiş ve vekâleten Şerh-i Akaid okutmaya, bir yandan da eserler telif ve tasnifine başlamıştı.

Gümüşhanevî Ahmed Ziyâüddin hazretleri şeriatın zâhir ilimlerinde başarılı bir tahsil hayatından sonra icâzet almışlar, dersîamlık pâyesini elde etmişler ve ilim yayma faaliyetine başlamışlardır. Ama o, tasavvuf ve tarikat sahasında da olgunlaşmak istiyordu. Bu maksatla Mevlânâ Hâlid el-Bağdâdî (kuddise sirruh) hazretlerinin halifelerinden Abdülfettah hazretlerine intisap etmek, ondan el almak arzu ettiler. Bu zat şeyhinin emri mucibince hep yaya yürürdü. Şam'dan İstanbul'a yayan gelmişti. Gümüşhanevî hazretleri ona müracaat ederek intisap arzusunda bulunduğunu beyan ettiler. O şu cevabı verdi:

— Sizin, tarikatte nasip ve kısmetiniz benim vasıtamla değildir. Mânâ âleminizi nurlandırmakla vazifeli başka birisi vardır. Vakt-i merhununu gelince intisap eder, feyzinizi ondan alırsınız. Bekleyiniz.

Böylece Gümüşhanevî hazretleri hasret dolu bir bekleyişin çölesine gömüldü. O sırada Mevlânâ Halid hazretleri halifelerinden birine:

— Ey dost, İstanbul'a git ve filânçayı irşâd et. Çünkü o bizden sonra sahib-i zaman ve rehber-i tarikat olacaktır. O gül henüz açılmamış bir goncadır. Her ne kadar o beldeye başka halifeler gönderilmiş ise de onun nasibi ezelde sana tevdi edilmiştir. Git, hasret ateşiyle kavruarak mürşid arayan o misk ü amber kokulu velâyet goncasının açılmasına hizmet et. Bu hususta sâdât-ı kiram efendilerimizin ruhaniyetleri sana yardımcı olacaktır... buyurdular.

Hâlid-i Bağdâdî hazretlerinin vazifelendirdikleri bu şeyhin de ismi Ahmed Ziyâüddin idi. Lâkabı ise el-Ervâdî... Emr ü ferman gereğince bu yüce zat 1845'te İstanbul'a vardılar. Gümüşhanevî hazretleri mürşidinin gelişine ilâhî ilhamlar, sâdik rüyalar ile muttali oldu.

Şeyh Ervâdî hazretleri ve irşad vazifesi kendisine ezelde takdir buyurulan yüksek müridi bir sabah Şeyh Abdülfettah Efendi'nin odasında karşılaştılar. Gümüşhanevî, şeyhine intisap etti. Şeyh ona bir süre tarikat, zikir ve seyr-i sülûk yollarını tâlim eyledikten sonra ortadan kayboldu. Sonra 1847 yılında tekrar zuhur etti. Gümüşhanevî hazretlerine manevî merhaleler aştırdı, onu ruhanî yüksek derecelere ulaştırarak Nakşibendiyye, Kadiriyye, Sühreverdîyye, Kübrevîyye, Çeçtiyye tariklerinden icâzet verdi. Şeyh Ervâdî hazretleri hadis ilminde de son derece derin bir vukufa sahipti. Müridine bu ilimde de icâzet ver-

di. Ayrıca kendi telif ve tasnifleri olan 240 eserin okutulması ve öğretilmesi vazifesini de ona havale etti.

Şeyh Ervâdî hazretleri vazifesini yerine getirdikten sonra Gümüşhanevî hazretlerine Şeyh Abdülfettah ile sohbeteye devam etmeyi tavsiye ederek İstanbul'dan ayrıldılar ve bir daha görünmediler. Bu muhterem zat zülcenaheyn idi, yani hem zâhir hem bâtin ilimlerinde ihtisası vardı, Şiir de yazardı. Esercilerinin çoğu hadis ilmine dairdir. 1277 Hicri tarihinde 77 yaşında oldukları halde Trablusşam'da vefat etmişlerdir. Türbeleri halen orada müslümanların ziyaretgâhidir. Rahmetullahi aleyh.

Gümüşhanevî hazretleri Mahmud Paşa Medresesindeki hücreden sonra, İstanbul'da «Vilâyet» civarında bulunan câml-i şerife ve zaviyeye (Cumhuriyet devrinde yıkılmıştır) naklederek ömürlerinin sonuna kadar talebe ve derviş yetiştirmek ile meşgul olmuşlardır.

Bir ara (1867) hacca niyet etmişler, yolculuk esnasında İskenderiye ve Mısır taraflarında birbuçuk ay kadar tarikatlerini yaymışlardır.

1293 Osmanlı - Rus muharebesine bir kısım müridleriyle beraber iştirak etmişler, ateş hattında bulunmuşlar, asker ve kumandanların maneviyatını yükseltmişlerdir.

1294 senesinde ikinci defa hacca gitmişler, sonra Mısır'ı şerefliendirerek üç seneden fazla Nâsiriyye ve Câmîü'l-Ezher'de kendi tasnifleri olan Râmûzî'l-Ehadis-i yedi defa okutarak yüzlerce Arap âlimine icâzet vermişlerdir. Ayrıca Araplardan beş yüksek zata tarikat neşri için izin vererek bilâhare İstanbul'a dönmüşlerdir.

Gümüşhanevî hazretlerinin dergâhı bir ilim ve irfan üniversitesi gibiydi. Zamanın mânevîyat sultanı oydu. Tasavvuf ve tarikat hizmetlerini Şeriat ve sünnet-i seniyye temelleri üzerine dayandırmıştı. «Râmûzî'l-Ehadis», «Levâmîü'l-Ukûl» ve diğer eserleri dergâhta okunurdu. Müridlerinin sayısı bir milyonu aşyordu. Tanzimat sonrası garpîlaşma hıyaneti içinde Osmanlı - İslâm hilâfetini yıkmak isteyen hâinlerin karşısında o ve müridleri koruyucu bir sed gibi idiler. O zamanlarda yeni yeni ortaya çıkan banka ve fâiz belâsından ihvanını kurtarmak için dergâhta miktarı yüz milyonları bulan bir müslümanlararası yardımlaşma sandığı kurmuştu. Muhtaç olanlar buradan hâcetlerini karşılayacak miktarda karz (borç) para alırlar, en müsait şartlar dalresinde bilâhare öderlerdi.

Hazret-i Şeyh müslümanların ilerlemesi, İslâmiyetin yücelmesi için bir matbaa kurmuş, Rize, Bayburt ve Of'ta büyük kütüphaneler tesis ettirmişti. Dergâha ait matbaada basılan faydalı İslâmî kitaplar erbabına parasız veriliirdi.

Gümüşhanevî hazretleri 29 sene müddetle irşad hizmetinde bulundular. Her sene biri Zilhicce, biri de Recep ayında olmak üzere senede iki kere halvete girerlerdi. Zühhd ve takvada dereceleri çok yüksek idi. Gayet perhîzkâr, kanaatkâr yaşarlardı, çok zaman katıksız ekmekle yetinerek ellerine geçen parayı fakirlere dağıtırlardı. Geceleri uyumazlar,

zikirle, ibadetle, eser telifiyle meşgul olurlardı. Gündüzleri de talebe yetiştirmekle uğraşırlardı. Kayılice vakti, oturdıkları yerde yüzlerine havlu örterek biraz kestirmek suretiyle uykuya olan ihtiyaçlarını karşılarıydı.

Onsekiz yıl boyunca, oruç tutulması haram olan günler müstesnâ, aralıksız oruç tuttular. Yatsı namazından sonra konuşmayı sevmeyizler, yatsı abdestiyle sabah namazını kılarlardı.

Hazretin hocası Muhammed Emin Efendi ona tarikat yönünden intisap etmişler ve bu suretle Şer'î ilimlerde hocası olduğu zatın tasavvufî talebesi olmakla şereflenmişlerdi.

1893 yılında ihtiyarlık ve hastalık dolayısıyla halsiz düşmüştü. Tedavi maksadıyla gelen tabib, kendinden geçmiş halde yatan hazretin başucuna gelir ve etrafında hizmet edenlerden onun ayağını uzatmalarını ister. Onlar da uzatırlar. Hazret kendine gelince ayağını uzatıp yatmaktan hayâ ettiğini söyler. «Beni huzur-ı Hak'ta ayak uzatma suçuyla başbaşa bırakmayın...» buyururlar. Hizmet ediciler ayağını eski haline getirirler. İşte o böylesine huzurdadır ve böylesine hayâlidir.

Gümüşhanevî Ahmed Ziyâüddin hazretleri 25 Mayıs 1893 pazar günü sabah vakti baygın yatarken bir ara mubarek gözlerini açmışlar ve: «Hepsini isterim ya Kibriya!» diyerek ruhunu teslim etmişlerdir. Mubarek kabirleri Süleymaniye Camii'nin haziresinde Kanunî Sultan Süleyman türbesinin kapısı önündedir. Zevce-i muhteremeleriyle yan-yanadır. Her iki kabrin etrafı parmaklıkla çevrilidir. Başucundaki taştaki manzum kitâbe şudur:

Nazar kıl çeşm-i İbretle, makam-ı İtticâdır bu
Erenler dergeli, bâb-ı fityuzat-ı Hudâ'dır bu

Ziyâüddini Ahmed, mevlîdi anın Gümüşhâne
Şehirî şark u garbin, mürşid-i rah-ı Huda'dır bu

Muhakkak ehl-i Hak ölmez, ebed hayydir, bil ey zâir
Saray-ı kalbini pâk eyle hab-ı evliyadır bu

Şu'â-yı dürr-i vahdet, menha'-ı ilm-i ledünnidir
Mükemmil vâris-i Şer'-i Muhammed Mustafadır bu

İhlâfet müddetinde, «irci» vaktine dek hakka
Tarfik-i Hâldiyî neşr eden hak rehnumâdır bu

Oku İhlâs ile bir Fâtıha, kalbinde daim tut
Cilâ-yı ruhtur zikri, mürîdâne gidadır bu

Hazret-i şeyhin ayak ucundaki taşta ise: «Muhaddîsin-i kirâmından Fahrü'l-Meşayih Gümüşhanevî Ahmed Ziyâüddin efendi hazretlerinin ruh-ı mukaddeslerine el-Fâtıha...» ibaresi yazılıdır.

Yanıbaşındaki kabirde yatan muhterem zevcelerinin taşında da şu satırlar okunmaktadır:

«Hak-perestim, arz-ı ihlâs ettiğim dergâh bir
Bir nefes ayrılmadım tevhidden Allah bir»

Muhaddisin-i kiramdan kutb-ı Rabbâni ve ârif-i Subhâni gavsü'l-vâsılın Gümüşhânevi el-Hâc Ahmed Ziyâüddin Efendi Hazretlerinin zevce-i tâhiresi ve Şeyhü'l-Harem-i Nebevi Hacı Emin Paşa kerimesi Tacü'l-muhadderat Hâce Seher hanım ruhuna Fâtîha.

— 1329 —

Gümüşhânevi hazretlerinin vefatı haberi duyulunca müslüman halk derin bir tecessüre kapılmış, yürekten sarsılmıştı. Çünkü o bütün müslümanların sevdiği, saydığı, gönülden bağlı olduğu bir din büyüğü idi. Padişah İkinci Abdülhamid Han da onu severlerdi. Cenazesinde mahşeri bir kalabalık hazır bulunmuş ve en samimi dualar ve gözyaşları içinde toprağa verilmiştir.

Merhum ve mağfur şeyh hazretleri geniş alınlı, çekme burunlu, yuvarlak çehreli, kara gözlü, uzun kırpıklı, beyaz sakallı, uzuna yakın boylu, güzel ve sevimli bir insandı. Beyaz entari, hırka, cübbe giyilirdi, sadelliğe riâyet ederlerdi.

Kendisinden sonra:

Kastamonulu Hasan Hilmi Efendi,
Safranbolulu İsmail Necati Efendi,
Dağistanlı Ömer Ziyâüddin Efendi,
Tekirdağlı Mustafa Fevzi Efendi (korvet kâtibi),
Serezli Hasib Efendi,
Kazanlı Aziz Efendi ve

Bursalı Muhammed Zahid Kotku Efendi hazeratı (rahmetullahi aleyhim ecmâin) şeyhlik yaparak irşad vazifelerini yürütmüşlerdir. Cenab-ı Hak cümlesinden razı olsun.

Gümüşhânevi hazretlerinin tarikat silsilesi şöyledir:

Resûlullah sallâllahu aleyhi ve sellem... Hazret-i Ebubekir es-Sıdık... Selmanı Fârisî... Kasım bin Muhammed bin Ebubekir... Câferi Sadık... Bayezîdî Bistâmî... Ebu'l-Hasen... Ebu Ali Fâremîdî... Yusuf Hemedânî... Abdülhalik Gücdüvânî... Arif Rîvegerî... Mahmud İncir Fağnevî... Ali Ramitenî... Baba Semmasî... Seyyid Emir Kûlal... Şah Nakşibend... Attar el-Buhârî... Yakub Çerhî... Sebeydullah Ahrar... Muhammed Zahid... Muhammed Derviş... Hâcegi Smerkandî... Muhammed Baki... İmam Rabbânî... Muhammed Faruk Masum... Seyfüddin Naşiri Livâil-İrşad... Muhammed Bedaunî... Şemsüddin Mazhar... Abdülehad Dehlevî... Mevlânâ Halidî Bağdadî... Ahmed ibn Süleyman el-Ervadî... hazeratı. (Kaddesallahu esrarehum.)

Gümüşhanevî hâzretlerinin, çoğu arapça olmak üzere tasavvuf, hadîs, fıkıh, sarf, nahiv ve sâir mevzularda değerli ve büyük eserleri vardır. Bunları zıkr edelim:

1 — Câmîu'l-usul fi'l-evliya ve envâihim. Kenarında «İstilahat-ı Süfliyye ve fevâid-i sâire» mevcuttur. İstanbul ve Mısır'da defalarca basılmıştır. Yeni Türkçe ile tercümesi de neşr olunmuştur. Tasavvufa dair temel bir eserdir.

2 — Câmîu'l-mütun fi hakkı envâi's-sıfâtî'l-İlâhiyye ve'l-akaidi'l-mâturidliyye ve elfâzî'l-küfri ve tashihi'l-a'mali'l-'acibiyye. (Elinizdeki bu tercümenin aslıdır.) Çeşitli baskıları vardır.

3 — Mecmuatü'l-ahzab ve'l-evrad. Tek ciltlik, üç ciltlik, kenarları serhli ve notlu baskıları ve nüshaları vardır. Dualara, zikirlere, virdlere dair geniş ve mükemmel bir tasniftir.

4 — Râmuzü'l-ehadis 'alâ tertîbi hurufî'l-hecâ. Çok muteber ve değerli bir hadîs külliyyatıdır. Çeşitli baskıları mevcuttur. Yeni Türkçe ile tercümesi vardır.

5 — Levâmîu'l-ukul serhu Râmuzi'l-ehâdis. Beş cilt halinde «Râmuzi'l-ehadis»in Arapça serhidir. Çeşitli baskıları mevcuttur.

6 — Garalbu'l-ehadis. Çeşitli tabırları vardır.

7 — Hadis-i erbain. (Kırk hadîs). Süleymaniye Kütüphanesi'nde yazma nüshası vardır.

8 — Necâtü'l-gâfilin. Müteaddit baskıları mevcuttur.

9 — Ruhü'l-ârifin ve İrşâdu't-tâlibin. (Tasavvuf). Çeşitli baskıları mevcuttur.

10 — Câmîu'l-menâsık 'alâ ahsen'l-mesâlik.

11 — Netâyicu'l-ihlâs fi hakkî'd-dua.

12 — Zübdetu'l-akaid ve nuhbetu'l-fevald.

13 — Usulu't-turuki'l-allyye.

14 — Acalbu'n-nübuvve ve dakalku'l-velaye.

15 — Nâsiku'l-hac.

16 — Ravhatu'l-ârifin. Matbudur.

17 — Fazailu'l-cihad.

18 — Müstagni's-süruh mine't-tasrif.

19 — Kitabu'l-âbir fi'l-Ensar ve'l-Muhâcir.

20 — Letâifu'l-hikem.

21 — Risâle fi't-tasavvuf.

22 — Esrâru't-tarik.

23 — Levâmîu'l-fusûl.

24 — Mülhakatu Garalbi'l-ehadis.

25 — Mütemmimatü Câmîi'l-usul.

26 — Risâle fi'l-muhâcere.

27 — Devânü'l-müslimin. (Mev'izeler). Süleymaniye Kütüphanesinde yazma nüshası vardır.

Ahmed Ziyaüddin hazretlerinin hayatı, hizmetleri ve menâkıbı hakkında bilgi alınabilecek kaynaklar: 1 — Mustafa Fevzi Efendi'nin «Hediyyetü'l Hâlidin» unvanlı ve İstanbul'da 1312'de basılmış kitabı, 2 — Muhammed Zâhid el-Kevseri'nin «İrgâmu'l-Mürid»i (İstanbul, 1328). 3 — Muhammed Zâhid el-Kevseri'nin «Et-Tahriru'l-Evliyâ» (Cilt 2). 5 — Cemil Solakoğlu tarafından neşr edilen «Tezkiretü'l-Evliyâ»nın zeyl kısmı. 6 — Erzurum Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi talebelerinden Hüseyin Kerim Ece'nin hazırladığı bitirme tezi. (Gümüşhaneli hazretlerinin hadis ilmindeki yerine dâir). 7 — Mustafa Fevzi, «Menâkıb-ı Haseniyye». 8 — İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Tasavvuf asistanlarından İrfan Gündüz'ün «Gümüşhanevi, Hayatı ve Eserleri» mevzuunda hazırladığı doktora tezi.

Bazı müteferrik notlar ve bilgiler:

Gümüşhaneli hazretlerinin dergâhı şimdiki İstanbul Vilâyeti'nin üst tarafındaydı. Yakın tarihimizdeki tahribat devresinde yıktırılmış olup bugün o ilim, irfan ve tasavvuf yuvasından maddî bir eser kalmamıştır. Sadece «Gümüşhaneli» adını taşıyan bir sokak mevcuttur. O isim de eski İstanbul mektupçusu (vali muavini) Osman Ergin'in himmetiyle konulmuş olsa gerek...

Milletimize (Dinimize) ve ümmetimize hizmetleri geçmiş bu kabil İslâm büyüklerinin hatıralarını yaşatmak, hizmetlerini devam ettirmek maksadıyla ilmi araştırma enstitü ve vakıfları kurulması hususunda ileri gelen dindar müslümanlar gereken gayretli göstermemektedirler. Gönül arzu eder ki Gümüşhaneli hazretleri için böyle bir enstitü ve vakıf kurulsun, adına bir cami inşa olunsun, eserleri hem aynen hem de tercüme şeklinde basılsın. O bütün ömrü boyunca müslümanlara hizmet etti. Bize düşen vazife, hayırlı hizmetleri kesintiye uğratmaksızın devam ettirmektir. Hazretin bütün eserleri müslümanlar için çok faydalı, hattâ zaruret derecesinde lüzumludur. Şu anda bunların nüshalarını eski kitapçılarda bile bulmak imkânı kalmamıştır. Bu hal acınacak bir vaziyet değil midir?

Hazret-i Şeyh'in Sultan Abdülaziz tarafından büyük sevgi ve saygı gördüğünü, birinci defa hacca giderken kendisine Saray tarafından hususî bir gemi tahsis edilmesinden anlıyoruz.

Hazret-i Şeyh'in zamanımızda olan bir kerametleri:

Bu satırların nâçiz muharririnin uzun senelerden beri tanıdığı ve dostu bulunan Aksiseda matbaası sahibi Ahmed Kibritleoğlu'na 1963 yılında bir tanıdığı şöyle der:

— Süleymanlıye camii mezarlığında Kanûnî'nin türbesi yanında çok büyük bir şeyhin kabri vardır. Keramet sahibi bir velidir... Ahmed Bey bunun üzerine kabri ziyaret eder, Fatıha okur, etrafını çeviren parmaklığın demirlerinin paslanmış olduğunu görerek gider bir kutu boya ve fırça alır, şebekeyi boyar. O gece rüyasında ak sakallı nurânî bir pîr

elinden tutar ve Kâbe'nin etrafında tavaf ettirir. Ahmed Bey bu rüyâdan sonra Gümüşhaneli hazretlerinin zamanımızdaki vekili ve halifesi durumunda bulunan Mehmed Zâhid Efendi'ye intisab eder ve o günden beri kendisine her sene hacc-ı şerif nasip olur. Haccdan başka sık sık da umreye gitmektedir. İşte ehlullaha hizmet edip onların manevi bakışlarına ve himmetlerine nâil olanların elde ettikleri büyük faydalara bir örnek...

Hazret-i Şeyh'in daha nice kerametleri vardır. Biz burada sadece halen hayatta bulunan bir kimseyle ilgili olan kerametini zikr ettik.

Satırlarımızı bitirirken Allah'a hamd eder, Resûlüne salât ü selâm okur, bütün peygamberleri, ashablarını, sâdât-ı kîrâmı, ulemâyı âmilini, ehl-i imanın kâffesini hayır dualarla ve rahmetlerle anarız. (26 Şevval 1400 — 6 Eylül 1980).

Hâk-i pâ-y-i evlyâ ve bende-i Âl-i Abâ

Ubeydullah KÜÇÜK

EHL-İ İNSAFIN DİKKAT NAZARLARINA

Bu eserin müellifi hem Şeriat, hem de tarikat ve tasavvuf sahasında zamanın kutbu ve feridi olan kadri çok yüce bir İslâm büyüğüdür. Kitabını (hem metin, hem de şerh kısmı) Arapça kaleme almıştır. Bedir Yayınevi, eserin tercümesinin ve tashihinin mükemmel olması için bütün gücünü sarf etmiştir. Tercüme hususunda herhangi bir hatâ olduysa mes'uliyeti elbetteki muhterem müellife değil, bize aittir.

Ancak, üzülerek kayd edelim ki, birtakım çokbilmişler Gümüşhaneli hazretlerinin bu eserinin tercümesinde yanlış bulduklarını zannederek birtakım yaygıncılar koparmışlardır. Biz onların sözde tenkidlerini erbab-ı ilme sorduk ve bu tenkidlerin cehaletten ileri gelen nefsâni vesveseler olduğu meydana çıktı.

Eserin 54'üncü sahifesinde bazı yersiz tenkidlere sebep olan incelik ile ilgili açıklamayı bu baskının 58'inci sahifesine derc etmiş bulunuyoruz.

Gümüşhaneli hazretlerinin bu kitabı temel Ehlisünnet kaynaklarından derlenmiş olup, bunda yanlış aramak edeb eksikliği, tenkide kalkışmak ise küstahlıktır. -Namazlar ve dualar tembellik çağının ürünleridir- hezeyânını savuran modernistlerin, ekfer Nuseyri'lerden yana çıkan rafizî önderlerinin, Allahu teâlâya mekân izafe eden Necid'li sapıkların fikirlerini beğenen şaşkınların Gümüşhaneli gibi bir ehli-sünnet büyüğüne saygısızlık etmeleri, onların nasıpsızlığına bürhandır.

Rencide olur dide-i huffâş ziyâdanı..

BEDİR YAYINEVİ

EHLİ SÜNNET İ'TİKADI

(KİTABIN METİN KISMI)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adı ile başlarım.

Allah Teâlâ'nın Zâtına, Cemâline, İlminden sonra (1) Hilmine, Kuvvet ve Kudretinin kemâlinden sonra Lütfunu ve Setrinc, Kitabının inzâlinden ve Tefvîkından sonra İn'âmına, İhsanına ve Fadlına hamd olsun.

Salât ve selâm, dosdoğru ve büyük Şeriatı ta'limi ve irşadı ile ümmetini kurtaran, Allah'ın Peygamberi ve mahlûkatın en şerefli Hz. Muhammed (s.a.v.) üzerine olsun. Bu ümmete, Neblyy-ı Zîşânın sünnetini ve hayat tarzını, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat yolunu tebliğ eden, ona tâbi olmak sureti ile de iki cihan saâdetine ulaşan Ashâb-ı Kîrâm'dan Allah râzı olsun.

ŞERHİ KISMI

(1) Âkil ve bâliğ olan bir kimsenin üzerine vâcib olan ilk şey, Allah'ın (c.c.) Vâhdâniyyetine inanmaktır. Kur'an-ı Kerim'de bu hususta şöyle buyurulmuştur: «Ben azimüşşan cinleri de, insanları da (başka bir hikmetle değil) ancak bana kulluk etsinler (beni tanısunlar, bilsinler) diye yarattım.» (Zâriyât sûresi 5)

Şüphe yok ki tevhide götüren en mükemmel yol da ilim yoludur. Bunun için dinimizce ilim tahsili farz kılınmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bu hususta şöyle buyurulmuştur: «Bilmiyorsanız ilim sahlplerine sorunuz.» (Nahl sûresi, 43). Aynı mevzu ile ilgili olarak Resûlullah (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur: «İlim öğrenmek, kadın ve erkek her müslümana farzdır.»

Nahl delillerden başka, ahlî delillerle de meseleyi izah etmek gerekirse görürüz ki, Allah Teâlâ'nın kullarına verdiği nimetler sayılamayacak kadar çoktur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in «Allah'ın nimetlerini saymak isterseniz sayamazsınız» ifâdesi ile bu hakikat açıklanmıştır. (Nahl sûresi 18)

Nimete gark olanın, o nimeti verene şükretmesi pek tabiidir. Fakat şükretmek için de nimet sahibini bilmek lâzımdır. Bu da ancak ilim yolu ile olur.

İlim, farz, haram, mübâh ve mendûb olmak üzere dörde ayrılır.

1) Farz olan ilimler: Bunlar da Farz-ı Ayın ve Farz-ı Kifâye olmak üzere ikiye ayrılır.

a) Farz-ı ayın olan ilim, itikadda, imân ile küfrü, isyân ile hidâyeti ayıracak kadar, ibadette ise, namazı, orucu, zekâtı ve haccı ifâ edecek kadar bilinmesi gereken ilimdir.

b) Farz-ı Kifâye olan ilme gelince, yukarıda zikredilen meselelerin, ichtihad ve fetva makamına vâsil olacak derecede bütün teferruâtı ile öğrenilmesidir. Ay-

Besmele, Allah'a (c.c.) hamd ve Resûlullah'a (s.a.v.) salât ve selâmdan sonra, Allah'ın fakir ve zelil kulu Mustafa oğlu Ahmed Ziyâuddin Gümüşhanevi olarak (*) yâni bu risâlenin müellifi sıfatıyla, şunu ifade etmek isterim: Talebelerimin bir kısmı benden «Elfâz-ı küfür, amellerin ve itikadın tashihi...» (2) hususunda bir eser telif etmemi istediler. Bir istihare neticesinde böyle bir çalışma yapmaya karar verdim ve derhal işe koyuldum.

(*) Allah (c.c.) her ikisinin de günahlarını affedip, Resûl-i Zîşânın sancağı altında haşr eylesin.

SERH KISMI

rica, iyiliği emr ve kötülüğü nehyetmek, Fıkıh, Tefsir, Hadis, Usûl, Kıraat, Matematik ve dinini ihya için öğrenilen Arapça da Farz-ı Kifâyedir.

2) Nücum ilmi, Münazara, Mantık, Felsefe, Sihir, Tilsim ve faydası olmayan Şır gibi ilimlerin ihtiyaçtan fazla öğrenilmesi de haramdır. *İhyau Ulum'd-Din ve onun dışındaki bazı kitaplarda da böyle zikredilmiştir.*

-Eşbâh- adlı kitapta da şöyle denilmektedir: «Dini ihtiyaçlarına cevap verecek derecede ilim öğrenmek farz-ı ayındır.

-İnsanların istifadesine sunulmak için öğrenilen ilim ise farz-ı kifâyedir».

-Tasavvuf ve fıkıh ilminde derinleşmek için tahsil edilen ilim de mendubtur.

-Haram olan ilim ise, felsefe, Remil atmak, Nücum ilmi, Allah'sızlığa götüren Tabiat (Maddencilik) ilmi, Sihir, mücadeleye sevk eden Felsefe, insanı tahrik ve şehveti duyguları tehlic eden Çalgı ve Müsiki gibi ilimleridir».

3) Mübah olan ilim ise, dine aykırı olmayan şiiplerdir.

(1) Mendub olan ilimler de şunlardır: Sünneti, mekruhu, nafîleleri ve faziletli amelleri öğreten ilimlerle, Geometri, Tıp ve Sosyoloji gibi ilimlerdir.

Tabir ilmi, Cifr ilmi (*) ve İlhâm ilimleri ise tasavvuf erbâbının bilmesi gereken meselelerdir. «İhya-da böyle zikredilmiştir.

(2) İtikad meselesindeki bazı istifhamları bertaraf etmek için, mevzuu, suail - cevaplı şekilde incelemek en uygun olanıdır.

Sual: Allah bir şeyi emrettiği halde, kullarının yapmasını istemediği veyahut da bir şeyi yarattığı halde yapılmasını emretmediği şey var mıdır?

Cevap: Evet, Allah (c.c.), kâfirle imanı emretmiş, iman etmesini murâd etmemiştir. Küfrü yaratmış, fakat kimseye kâfir olmasını emretmemiştir.

S: Allah'ı (c.c.) ne ile biliriz?

C: Bu husus ihtilâfıdır: Mutezileye göre akılla bilinir. Eş'arîlere göre mârifetle bilinir. Mâtürîdîlere yâni bize göre, Allah (c.c.), bunu bizzat kendisi Kur'an-ı Kerim'de talim etmiştir: «Bizim yolumuzda (çalışıp didinenleri) mücâhede edenleri, muhakkak ki yollarımıza iletiriz. Elbette Allah muhsinlerle beraberdir.» (Ankebut sûresi, 69)

S: Kul ölürse imanı nereye gider? Ruhla mı kalır, bedenle mi?

C: Hiçbiri ile kalmaz. İman bir mânadır, mâna ise mahiyetini Allah'ın bildiği bir nurdur. Bozlarına göre ruhla berâber semâdadır.

S: Öldükten sonra kulun amelleri ne oluyor?

C: Amellerin bir kısmı Allah'ın mükâfatına, diğer bir kısmı da ikabına gidiyor.

S: İman, zâhırda midir, bâtında mıdır?

C: Bâilûğ çağına ermiş olanlarda iman zâhırda, çocuklarda ise bâtındadır. İman hem zâhırda hem bâtındadır, diyenler de vardır.

S: İmanın mertebeleri var mıdır?

(*) Kaza ve kaderin icmâlen yazılmış olduğu bir levhin bilinmesi için vaz' edilmiş esrarlı bir ilimdir. (Mevâkuf, 2'ci maksada bakınız.)

Kıtabı önce üç bölüme ayırdım:

Birinci Bölüm: Allah'ın sıfatları ve itikad meseleleri hakkındadır.

İkinci Bölüm: Elfâz-ı küfür ve irtidada götüren kelimelerden müteşekkildir.

Üçüncü Bölüm: Günlük hayatta pek çok karşılaşıldığı için, insanların şiddetle ihtiyaç duyduğu ameli meseleler hususundadır.

ŞERH KISMI

C: Evet. İmanın dört mertebesi vardır:

1 — Müptedâ iman. Bu meleklere imanıdır.

2 — Makbul olan iman. Bu da peygamberlerin imanıdır.

3 — Masum olan iman. Bu da mü'minlerin imanıdır.

4 — Merdud olan iman ki bu münâfıkların imanıdır.

S: İmanın yeri neresidir?

C: İman dört yerdedir:

1 — İman kıldedir: Hucûrat sûresinin 7'ci âyet-i cellisinde bu hususta şöyle buyurulmuştur: «Fakat Allah size imanı sevdirdi. Onu kalblerinizde süsledi.»

2 — İman göğüstedir: Zümer sûresinin 22'ci âyet-i cellisinde bu husus şöyle zikredilmiştir: «Hak Teâlâ, göğsünü İslâma açtığı için, Rabbi tarafından nura kavuşan kimse (katı yürekli kimse gibi midir?)...»

3 — İman gönüldedir: Necm sûresinin 11'ci âyet-i cellisinde: «Onun gördüğünü gönü (kalbi) yalana çıkarmadı» buyurulmaktadır.

4 — İman lisandadır: Ra'd sûresinin 19'cu âyet-i cellisinde bu mevzu şöyle beyan edilmiştir: «Ancak selim akıl sahipleridir ki ilyce tezekkür eder (idrak ederler).»

S: İman kadim midir, hâdis midir?

C: Kalbde vücuda gelmesi kadimdir, kalbde mevcud olan imanı ikrar hâdisdir.

S: İman mı mü'mindedir, mü'min mi imandadır?

C: İman, Allah'ın (c.c.) bir hazinesidir. Allah'ın hazinesi ise mü'minin kalbidir.

S: İman bende midir, ben mi imandayım?

C: Ben ondayım, o da bendedir. O benim sıfatımdır. Cismime karışmıştır, gözümle görmüyorsam da, ferasetimle onu görürüm.

S: İman mı aklın üstündedir, akıl mı imanın üstündedir?

C: İman-ı Âzam Ebû Hanîfe'ye göre, iman akılla beraberdir. Şemsu'l-Elme bunun aksini söyleyen kâfirdir demiştir.

S: İman cesetle midir, ruhla mıdır?

C: İman her ikisine de dağılmıştır.

S: İman toplu mudur, ayrı mıdır?

C: Allah (c.c.) katında topludur. Kullar arasında tahsîm edilmiştir.

S: İman yeni midir, eski midir?

C: Allah katında kadim, kullara göre ise yenidir.

S: İmanın başı, ortası, aslı, damarı, dalı, yapıtaşı, meyvesi, yeri, ırmağı, suyu ve ismi nedir?

C: İmanın başı tevhid, ortası mârifet, aslı yakîn, damarı ihlâs, dalı emir ve nehiy, yapıtaşı korku, meyvesi Allah'ın rahmeti, yeri mü'minin kalbi, ırmağı Allah'ın ilmi, suyu Kur'an-ı Kerim, ismi de mübarek ağaçtır.

S: İmanın sıfatı nedir?

C: Allah'ın (c.c.) emir ve nehtilerine inaniyorum demektir.

S: İmanın bütün şartlarını bilmeyen mü'min sayılır mı?

C: Mutezileye göre, imanın bütün şartlarını bilmeyen mü'min sayılmaz.

Mutezileye göre, imanın bütün şartlarını bilip diliyle ikrâr edip, kalbiyle tasdik etmedikçe mü'min olmaz. İmanın şartı da ALLAH'dan başka ma'bud olmadığına, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve peygambert olduğuna, meleklere,

Elfâz-ı küfür, itikad ve amellerin kemâl bulması gerçekten mühim meselelerdendir. Bu meselelerin derin bir araştırma yaparak gayeye uygun bir şekilde öğretilmesi için her türlü ihtimamın gösterilmesi, elbette terkine imkân olmayan bir vecibedir.

Bir insan, iman ve küfrün ne olduğunu bilmezse, hidayet, dalâlet ve ilhâdın da ne olduğunu kavrayamaz. Kelime-i Tevhîdin alışkanlık icabı söylenişi, insanı ancak icmâlî imana götürür. Bu inanışla da tafsile, tahkike ve ilme varılamaz.

Elfâz-ı küfrün ifade edilmesi de, inançların fesadına, fikirlerin bozulmasına yol açarak, insanı irtidat bataklığına sürükler. Böyle bir belâyâ düçar olan kimse bin yıl oruç tutup namaz kılsa ve diğer bütün ibadetleri de ifa etse, asla faydasını göremez. Onun yeri Cehennemdir. Hususiyile isyan, ifsad ve cehâlet denizinin taşıdığı, yeryüzünün her yerinde Hakkı inkâr cereyanlarının yayıldığı, azgınlığın, içi çürük dışı yaldızlı güzelliklerin ve bid'atlerin mâhir eller tarafından süslenerek sunulduğu, böylesine çetin bir zamanda imanı kurtarmak kolay değildir.

Bu müstesna işi yaparak, iman hususunda kesin bir bilgiye sahip olan kimseler ne kadar azdır. Dilini küfre götüren sözlerden korumak ve ihсан mertebesine; Allah'ı (c.c.) görür gibi iman ve ibadet etme derecesine ulaşmak sureti ile, imanın hakikatine varmaya muvaffak olanlar ne kadar bahtiyardır. Hakka boyun eğmek, yakine ulaşmak ve mârifet nurunun tahakkuk etmesi gibi ruhen yükselmenin ifadesi olan halleri yaşayanlar, elbette vazifelerini bihakkın ifa etmenin lezzetini duyan kimselerdir.

Günümüzün aklı başında insanları tek bir şeyle meşgul olmaya mecburdurlar. O da, insanın ruhunu, Cehennemde ebediyen kalmak gibi bir felâketten kurtarıp, kullarına sayısız nimetler bahşeden Allah'-ın rahmetine kavuşturmak için olanca güçleri ile çalışmaktır.

Bu da ancak İman, Ahlâk ve Muâmelât sisteminin tesiriyle mümkündür. Bu üç unsur, mârifetin sebepleridir.

Ey merhamet sahibi olan Allah'ım! Hakkı kabul etmek niyeti ile kitabımı okuyup, tetkik eden, irfan, (3) iz'an ve insaf erbabının imanı

ŞERH KISMI

Kitaplarına, peygamberlerine iman etmek ve İslâm dininin diğer dinlerden üstün olduğuna inanmaktır.

Câmi'l-Kebir'de zikredildiğine göre, bir adam, bülüğa ermemiş bir kızla evlense ve bülüğa erdikten sonra kendisine imanın şartlarını biliyor musun diye sorsa ve -bilmiyorum- cevabını alsa, nikâh düşer. Fakat, kocası imanın şartlarını tek tek saysa ve karısı da, evet diyerek tasdik etse, talâk söz konusu olmaz.

(3) Allah'ı (c.c.) ve Allah'ın sıfatlarını bilmek, ilimlerin en yücüsü, en büyüğü, en laydahısı, en mükemmel, en şerefli, en parlayı, ruha en fazla tesir edenidir. Akl-ı selim sahibi bir müslümana evleviyette bu ilmi tahsil etmek farzdır. Bu ilim, bütün ilimlerin aslı, herşeyin özü, bütün saadetlerin kaynağı, her

ile beraber benim imanımı da koru. Seni kemalî ile tanımak ve vuslatına nâil olmak için bize lütuf ve merhametinle kolaylıklar ihсан eyle...

Müellif

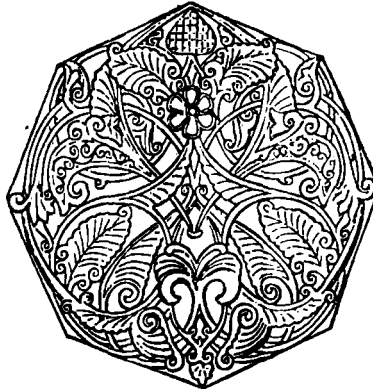
Ahmed Ziyâuddin Gülmüşanevi

ŞERH KISASI

güzel hasletin başlangıcı, dünya ve ahiret saadatinin esasıdır. Bu ilmi iyi bilen bir insan, itikadını şüphenin karanlığından, şeytanın ve nefsin hilelerinden hırtarmış olur. İnsan, bu ilimle iyi kimseler zümresine ithak olur, imanı kuvvet bulur, yakın nuruna nâil olur. İşte bunun içindir ki bu ilmi, Peygamber (s.a.v.) ilmin başı olarak vasfetmiştir. Bu ilmi, akll ve nakll delilleri ile bilemeyen bir kimsenin taklide başvurmakta başka çaresi yoktur. Taklid, Mâtürîdî mezhebine göre câizdir.

Mutezile ulemasına göre taklid câiz değildir. Hatta Ebu Hâşim, taklid edenin kâfir olacağını söylemiştir. Şüphesiz ki doğru olan bizim mezhebimizin görüşüdür. Bununla beraber taklid yapan kimse günahkârdır.

Peygamberimizden (s.a.v.) şöyle bir hadis-i şerifin rivayet olduğu İleri sürülmüştür: -İhtiyarların dinini taklid edin.- Halbuki bu, hadis-i şerif değildir. Süf-yân-ı Sevrî'nin sözüdür. Hadise şundan ibarettir: Mutezile mezhebinden bir grup, taklid erbabının makamının Cennet ile Cehennem arasında bir yerde olduğunu iddia etmiştir. Bunun üzerine yağlı bir kadın onlara itiraz ederek şu âyet-i cellileyi okumuş: -O (Allah) sizi yaratandır. Böyle iken kiminiz kâfir (oluyor), kiminiz mü'min. Allah ne yaparsanız hakkıyla bilendir.- (Teğâbun sûresi, 2) Hakikat bundan ibarettir demıştır. Bunu duyan Süf-yân-ı Sevrî: -İhtiyarların dinini (ittikadını) taklid edin- demıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İTİKAD (İLÂHİYAT)

İtikâd hususunda her mükellef, ilk önce, şer'an Allah hakkında vâcib, câiz ve muhâl olan şeylerin neler olduğunu bilmelidir. Peygamberler ve melckler hakkında bilmesi gereken şeyler de aynıdır. İmân etmek, kadın, erkek veya peygamber olsun her insana farzdır. İman da dil ile ikrâr, kalb ile tasdikten ibârettir. Yalnız başına ikrâr, imân olamayacağı gibi, kalb ile tasdik olmadıkça da mârifetullahı ulaşılamaz. (4)

İman iki taraflıdır: Birincisi, kalblere tevfiik, hidâyet (5) ve mahabbetin Allah tarafından ilkâ edilmesidir. İman bu cihetle ile mahlûk değildir. İkincisi ise, dil ile ikrâr, kalb ile tasdik etmektir. Bu cihetle ile de iman kesbîdir ve mahlûktur.

ŞERH KISMI

(4) İmam-ı Âzam -Vasıvvet- isimli kitabında, yalnız başına -ikrar- iman olmaz. Eğer ikrar iman olsaydı, bütün mü'nafıkların mü'min sayılması gerekirdi. Bu husustaki âyet-i celile ise şöyledir: "... Fakat Allah (c.c.) o mü'nafıkların hic şühesiz yalencılar olduğunu da biliyor." (Mü'nafikûn 1)

Mârifetullah yâni Allah'ı bilmek de, yalnız başına iman sayılmaz. Sâyet Allah'ı tanımak iman sayılmış olsa idi, ehli kitabın da mü'min olması gerekirdi. Bu husustaki âyet-i celile ise şöyledir: "... Nefislerini en büyük ziyana uğratanlar (vok mu?): İşte iman etmeyecek olanlar onlardır." (En'am, 12)

(5) İmam Nesefî, -Bahru'l-Kelâm- adlı eserinde şöyle demektedir:

a) Mârifet, Allah'ın (c.c) zâtında ve sıfatlarında bir olduğunu bilmek, emsalsiz ve ortaksiz olduğuna inanmaktır.

b) İman, Allah'ın birliğini ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğini dil ile ikrar, kalb ile tasdik etmektir.

c) İslâm ise, Allah'ın Vahdanîyyetine iman ile beraber ibadet va-ifelerinin ifa etmektir.

d) Dine gelince bu hususlar üzerinde ölünceye kadar sehat etmektir.

İman mahluk mu voksa cavr-i mahluk mudur, seklinde bir mürakasaya girmeye lüzum yoktur. İman, Allah Teâlâ'nın hidayet ve tevfiikiyle kulun ikrar ve tasdikinden ibarettir. Hidayet, nası Allah'ın iradesi ile ise, dâldlet de böyle midir? Bu husus ile ilgili âyet-i celileler şunlardır:

1 — "Allah, onların kalbleri üzerine küfürleri yüzünden, mühür basmıştır." (Nisr, 155)

2 — "Allah, onların kalblerine de kulaklarına da mühür basmıştır." (Bakara, 7)

3 — "Halbuki biz onu (Kur'ân-ı Kerim'i) ivice anlayabilmelerine mani olmak için, yüreklerinin üstüne perdeler, kulaklarının icine de ağırlık koyduk." (En'am, 25)

4 — "Daha doğrusu onların kalbleri üzerinde kat kat kilitler vardır." (Muhammed (s.a.v.) sûresi, 24)

BİRİNCİ KISIM

Allah Hakkında Vâcib Olan Şeyler:

Allah'ın (c.c.) ezeli, ebedî, sermedî ve zâtî ile kâim sıfatları (6) vardır ki, bunları herkes bilmekle mükelleftir. O sıfatlar ne Allah'dır, ne de Allah'dan başkasıdır.

A — Tenzihî Sıfatlar:

Allah Teâlâ birdir, zâtında, sıfatlarında, isimlerinde, fiillerinde ve mülkünde ortağı yoktur. Allah (c.c.), cisim (8) ve cevher (9) değildir.

— — — — — ŞERİH KISMI — — — — —

(6) Allah Teâlâ'nın çeşitli sıfatları vardır:

1 — Tenzihî Sıfatlar. (Buna Selbi sıfatlar da denir.)

2 — Sübûtî Sıfatlar. (Buna Zâtî Sıfatlar da denir.)

3 — Fiilî Sıfatlar. (Buna İzâfî Sıfatlar da denir. Rahmet ve Gadab gibi.)

4 — Menovî Sıfatlar: (Buna Lâzımî Sıfatlar da denir.)

5 — Allah hakkında zıddı mümkün olmayan sıfatlar da vardır. Meselâ: Vücud sıfatının zıddı olan adem, Allah için mümkün değildir, muhaldir.

6 — Allah'ın İlmi Sıfatları da vardır. (Âlim Sıfatı gibi.)

7 — Allah'ın İradî Sıfatları da vardır. (Vedûd Sıfatı gibi.)

8 — Allah'ın Kelâmî Sıfatları da vardır. (Habîr Sıfatı gibi.)

9 — Allah'ın mürekkep Sıfatları da vardır. (Murid Sıfatı gibi.) Çünkü, Mürid, mahlûkata da izâfe edilir. Bu yüzden mürekkep denir.

Zikredilen bütün bu sıfatlara Zâtî Sıfatlar da denir.

(7) Allah'ın sıfatları ve isimleri birdir. Ezeli ve ebedidir. Allah'ın sıfatları kendisi olmadığı gibi, başkası da değildir.

Allah'ın sıfatları kendisidir dersen, o zaman iki ilâh ortaya çıkar. Birisi Sıfat ilâhı, diğeri Zât ilâhı ki bu Allah (c.c.) hakkında muhaldir.

Mevcudat iki kısma ayrılır. 1 — Kudim, 2 — Hâdis.

1 — Kadim, Allah'tır. 2 — Hâdis, Mahlûktur.

Kadim: Herhangi bir şeyden önce meydana gelmiş olmak mânasını ifade etmez. Allah (c.c.) hakkındaki kadimlik, başlangıcı ve sonu olmayan bir kadimlik tir. Bunu beşer aklı idrak edemez. -Mevakif ve Mekasid- adını taşıyan eserde de böyle zikredilmiştir

(8) Allah cisimdir, demenin ne gibi bir mahzuru vardır? Cisim, çeşitli şeylerden meydana gelen bir şeydir. Durum böyle olunca Allah'a varlığında bölünme isnad edilmiş olur. O zaman da şu âyet-i celîle inkâr edilmiş olur ki bu da küfürdür. -Hepimizin Tanrısı (Zâtında ve Sıfatlarında asla benzeri bulunmayan) bir tek Tanrıdır. O'ndan başka hiçbir Tanrı yoktur. O, hem Rahmandır, hem Rahimdir. (Bakara sûresi, 163)

Şayet, Allah'ın bazı cüzleri ilâhtır, bazı cüzleri ilâh değildir denecek olursa, verilecek cevap şudur: Allah'ın cüz' isnad etmek demek, her cüz', yaratmada, rızık vermede ve hadiseleri tedvirde ayrı ayrı hareket ediyor demektir ki bu, Allah'ın vahdaniyyetine aykırıdır. Yani, Allah'ın bir kısmı Hâlik, bir kısmı mahlûktur denecek olursa, bu ifade ile de, Hâlik ile mahlûk, Allah'ın Zâtında Birleşmiş olur ki, bu da Allah hakkında muhaldir. Allah böyle bir halden münezzehtir.

Şekil, hudut, ölçü, sayı ve parçalanma kabul etmez. Herhangi bir yer lağal etmediği gibi, mürekkeb ve sonu olan bir varlık da değildir. Ölçüde ve taksimde başka varlıklara benzemez. Allah herhangi bir şeye hulûl etmediği gibi, Allah'a da herhangi bir şey hulûl etmez.

Allah, araz değildir ve arazlardan uzaktır. Ne Kendisi mevcûda benzer, ne de mevcûd O'na... O'nun benzeri yoktur. O da başkasına benzemez (10). Ölçüye sığmaz. Ne herhangi bir bölge ne de yönler O'nu ihâta edemez. Yer, gök O'nu içine de alamaz. Zaman ve mekândan münezzehtir. Bir mekânda sabit olması düşünülemez. Zaman, an, gece ve gündüz, O'nun üzerine cereyân etmez. Hadiselerden müteessir olmaz. Bütün sıfatları zevâlden münezzehtir. Sıfatlarının kemâle ermeye ihtiyacı yoktur. Aczlik ve kusurluluktan uzaktır. Uyuklama ve uyku O'nu tutamaz. Ölim ve yokluk O'nun hakkında vârid olmaz. Bütün hadiselerinin tasarrufu Yed-i Kudretindedir. Malumatının ve kudretinin nihâyeti yoktur.

Keyfiyyet, cinsiyyet, hâl, ahvâl, gülme, üzüntü, tebessüm, giller-yüzlülük, keder, sevinç, hüzn, ızdırap çekmek ve acı duymak gibi şeylerle sıfatlanamaz... (11) Gelmek, gitmek, ileri veya geri gitmek (12), bitişmek, ayrılmak, toplanmak ve dağılmak gibi şeylerle tavâif olunmaz. İnme, çıkmak, bir yerde karar kılmak, oturmak, kalkmak, yatmak, hareket etmek, sâkin durmak, artmak, eksiltmek, büyüme ve küçülme gibi şeylerle de vasfedilemez.

ŞERH KISMI

Peygamber (s.a.v.), Allah Teâlâ'yı Mîrâc'da «En güzel surette gördüm» demiştir. Bu ne demektir? Bu, «güzel bir suretle gördüm» demektir. İbn Kemal, «İrsad» adlı kitabında böyle zikretmiştir. «Bahr» kitabındaki Cibril te'vîli uzun bir ihtimaldir. Tasavvuf erbâbı ise buradaki «suret», «sıfat» olarak anlamışlardır.

(1) Kâinata bakiyatımız zaman görürüz ki, kâinat ya cevherdir. (Cevher parçalanma kabul etmeyen bir parçadır.) Diğer cisimler bu cevherden meydana gelir.

Veyahut da kâinat a'razdır. (A'raz kendi başına var olmayan, ancak, başkası ile birleştiği zaman var olabilen bir şeydir.) Renk, tad, koku, ses vs. gibi. Allah Teâlâ bu ikisinden de (cevher ve a'razdan da) münezzehtir. Allah (c.c.) bunlardan münezzehe olduğuna göre, Allah, cisim, cevher, ceset, suret, cûz', mürekkeb ve a'raz da değildir. Allah her ne kadar bir şey ise de, Allah bizim bildiğimiz şeylere benzemez. «Mevakif» kitabında böyle zikredilmiştir.

(10) Allah Teâlâ kemâl sıfatlarla müteessir. Noksanlık ve zevâlden münezzehtir. Mahlûkotundan hiçbirine asla benzemez. Sıfatları Zâtı ile kalımdır. Hiçbir yönü ile yaratıklarının sıfatlarına benzemez. Yok olmak ve var olmak gibi a'razlardan münezzehtir. Zâtı ve isimleri gibi, Sıfatları da ezeldir, evveli yoktur. Ebedidir, sonu yoktur.

(11) Elcm, neşe ve lezzet duymak, mürekkeb cismin sıfatlarıdır. Cisim ise ziyâdelik ve noksanlık kabul eder Allah bundan münezzehtir. «Uhad» (Akd) kitabında da böyle zikredilmiştir.

(12) Gelmek ve gitmek gibi yaratıklara ait olan sıfatlar, Allah (c.c.) hakkında câiz değildir. İbrahim (a.s.), gökte bir yıldızın bir yerden bir yere intikâlini görünce «bu benim rabbim olamaz» demiş ve bu husus Kur'an-ı Kerim'de şöyle zikredilmiştir: «... o sönüp gidince ise şöyle demişti: «Ben sönüp balanları (Tanrı diye) sevmem...» (En'am sûresi, 70)

Unutmak, hatâ etmek, dehşete kapılmak, bir illet veya hastalığa düşmek, zâfiyet, musibet, mesakkat, fiitur (iş yapma arzusunun yok olması), zillet, sabırsızlık, korku gibi haller Allah'a isâbet etmez.

Allah (c.c.), inatçılık, alçaklık, başıboşluk, aceleclilik, kabalık, suç işlemeye meyletmek, cehâlet, geri zekâlilik, bir şeyi gizlemek, cimrilik, tamahkârlık ve hırsâ kapılmak gibi beşeri sıfatlardan münezzehtir. Çoğalmak, uzamak, sayılmak, parçalanmak, uzuv sahibi olmak (13), çeşitli maddelerden meydana gelmiş olmak, var olmak için herhangi bir unsura muhtaç olmak Allah (c.c.) hakkında düşünülemez.

Karakter (14), huy, uzama, kısalma, daralma, genişleme, derinlik gibi şeylerden uzaktır. Bir şeyi içine almak veya bir şeyin içine girmek, bir geye hulûl etmek (15) veya birleşmek Allah'a (c.c.) isnâd edilemez.

Maddî yakınlık ve uzaklık, perde arkasında olmak, uçmak, tırmanmak, havada veya bir eşya içinde olmak, âlemin içinde veya dışında bulunmak, onu geziyor, dolaşılıyor kabul etmek de Allah (c.c.) hakkında mümkün değildir.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

Fecr süresinin 22'ci âyet-i cellesinde zikredilen «gelen» ifadesinden maksat Allah değil, Allah'ın emridir. Âyet-i cellesinin medlî şöyledir: «Rabb'in emri» goldi. melekler saf saf (indiği zaman)...» (Fecr, 22)

Hâşr süresinin 2'ci âyet-i cellesinde ise «gelen» Allah değil, Allah'ın azabıdır. İşte onlara hesabı katmadıkları cihetten Allah'ın emr ü azabı geliverdi.» (Hâşr, 2)

Nemrud hakkında nâzil olan şu âyet-i celledeki «gelmek» tâbiri «helâk» mânâsında kullanılmıştır: «Allah onların (kurdıkları) binayı ta temelinde yıkıp, tavanını tepelerine köktürdü; azab onların farkında olmadıkları taraftan geldi.» (Nahl, 26)

Bakara süresinin 210'cu âyet-i cellesinde ise «gelmek» tâbiri, gene (helâk) mânâsındadır. «Onlar (İslâma girmeyenler) ile Allah'ın, buhuttar sözcükler için de meleklerle birlikte kendilerine gelivermesine ve işlerinin bitirilivermesine mi bakıyorlar? Halbuki (hâtûn) işler Allah'a döndürülür.»

Allah (c.c.), her Şaban'ın 15'ci gecesi gökten yere iner ve «tövbe eden var mıdır kabul edeyim» buyurur. Hz Ali'den rivâyet edilen bu hadîs-i şerifte vârid olan «vera inmek» tâbiri ise, Allah'ın kullarının hallerine muttali olup onlara rahmet nazarı ile bakmak mânâsındadır.

(13) Kur'ân-ı Kerim ve hadîs-i şeriflerde, Allah Teâlâ hakkında zikr edil'n, yüz, el ayak, göz, nefis, parmak, suret, yan sağ, oturmak, istivâ (yer işgâl etmek) avuc, istihza, pûlemek, sevinmek, cefa, unutmak, inmek, vakınlık, uzaklık gibi sıfatların asluna inanırız, keyfiyeti hakkında fikir yürütmeyiz. Dalâlette olan mezhebler gibi âyetler müteâbih olduklarından dolayı zâhiri ile hü'bmedemeviz. Bu hususta müteahhirin âlimleri seriata uygun, güzel izahlarda bulunmuşlardır. Bu mevzu tekrar temas edilecektir.

(14) Allah, cisim olmadığı gibi, bazı maddelerin karışımından meydana gelmiş de değildir. O mütec, karakter sahibi olmaktan da münezzehtir. Bazı bid'at erbâbı Allah'ın cisim olduğunu iddia etmişler, lüzumsuz ihtilâf ve izahlara girişmişlerdir. Halbuki Allah'ın cisim olmadığı âşikârdır. Allah cisim olsaydı bir yer işgâl etmesi ve cesitli şeylerden meydana gelmiş olması ve birtakım şeylere bürünmesi icâb ederdi ki, Allah bu gibi hallerden münezzehtir.

(15) Allah (c.c.), başkası ile birleşmekten ve bir başka şeye hulûl etmekten münezzehtir.

Allah (c.c.) hakkında mağlub olmak, bir şeye tutkun olmak, yardımcı bulunmak, istisfare edecek birine ihtiyaç duymak gibi şeyler de düşünülemez. Herhangi bir şey ile fısıyet peydâ etmeye ihtiyacı yoktur. Noksanlık, hayret etmek ve hasret duymak gibi şeylerden beridir.

Hatıralara ve hâfızaya ihtiyacı yoktur. Vehimler, şüpheler, zanlar, düşünceler, hayaller ve a'razlar Allah'a (c.c.) isnâd edilemez.

Başlangıç, sonuç, gâye, zaman, yokluk, değişim, şekillenme, herhangi bir şeye benzeme, kalıba bürünme, renk alma, vecde gelme, zevk alma O'nun hakkında muhaldir.

Künye, lâkab, ziddiyet, bir işi beşere has bir şekilde yapmak ve halletmek Allah (c.c.) hakkında düşünülemez.

O, doğurmadı, başkasından da doğmadı, O'nun dengi ve benzeri yoktur. (16)

Ne verdiği ne mani olunabilir, ne de vermediğini kimse verdirebilir. Hiç kimse O'nun takdirini red, kudretini tebdil edip hükümüne karşı ge-

ŞERH KISMI

1 — Bir şeye hulûl etmek demek, o şeye tâbi olmak demektir ki bu Allah'ın «Kaim Binefsiht» sıfatına aykırıdır.

2 — Hulûl eden şey, hulûl edilen şeye ihtiyaç duyduğundan dolayı hulûl eder. Bu da Allah'ın «Kaim Binefsiht» sıfatına aykırıdır. Ayrıca hulûl edilen şey, hulûl edenden önce var olması gerekir ki bu da Allah'ın «Kıdem» sıfatına aykırıdır.

3 — Hulûl edilen şey, ya parçalanma kabul eden bir şeydir. Ki o zaman hulûl edenin de parçalanma kabul etmesi gerekir. Bu da Allah (c.c.) hakkında bî tuldür. Veyahut da hulûl eden, parçalanma kabul etmeyen bir şeye hulûl eder ki o da maddenin en küçük parçasıdır (zerrecikler veya atomlar gibi). Böyle bir zerreye Allah'ın hulûlü düşünülemez.

Hulûl mevzuunda, bizim görüşümüz: (Ehl-i Sünnet görüşüne) aykırı olanlar da vardır. O görüşler de bunlardır:

1 — Hristiyanlardan bazıları, Allah'ın Zâtının Hz. İsa ile birleştiğini veya ona hulûl ettiğini, diğer bazıları da Allah'ın sıfatlarının Hz. İsa'ya hulûl ettiğini iddia ederler.

Bir başka grup ise, Allah'ın (c.c.) Hz. İsa'ya yaratma gücü verdiğini ve kendisini hususi mucizelerle takviye ettiğini, Hz. İbrahim'e halîm (dostum) dediğini gibi, Hz. İsa'ya da teşriflen «oğlum» diye isim verdiğini iddia ederler ki bunların hepsi bâtıldır. Bu hususta, Fahrüddin-i Râzi'de ve Mevakif'te geniş izahat vardır.

2 — Şiilerin, İshakiyye gibi ileri gidenlerine göre, Allah herhangi bir şekilde tecelli edebilir. Şer cihetini ele aldığımızda, şeytan nasıl insan suretine; hayır cihetini ele aldığımızda da melekler yine nasıl insan suretine girebiliyorsa, tıpkı bunun gibi Allah da bazı kâmil insanların suretinde zâhir olabilir. Ve onlarda tam bir kudret husule gelir. Şiiler, buna kendi imamlarını misâl göstermişlerdir.

3 — Tasavvuf erbabının bazılarının sözlerinden hulûl ve ittihad mânâsı anlaşılmaktadır. Fakat bu yanlış bir anlamadır. Allah'ın bazı dostlarına (vellilerine) kerâmetsiz vermesinin ne ittihad ve hulûl ile ve ne de vahdet-i vücud ile herhangi bir alakası vardır.

(16) İhlâs sûresindeki «Hüve» (O) lâfzı Allah'ın var olduğuna işaret etmektedir. Bu da bâtinî mezhebinin görüşünü çürütmektedir. «Ehad» lâfzı ise, Allah'ın birliğine delâlet eder ki bununla da müşrikleri reddetmektedir.

Herkes kendisine muhtaç olduğu halde, kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan mânâsını ifade eden «Samed» lâfzı ise, Müşebbihe mezhebinin görüşünü reddetmektedir.

«O doğurmadı ve doğurulmadı» mcâlindeki âyet i cille ise Hristiyanların ve yahudilerin itikadlarını iptal etmektedir.

lemez. O, zulüm, gadr ve cefâdan münezzehtir. Kötü ve çirkin fiillerden, ezâ vermekten de münezzehtir.

Letâfet, kesâfet, vahşet, dehşet, tokluk, açlık, yemek, içmek ve yeme-içmenin icâb ettirdiği hallerden ve her çeşit akla ve hayâle gelen şeylerden münezzehtir.

Zâtı (17), diğer varlıkların zâtına benzemediği gibi, sıfatları da diğer yaratıkların sıfatlarına benzemez. O, Arş üzerinde kendisinin beyan ve murâd ettiği şekilde müstevidir (18). Bununla berâber orada cısmî bir şekilde yerleşmek, karar kılmak, hulûl etmek ve dolaşmak gibi şeyler düşünülemez. (19)

ŞERH KISMI

-Hiç bir şey O'nun dengi ve benzeri değildir. mealindeki âyet-i celîle ise, Mecûsilerin inançlarını çürütmektedir. -Bahru'l-Kelâm-, -Mevâkıf ve Mekasid- kitaplarından alınmıştır.

(17) Müttekaddiminden bazı kelâmcılara göre, zâtîyet izâfe edilmesi itibarı ile, Allah ile diğer zâtlar arasında bir benzerlik mevcuttur. Ancak, Allah'ın Zâtı diğer zâtlardan dört yönü ile ayrılır:

1 — Vücûb, 2 — Hayat, 3 — Tam ilim, 4 — Tam kudret. Kelâmcılardan Ebu Hâşim, bunlara bir de -Ulûhiyet-i ilâve etmiştir.

Bize yâni Mâtürîdîlere göre, Allah'ın Zâtı kendine has bir zâttır ve diğer zâtlara benzemez. İsim benzerliği bir mâna ifade etmez.

(18) Tahâ süresinin 5'ci âyet-i celîlesinde mealen -Rahman Arş'a hükmetmektedir- şeklinde zikredilen -istivâ- kelimesine, Keramiyye mezhebi mensupları -istikrar- yâni Arş üzerinde oturup yerleşme mânası vermektedirler.

Bize göre buradaki istivâ, istilâ, yâni Allah'ın kuvvet ve galebesi ile Arş'i istilâ etmesi mânasındadır.

Keramiyye'nin görüşünü reddeden diğer görüşler şunlardır:

1 — Enes b. Mâlik, istivânın mânası meçhul değildir, keyfiyyetini idrak etmeye de aklı gücü yetmez. Bu şekilde iman etmek vâcib, soru sormak ise hâtdür.

2 — Allah Teâlâ Arş'i yaratmadan önce vardı. Arş'i yarattıktan sonra oraya intikal etti demek câiz değildir. Çünkü intikal mahlûkatın sıfatıdır. Allah ise yaratıkların sıfatlarından münezzehtir.

3 — Eğer Allah (c.c.) Arş üzerinde istikrar etse idi, o zaman şöyle denilmesi pek erkirdi: Allah (c.c.) Arş büyüklüğündedir. Veya Allah Arş'tan büyüktür. Her iki görüş de küfürdür.

4 — Hz. Ali'ye (k.v.) -Allah Teâlâ Arş'i yaratmadan önce nerede idi- diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: -Nerede kelimesi mekân ifade eder. Allah (c.c.), mekândan münezzehtir.-

5 — Cafer-i Sâdik, Allah'ı bilmek üç belime ile olur diyerek, o kelimeleri şöyle sıralamaktadır:

a — Allah bir şeyden yaratılmadı.

b — Bir şeyin içinde de değildir.

c — Bir şeyin üzerinde de değildir. Çünkü bu sıfatlar, kulların sıfatlarıdır. Bu hususlar -Bahru'l-Kelâm- ve -Hulâsa- isimli kitaplardan nakledilmiştir.

Arş'in yaratılış sebebi üzerinde çeşitli ihtilâflar vardır. Bazılarına göre meleklerin dua kiblesidir. Dua ettikleri zaman Arş'a doğru yönelirler. Bazılarına göre ise meleklerin aynasıdır. Orada bütün semavatı ve arzı görürler.

(19) Bahru'l-Kelâm, Mevâkıf ve Mekasid isimli eserlerde Mutezile mezhebinin görüşlerini ihtiva eden ve o görüşleri reddeden hususlara dair geniş malûmat vardır.

O, Arş, yer, gök (20) her şeyin üzerindedir. Bu üzerinde olmak, O'nu, Arş ve semâ üzerine yaklaştırmak, yerden uzaklaştırmak mânâsında değildir. Bununla berâber O her varlığa yakındır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: «Biz ona (insana) şah damarından daha yakınız.» (Kaaf sûresi: 16)

ŞERH KISMI

(20) İsim, müsemmanın aynı mıdır, gayrı mıdır konusu ihtilâfıdır. Bu ihtilâf isim kelimesini meydana getiren harflerde değil, kelimenin delâlet ettiği mânâdadır.

İsim, zâtın aynı mıdır, gayrı mıdır mevzuunda, Ebu'l-Hasen el-Eşarî'nin görüşü şöyledir:

- 1 — İsim, bazan müsemmanın aynıdır. Yani doğrudan doğruya zâta delâlet eder. Nitekim Allah lafzı böyledir.
- 2 — İsim. Zâtın gayrıdır. Allah'ın Hâlik ve Râzık sıfatlarında olduğu gibi. Bu başkalarına da nisbet edilebilir.
- 3 — İsim. zâtın ne aynıdır, ne gayrıdır. Alim ve Kadir sıfatlarında olduğu gibi. Bu sıfatlar, Allah'ın hakiki sıfatlarıdır. Zâtı ile kaalmdir, fakat zâtın aynı da değil, gayrı da değildir. Mevakif şerhi ile Fahrüddin-i Râzî'de bu hususta geniş izahat vardır.

Allah hakkındaki isimler tevkilidir. Yani Allah'a bir isim itlak edilmesi izne tâbidir. Mâtürîdî mezhebinden Kadî Ebu Behir: «Bir lâfız ki Allah Teâlâ için sâbit bir mânaya delâlet ediyor ve Allah'ın zât ve sıfatlarına hâlel getirmiyor; işte bu lâfzın Allah'ı (c.c.) isim olarak verilmesi câizdir. Allah Teâlâ'yı, O'nun büyüklüğüne idyâk olmayan veya bunu ima eden bir lâfızla isimlendirmek câiz değildir. Meselâ: Ârif, fakih, âkil ve zâki gibi. Çünkü bu isimler, cehalet sonunda hâsıl olan isimlerdir. Allah'a «tabîb» ismi de verilmez. Çünkü tab, bazı tecrübeler neticesinde elde edilen bir ilimdir. Allah hakkında bu isimler kullanılmaz demişler.

Allah (c.c.) hakkında söylenmesi câiz olan; söylenmesine izin verilmiş olan isimler 99 (Allah lafz-ı celîl ile 100) isimdir ki bunlara da Esma-i Hüsnâ denir.

Resûlullah (s.a.v.), Buhârî ve Müslim'in rivâyet ettiği bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır: «Allah'ın 99 ismi vardır. Kim bunu sayarsa (okur, anlar ve iman ederse) Cennete girer.»

Allah Teâlâ'nın, Kur'an-ı Kerim'de zikri geçen isimleri şunlardır: Mevlâ, Nâsir, Gâlib, Kaahir, Karib, Rabb, Nâsir, A'lâ, Ekrem, Ahşenü'l-Hâlikîn, Erhamür-râhimîn, Zî'l-Tavîl, Zî'l-Kuvve ve Zî'l-Me'âric...

Allah'ın (c.c.) hadis-i şeriflerde vârid olan isimlerine gelince: bunlar Hanân ve Mennân'dır.

Meşhur olmayan bir başka rivayette ise şu isimler geçmektedir: Tâm, Kadîm, Vitir, Şedid ve Kâfi...

Şimdi, Allah'ın rızasını tahsil ve Cennetine nâil olmak niyyet ve arzusu ile Esma-i Hüsnâyı yazıp, izah etmeye çalışalım:

1 — Allah (c.c.): Allah'ın zâtına has bir isimdir. Başka bir şey asla O'nunla sıfatlanamaz.

2 — Rahman: Dünya hayatında mahlûkatın hepsine merhametle muâmele etmesidir.

3 — Rahim: Âhîret hayatında sadece mü'minlere in'am etmesidir.

4 — Melik: Mülk kendindedir. İstedliğini aziz, istediğini zelli kılar. Bu ismin kaynağı, fiilî ve selbi sıfatlardır. Mercî'nin Kudret sıfatı olduğunu söyleyenler de vardır.

5 — Kuddûs: Bütün kusurlardan bert olmak mânâsını ifade eder. Bu ismin kaynağı selbi sıfatlardır.

B — Sübûti Sıfatlar: Sekiz adettir.

1 — **HAYÂT:** Allah'ın ezeli sıfatlarından. Bu sıfatla muttasıf olmak, ilmi sahibi olmayı icâb ettirir. Allah'ın hayâtı ezeli ve ebedî olarak zâtındandır. O'ndan bir an bile ayrılmaz. O'nun hayâtı, başkalarından faydalanarak da meydana gelmemiştir. Etler, damarlar ve çeşitli maddelerden meydana gelmiş olmaktan da münezzehtir.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

6 — **Selâm:** Zâtı, sıfatları ve fiilleri bütün noksanlıklardan uzaktır. Mercii selbi sıfatlardır.

7 — **Mü'min:** Allah, zâtını, verdiği haberleri, peygamberlerini tasdik edendir. Kaynağı fiili sıfatlardır. Kulları hakkında emniyet ve sükûnet yaratıcıdır mânası da vardır.

8 — **Müheymin:** Her şeyin muhafız ve murakıbidir. (Beydâvi bu mânayı vermiştir.)

9 — **Aziz:** En üstün ve en şerefli olan demektir. Kaynağı, selbi sıfatlardır.

10 — **Cebbâr:** Yaratıkların işlerini islah eden, noksanlarını düzeltten mânasına gelmektedir. Menşei fiili sıfatlardır.

11 — **Mütekebbir:** İmam-ı Gazâlî bu isme *Her şey O'nun nezdinde hakirdir* mânasını vermiştir.

12 - 13 — **Hâlık, Bâri:** Bu iki ismin mânası birbirinin aynıdır. Eşyayı yoktan var eden, ona şekil veren anlamındadır. Kaynağı fiili sıfatlardır. Yaratmayı takdir etmesi *Hâlık* ismine, yaratması *Bâri* ismine, yaratılanı tasvir ve tezyin etmesi de *Musavvir* ismine racidir.

14 — **Gaffâr:** Azabı hak edenleri affedicidir. Kaynağı, irade sıfatıdır.

15 — **Kahhâr:** Bütün mevcudata galiptir. Her şey O'nun taht-ı kudretindedir. Hiçbir şey O'nun hükmünün dışına çıkamaz. Menşei, fiili ve selbi sıfatlardır.

16 — **Vehhâb:** Kullarına karşılıksız in'am ve ihsan eden mânasına gelir. Mercii fiili sıfatlardır.

17 — **Rezzâk:** Canlı yaratıkların rızkını dilediği şekilde ve dilediği gibi verendir. Kaynağı fiili sıfatlardır.

18 — **Fettâh:** Zorlukları kolaylaştıran ve zaferleri yaratan, rahmet ve rızık kapılarını açan demektir. Menşei fiili sıfatlardır.

19 — **Alim:** O'nun ilmi, kull, cüz', mümkün, muhal, gizli, aşikâr, mevcut olan ve olmayanı, yani her şeyi ihata eder. Kaynağı fiili sıfatlardır.

20 — **Hâfid:** Kâfirleri zelil kılan, mütekebbirleri dünyada kendisinden uzaklaştırıp, âhirette de onlara ceza ile muhabele edendir. Menşei, zâti ve fiili sıfatlardır.

21 — **Râfi:** Mü'minleri kendisine yaklaştırarak yükselten ve onlara ulvi mertebeler verendir. Kaynağı, fiili sıfatlardır.

22 — **Mu'izz:** Dilediğine izzet ve kuvvet veren, dilediğini de ilimle yükseltendir. Mercii, irade ve fiili sıfatlardır.

23 — **Müzill:** Dilediği kimseleri zelil kılp, rahmetinden uzaklaştıran demektir. Kaynağı, zâti ve fiili sıfatlardır.

24 — **Somî:** Gizli, aşikâr her şeyi işitendir. Kaynağı, zâti ve sübûti sıfatlardır.

25 — **Basir:** Aydınlık, karanlık, gece, gündüz, uzak, yakın, küçük, büyük her şey O'nun müşahedesi altındadır. Menşei, zâti ve sübûti sıfatlardır.

26 — **Hakem:** Hükmünün reddi mümkün değildir. Hükmelerinde zulüm ve ceâfâ vâhi olmaz. Kaynağı, selbi sıfatlardır.

27 — **Adl:** Var ettiği veya yok ettiği her şeyde âdildir. Mercii fiili sıfatlardır.

28 — **Lâtif:** Kulları farkında olmadıkları halde onlara yumuşaklıkla muamele edendir. Kaynağı, fiili sıfatlardır.

2 — **KUDRET:** Kudret sıfatı mümkünâta taalluk eder. Muhâle taalluk etmez. Kudret sıfatı ezeldir, mümkünü var ve yok etmeye tesir eder.

Allah, Hayy, Kaadir, Cebbâr ve Kaahirdir. Mülk ve Melekût O'nundur. İzzet ve Ceberût O'na aittir. Mutlak otorite, kahr ve emretme de O'nundur. Semâvat ve arz ve bütün mahlûkat O'nun Yed-i Kudretin-dedir.

Bütün eşyaya Kaadir oluşu herhangi bir ilâç veya sanat yolu ile değildir. O, her şeyi yapar, niçin yaptığı sorulmaz.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

- 20 — Habir: Eşyanın hakikatını ve gizliliklerini bilendir. Menşei ilmi sıfatlardır.
- 30 — Azim: Büyüklük mertebelerinin zirvesinde olan demektir. Kaynağı manevi sıfatlardır.
- 31 — Gafûr: Kullarının küçük ve büyük günahlarını affedicidir. Menşei, fiili sıfatlardır.
- 32 — Şekûr: Şükür mükâfatlandırır, kendisine yapılan şükre çok ecirle mukabele edendir. Kaynağı manevi veya fiili sıfatlardır.
- 33 — 'Alîy: Zât ve sıfatlarının yüksekliğini idrak etmekten akil âciz kahr. Menşei, tenzihi sıfatlardır.
- 34 — Kebir: Büyüklükte, kendisinden daha büyüğü düşünemeyen varlıktır. Kaynağı tenzihi sıfatlardır.
- 35 — Hafiz: Mevcudatı, murad ettiği âna kadar zevâle uğramaktan korur. Kaynağı tenzihi sıfatlardır.
- 36 — Mukit: Vakitleri yaratandır. Kaynağı manevi veya fiili sıfatlardır.
- 37 — Hasib: Kulların yaptığı her şeyi muhasebeye tâbi tutandır. Kaynağı fiili sıfatlardır.
- 38 — Celil: O'nun heybeti akılları dehşette bırakır. Menşei tenzihi ve fiili sıfatlardır.
- 39 — Kerim: Cömerttir ve cömertliği daimidir. Kaynağı, fiili sıfatlardır.
- 40 — Rakib: Kullarının, nefes alıp vermesine varıncaya kadar bütün hal ve hareketlerini murakabe eder. Menşei, fiili, zâti ve ilmi sıfatlardır.
- 41 — Mücib: Dua ve istekleri kabul edendir. Kaynağı, fiili ve zâti sıfatlardır.
- 42 — Vâsi: Cömertliği bütün kâinatı, ilmi bütün malûmatı, kudretli bütün kuvvetleri ihata eder. Menşei, zâti sıfatlardır.
- 43 — Hakim: Hüküm ve hikmet sahibidir. Her şeyi olduğu gibi bilir, gerekeni en güzel şekilde yapar. Kaynağı, ilmi sıfatlardır.
- 44 — Vedûd: Dostlarının halbini işgal eden müstesna bir sevgidir. Merclî, manevi sıfatlardır.
- 45 — Mecid: Zâti, şerefi, el'ali güzel, vermesi, ihsanı boldur. Kaynağı, fiili sıfatlardır.
- 46 — Bâ'is: Peygamberlerini, dostlarına hidâyet, düşmanlarına hüccet (delil) olarak gönderendir. Kaynağı, fiili sıfatlardır.
- 47 — Şehid: Bilinenin ve bilinmeyenin şahididir. Kaynağı zâti ve ilmi sıfatlardır.
- 48 — Hakk: Zâti vâcibdir, vücûdunun başkasına ihtiyacı yoktur. Menşei zâti sıfatlardır.
- 49 — Vekil: Yaratıklarının bütün işlerine kefilidir. Merclî, fiili sıfatlardır.
- 50 — Kavî: Kudretli tamdır. O'nun hakkında âcizlik düşünülemez. Menşei fiili sıfatlardır.
- 51 — Metin: Kudretli sonsuzdur. Kaynağı, Kudret sıfatıdır.
- 52 — Veli: Kullarına yardım edip, onları koruyan ve işlerini tedvir edendir. Menşei, fiili sıfatlardır.

3 — İLİM: Bu sıfat, vâcib, câiz ve muhâl olan şeylere taalluk eder. Allah'ın ezeli sıfatlarından. İlim sıfatının taalluk ettiği şey inkışaf eder. Aksi mümkün değildir. Allah Teâlâ, bütün mevcûdâtı bilir. O'nun ilminden zerre miktârı da olsa hiçbir şey kaybolmaz.

O, karanlık gecede yürüyen karıncayı, havada uçuşan zerrecikleri, kalblerin derinliklerinden geçenleri, hâfızada cereyân eden şeyleri, gizliyi ve en gizliyi bilir.

O'nun ilmi, bütün olsun veya bütünden bir parça olsun, mevcûd olsun veya mevcûd olmasın, mümkün olsun veyahut da mümkün olmasın; her şeye taalluk eder.

O, mahlûkâtın başlangıcını ve sonunu bilir. Zât ve sıfatlardan her şeyi, ezeli ve ebedî ilmi ile bilen O'dur.

ŞERH KISMI

- 53 — Hamid: Hamde lâyık olandır. Kaynağı, izâfi ve fiili sıfatlardır.
- 54 — Muhsi: Sayılan her şeyin sayısını bilir. Kaynağı, ilmi sıfatlardır.
- 55 — Mübdi: Daha önce emsâli olmaksızın, mevcudatı ilk yaratan O'dur. Menşei, fiili sıfatlardır.
- 56 — Mu'îd: Mahlûkâtı, ölümünden sonra diriltendir. Kaynağı, fiili sıfatlardır.
- 57 — Muhyi: Hayatı yaratandır. Kaynağı, fiili sıfatlardır.
- 58 — Mümid: Ölümü yaratandır. Kaynağı, fiili sıfatlardır.
- 59 — Hayy: Ezeli ve ebedî diri olandır. Menşei, tenzihi sıfatlardır.
- 60 — Kayyûm: Başkasını ayakta tutan kendisi olduğu halde, kendisi Zâtı ile kaâimdir. Kaynağı, zâti sıfatlardır.
- 61 — Vâcid: Asla muhtaç olmayan zengindir. Kaynağı, selbi sıfatlardır.
- 62 — Mâcid: O muazzam, müherrem, ulvi, keremi bol olandır. Menşei izâfi sıfatlardır.
- 63 — Vâhid: O, ezeli ve ebedî birdir. Dengi ve benzeri yoktur. Kaynağı, zâti mânevi ve selbi sıfatlardır.
- 64 — Ehad: Zâtı birdir. Terkiib kabul etmez. Menşei, zâti sıfatlardır.
- 65 — Samed: Her şey kendisine muhtaç olduğu halde, O hiçbir şeye muhtaç değildir. Mercii, izâfi sıfatlardır.
- 66 — Kaadir: Kudret sahibidir, dilediğini yapar, dilemediğini yapmaz. Kaynağı, zâti ve izâfi sıfatlardır.
- 67 — Muktedir: Kudretini izhar edicidir. Kaynağı, fiili sıfatlardır.
- 68 — Mukaddim: Eşyaları lâyık olduğu yere koyandır. Kaynağı, fiili sıfatlardır.
- 69 — Muahhir: Dilediğini öne alıp; dilediğini geri bırakandır. Menşei, fiili sıfatlardır.
- 70 — Evvel: O, başlangıcı olmayandır. Kaynağı, selbi sıfatlardır.
- 71 — Âhir: O, sonu olmayandır. Kaynağı, selbi sıfatlardır.
- 72 — Zâhir: O, hak'î delillerle bilinendir. Menşei, izâfi sıfatlardır.
- 73 — Bâtin: Duyu organları ile idrak edilemez. Mercii, selbi sıfatlardır.
- 74 — Mevlâ: Her şeyin yegâne mâliki ve mutasarrıfıdır. Kaynağı, fiili sıfatlardır.
- 75 — Mülte'âl: Şanına lâyık olmayan vasıflardan uzaktır. Menşei, selbi sıfatlardır.
- 76 — Berr: İn'am ve ihsan edendir O... Kaynağı, fiili sıfatlardır.
- 77 — Tevvâb: Kullarının tevbesini kabul edendir. Menşei, fiili sıfatlardır.
- 78 — 'Afuvv: Günahları affedicidir. Kaynağı, fiili sıfatlardır.
- 79 — Muzil: Amel defterlerindeki günahları izöle edendir. Mercii, fiili sıfatlardır.

4 — **İRÂDE:** Allah Teâlâ'nın İrâde sıfatı vardır. İrâde, bir şeyin göyle olup da böyle olmamasını dilemek ve dilediği gibi tâyin ve tahsis etmektir. Dünyada olmuş ne varsa hepsi Allah'ın dilemesi ile olmuştur. Mümkün olan her şeyin hangi şekil ve zamanda olmasını dilemiş ise, zamanında ve öylece olur. Her şey O'nun irâdesi ile olur.

Allah Teâlâ, irâdesi ile hadiseleri tedvir eder. Varlık âleminde, az-gök, küçük-büyük, hayır-şer, fayda-zarar, iman-küfür, itiraf-inkâr, başarı-başarısızlık, artma-eksilme, itaat ve isyân O'nun ilmi, irâdesi, takdiri, hüküm ve arzu etmesi ile cereyân eder. Dilediği olur, dilemediği olmaz. Murad ettiğini mutlaka yapar. Emrini ve hükmünü asla kırışe reddedemez. İnsanoglu günâhlardan da ancak Allah Teâlâ'nın rahmetinin tecellisi ile kurtulabilir. Yine insan O'na bihakkin itaat edebilmek için de O'nun tevfiğine muhtaçtır. Kurtuluş ancak O'na dönmekle mümkündür. Kulları ancak O'na ilticâ edebilirler. Bütün insanlar toplanıp, bir zerreyi hareket ettirmeye veyahut hareket edeni durdurmaya kalkışsalar, Allah'ın İrâde sıfatı tecelli etmedikçe buna asla güçleri yetmez. Allah Teâlâ'nın İrâde sıfatı ezeldir. Tâ ezelden eşyanın vücudunu murad etmiş ve murad ettiği şeyleri de takdîm, tehrîr, tebdîl ve tağyir etmeksizin vaktinde halk etmiştir.

Allah, yapılmasını murad ettiği işleri tedvirde, fikrî tertibe ve zaman ayarlamasına muhtaç değildir. Bunlardan dolayıdır ki, hiçbir iş, O'nun diğer bir işi yapmasına mâni olamaz.

5-6 **SEMİ'-BASAR:** Bütün mevcûdata taalluk eden sıfatlardır. Bu sıfatlar tecelli ettiğinde, işitilen ve duyulan şeyler inkışaf eder. O gizli veya saklı olan her şeyi işitir, büyük veya küçük olan her şeyi de görür. O'nun işitmesine uzaklık, görmesine de karanlık mâni olamaz. Hiç şüphesiz O, karanlıkta yürüyen karıncayı dahi görür. Fakat O'nun görmesi göz, işitmesi kulak ile değildir. O'nun görme ve işitmesi hiçbir yönü ile bızımkilere benzemez. Yeni, eski, cüz', küll, her varlığı işitir ve görür.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

80 — **Raûf:** Kulları hakkında kolaylık murad edendir. Kaynağı, irâde sıfatıdır.

81 — **Mâlik:** Yarattığı şeyler üzerinde dilediği şekilde tasarrufa sahiptir. Menşei, fiilî sıfatlardır.

82 — **Zü'l-Celâli ve'l-İkram:** Celâli ve Cemâli sıfatlarının sahibidir. Kaynağı zâti veya tenzihi sıfatlardır.

83 — **Muksit:** Âdildir, mazlumun hakkını zâlimden alandır. Menşei selbi sıfatlardır.

84 — **Câmi':** O, Kıyamet gününde hasımları toplayandır. Kaynağı, fiilî sıfatlardır.

85 — **Ganîy:** Herkes O'na muhtaçtır. Fakat O, kimseye muhtaç değildir. Menşei selbi sıfatlardır.

86 — **Muğni:** O, dilediğine zenginlik verir. Kaynağı, fiilî sıfatlardır.

87 — **Mâni':** Dilediğinin de zengin olmasına mâni olur. Mercii, fiilî sıfatlardır.

88 — **Dârr:** Dilerse kullarına zarar verir. Kaynağı, fiilî sıfatlardır.

89 — **Nâfi':** Dilediği kullarına da fayda verir. Menşei, fiilî sıfatlardır.

Ezelî Zâtı ve vücudî sıfatları ile ışıtır ve görür. Sesler, harfler, kelimeler, cisimler, renkler, hava, rüzgârlar, tadlar, şekiller, hareket, sükûn, toplanma, ayrılma, hâtıralar gibi varlıkların sayılan bu sıfatlarını ve zatlarını ezeli olarak görür ve ışıtır.

7 — **KELÂM:** Ahkâma taalluk eder. Bu ezeli sıfattır. Harf ve sesle meydana gelmediği gibi susmaktan ve kelâma mâni hâllere maruz kalmaktan da uzaktır.

Allah Teâlâ'nın emri, nehyi, va'd ve vaidi Zâtı ile kaim olan ezeli kelâmının tecellisiyledir ki, bu da muciz kitabı Kur'ân-ı Kerim ile tezâhür etmektedir. O'nun kelâmı mahlûkatın kelâmına benzemez. Allah'ın kelâmı hava titreşimlerinden veya zerrelerin çarpışmasından meydana gelen bir ses olmadığı gibi, dudakların açılıp kapanması veya dilin hareket etmesi ile husûle gelen bir harf de değildir.

Allah'ın kelâmı, yokluk, susmak, ba'ziyet takdîm, tehir, ayrılmak, hulûl, intikâl, evrâka muhtaç olmak gibi şeylerden beridir.

8 — **TEKVİN:** Cenâb-ı Hak'ın bilfiil yaratmak sıfatı demektir. Tekvîn sıfatı, irâdenin muktezâsına göre ve mümkünse tesir ve icâd eder. Bütün bu varlıkların hakiki yaratıcı Allah Teâlâ'dır. Allah Teâla, âlemlerin zâtlarını, sıfatlarını, parçalarını yaratandır. Bütün mükevvenât hâdistir. Hâdis olan bu mükevvenâtı en güzel, en mükemmel ve en âdil bir şekilde tekvîn eden O'dur. Yaptığı işlerde hikmet sahibi, hükümlerinde de âdildir. İnsan, cin, yer, gök, melek, şeytan, hayvan, bitki, cansız varlıklar, cevher, mâden, idrâk edilen ve hissedilen şeylerin hepsi hâdistir. Cenâb-ı Hak bunları hiç yoktan var etmiştir. Hiçbir şey yok iken, yalnız O vardı. Sonra mevcûdâtı yarattı. Allah'ın onları yaratması, onlara muhtaç olduğundan dolayı değil, rahmet ve irâdesini gerçekleştirerek, hikmet ve kudretini izhar etmek içindir.

C — Fİ'İ Sıfatlar:

Bu sıfatların sayılması mümkün değildir. Yaratma, rızıklandırma, ingâ, emsalsiz bir şekilde yaratma, yapma, öldürme, diriltme, yok etme, bitirme, büyütme, rahmet, gadab, eşyaları tasvir v.s. fiili sıfatların tezâhürü, mahlûkatın mevcûdiyetine bağlıdır.

ŞERH KISMI

90 — Nûr: Yeri göğü aydınlatandır. Mercii, izâfî ve fiilî sıfatlardır.

91 — Hâdi: Mü'minlerin kalbine hidâyeti ilham edendir. Kaynağı, fiilî sıfatlardır.

92 — Bedî: Eşyayı, emsalsiz olarak yaratandır. Menşei, fiilî sıfatlardır.

93 — Bâki: Bütün mahlûkat yok olduktan sonra da O vardır. Mercii, izâfî sıfatlardır.

94 — Vâris: Yer ve yerin üzerindeki her şeyin tek vârisi O'dur. Ve her şey O'na dönecektir. Kaynağı, izâfî sıfatlardır.

95 — Reşid: İnsanları, hayırlı yollara irşad edicidir. Menşei, fiilî ve sebtî sıfatlardır.

96 — Sabûr: Hilim sahibidir. Azab etmekte acele etmez. Cezayı kendisinin tayin ettiği bir vakte tehir eder. Kaynağı, sebtî sıfatlardır.

97 — Rab: Karşılık beklemeden büyüten, besleyen, yaşatan ve terbiye edendir.

F'lî sîfatların kaynağı, Tekvin sîfatıdır. (21)

D — Ma'nevî Sîfatlar:

Bu sîfatlar, sübûtî sîfatlarla berâber tahakkuk eder. Bu sîfatlar sekiz tanedir:

1 — Hayy, 2 — Kaadır, 3 — Âlîm, 4 — Mürid, 5 — Semî', 6 — Basîr, 7 — Mütেকellim, 8 — Mükevvin.

E— Zâtî Sîfatlar: 6 tanedir. Bunlar Zâta delâlet eder.

1 — Vücûd, 2 — Kıdem, 3 — Bekaa, 4 — Vahdâniyyet, 5 — Kıyâm Binefsihî, 6 — Muhalefetün il'l-havâdis. (22)

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

98 — Musavvir: Yarattığı her varlığa ayrı şekil verir. Hiçbiri diğerine benemez.

100 — Ferd: Eşi ve benzeri olmayan tek ve bir olan varlıktır Allah.

Allah'ın, bütûn sîfatların ve isimlerin hürmetine, bizlere, rızâna nâil olmayı, seni kemâli ile tanımayı müyesser eyle...

(21) İfdal, İn'am, İhsan, İkrâm, Mağîret ve Hidayet Allah'ın ezeli ve ebedî sîfatlarıdır. Eş'arî bu sîfatların hâdis olduğunu ileri sürmektedir. Akllî delîlî şudur: Allah mahlûkatı yaratmadan önce Hâlık, rızıklandırmadan önce de Râzık değildi. Bizim (Mâtürîdî) bu görüşe karşı cevabımız iki noktada toplanmaktadır:

1 — Yaratmadan önce Hâlık olması gayet tabiidir. Akllî delîlî: Bir kimse diğış dikmeyi bildiği halde diğış dikmeyebilir. Ama ona yine de "terzi" denir. Nakllî delîlî: "Kur'ân-ı Kerîm'de Fatîha sûresinde meâlen "Kıyamet gününün mâlîki" buyurulmaktadır. Halbuki Kıyamet daha yaratılmamıştır. "Bahru'l-Kelâm-

2 — Kıdem: Varlığının evveli olmayan, ebediyyen devam eden bir zâtî sîfattır. ebedî olmasaydı, hâdis mahâl olurdu. Bu ise Allah hakkında muhaldir.

(22) Bazı âlimler, Allah'ın bu sîfatlardan başka Zâtî sîfatı olmadığını ileri sürerek, eğer olsa idi bilmemiz gerekirdi derler.

Mâtürîdî, mezhebinin bu görüşe cevabı şu şekildedir: Allah, kendisini mükemmel bir şekilde bilmeyi bize havale etmiştir, yâni kullarına bırakmıştır. Her mükemmel bu sîfatları tam olarak bilemez. Bu sîfatları mükemmel bir şekilde bilmek, ancak peygamberlere ve onlara tâbi olan kâmil insanlara mahsustur.

Bazı kelâmcılara göre, Allah'ın başka Zâtî sîfatları da vardır ve şunlardır:

1 — Bekâ: Kendisine yokluk ulaşmazsınız, varlığının ilelebed devam etmesidir.

2 — Kıdem: Varlığının evveli olmayan, ebediyyen devam eden bir zâtî sîfattır.

3 — Vahdaniyyet: Zâtında, sîfatında ve e'âlinde ikincisi olmayan bir selbî sîfattır.

4 — Kıyâm Binefsihî: Bir mekânâ ihtiyacı yoktur. Zâtî sîfattır.

5 — Muhalefetün il'l-havâdis: Zâtında, sîfatında ve e'âlinde benzeri yoktur.

6 — Vücûd: Yokluğun zıddıdır. Eş'arî'ye göre bu sadece bir sîfattır. Delîlî ise: Allah mevcuttur dediğimiz zaman vücûdiyyet ile sîfatlanmış olduğunu görürüz. Bize göre bu müsamahalî bir görüştür. Vücûd, Zâtî bir sîfattır.

7 — İstivâ: Bu husustaki âyet-i celle şöyledir: "O çok esirgeyici (Allah'ın emr ü hükümü) arşı istilâ etmiştir." (Tâhâ: 5)

İstivâ kelimesinde ihtilâl vardır. Bazılarına göre, mânası, "istilâ" olup "Kudret" sîfatına âittir. Diğer bazılarına göre de "kasd" olup "İrade" sîfatına taalluk etmektedir.

8 — Ayn (Göz): Bu husus ile ilgili âyet-i celle şöyledir: "Ki (o gemi; hak-kında) nankörlük edilmiş bulunan (o zât) a bir mükâfat olmak üzere, bizim

İKİNCİ KISIM

Allah Hakkında Muhâl Olan Şeyler:

Yukarıda zikredilen sıfatların zıddı ve aksi olanlardır.

Allah birdir. Bu bir oluş sayı ve azlık ile değil, ortağı ve benzeri olmamakladır. Bütün isim ve sıfatları ezeldir. Ne isim ve ne de sıfatlarında sonradan meydana gelme diye bir şey yoktur. O her şeyi ilmi ile bilir. İlimi ise ezeli bir sıfatıdır. Kudreti ile Kaadirdir. Kudret sıfatı ise ezeldir. Yaratması ile Hâlik'tir. Yaratma ise ezeli bir sıfatıdır. O fi'l ile fâil, fill sıfatı ise ezeldir. Bütün fiiller mahlûk, Allah'ın fiili ise mahlûk değildir. O'nun sıfatları ne hâdis (sonradan olma) ne de mahlûktur. Kim ki onlara hâdis, mahlûk derse; inkâr eder ve şüpheye düşerse veya tarafsız kalırsa kâfir olur. O'nun hiç bir sıfatı, yaratıkların sıfatlarına benzemez...

ŞERH KISMI

gözlerimiz önünde akıp gidiyordu.» (Kamer: 14) *Eş'ari'ye göre bu sıfat ya -zâid-sıfattır. Ya da mecâzî mânada -muhafaza- mânasınadır. Gözler diye cemi' olarak gelmesi ta'zim içindir.*

9 — Vech (Yüz): *Bu mevzudaki âyet-i cilleler şöyledir: (Ancak) azamet ve ikram sahibi olan Rabbinin zâtı bakî kalacaktır.» (Rahman: 27) «Allah ile birlikte diğer bir Tanrı daha (edinip) tapma (ona). O'ndan başka hiçbir Tanrı yok. O'nun zâtından başka her şey helâk olucudur. Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürül(üp götürül)eceksiniz.» (Kıyas: 86)*

Eş'ari'nin bu hususta iki görüşü vardır: 1 — Sübûtî sıfatlardandır. Zâiddir. 2 — Vücûd mânasınadır.

10 — Cenb (Yan): *Bu husustaki âyet-i cille şöyledir: «O azab günü) her nefsin «Allah yanında işlediğim taksirlerden dolayı vay hasret (ve nedâmet)imel Hakikat, hakikat ben (O'nun diniyle, kitâbiyle) eğlenenlerdendim» diyeceği...» (Zümer: 58)*

Bazılarına göre bu zâid sıfattır. Diğer bazılarına göre de Allah'ın emri mânasınadır.

11 — Kadem (Ayak): *Bir hadîs-i şerifte şöyle vârid olmuştur: «Allah ayağını koyuncaya (emrini verinceye), Cehennem de «yeter-yeter» deyinceye kadar dolmaz.»*

Bazılarına göre, Zât üzerine zâid bir sübûtî sıfattır. Diğer bazılarına göre de emirdir.

12 — İsha' (Parmak): *Bir hadîs-i şerifte şöyle buyurulmuştur: «Mü'minlerin kalpleri, Allah'ın iki parmağı arasındaki tek bir kalb gibidir.»*

Bazılarına göre, zâid bir sıfattır. Bazılarına göre de mecâzî mânada Kudret'tir.

13 — Yed (El): *Bu husustaki âyet-i cilleler şöyledir: «Allah'ın eli, onların elleri üstündedir...» (Feth: 10)*

«Ey İblis, iki elimle (yani bizzat) yarattığıma secde etmeden seni hangi şey men etti?...» (Saad: 75)

Sübûtî sıfatlardandır. Birçok âlimler de Kudret'ten mecâzdır demişlerdir. Âyet-i cilledeki iki el Kâmil bir Kudret'ten mecâzdır. İki Kudret demek değildir. Nasî ki, Allah'ın ismi, Kâbe'ye «Beytullah» şeklinde izafe edildiğinde Kâbe'nin şerefine delâlet ediyorsa, O'nun Kudretinin Hz. Âdem'e izafe edilşi de onun şerefine delâlet etmektedir.

Bu âyet-i cilledeki elin nimet olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu büyük bir hatadır. Zira nimetle yaratmayı te'lîl mümkün değildir. İmam-ı Âzam'a göre, Kur'

O'nun bilmesi bizim bilmemize, O'nun kudreti bizim kudretimize, görmesi bizim görmemize, işitmesi bizim işitmemize, konuşması bizim konuşmamıza benzemez. O'nun rızası, gadabı ve bütün sıfatları, keyfiyet, âlet, harf ve ses gibi şeylerden münezzehtir. Bizim sıfatlarımız hâdistir. Yani, âlet, harf, keyfiyet, hal ve ses gibi şeylerden meydana gelir.

Allah, mahlûkatı maddeden yaratmamıştır. O, mahlûkatı yaratmadan önce de Hâlik idi. Mahlûkat vücûd bulmazdan önce de onu ezeli ilmi ile bilirdi. Dünya ve Âhirette hiçbir şey, O'nun ilim, irade, hüküm kaza ve kaderinden dışarı çıkamaz. Her şey Levh-i Mahfuz'da kayıtlıdır. Yok olan şeyi yokluk hali ile bildiği gibi, onun nasıl vücud bulacağını da bilir. Var olan şeyi de varlık hali ile bildiği gibi, onun nasıl yok olacağını da bilir. Küfredenin, küfür halini bilir ve ona buğz eder. Sonra imân ederse, onun mü'min olduğunu bilir ve onu sever (23). İşte böylece bütün âlemin halini bilir. (24)

ÜÇÜNCÜ KISIM

Allah Hakkında Câlz Olan Şeyler:

Allah Teâlâ'nın, her mümkünü yapması, terk etmesi, sevab vermesi ve azab etmesi, Âhirette Cemâlini göstermesi, peygamber göndermesi, mahlûkatı islah etmesi câldir.

Allah insanları yaratırken küfür ve imandan sâlim olarak yaratmıştır, yani mes'ul tutmamıştır. Âkil bâliğ olduktan sonra, emir ve nehiyelerine muhatab kılmıştır. Küfr eden kendi iradesi ile kâfir olmuş,

ŞERH KISMI

dn-ı Kerim'de geçen el, nefis gibi Allah'a izâfe edilen isimler, keyfiyet kabul etmeyen sıfatlardır. Bunlara Kudret, nimet gibi mânâlar vermek sıfatlıvetine hâlel getirir ki, bu da Kadiriye ve Mutezile mezhebinin görüşü ile bir olur...

14 — Yemin (Sağ): *Bu konudaki âyet-i cellle şöyledir: (Gökler de O'nun sağ eli ile toplanıp) dürümüslerdir (dürüleceklerdir).» (Zümer: 67) Bu âyet-i cellledeki Yemin, Tam bir Kudret mânâsını ifade etmektedir.*

15 — Tekvîn (Yaratma): *Hanefî mezhebine göre yedi sıfat üzerine zâiddir. Yaratma mândsınadır.*

16 — Keff (Avuç): *Mî'rac hakkındaki bir hadîs-i şeriflerinde Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır: -(Mî'rac geçesinde) Allah Teâlâ avucunu iki omuzumun arasına koydu. Serinliğini kalbimde hissettim.-*

Bazılarına göre, buradaki -keff- sıfattır, avuç demek değildir. Diğer bazılarına göre de tedbir mânâsınadır. Resûlullah (s.a.v.)'in kalbimde hissettim, ifadesi de sükûnete, rahata kavuştum demektir.

(23) Allah her şeyi, ilminde, bir yenilik, değişme ve ihtilâl olmadan bilir. İlmî birdir, malûmatı müteaddittir.

(24) Allah Teâlâ, yok olan şeyi, yaratılmadan önceki hâl ile bilir. Cehmîyye mezhebî, bu görüşe karşıdır. Onlara göre, bir şeyi yaratmadan önce Allah onu bilmez. Bu görüş bâtıldır. Allah, yok olan şeyi yaratmadan önce bildiği gibi, yaratıldıktan sonra da nasıl vücûd bulacağını bilir. O'nun ilminde bir değişiklik olmadı gibi, bir yenilik de olamaz. Bu gibi haller, ancak hâdis olan varlıklarda bulunabilir. -Fıkhu'l-Ekber-

küfür ve inkârında Allah ona yardımcı olmamıştır. İman eden de kendi iradesi ve Allah'ın tevfiği ile iman etmiştir. Allah, hiç kimseyi küfür ve imana zorlamamıştır (25). Küfür ve iman, -yukarıdaki mânada- kulun fiil ve iradesi ile olmuştur.

Allah Teâlâ, Hz. Âdem'in sulbünden çıkardıktan sonra, insanoğluna (26) akıl vermiş, emir ve nehiyelerini bildirmiştir. Bunlar da Allah Teâlâ'nın rubûbiyyetini ikrar etmişlerdir. Bu ikrar iman sayılmış ve İslâm fitratı üzerine doğmuşlardır (27). Mükellefiyet çağına geldikleri zaman da küfür edenler, bu ikrarı değiştirmişler, iman edenler de bu ikrarı devam ettirmişlerdir.

ŞERH KISMI

(25) Cebriyye mezhebine göre, Allah, kâfiri kâfir, mü'mini de mü'min olarak yaratmıştır. Peygamberler de vahiyden önce yine peygamberdiler. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer İslâm olmazdan önce imanlı idiler. Hz. Yusuf'un (a.s.) kardeşleri günah işlemeyen önce nebi idiler. Onlara göre mü'min tâata, kâfir küfre, cebr-i ihtiyârî ile mecburdurlar. Bize göre bunların hepsi bâtıldır.

Peygamberler, vahiyden sonra peygamber olmuşlardır. İblis, secde etmediği için kâfir oldu. Bir insan, tâat ve ma'siyete mecbur değildir, serbest bırakılmıştır.

(26) Allah Teâlâ'nın insanoğlundan aldığı misak (söz) hakkındaki âyet-i celle şöyle şöyledir: «Hanı Rabbin Âdem oğullarından, onların sırtlarından zürriyetlerini çıkarıp kendilerini nefslerine şahid tutmuş, «Ben sizin Rabbiniz değil miyim?» demişdi. Onlar da «Evet (Rabbimizsin), şahit olduk» demişlerdi. (İşte bu şahitlendirmesi) kıyâmet günü «Bizim bundan haberimiz yoktu» demementiz içindi.» (A'raf: 172)

Müfessirler, bu âyet-i cellenin mânası ile ilgili olarak şöyle demişlerdir: Allah Teâlâ, Hz. Âdem'in (a.s.) sırtının sağ tarafını sıvadı, beyaz renkli küçük tohumlar; sol tarafını sıvadı, siyah renkli küçük tohumlar çıktı. Ve Allah Teâlâ: «Ey Âdem, bunlar senin zürriyetindir» buyurdu. Sonra da o tohumlara: «Ben sizin Rabbiniz değil miyim» diye sordu. «Evet sen bizim Rabbimizsin» diye cevap verdiler, tekrar Hz. Âdem'in (a.s.) sulbüne döndüler. Bu tohumların ypratılışı, Hz. Âdem'in Cennetten çıkıp, dünyaya gelişinden sonra olmuştur. İlk dünyaya geliş yerleri hakkında ihtilâl vardır. Bazılarına göre, Arafat dağının eteğinde Numan ovasında, diğer bazalarına göre de Tâif ile Mekke arasındadır.

Zürriyetler dünyaya geldikten sonra, tekrar Allah onlara: «Şunu iyi bilin ki benden başka ilâh yoktur. Ben sizin Rabbinizim, bana şirk koşmayın, şirk koşanlardan ve inanmayanlardan intikam alırım. Önceden vermiş olduğunuz sözü hatırlatmak için size peygamberler gönderceğim» dedi. Onlar da cevap olarak şöyle dediler: «Sen bizim Rabbimizsin, senden başka ilâh yoktur.» Allah Teâlâ, bu şekilde ikinci misakı (söz) de aldıktan sonra, ecellerini, rizıklarını, başlarına gelecek olan şeyleri Levh-i Mahfuz'da kaydetmiştir.

(27) Bu hususta Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: «Her doğan çocuk İslâm fitratı üzere doğar. Ebeveyni doğar ya yahudi, ya hıristiyan veya mecusî yapar. Bülûğa erdiklerinde ya şekür (müstüman) olurlar, ya da kâfir olarak kalırlar...»

Bu hadis-i şerif, şu âyet-i cellenin mânasını açıklamaktadır: «Gerçek biz ona (doğru) yolu gösterdik. İster şükredici (mü'min) olsun o, ister nankör (kâfir).» (Dehr: 3)

Netice şudur: Ashab-ı Kiram, Tâibin ve Müfessirler Âdem oğlundan böyle bir misakın (sözün) alındığında birleşmişlerdir.

Farsça (Türkçe) olarak Allah Teâlâ'nın sıfatlarının zikri câizdir (28). Ancak yed, ricl gibi uzvî sıfatları başka dile çevirmek câiz değildir.

Allah'a uzaklık, yakınlık izâfe edilmesi, mesafe uzaklığı yakınlığı değildir. O'nun yakınlığı kerâmet ve esrara nâil olmaya, uzaklığı da zillet ve isyâna dûçar olmaya delâlet eder. İtaatkâr, Allah'a yakındır. Âsî ise O'na uzaktır. Yalnız bu uzaklık ve yakınlıkta keyfiyyet düşü- nülemez. Allah'ın yakın ve uzak olması, O'nun yönelmesi sırta taalluk eden bir meseledir. Keyfiyyet kabul etmez. Cennetle O'na komşu olmak ve O'nun önünde durmak gibi istilâhlar da yukarıda zikredilen mânâyı ifade ederler.

DÖRDÜNCÜ KISIM

Peygamberler Hakkında Vâcib Olan Sıfatlar:

Sıdk, Emânet, Fetânet, İsmet, Nezâfet, Tebliğ (29). Hıfz.

Peygamberler hakkında muhâl olan sıfatlar da yukarıda zikredilen sıfatların zıddı olan şeylerdir.

Peygamberler Hakkında Câiz Olan Şeyler:

Hastalık, yemek, içmek ve bunların icab ettirdiği haller, uyku, ni- kâh, alış-veriş, meşru ticâret, binmek, yolculuk yapmak ve savaşmak gibi onların yüksek mertebelerine noksanlık getirmeyen beşerî hallerdir.

ŞERH KISMI

Bu mevzudaki delilleri, yukarıda zikredilen hadîs-i şerif ile, daha yukarıda mevzu-ı bahs edilen A'raf sûresinin 172'ci âyet-i cellesidir.

Eğer, yukarıda zikri geçen sözleşmeyi, insanlar kıyamet gününde "Biz böyle bir va'dde bulunduğumuzu hatırlamıyoruz" diyerek inkâra kalkıştırlarsa durum ne olur? Buna verilecek cevap şöyledir: Dünva bir imtihan yeridir. O va'di hatırlarsak imtihânı hikmetli ortadan kaldır. En mühim hatırlamamak, onlar için ne bir delil, ne de bir özür değildir. Zira Allah Teâlâ, va'dini hatırlatmak için kitaplar ve peygamberler göndermiştir.

(28) Arapça olmayan isimlerle Allah'ı zikretmek: Allah'ı, "Yedullih" ve buna benzer isimler ile zikretmek keyfiyet isnâd etmeksizin câizdir. "Dest-i İlu- da" = "Allah'ın eli" gibi, zâhirde Allah'a uzuv isnâdına matûf Arapça olmayan isimle Allah'ı zikretmek câiz değildir.

(29) Taftazani, Mekâsîd serhinde şöyle demiştir: Nübüvvetin şartı şunlardır: Erkek olmak, aklı kâmile, zekâyı, fikri kuvvete sahip olmak; baba ve anneleri aşnî kimselerden olmak gibi nefretli celbeden hallerden uzak olmak; galat (şa- kınılık), doğruyu bilmemek, kabalık, baras ve cûzam gibi nefret verici hasta- lıklar, yolda bir şey yemek gibi şahsiyeti küçük düşürücü davranışlar peygam- berliğin hikmetine halel veren hallerden de uzak olmaktır. Tecrid kitabında da şunlar ilâve edilmiştir: Unutkan olmamak, şeytan ve insan şerrinden korunmuş olmak, hatıralar ve vesveseden uzak olmak...

Allah Teâlâ, Peygamberimiz hakkında şöyle buyurmuştur: "Allah, seni insan- ların şerrinden korur." (Maide: 67)

Onlara, musibet, değişme, acı, hastalık, soğuk, sıcak, açlık, susuzluk isâbet edebilir. Öfke, sıkıntı, yorgunluk, zayıflık ve ihtiyarlamak gibi hallere de maruz kalabilirler. Onlara zehir ve sihir de tesir edebilir.

Nitekim bazı peygamberler, öldürülme, testere ile biçilme, ateşe atılma gibi daha büyük felâketlere de maruz kalmışlardır. Diğer bazıları da, muayyen vakitlerde Allah tarafından korunmuşlardır. Bizim Peygamberimiz ise daima Allah Teâlâ'nın muhafazası altında kalmıştır.

BEŞİNCİ KISIM

Melekler Hakkında Vâcib Olan Şeyler:

Daima Allah'a itaat üzere olmak, erkek ve dişi olmamak, yiyip içmemek, küçük ve büyük abdest yapmamak, sümkürme ve yellenmeden uzak olmak, hasta ve kötürüm olmamak, zayıflık ve ihtiyarlığa maruz kalmamak, âfetlerden ve kötü huylardan berî olmak, âzâlardan ve diğer karışımlardan meydana gelmiş olmamak, melekler hakkında vâcibdir. Melekler nûrânî birer varlıktır ve elbette yukarıda zikredilen hallerden uzaktır.

Melekler hakkında muhâl olan şeyler ise yukarıda geçen hallerin zıddıdır.

Allah ile sevdiği kulları arasında elçilik yapmak, mü'minler için dua ve istiğfar etmek gibi çeşitli şeyler de melekler hakkında câzidir.

Melekler, terkib kabul etmeyen rûhânî ve nûrânî bir cevherdir. Şeyhî karanlıklara sürüklenmekten münezzehtirler. Yiyecekleri tesbih, içecekleri takdistir. Sevinç duymaları ve ünsiyet etmeleri Allah ilidir. Yerleri, Allah'ın müşahedesi altındadır. O'na yakın ve emirlerine âmâdedirler. Onlar itaat etmek üzere yaratılmışlardır. İtaatin dışına çıkmazlar.

ALTINCI KISIM

İmam Mâtürîdî'nin İtikad Hususundaki Geniş İzâhatı (30)

En öz ifadesi ile imanın şartları altıdır: Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kaza ve kadre, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmaktır. (31)

SERH KISMI

(30) İmam Mâtürîdî'nin künyesi şöyledir: Muhammed Ebu'l-Mansur el-Mâtürîdî... Kendisi Hanefî mezhebindedir. Nitekim İmam Eş'ari de Şâfilî mezhebine mensuptur. Ancak Eş'arîler iki fırkaya ayrılmıştır: Bir fırka, sapık fırkalar tarafını, diğeri de Hanefî mezhebi tarafını tutmuştur. Bu zâtın ismi de Şâfilî mezhebi imamlarından Ebu'l-Hasen el-Eş'arî'dir. İtikadda, Hanefî mezhebi ile Şâfilî mezhebi arasında 73 meselede ihtilâf vardır.

(31) Ehl-i Sünnete göre hayır ve şerrin bâlıkı Allah'tır. Mutezile'ye göre ise, Allah şerri ne takdir ve ne de onunla hükmeder. Eğer şer ile hükmeder de sonra azab ederse, zulm etmiş olur ki Allah Teâlâ zulümden münezzehtir. Ehl-i Sünnetin Mutezile'ye verdiği cevaplardan biri ve en mühimi şöyledir: Allah şer ile hükmedeceğini hiç kimseye bildirmemiştir. Emir ve nahiylere ise apaçıktır. Buna uymayanlar da elbette azab görecektir.

Kur'an-ı Kerim (32). Allah'ın kelâmıdır, mahlûk değildir. O, mushaflarda yazılı, kalblerimizde mahfuzdur. Dilimizle okur, kulağımızla işitiriz. Kur'an-ı Kerim'in tamamı büyüklük ve fazilette müsâvidir. Ancak, bazı ayet-i kerimeler zikir bakımından yani, lafız bakımından faziletlidir. Kâfir ve fâcirlerin kıssalarını beyan eden ayet-i celileler gibi. Bazı ayet-i kerimeler de, mezkûr yani; hem lafız ve hem de mevzuu bakımından fazilet taşımaktadır. Ayet-el Kürsi ve İhlas sureleri gibi.

Allah'ın isim ve sıfatları da fazilet ve büyüklükte müsâvidir. Aralarında fark yoktur.

Kur'an-ı Kerim'de zikir edilen, peygamberler, sâlih kimseler, İblis ve Fir'avn gibi isimlerin hepsi Allah'ın kelâmıdır, onlardan haber veren âyetler onların sözü değil, Kur'an-ı Kerim'dir.

Allah'ı göz ile görmek (33), aklen câiz naklen de sâbittir. Mekân, cihet, karşılaşma, bitişme, mesâfe ta'yini, ışıık, benzetme, keyfiyyet ve ihâta olmaksızın Allah görülür.

Kâinâtı (34) meydana getiren bütün parçalar ve sıfatlar, hattâ hayır veya şer bütün kulların işleri, Allah'ın yaratması, iradesi, takdiri, ilmi, kaza ve kaderiyledir. Yalnız kulların, sevâb ve azab icab ettiren ihtiyârî fiilleri vardır. Küfür, iman, tâat, hareket, sükûn, hayır, şer ve isyan hakikî mânasıyla kulun fiillerindedir (35). Bu fiillerin işlenmesinde zorlama yoktur.

SERH KISMI

(32) Kur'an-ı Kerim Allah'ın kelâm sıfatıdır. *Mahlûk ve hâdis değildir. Kur'an-ı Kerim harf, ses ve parçalardan da müteşekkik değildir. O bir mânâdır. Allah Teâlâ sesleri ve harfleri yarattıktan sonra, bu mânâyı Cebrâil (a.s.) perde arkasından dinlemiş ve hafız etmiştir. Sonra o Peygamberimiz, Peygamberimiz (s.a.v.) ahab-ı kirama, onlar tâbîrle, tabiiyenden de bize kadar nakledilmiştir. Kur'an-ı Kerim Arapça, İbrânice ve Süryânice değildir. Kur'an-ı Kerim'in Arapça olarak indirilişi, Allah'ın kelâmına delâlet etmesi içindir. Kur'an-ı Kerim'in harfleri ve sesleri mahlûktur. Yazılı olan, şey ise mahlûk değildir. Kur'an'a mahlûk diyen kâfirdir.*

(33) Allah Teâlâ'nın kulları tarafından görülmesi ve tecelli etmesi biz görebirdir. *Dünyada. Târ-ı Sina'da Hz. Musa'ya gözüktüğü gibi Ahirette de mâ'minlere gözükecektir. Çünkü Cenab-ı Hak mevcuttur. Mevcudun görülmesi de muhal değildir. Bu mevzuadaki ayet-i celile şöyledir: -Yüzler (vardır) o gün tor ü tâzedir. Rablerine bakacaklar.- (Kiyame: 22-23)*

Dünyada mâ'minler ay'ı nâzil görüyorlarsa, ahirette de, şekilsiz şüphesiz Allah'ı böylece göreceklerdir. Kim ki Allah'ı göz ile değil de kalb ile göreceğini iddia ederse dalâlete düşmüş olur. Şu ayet-i celiledeki: -İyi iş, güzel amel yapanlara (ihâs mertebesine erenlere) daha güzel iyilik, bir de ziyâde vardır.- (Yunus: 26) Ziyâde kelimesi Allah'ı göz ile görmek mânası ile tefsir edilmiştir.

(34) Allah kadimdir. O'ndan başkaları ise hâdistir. *Kadim ile hâdis var olmadukça birleşirler. Ancak kadimin vücûdu, vâcib, hâdisin vücûdu ise câizdir ve vücûdu bir sebebe dayanmaktadır. İnsanın varlığı hâdistir. Varlığı hâdis olduğu için de bir sebebe dayanmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim bu hususu şöyle beyan etmektedir: -Ben cinleri de insanları da (başka bir sebeple değil) ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.- Zâriyat: 56)*

(35) Kâbilh yani kötü. Allah'ın nehyettiğine demir. *Bu kötülüğün yapılmasında Allah'ın isteği ve rızası yoktur. Hasen yani iyi, yapılması şeriat tarafından iyi görülen şeylerdir. Bu ise Allah'ın rızası ile olur.*

Ancak, bu fiillerin hâlikı Allah'tır. O'nun iradesi, kaza ve kaderi ve hükmü ile var olmuştur. Levh-i Mahfuz'a yazılmıştır. Fakat bu yazılma katı bir hüküm (36) değil, değişebilen bir vasıftır.

İtaat etmek, herkesin üzerine vâcibdir. Bu da gene Allah'ın emri, sevmesi, rızası, iradesi, kazası, hükmü (37), ilmi, yaratması, ve tevfiği ile olur. İsyan etmek de Allah'ın ilmi, kazası, takdiri, yaratması ve hükmü ile'dir. Sevmesi, rızası ve emri ile değildir.

Nâfileler de Allah'ın emri değildir. Ancak O'nun sevgisi, rızası, irâdesi, kazası, ilmi, yaratması, tevfiği ve hükmü ile'dir.

Sevab Allah'ın bir lûtfudur.

Azab ise O'nun adâletidir.

Bunun böyle olması, kul bunu hak ettiğinden veya Allah'ın üzerine vâcib (38) olduğundan dolayı değildir. Allah kullarına, iyi amelinin karşılığı olan sevabı kat kat verir. Bu, Allah'ın kullarına olan bir lûtfudur. (39)

ŞERH KISMI

(36) Küçük veya büyük hiçbir şey Allah'ın hükmünden dışarı çıkamaz. Her şey Levh-i Mahfuz'da yazılıdır. Bu görüşün nakli delili şu âyet-i celledir: *-Kara da ve denizde ne varsa hepsini O bilir. O'nun ilmi dışında bir yaprak dahil düşmez. Yerin keranlıkları içindeki tek bir tane, yaş ve kuru (hiçbir şey) müstosnâ olmamak üzere hepsi apaçık bir kitaptadır.- (En'am: 59)*

(37) Allah Teâlâ'nın hükmü dörttür: Tâatla hüküm, ma'siyetle hüküm, nimetle hüküm, şiddetle hüküm... Allah Teâlâ, kuluna itaat ile hükmederse, kul da ihlâs ile bu hükmü karşılarsa, Allah ona yardım eder. Bu husustaki âyet-i celle şöyledir: *-Bizim uğrumuzda mücâhede edenler(e gelince): Biz onlara elbette yollarımızı gösteririz. Şüphesiz ki Allah her halde ihsan erbabı ile beraberdir.- (Ankebut: 80)*

Allah Teâlâ, kuluna ma'siyetle hükmederse, kul da bunu, tevbe ve pişmanlık ile karşılarsa affa mazhar olur. Bu mevzudaki âyet-i celle şöyledir: *-Her halde Allah hem çok tevbe edenleri sever, hem çok temizlenenleri sever.- (Bakara: 222)*

Allah Teâlâ, kuluna ma'siyetle hükmederse kul da bu nimete şükür ile mukabele ederse Allah ihsan ve ikramını artırır. Bu husustaki nakli delil şöyledir: *-Hatırlayın ki Rabbiniz (size) şunu bildirmişti: -Andolsun, şükrederseniz elbette sizin nimetinizi artırırım. Andolsun nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz benim azabım cidden çetindir.- (İbrahim 7)*

Allah Teâlâ, kuluna şiddetle hükmederse, kul da rızâ ve sabırlı mukabele ederse ecirini ahirette alır. *-Ancak sabredenlere ecirleri hesapsız ödenecektir- (Zümer: 10) meâlindeki âyet-i celle, bu hususa nakli delil olarak getirilmiştir.*

(38) İman ve hidayet Allah'ın fadlından, küfür ve dalâlet ise adlındendir. Fâdi ve Adl, Allah'ın sıfatlarındandır. *Hiçbir kimse, Allah Teâlâ'yı zulüm ve hata ile vasıflandıramaz. Eyle bir davranış hamakattır. Kullara düğün, teslimiyettir. Bu konudaki âyet-i celle şöyledir: -O, yapacağından mes'ul olmaz, fakat onlar mes'ul olurlar.- (Enbiya: 23)*

(39) Allah Teâlâ, kulların yaptığı iyiliklere kat kat fazlası ile mukabele eder. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: *-Kim Allah'a bir iyilikle, güzellikle gelirse, iste ona bunun on katı var. Kim de kötülükle gelirse bu, o miktardan başkasıyla cezalanmaz. Onlar (yani iyilik edenler de, fenalık yapanlar da) haksızlığa uğratılmazlar.- (En'am: 160)*

Peygamberimiz (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur: *-İnsan oğlunun iyi amelleri 10'dan 700'e kadar derecelendirilir.-*

İSTİTÂ'AT (Bir işe gücün yetip yetmemesi): Kulun bir işi yapmaya gücü yetmesi, sebeplere, vasıtalara ve teklif edilen işin yapıp yapılmayacağına bağlıdır. Kul, gücünün yetmediği şeyden mes'ul değildir.

Dövdükten sonra meydana gelen acı, bir cama çarptıktan sonra meydana gelen kırılma, birini darb ettikten sonra meydana gelen ölüm ve buna benzer hadiseler Allah'ın yaratması ile vuku bulmuştur. Bunları yaratmada kulun hiçbir payı yoktur. Kul, fiilleri, yapması, ikrarı, mârifeti (40) ve tasdiki ile mahlûktur. (41)

Hiç bir şeye Allah'tan başkası tesir edemez.

Bir şeye kuvvetle yapışmak, dövmek; kırmak ve buna benzer acı duymak, anahtarı çevirmek gibi fiillerde, kulun irâde ve hâdis kudretinin (42) doğrudan doğruya bir tesiri yoktur. Kâinattaki (43) diğer

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(40) Kudret ikiye ayrılır:

1 — Uzvun, ameli yerine getirebilmek için kudreti kabul edebilecek sıhhatle olması ki bu fiil meydana gelmeden önceki haldir. Bize göre mükellef olmanın şartıdır. Bu konudaki âyet-i celle şöyledir: ... Ona (hacca) bir yol bulabilenlerin (püçü yetenlerin) Beyti hacc (ve ziyaret) etmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. (Â-i İmran: 97)

2 — Fiille beraber bulunan Kudrettir ki, Allah bunu canlılarda fiilin yapıldığında meydana getirir.

Şöyle bir soru sorulacak olursa:

Kudreti, fiilî ânında kula veren Allah olduğu gibi şer, hayr, küfr, iman da Allah'ın takdiri, tevfihi ve hızlânı iledir. Öyle ise insan niçin sevaba veya azaba müstehak oluyor?

Verilecek cevap şudur: Emir, nehiy, kuvvet, kudret Allah'tandır.

Emre icabet edip, nehyden kaçınmak, çalışmak, kazanmak ve özetlemek kuldandır. Kulda gayret, azim, hasd, ihtisab bulunur, Allah da ona fiilî yapma kudretini verir.

Allah, kula kudreti, onda gayret, azim, hasd, ihtisab bulunduğu zaman verir ve böylece fiil meydana gelir. (Bahsu'l-Kelâm)

(41) Bu hususta Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: -Halbuki siz de (elinizle) yapageldiğiniz şeyleri de Allah yaratmıştır. (Saffat: 96)

Allah'ın bu yaratması, Kudretini ve sun'unu izhar etmek içindir. Yoksa onlara ve onların yardımlarına muhtaç olduğu için değildir.

(42) Felsefecilere göre fiilî icad etmede kulun tesiri vardır. Eş'arîlere göre ise kulun kudretinin, fiilî icad etmede hiçbir tesiri yoktur. Mâtürîdî'ye göre, kulun kudretinin bir fiille tesiri, vasıta olmak sureti ile vardır. Yani bu tesir doğrudan doğruya icad etmek sureti ile değildir.

(43) Kaderiye mezhebine göre, insanın dışındaki diğer varlıkların kudretlerinin, fiilî icad etmede doğrudan doğruya tesiri vardır.

Tabiatçılar da, tabiatdaki karışımların kudretinin, fiilin meydana gelişinde tesiri olduğunu ileri sürerler. Tesir derecesinde ihtilâfa düşmüşlerdir. Bazılarına göre bu tesir onun aslında vardır ve hakikîdir. İbnî Dahhâh bunların kâfir olduğunda ihtilâf yoktur demiştir. Diğer bazılarına göre ise, Allah'ın kendisine vermiş olduğu kudret neticesinde tesiri vardır. O kudret alınrsa tesir edemez. Bu görüşte olanlar bid'at üzeredirler.

Mâtürîdî'ye göre, kulun dışındaki varlıkların fiilin meydana gelmesinde dolaylı veya dolaysız hiçbir tesiri yoktur. Onlara, Allah tarafından bir kudret de tevdi edilmemiştir. Ancak, Allah kudreti, fiilî ânında yaratmıştır.

varlıklar da; herhangi bir şeye, ne tabiatındaki kuvvet ve ne de kendine verilen bir kudretle tesir edemez. Ateşin yakması, pişirmesi ve ısıtması gibi. Allah Teâlâ, yakma, pişirme ve ısıtma gibi şeyleri ateşin yanında var etmiştir. Yoksa bu kuvvet ateşte değildir. Bıçağın kesmesi, yemeden önce açlık, yedikten sonra da tokluk, sulandıktan sonra bitkilerin çıkması, güneş doğduktan sonra aydınlık olması, duvar ve ağaç gibi şeylerin gölgesi, elbisenin sıcak ve soğuktan korunması, her şeyin siddi ile kalm olması ve buna benzer sayılamıyacak kadar çok olan şeylerin hepsi, yukardaki ateş misâline kıyâs edilebilir. Kesinlikle bunların hepsini vasıtasız olarak Allah yaratmıştır. Bu sayılan şeylerin, hadiselerin vukuuna ne başında ve ne de devamında tesiri vardır. Teflik-i ilâhî (44) itaat ile beraber, ma'şiyette hızlân (yardım etmemek, rüsvay etmek) ile zâhir olur.

Maktul, ecel ile ölmüştür. Ölüm ölenle beraberdir. Ölümün hâliki Allah'tır. Ölümünü yaratmak kulun işi değildir. Ecel ise birdir. (45)

Haram, rızıktır. Helâl veya haram olsun herkes kendi rızkını alır. Başkasının rızkını yiyemez.

Allah dilediğini hidâyete, dilediğini de dalâlete (46) zevk eder. Dalâletli demek, onun doğru yola gitmesine yardım etmemesi demektir. Bunların hiçbirini Allah için vâcib değildir.

Sekerât-ı mevt, kabir azabı (47), ruhun kabirde cesede dönmesi, kâfirler ve müslümanlardan günahkâr olanlara yapılan kabir işkencesi;

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(44) Muvaffakiyet taatla beraberdir. Kaderiyyeye göre, fiilden evvel, Cebriyyeye göre ise illden sonradır.

Kaderiyeciler, hayır ve şerrin kulun işi olduğunu, bunda Allah'ın herhangi bir dahil olmadığını ileri sürerler. Böylece kula rubûbiyet izâfe etmiş olurlar.

Cebriyeciler ise bunun tam aksini iddia ederler. Bunlar da bu görüşleri ile —hâşâ— Allah'a ubudiyet izâfe etmiş olurlar.

En doğru görüş ise şudur: Bir kimsenin maksadı, isteği, Allah'a itaat ise, Allah'ın tevflikini yanında bulur. Eğer gayesi isyan etmek ise, Allah ona yardım etmez. Rezil olur. Bu görüşün delili şu âyet-i celliledir: «Bizim uğrumuzda mücadele edenlere gelince: Biz onlara elbette yollarımızı gösteririz. Şüphesiz ki Allah her halde ihsan erbabı ile beraberdir.» (Ankebût: 69)

(45) Bir kimse hangi çeşit ölümle ölürse ölsün ecel ile ölmüştür. Ecel ne vaktinden önce ve ne de vaktinden sonra vuku bulur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: «Her ümmetin (mukadder) bir eceli vardır. Binaenaleyh o müddetleri gelince ne bir an geri bırakılırlar, ne de bir an öne alınırlar.»

(46) İman, Allah Teâlâ'nın kullarına bir fadlı ve rahmetidir. Bu hususta çeşitli âyet-i celliler vardır. Bunlardan birisi şöyledir: «Bu, Allah'ın kime dilerse ona vereceği, bir fazl (u inâyet)dir. Allah, büyük fazl (u kerem) sahibidir.» (Cuma: 4)

(47) Kıyamet günü haktır. Onu tasdik etmek ise vâcibdir. Bu husustaki âyet-i cellile şöyledir: «Ve çünkü o saat (kıyamet) elbette gelecektir. Onda hiçbir şüphe yoktur.»

Bütün yaratıklar Arasat'da toplanacaklardır. 50 yerde behloneyeceklerdir. Her behleme yerinin müddeti 1000 senedir. Bu husustaki âyet-i cellile şöyledir: «... Bir

kabirde itaat ehline, Allah Teâlâ'nın dilediği ve bildiği şekilde nimet vermesi, Münker ve Nekir (48) meleklerinin sualı, öldükten sonra dirilme, mizan (49), amel defteri (50), sual (51), havz, sırat (52), peygamberlerin ve sâllih kimselerin büyük günah sahiplerine şefaati (53) haktır.

SERH KISMI

günde ki (o günün) mesâfesi (dünya seneleri ile) elli bin yıldır. (Medric: 4) Mutazile, Cehmiyye, Neccâriyye mezheplerine göre, kabir azabı, mizan, havz ve şefaata yoktur. Bunların görüşleri hakkındaki tafsilât -Bahru'l-Keldâm- isimli kitapta mevcuttur.

Bu hususta Ehl-i Sünnetin görüşü ise şudur: Kabir azabı, mizan, münker nekir ve kabir şiddeti, mü'minler, kâfirler, fâsıklar ve itaatkârlar için haktır.

Kâfirlerin kabir azabı, kıyamete kadar devam eder. Yalnız cuma ve ramazan günleri kalkar. İtaat erbabı için kabir azabı yoktur. Ancak habrin şiddet ve azametini hisseder. Âsilere gelince, bunlar için kabir azabı vardır. Ancak kıyamete kadar devam etmez. Cuma günleri kalkar. Hattâ cumâ gecesi ölen âsi, bir saat kabir azabı görür. Kabir azabının hak olduğunun nakli delilli şu âyet-i celledir: -Biz onları iki kere azaba uğratacağız. Sonra da daha büyük bir azaba döndürüleceklerdir onlar.-

Bütün müfessirler, âyet-i celledeki -iki azab-dan birinin kabir azabı olduğunda müttefiktirler.

(48) Münker nekir sualleri haktır. Münker nekir iki melektir. Kul kabre konduğu zaman gelirler. Rabbin kim. peygamberin kim ve dinin ne diye sorarlar.

(49) Kulların amelleri, Allah'ın kudreti ile mizana konur. İyilerin sevabı, kötülerin de günahı ağır gelir. Bu husustaki âyet-i cellele şunlardır: -Artık kimin (sevab) tartıları ağır gelirse onlar korktuklarından emin, umduklarına nâil olanların tâ kendileridir.- -Kimin de tartıları hafif gelirse onlar kendilerine yazık edenlerdir. (Onlar) Cehennemde ebedî kalacaklardır.- (Mü'minün: 102 - 103)

(50) İnsanlara amel defterleri değişik yerlerden verilir. Bir kısmına sağdan diğer bir kısmına soldan, bir başka kısmına da arkadan verilir. Bu hususları şu âyet-i cellelerden öğreniyoruz: -Artık kitab sağ eline verilmiş kişiye gelince, der ki: -Alın okuyun kitabımı.- (El-Hakka: 19) -Kitabı sol eline verilmiş olan kişiye gelince, o da der ki: -Ah keşki benim kitabım verilmeseydi.- (El-Hakka: 25) -Ama kitabı arkasından verilen kimse, derhal helâkini temenni edecek.- (İnşikah: 10-11)

(51) İnsanların hesaba çekilişleri çeşitlidir. Bazılarının hesabı şiddetli olur. Bazılarına müsamaha gösterilir. Bazıları da hesaba çekilmeden Cennete girer. Bu husus ile ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: -Bugün herkes ne kazandıysa onunla karşılanacak, Bugün haksızlık yok. Şüphesiz ki Allah hesabı çarçabuk görendir.- (Mü'min: 17)

(52) Sırat, Cehennem üzerinde kurulmuş bir köprüdür. Mahiyetini ancak Allah Teâlâ bilir. İnsanlar bu köprü'nün üzerinden amellerine göre geçeceklerdir. Kimisi yavaş, kimisi hızlı, kimisi de yıldırım süratli ile...

Bu husustaki âyet-i kerime şöyledir: -Sizden hiç biriniz müstesna olmamak üzere ille oraya (Sırata, Cehenneme) uğrayacaktır. Bu, Rabbinin Üzerine kat'î olarak aldığı, kazâ ettiği (bir şey) dir.- (Meryem: 72)

(53) Mü'minlerin asilerine kıyamet gününde, Peygamberimizin (s.a.v.) şefaati haktır. Şefaata hakkındaki âyet-i celle şöyledir: -... Ümid edebilirsin, Rabbin seni bir Mokam-ı Mahmud'a gönderecektir.- (İsrâ: 70)

Cennet (54) ve Cehennem mevcuttur ve ebedidir. Ne onlar, ne de içindekiler fâni olurlar. Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de bize haber verdiği hürirler, köşkler, nehirler, ağaçlar ve meyveler haktır ve Cennet ehli içindir.

Zakkum, hamîm (kaynar su), zincirler, tasma haktır ve Cehennem ehli içindir. Allah'ın sevab ve ikabına fânilik isâbet etmez.

Peygamber Efendimizin ml'râcı, uyanık iken ruhu ve bedeni ile Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya, sonra semâya, daha sonra da Allah'ın dilediği yere kadar çıkması ile tahakkuk etmiştir. Haktır.

Resûlullah'ın (s.a.v.) bizlere bildirmiş olduğu Kıyamet alâmetleri ikidir: 1 — Büyük alâmetler, 2 — Küçük alâmetler.

1 — Büyük alâmetler şunlardır: Dâbbetu'l-Arz'in meydana çıkması, Ye'cüc ve Me'cüc'ün dünyaya yayılması, Hz. İsa'nın (a.s.) nüzûlü, Arap yarımadasında güneş tutulması, duman, Deccal'in çıkması, üç hasef hadiseal (biri şarkta, biri garpta ve diğeri Arap yarımadasında olmak üzere üç yer batmasının vukua gelmesi)... Bu cins alâmetlerin en son olarak zuhur edecek olanları şunlardır: Yemen tarafından neş'et edecek olan bir ateşin, insanları toplanacakları yere doğru kovalaması, Kur'ân-ı Kerim'in insanların kalplerinden ve mushaflardan silinmesi ve Kâbe'nin yıkılması...

2 — Küçük alâmetler ise şunlardır: Âlimlerin ölümü ile ilmin kalkması, cehâletin yayılması, zinanın ve içkinin intişarı, erkeklerin azalıp kadınların çoğalması, mescidlerin çoğalıp cemaatin azalması, binaların yükselmesi, fâizin yenmesi, gıybetin çoğalması, iyiliği emir ve kötülüğü nehyin terk edilmesi, şerli insanların lider olması, erkeklerin er-

— — — — — ŞERHİ KISMI — — — — —

Bütün müfessirlere göre, bu âyet-i celilede zikredilen -Makam-ı Mahmud- şefaât makamıdır. Ayrıca, diğer peygamberlerin, âlimlerin, siddıkların, şehidlerin ve salih kimselerin şefaâtları da haktır. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: -Benim ümmetimin sâlihlerinin şefaat derecesi, İsrail oğullarına gelen peygamberlerin şefaât derecesi gibidir.-

(54) Cennet ve Cehennem haktır. Mahlûktur, yâni yaratılmıştır. Cennet ve Cehennemın yaratıldığı için delili şu âyet-i celiledir: -Kâfirler için hazırlanmış olan o ateşten sakının.- (Âl-i İmran: 131) -Rabbinizin mağfiretine nail olup takvaya ulaşanlar için hazırlanmış olan Cennete —ki eni göklerle yer (kadardır)— koşuşun.- (Âl-i İmran: 133)

Bu iki âyet-i celilede zikrolunan -hazırlanmıştır- kelimeleri, Cennet ve Cehennemın yaratılmış olduğunun açık delilidir.

Mü'minler Cennete ebedi kalacaklardır. Bu husustaki âyet-i celile ise şöyledir: -... Onlar Cennetin yârândırlar. Onlar orada ebedi kalıcıdırlar.- (Â'râf: 442)

Kâfirler de Cehennemde ebedi kalacaklardır. Bu hususu açıklayan âyet-i celile ise şöyledir: -İşte bunlar Rablerini tanımayanlardır, işte boyunlarında lâleler bulunanlar bunlar ve işte içinde müebbed kalacakları ateşin yârânı da yine bunlar, bunlardır.- (Ra'd: 5)

keklerle sapık ilişkiler kurması, kabirlerin müstahkem bir şekilde yapılması, fâsığın saygı, mü'minin hakaret görmesi, adli hükümlerin (rügvet yolu ile) satın alınması, kan dökülmesi, akraba ziyâretinin kesilmesi, Kur'ân-ı Kerim'in ticâret metâi halinde gelmesi ve müzik zevklerinin tatmin vasıtası olarak kullanılması. Bunlar ve bunlara benzeyen bütün alâmetler haktır...

Büyük Günahlar

Büyük günahlar, mü'mini imandan çıkarmaz, kâfir olmaz, iyi amelleri zâyî olmaz. Kendisine hakikî mü'min veya fâsık (55) mü'min denbilir.

Mâtürîdî mezhebi, Mürcie mezhebinin dediği gibi: «İyi amellerimiz makbul kılınmış, kötü amellerimiz affedilmiştir» demez. Bize göre ifsâd ve ibtâl edici hallerden uzak ve mükemmel bir şekilde yerliye getirilen iyi amelleri Allah zâyî etmez, kabul eder.

Kötü amellere gelince; küfür ve şirk korkusu olmaksızın işlenmiş ve sahibi tövbe ederek iman ile ölmüş ise Allah'ın irâdesine kalmıştır. Dilerse affeder, dilerse etmez. Allah (c.c.) şirkin dışındaki günahları affeder.

Riyâ (56): Bir amele riyâ karıştığı zaman sevâbını yok eder. Ucub, yâni kendini beğenme de böyledir.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(55) Ebu Hanîfe'ye göre günahkâr bir müslümana, bu günah değildir demedikçe kâfir denmez. Haricilere göre küçük veya büyük her günah işleyen kimse kâfirdir. Cehennemde ebedi kalacaktır. Mutezilenin görüşü ise şöyledir: Büyük günah işleyen kimse ne kâfirdir ne de mü'min. İman ile küfür arasındadır. Tövbe etmeden ölürse, Allah onu affetmez. Cehennemde ebedi kalır. Mürcie mezhebine göre ise, günah işleyen kimse, mü'mindir, muttakidir. Ahirette azab görmez. İyi amel küfürle beraber fayda vermez. Kötü amel de imana zarar vermez.

Bize göre, günah işleyen kimse mü'mindir, fakat âsîdir. Fâsık da denilir. Kıyamet günü Allah dilerse, onu, şefaat veya sâlih bir ameli ile veyahut da kendi lutfu ve keremi ile affeder. Allah dilerse, cezasını çektiirdikten sonra Cennetine koyar. Bu hususlar «Uhad» isimli kitaptan alınmıştır. Şirkten başka bütün günahların affedildiğinin delil şu âyet-i celiledir: «Şüphesiz ki Allah, kendisine eş tanımamasını yarlıgamaz. Ondan başkasını, dileyceği kimseler için, yarlıgar. Kim Allah'a eş tutarsa muhakkak pek büyük bir günah ile iftira etmiş olur.» (Nisâ: 48)

(56) Riyâ ve Ucub; kendini beğenme, tek tek veya beraberce bir amele karıştıklarında onu ifsad ederler.

Ucb hakkındaki âyet-i celile şöyledir: «... Allah, kendini beğenen ve dalma böbürlenen kimseyi sevmez.» (Nisâ: 30)

Riyâ hakkındaki âyet-i celile ise şöyledir: «Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları halde mallarını insanlara gösteriş için sarf edenler (Allah sevmez).» (Nisâ: 30)

Resûlullah (s.a.v.) de bir hadîs-i şeriflerinde «Sizin hakkınızda en fazla korktuğum şey küçük şirk, yâni riyâdır» buyurmuşlardır.

Büyük günah işlememiş bir insanın küçük günahları sebebi ile hesaba çekilmesi câizdir. Şayet kul hakkı olmazsa, tövbe etmeksizin Allah'ın büyük günahları affetmesi de câizdir. Hasımlar arasında Kıyamet günü, hesap neticesinde hak verip almak (57), borçlunun sevabı yok ise, alacaklının günahını ona yüklemek haktır.

Allah Teâlâ, kulları ile kendi arasındaki hesabı, vasıtasız olarak yapar (58). Allah Teâlâ duaları kabul eder. Kullarına muhtaç olduğu şeyleri kendi lütfu ile, istenmeksizin de verir. Bunun mânası kâfirin duası da kabuldür demek değildir. Kâfirlere verilen nimet, yukarda da zikredildiği gibi, Allah'tan istenmediği halde, Rahman sıfatının tecellisi olarak verilmiştir.

Kâfir olan cinler Cehennemde azab göreceklerdir. Günahkâr mü'minler ise günahları nisbetinde Cehennemde yatacaklardır. Şeytanların insanlar üzerinde tasarrufu vardır. (59)

İman ve İslâm birdir. Lügat mânası itibarıyla aralarında büyük bir fark vardır. Karın ile sırt nasıl birbirinden ayrılmazsa, iman ile İslâm da birbirinden ayrılmaz. Bunun ikisinin icablarını yerine getiren, Şeriatın tamamını yerine getirmiş olur.

İman, Allah'ı ve Resûlullah'ın (s.a.v.) tebliğ ettiği şeylerden zaruri olarak bilinmesi gerekenlerin hepsini kalb ile tasdik, dil ile ikrar (60) etmektir. Amel, imandan bir cüz' değildir. Bu ikrar ve tasdikten

ŞERH KISMI

(57) Bir kimse bir başka kimseye borçlu olarak âhirete irtihal ederse, Allah onun iyiliklerinden, öbürünün hakkı kadarını alır ve alacaklıya verir. Bu bir zulüm değildir, adâlettir. Dünyada bir başkasının hakkını yediği halde, âhirette Allah benim hasenatımı ona vermez diyenler bid'at üzerindedirler.

(58) Allah Teâlâ, kıyamet gününde, kullarını vasıtasız olarak hesaba çeker. Allah sorar, kullar cevap verir. Bu konudaki âyet-i celile şöyledir: «İşte Rabbiniz andolsun ki onlara, topuna yapmakta oldukları şeyleri elbette soracağız.» (Hicr: 92-93)

(59) Mutezile mezhebine göre, şeytanın insana hiçbir tesiri yoktur. İnsanlara vesvese vermez. İnsana vesveseyi nefis verir. Cin de şeytan gibi olup vesvese vermeye gücü yetmez.

Bize göre ise, şeytanın insan üzerinde gizli ve açık tesiri vardır. Şeytanın gizli vesvese verdiğinin delili Peygamberimizin şu hadis-i şerifidir: «Şeytan insanın damarlarında kanın yürüdüğü gibi yürür.» Açık tesiri ise, gürahları süsleyerek insanların kalbini onlara yönelmesidir.

Bu husus ile ilgili âyet-i celile şöyledir: «... Şeytan onların yaptıklarını kendilerine süsleyip hoş göstermiştir. İşte o, bu gün de onların velisidir...» (Nahl: 63)

(60) Sevadü'l-A'zam kitabının müellifi şöyle demiştir: Bir kimse, «İman kalb iledir dil ile değildir» derse, Cehmiyye mezhebine göre hareket etmiş olur. Eğer «İman dille değil kalb iledir» derse, Keramiyye mezhebinin görüşünü kabul etmiş olur. «İman kalb ile bilmektir, lisan ile ikrara ve kalb ile tasdiğe lüzum yoktur» diyenler, Kur'an'ı bilip tatbik etmeyen kimselerdir. Eğer bir kimse «İman, dil ile ikrar, kalb ile bilmek ve âzalarla amel etmektir» derse bid'at ehlinen olur.

Şimdiye kadar zikredilen görüşlerin hepsi yanlıştır. En doğru görüş şudur: «İman, dil ile ikrar, kalb ile tasdik etmektir.»

sonra bir kimse «ben mü'minim» diyebilir. Fakat «İnşaallah (61) müs-lümanım» diyemez. Bütün mü'minler, imanda (62) ve tevhidde müsavî-dir. Ancak ameli bakımdan farklıdırlar. Yerdeki ve göktekilerin iman-ları, dünya ve âhirette iman edilmesi gereken şeylere, iman etmeleri bakımından eksiklik ve fazlalık kabul etmez. Ancak, tasdikte, mârifette, yakinde, tevekkülde, sevgide, rızâda, korku ve ümidde iman, nok-sanlık ve fazlalık kabul eder. Allah bütün isim ve sıfatlarını Kur'ân-ı Kerim'de nasıl zikretti ise onları o şekilde bilmemiz ve inanmamız ge-rekir. Hiç kimse Allah'a, Allah'ın lâyük olduğu şekilde ibadet yapamaz. Ancak Allah'ın emrettiği şekilde ibadet yapılabilir. Günahsızın günah-kâr olması mümkün olduğu gibi, günahkârın günahsız olması da müm-kündür. Bunun böyle olması iyilik ve kötülüktedir. Yoksa iyi yapmak ve kötü yapmakta değildir. Çünkü bunlar Allah'ın sıfatlarıdır. Allah'ın sıfatlarında ise değişme câiz değildir.

Allah Teâlâ'nın peygamberler göndermesinde büyük hikmetler var-dır. (63). Allah onları, insanlara kendileri gibi bir beşer olarak gön-dermiştir. Onlar korkutucu, müjdeleyici, insanlara dünya ve âhiret

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(61) İmanda istisna olmaz. Bir kimse Allah dilerse mü'minim derse imanı sa-hih değildir. Bu bir şüphedir. İmanda şüph e câiz değildir. Bu husus ile ilgili âyet-i celile şöyledir: «Mü'minler ancak o kimselerdir ki Allah'a ve Resûlüne iman ettikten sonra şüpheye sapmayıp, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla sa-vaşırlar. İşte onlar (imanlarında) sadık olanların tâ kendileridir.» (Hucurât: 15)

Rubûbiyyet, yaratma, ezeliyet ve ortak hoşmamak gibi Allah Teâlâ'nın birliğine taalluk eden hususlar ziyâdelik ve noksanlık kabul etmez. Ancak mukallidın imanı ile, kat'i delillerle tevhide vâsil olanın imanı bir değildir. Ay-rica, kat'i delillerle tevhide ulaşanların imanı ile, dini ve ilâhî keşiflere gönülle-ri açık olan âriflerin imanı da bir değildir.

(62) Şu âyet-i celiledeki «... (bu), onların imanını artırır...» ifadesi imanın ziyadeleşmesi değil, yakın ve tasdikin kuvvetlenmesi demektir.

Allah Resûlünün şu hadîs-i şerifindeki: «Kalbinde zerre miktarı imanı olan Cehennemden çıkacaktır» zerre ziyâdelik ve noksanlık mânâsında değildir. Çün-kü Kelime-i tevhidden küçük iman yoktur. Kelime-i tevhid ise zerreten çok hü-yüktür. Hadîs-i şerifteki kullanılışı takribî bir istilâhtır.

(63) Allah Teâlâ'nın resûl ve nebileri göndermesindeki çeşitli hikmetlerden bazıları şunlardır:

- 1 — Allah'ı yani yaradanı bulmakta akla yardımcı olmak. Böylece insanların «bize gelip haber veren olmadı» şeklinde mâzeret beyan etmeleri önlenmiş olur.
- 2 — Akıl yalnız başına bilemeyeceği hükümleri bildirmek.
- 3 — Akıl idrak edemeyeceği bazı iyi ve kötü amelleri öğretmek.
- 4 — Çeşitli ve uzun tecrübelerden sonra zararları anlaşılabilircek gıda mad-delerini ve ilâçları tanıtmak.
- 5 — Nefisleri çeşitli ilmi ve ameli şeylere hazırlamak.
- 6 — İnsanların muhtaç olduğu bazı önemli sanatları öğretmek.
- 7 — Fertlere güzel ahlâkı, idarecilere de cemiyeti mükemmel bir şekilde ida-re edebilmeleri için siyaseti öğretmek.
- 8 — İtaat edenin sevabını, isyan edenin cezasını bildirmek.
- 9 — Geçmiş ve gelecekteki haberler ve misaller vermek.

hayatında muhtaç olduğu şeyleri beyan edicidirler. Beraberlerinde Allah Teâlâ tarafından gönderilmiş bir kitap vardır. Benzerini, diğer insanların meydana getirmekten âciz kaldığı mucizeler, Allah'ın kudreti ile onların ellerinden zuhur etmektedir. Onlar küfür, büyük günah ve yalancılıktan kesinlikle uzaktırlar. Küçük günahların (64) nefret verenlerinden münezzehtir oldukları (bir lokmacık hırsızlık, ölçüde bir tane 'habbe' eksik vermek) gibi, nefret vermeyenlerini de bilerek yapmazlar. Köle ve kadından peygamber olmaz. Peygamberler uzlete çekilmezler, Peygamberlerin evveli Hz. Adem (a.s.); âhiri, en faziletlisi ve Allah'a en yakın olanı ise Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.) dir. O hem insanlara ve hem de cinlere peygamber olarak gönderilmiştir. O, iman, sâlih amel ile dünyayı nûra gark etmiştir. Dini, bütün dinlerden üstün, şeriatı ise bütün asırlarda geçerli ve Kıyamete kadar bâkidir. Peygamberlerin adedi kesin olarak bilinmemektedir (65). Öldüklerinde peygamberlik vasfını kaybetmezler, fakat şeriatları kaldırılır. Şeriatlarının kaldırılması insanlara (66) kolaylık olması içindir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şeriatı ise asla nesh olmaz, kaldırılmaz. Hz. İsa (a.s.) Kıyamet kopacağına yakın yeryüzüne indiğinde bizim Peygamberimizin şeriatı üzerine hükmedecek ve insanları bu şeriata davet edecektir. Kendisi bir peygamber olarak değil, müslümanların bir âlimi olarak bu vazifeyi icra edecektir. Peygamberlerin birbirinden faziletli olduğu kat'îdir. Onlar meleklerden de faziletlidir. Melekler Allah'ın mükerrer kullarıdır. O'nun sözünden çıkmazlar. Emrini yerine getirirler. Ma'siyet, erkeklik, kadınlık, yemek, içmek ve bunların icab ettirdiği haller ile

ŞERH KISMI

10 — Peygamberlerin, cemiyetin içinde bulunması, o cemiyet için rahmettir. Ve daha sayılamayacak kadar birçok hikmetler vardır... *-Mekasid ve Mevakif- şerhlerinden alınmıştır.*

(64) Peygamberlerin mucizelerinden birisi de onların, bütün ayıplardan uzak olmalarıdır. Onlar insanların en güzeli, en mükremini, en güzel ahlaklısı, en karakterlisi, en akıllısı ve en adaletlisidirler.

(65) Bize göre peygamberlerin sayısı kesin değildir. Biz hepsine birden iman ederiz. Bu husus ile ilgili âyet-i celile şöyledir: *-Andolsun ki senden önce de peygamberler gönderdik. Onların içinden sana kıssaları anlattığımız kimseler de var, sana bildirmedığımız kimseler de var...- (Mü'min: 78)*

(66) Yahudilere göre, peygamberlerin şeriatı nesh olmaz, kaldırılmaz. Allah bir peygambere bir şeyi doğru veya yanlış olarak bildirdi ise o öyledir.

Bize göre, bir şeyin bir zaman için uygun olması diğer zamanlar için de uygundur demek değildir. Bu, bir doktorun hastasına çeşitli zamanlarda çeşitli ilaçları tavsiye etmesi gibidir. Bu akli delildir.

Nakil delil ise şu âyet-i celiledir: *-O halde (bütün ehl-i kitab) aralarında Allah'ın (sana) indirdiği ile hükmet, sana gelen hakikatten (dönüp de) onların heva (ve heves)lerine uyma. (Ey Musa'nın, İsa'nın, Muhammed'in ümmetleri) sizden her biriniz için bir şeriat, bir yol tayin ettik. Eğer Allah dileseydi (topunuzu bir şeriata tâbi) bir tek ümmet yapardı. Fakat O, size verdiği (muhtelif şeriatlar dairesi)nde sizi imtihan etmek için (ayırdı)...- (Mâide: 48)*

vasıflandırılmazlar. Melleklerin büyükleri, insanların avam kısmından, insanların avam kısmı da, meleklerin avamından hayırlıdır. Allah Teâlâ, peygamberlere kitap gönderip, emir, nehiy va'd ve va'idini beyan etmiştir. Üzeyr, Lokman ve Zülkarneyn'in peygamberlikleri ihtilâfıdır. (67)

Velilerin Kerâmetleri:

Uzak mesafeleri (68) kısa bir zamanda katetmek, istediği anda yiyecek, içecek ve giyecekleri hazır kılmak, su üzerinde yürümek, cansız varlıklarla konuşmak, uzak mesafelerden görmek ve işitmek, veliler hakkında kerâmet (69), peygamberler hakkında da mucizedir. Bunlar ve benzerleri haktır ve gerçektir.

İblis, Fir'avn, Deccal v.b. gibi Allah Teâlâ'nın düşmanlarından zukur eden haller, ne mucizedir ve ne de kerâmettir. Sadece Allah onların isteklerini yerine getirmiştir. Bu bir istidrac ve cezâdır. Yâni bu hallerin onlardan zuhuru, gururlanarak, tuğyan ve küfürlerinde (70) daha da ileri gitmeleri içindir.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(67) Kur'an-ı Kerim'in bize bildirdiği peygamberlere inanmamız vacibdir. Kur'an-ı Kerim'in dışındaki tarih ve diğer kitaplarda ismen peygamber olarak zikdedilenler hakkında vardır veya yoktur şeklinde bir hüküm verilmez.

(68) Mutezile, Cehmiyye, Râfızıyye mezheplerine göre, velilerin kerâmetleri bâtıldır. Evliyanın kerameti hak olsaydı, mucizelerin olmaması gerekirdi derler. Hz. Meryem'in kerâmetinin zikir olduğu şu âyet-i celîleye, Hz. İsa'nın mucizesi diyorlar: -Aşağısından ona şu nidâ geldi: -Tasalanma, Rabb'in senin alt (yan)ında bir su arkı vücuda getirmiştir. Hurma ağacını kendine doğru silkele. Üstüne derilmiş tâze hurma dökülecektir.- (Meryem: 25)

Bize göre velilerin kerâmeti, peygamberlerin mucizelerine bir halel getirmez. Hatta onları takviye eder.

Mucize ile Kerâmet arasındaki farklar:

1 — Mucizeleri, kâfir, fâsık veya mü'min olsun herkes görür. Evliyâların kerâmetini ise, bir başka veli veya itaîkâr müslümanlar görür.

2 — Peygamberler istedikleri zaman, Allah'ın izni ile mucizeleri icad ederler. Kerâmetler ise muayyen vakitlerde ibadete teşvik için Allah'ın velilere bahş ettiği hallerdir.

(69) Kerâmet harikulâde bir şeydir. Kerâmet sahibi ise, peygamberlik iddiasında bulunmaksızın, mü'min, müttaki, Allah'ı ve Onun sıfatlarını idrak etmiş ve kalbini bütünü ile Allah'a bağlayan bir kimsedir. -Hâdimi- isimli eser...

Kerâmet ehli, tatlı sözlü, güzel ahlaklı, güler yüzlü, cömert, itirazı sevmeyen, şehvet arzuları bir kenara iten, her türlü özü habul eden, ma'siyet ve bid'atten sakınan kimsedir.

(70) Harikulâde şeyler, tamamen Allah'ın kudreti ile olur. Kulun herhangi bir tesiri yoktur. Çalışmak veya gayret sarfetmekle elde edilmez.

Harikulâde haller dörttür:

1 — Mucize: Davasını, inkârcılara isbat etmek için peygamberler tarafından gösterilen bir haldir.

2 — Kerâmet: Şeriate uyan, Allah'tan korkan veliler tarafından gösterilir.

3 — Ma'ünet: Avamdan olan bir kimseden zâhir olur. Bir sebebe müstenid değildir.

Dinin emirlerini noksansız olarak yerine getirmeyen kimseye velî denemez. Bir velî (71) asla peygamber mertebesine yükselemez. Hiçbir velîlik mertebesi, o veliyi emir ve nehiylerle (72) mükellef olmaktan kurtaramaz. Velîlerin en üstünü, Hz. Ebu Bekir, sonra Hz. Ömer, daha sonra Hz. Osman Zinnureyn ve daha sonra da Hz. Ali'dir (radiyallahü anhüm). Halifelik de bu tertip üzerinedir. Bu dört zatın hilâfetleri otuz sene devam etmiştir.

Bunlardan sonraki fazilet dereceleri şu şekildedir: Aşere-i Mübeşşere, Ashâb-ı Kiram (73), Tâbiîn, Tebe-i 'Tâbiîn, din büyükleri, selef âlimleri, ilim, irfan ve takvâda bunlara yakın olanlardır. Bunların nesli de aynı tertib üzeredir. Ancak Hz. Fâtıma'nın soyu hepsinden üstündür. Meryem binti İmran, Aişe (r.a.), Fâtıma (r.a.), Hadîce (r.a.) ve Fir'avn'ın karısı Hz. Âsiye dünyadaki kadınların en faziletlieleridir. Aşe-

ŞERH KISMI

4 — Mekr ve istidrac: İlahîlik iddia eden kâfir, bid'at ehli ve Deccal'in ellerinden zuhur eden şeylerdir. Bunlar ne mucize ne de kerâmettir. Onların ihtiyaç duyduğu şeylerin verilmesinden ve isteklerinin kabulünden ibarettir. Bu husus ile ilgili âyet-i celîle şöyledir: «O kufredenler kendilerine zaman (ve meydan) vermemizi nefisleri için zinhâr hayırlı sanmasın(lar). Onlara fırsat verişimiz, ancak günahlarını arturmaları içindir. Onlara hor ve hakir edici bir azab vardır.» (Al-ı İmrân: 178).

(71) Peygamberlik mertebesi, velîlik mertebesinden çok yüksektir. Çünkü velîler, kerâmet mertebesine, ancak Allah'a ve Resûlüne itaat ettikten sonra varırlar. Bu mevzu hakkındaki âyet-i celîle şöyledir: «İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Peygamberlerine itaat ederse (Allah) onu, altından ırmaklar akan cennetlere sokar ki onlar orada ebedi kalıcıdırlar. Bu, en büyük bir kurtuluş (ve saadet)dir.» (Nisâ: 13)

(72) Allah'ın emir ve nehiyleri, velîlerden ve Allah'ı büyük bir bağlılıkla sevenlerden sâkıt olmaz. Allah'ı seven kimselerde şu dört hasletin bulunması gerekir:

- 1 — Allah'a karşı olan vazifelerinde kusur etmemek.
- 2 — Allah'ın emir ve nehiyelerinde kusur etmemek.
- 3 — Allah'ın bütün hükümlerine râzı olmak.
- 4 — Allah'ın yaratıklarına karşı merhametli olmak.

Allah'ı sevenlerden ibadet sâkıt olur demek sapıklıktır. Bu husus ile ilgili âyet-i celîle şöyledir: — (Habibim) de ki: «Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve suçlarınızı örtsün. Çünkü Allah çok yarlıgayıcı, çok esirgeyicidir.» (Al-ı İmrân: 31)

Eğer bir kimseden ibadet düşecek olsa idi Hallî İbrahim'den (a.s.) düşmesi gerekirdi. O namaz kılararken Allah'ın heybetinden kalbindeki titreyişler bir milîlik mesafeden duyuldu.

Şayet ibadet düşecek olsa idi Allah'ın sevgilisi Hz. Muhammed'den (s.a.v.) düşerdi. O namaz kılararken, içinden kazanç kaynamayı andıran bir ses çıkardı... Uzun müddet kıyamda kalmaktan ayakları şişerdi.

(73) Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat mezhebine göre, bütün sahabeler, Resûlullah'ın (s.a.v.) övdüğü gibi, tezkiye edilir ve övülürler. Hz. Ali ile Hz. Muaviye arasında meydana gelenler bir ictihad meselesidir. Bunun aksini iddia edenler, doğru yoldan sapmış olurlar. «Şifa» ve «İhyâ»dan alınmıştır.

re-i Mübeşşere (74), Hz. Fâtıma, Hz. Hafice, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Bedir ehli, Uhud ehli ve Biatu'r-Rıdvan ehline cennetliktir diye şehâdet ederiz. Verilen hükümleri infaz etmek, hadleri ikame etmek, sınırları korumak, ordu hazırlamak, zekât almak, âsi, hırsız ve yol kesenleri yok etmek, cuma ve bayram namazlarının kılınmasını temin etmek, insanlar arasında'ki anlaşmazlıkları gidermek, hukukî meselelerde şahitleri dinlemek, buluş çağına ermiş sahipsiz kimseleri evlendirmek ve ganîmetleri taksim etmek için müslümanların muktedir bir halifeye (din ve devlet adamı...) siddetle ihtiyaçları vardır. Halifede aranan şartlar şunlardır: Müslüman olmak, hür olmak, mükellef olmak, zâhir (hayatta ve meydanda) (*) olmak ve Kureys kabilesinden olmak, Hâşimî, masum ve zamanın en faziletlisi olması şart değildir. Halifenin, yukarıda zikredilen hususları mükemmel bir şekilde ifa edebilecek güç ve siyâsete sahip olması şarttır.

Haksız yere müslümanlara silâh çekilmez, müslüman cemaatine aykırı hareket edilmez. (75) Kible ehli tekfir edilmez. (76) İyi ve kötü kimsenin arkasında namaz kılınır. Kötü kimselerin cenaze namazları da kılınır. Mukim veya seferî olarak mest (77) üzerine mesh edilir.

(*) Halife hayatta ve meydanda olacaktır. Gizli bir kimse, sonra meydana çıkacak diye itikad edilen kimse halife olamaz.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(74) Cennetle müjdelenen sahneler şunlardır: 1 — Hz. Ebu Bekir, 2 — Hz. Ömer, 3 — Hz. Osman, 4 — Hz. Ali, 5 — Hz. Talha, 6 — Hz. Zübeyr, 7 — Hz. Sa'd, 8 — Hz. Said, 9 — Hz. Abdurrahman b. Avf, 10 — Hz. Ebu Ubeyde b. Cerrah. Bunları kötülleyen kimse sapıklardan olur.

(75) Cemaatle beraber olmak sünnettir. Sünneti korumak ise farzdır.

Bu husustaki âyet-i celle şöyle dir: "... Peygamber size ne verdi ise onu alın, size ne yasak etti ise ondan da sakının. Allah'dan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir." (Haşr: 7)

Bir hadîs-i kudside de şöyle buyurulmuştur: "Ey kullarım, Muhammed'in (s.a.v.) söyledikleri kendi heva ve hevesinden değildir. Konuştuğu ve emrettiği her şey muhakkak Allah'ın vahyidir."

Allah'ın Resûlü bir hadîs-i şeriflerinde de şöyle buyurmuştur: "Bir kimse cemaatle çalışır ve doğru neticeye vâsıl olursa ameli makbul olur. Doğruya vâsıl olmazsa Allah tarafından affedilir. Bir kimse tek başına çalışıp isabet kayderse ameli makbul değildir. İsbet etmezse Cehennemdeki yerine hazırlansın." Cemaatten ayrılmak dalâlet ve bid'attir.

(76) Bir mü'min ne kadar günah işlese işlesin kâfir olmaz. Eğer günah kılayan kâfir olsa idi, çağıda zikredeceğimiz âyet-i cellede Allah Teâlâ "Ey mü'minler, diye hitap etmezdi. Âyet-i celle şöyle dir: "Ey iman edenler, tam bir sıdk u hulûsa mâlik bir tevbe ile Allah'a dönün. Olur ki Rabbiniz kötülüklerinizi örtür..." (Tahrîm: 8)

(77) Mestler üzerine mesh etmenin meşru olduğuna inanmak farzdır. Bu seferde olan için de, mukim olan için de böyledir. Bu hususta mâtevatır hadîs-i şerifler vârid olmuştur. İnkâr edenin küfründen korkulur.

Râfıziler, Hariciler, Şiiiler, meshin câz olmadığını iddia ederler.

Bir hadîs-i şerifte de şöyle buyurulmuştur: "Yedi şeyde hidâyet ve cemaatle olmak vardır. Bunlardan çıkan cemaatten çıkar.

Mestler çıkarıldıktan sonra, tekrar giyilmeden önce ayakların yıkanması lâzımdır. Abdest bozulduktan sonra tekrar mesh yapılır. Pis (78), donmuş ve az su ile abdest alınmaz. Bir organdan kan, irin ve bunlara benzer şeyler akarsa abdest bozulur ve yeniden abdest almak gerekir.

وترى ان حدث الامام حدث للقوم

İmama hades vâki olması, cemaate de hades vâki olması gibidir (79). Seferde namaz kısaltılır. Oruç tutulmayabilir. Duanın mutlak tesiri vardır. Dirilerin, ölüler için yaptığı dua ve verdiği sadaka faydalıdır. (80)

Yeryüzündeki bazı yerler, diğer bazı yerlere göre faziletlidir. Mekke-i Mükerrerme, Medine-i Münevvere ve Kudüs şehri gibi...

Dinî ilimler akıldan üstündür. Kâfirlerin aklı mü'minlerin aklı gibi, vefilerin aklı peygamberin aklı gibi, peygamberlerin aklı da bizim

SERH KISMI

1 — Ehl-i kible üzerine, küfür, şirk ve nifak ile şahadet etmeyin. Sırlarını Allah'a bırakın.

2 — Ehl-i kibleğin cenaze namazını kılın.

3 — Beş vakit namazı kılın.

4 — Cemaatle beraber namaz kılın.

5 — Lideriniz nasıl olursa olsun, düşmana karşı onunla beraber savaşın.

6 — Lideriniz, zâlim de olsa kılıçla karşı koymayın.

7 — İyl veya fâsık bir kimsenin arkasında namaz kılın. «Sevadü'l-A'zam»dan alınmıştır.

(78) İçinde pislik görülen az ve durgun sudan abdest alınmaz. Akarsuya gelince, eğer içinde necaset, pislik zâhir olursa ondan da abdest alınmaz. Bunu böyle kabul etmeyenin arkasında namaz kılınmaz. Bize göre, insanın vücuduna giren şeyler orucu bozduğu gibi dışına çıkan şeyler de abdesti bozar. Bu durumda tekrar abdest almayan bid'at ehlindezen olur.

(79) İmamın abdestinin bozulması, cemaatin de namazının bozulması demektir. Bunu böyle kabul etmeyen kimsenin arkasında namaz kılınmaz. Çünkü Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem «İmam zâmin, müezzin mu'temendir» buyurmuştur. Bir kimse «Ben kendi namazımı, imam da kendisinin namazını kılıyor» derse, ona şu cevabı veririz Cemaat hangi şeyle imama iktida etmiş oluyor ve cemaatin sevap ve fazileti neyle oluyor? İmam metbû, cemaat tâbi'dir. Metbû'nun abdesti bozulursa, tâbinin hâkimen abdesti (ve dolayısıyla namazı) bozulmuş olur.)

(80) Ölüler, dirilerin dua ve sadakasından faydalanırlar. İnkâr edenler mütezille ve bid'at yoluna sapmış olurlar. «Bir gün Resûlullah (s.a.v.), Ashab-ı Kiram ile beraber mezarlıktan geçerken bir kabrin yanında durdu. Şiddetli bir şekilde ağladı, sahabe-i kiram da ağladılar. Ve Resûlullah şöyle buyurdu: «Keşke şu kabirde yatanın halini bilseydim.» O zaman Cebrail (a.s.) şu âyet-i celle ile geldi: — «(Habibim) şüphe yok ki biz seni (rahmetimizin) kâmil bir müjdecisi ve (azabımızın) gerçek korkutucu(su ve habercisi) olarak o Hak (Kur'an) ile gönderdik. Sen cehennemden arkadaşlarından (cehennemlik olanların küfürde ayak diremelerinden) mes'ul olacak değilsin.» (Bakara: 119) Bir hadis-i şeriflerinde de Resûlullah (s.a.v.): «Ölülerinize hediyede bulunun» buyurunca, Ashab-ı Kiram, hediye nedir ya Resûlallah deyince, «dua ve sadakadır» cevabını vermişlerdir.

Hasan b. Ali'nin rivayet etmiş olduğu bir başka hadis-i şerifte: «Anne ve balarına duayı terk edenin rızkı azalır» buyurulmuştur. Bu konuda daha pek çok âyet-i celle ve hadis-i şerifler vardır. «Sevadü'l-A'zam»dan alınmıştır.

Peygamberimizin (81) akli gibi değildir. Her âkil bâlîge, kâinatın yaradanını bulmak vâcibdir. Binaenaleyh kendisine vahiy tebliğ (82) edilmeyen bir kimse bu hususta mâzur sayılmaz. Bize göre bilmemek özür değildir. Akıl bilgiye götüren bir vasıttır. Hakikatte her şeyin müsebbibi Allah Teâlâ'dır. Ölüm, uyku, gaflet ve bavgınlık hallerinde her ne kadar mârifet ve tasdik yok ise de iman bâkîdir. Dünya hayatında göz ile Allah Teâlâ'yı görmek mümkün değildir. Ancak kemâle ermiş kimseler keyfiyyet olmaksızın rüyada görebilirler. Allah'ın vâ'idini yerine getirmemesi O'nun bir lütfudur. Hayır olsun, şer olsun, insanlar bilsin veya bilmesin Allah dilediğini yapar (83). Allah, «zulme, ortağa ve muhâle kaadirdir» şeklinde sıfatlandırılmaz. Her şeyi tedbir eden, kemâl sıfatlarla muttasıf olan O'dur. Allah'ı şey diye isimlendirebiliriz, fakat O eşyaya benzemez. İsim, müsemmanın aynı değildir. Kur'ân lafız ve manaya verilen isimdir. Zihinlerimizde ise cüzlere ayrılmış bir kitapır.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(81) Akıl beşe ayrılır:

1 — Tabii akıl: Bu akılda kâfir ve müslümanlar müşterektir. İkisi de bununla Allah'ın bir olduğunu bulabilirler.

2 — Teklifi akıl: Bu, çok çalışma ve âlimlerle sohbet neticesinde elde edilen bir akıdır.

3 — Atâî akıl: Allah veripisi olan akıl. Bu akılda müslümanlar ve peygamberler müşterektir. Kâfirler bu aklın dışında kalırlar.

4 — Akı-ı nübüvvet: Bu akıl, sadece peygamberlere tahsis edilmiştir.

5 — Tesriî akıl: Bu bizim Peygamberimize (s.a.v.) teşrihen verilmiştir. Bu akıldan başka hiçbir kimsenin nosibi yoktur. Bu husus ile ilâhî âyet-i celle şöyledir: «Hiç şüphesiz büyük bir öhlâk üzerindesin sen.» (Kalem: 4)

(82) Kendisine vahiy tebliğ edilmeyen hic kimse, Allah'ı bulmaktan mâzur sayılmaz. Ashab-ı Kehf, Allah'ı kendi kendilerine bulmuşlardır. Bu hususta âyet-i celle şöyledir: «Va (zâlim hükümdarın önünde) dikilin de: «Bizim Rab-bimiz göklerin ve yerin Rabbidir. Biz O'ndan başkasına Tanrı demeyiz...» (Kehf: 14) İbrahim (a.s.) de Allah'ı akli ile bulmuştur. Önce yıldırı sonra su'î deha sonra da nânesi Allah zannetmiş. Tavholun aittihlerinde de onları Allah olamavocoklarına ve nihâyet onları ve bütün kâinatı yaratan tek bir Allah'ı var olduğuna inanmış. böylece Allah'ı akli ile bulmuştur. Bu husustaki ma'lumât, En'am sûresinin 76, 77, 78 ve 79'uncu âyet-i cellelerinde mevcuttur. Mutezile Es'ariler ve Hanbelî mezhebinde bazıları, tebliğ olunmayanlar mazurdur. Akli te'dilâl vâcib değildir derler.

Bize göre, sanatın varlığını Saniin varhâatın delilidir. Bu konudaki âyet-i celle şöyledir: «Arzda birbirine komşu kıtalar vardır. Üzüm bağları ekinler çatalı ve çatsız hurmalıklar vardır ki hepsi bir su ile sulanıyor. (Böyle iken) biz onlardan bazısını, yemelerinde (ve tadlarında) bazısından fistiön kılıyoruz. İşte bunlarda da aklını kullanacak zümreler için elbet âyet'ler (âlemeler) vardır.» (Ra'd: 4)

(83) Allah dilediğini yapar. Yaptığı her şeyde hikmet ve adalet vardır. İnsanlar, bu hikmet ve adaleti anlamayarak yabulanların zulüm olduğunu iddia ederlerse kat'î olarak küfre düşmüş olurlar. Bizim sevmediğimiz övle şeyler vardır ki, bizim için havırdır. Bu meyzu ile ilâhî âyet-i celle şöyledir: «... Olur ki bir şey hosunuza gitmezken o sizin için hayırlı olur, bir şeyi de sevdiğiniz halde o da hakkınızda şer olur. Allah bilir siz bilmezsiniz.» (Bakara: 216)

Ye's halindeki bir kimsenin imâmı makbul değildir. Fâsık dahl olsa Kible ehli olan bir kimseye lânet edilmez. Sarhoş olan bir kimse hakkında küfürle hüküm verilmez. Her ne kadar delilleri terk etmesi sebebiyle günahkâr olsa da, mukallidın imanı sahihtir. Sonunun (84) kötü gelebileceğinden korkmak haktır. Müşrik çocuklarının cennetlik veya cehennemlik oldukları bilinmez. Bizimle beraber, hafaza meleklerinin dışında başka melekler (85) de vardır. Kâfirler için ise sadece hafaza melekleri vardır. Yokluk, bize göre, bir şey değildir. Sihir gerçektir. Nazar haktır. Delilleri ararken başlangıçta her müctehid hatâ edebilir. Bazan da hükme varırken, sonunda hatâyâ düşebilir. Allah indinde hak birdir ve muayyendir. Nasslar mümkün olduğu kadar zâhırine göre hükümlendirilir.

Batinlerin ve diğer sapık mezheblerin yaptığı gibi, zâhırine göre hüküm vermek mümkün iken başka hükümler vermek ve nassları red-etmek câiz değildir, küfre götürür.

Bir kimse kalbine geleni tahakkuk ettirmek isterse muaheze edilir. Eğer hatırına gelir de tahakkuk ettirmek arzusuna düşmez ise muaheze edilmez (86). Cennetlikler, Cennette yerler, içerler, lezzet duyarlar ve zevk alırlar. Bu durum ebedidir. Cehennemlikler de, yerler, içerler, azab görürler ve erirler (87). Bu durum da ebedidir.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(84) Ölüm sarhosluğunda iken şeytan gelip, «Dinini terk et, Allah ikidir de ki, bu şiddet senden kalksın» der. Bu tehlikeden emin olmak için, Allah'tan korkmak, ağırlayıp yalvarmak, geceleri ihya etmek, şükretmek ve şikâyet yerine abretmek gerekir.

(85) Bize göre, hafaza meleklerinin kul ile beraber bulunması hiç kimsenin özür bevan etmemesi içindir. Kul yaptıklarını inkâr ederse, hafaza melekleri derhal alevhinde şehadette bulunacaklardır. Bu husus ile ilgili âyet-i celle şöyledir: «Halbuki sizin üstünüzde hakiki bekçiler, hafaza melekleri, (Allah indinde) çok şerefli yazıcılar vardır.» (Infitaar: 10-11)

(86) Bazılarına göre, kalbe gelen şeyleri, yaormak kâd edilsin veya edilmesin Allah affeder. Delilleri şu hadis-i şeriftir: «Ümmetim hatırına gelen şeyleri söylemedikçe affolunur.»

Bize göre, hatıra gelen şeylerde yapılmı kâdı olursa cezalandırılır. Bu husustaki âyet-i celle şöyledir: «... Eğer siz içinizdekini açıklar, yahut gizlerseniz Allah onunla sizi hesaba çeker...» (Bakara: 284)

(87) Mürcie mezhebine göre kâfirler Cehennemde azab görmözer. Müslümanlarla kâfirler arasındaki tek fark, müslümanlar, yer, içer ve eşlenirler. Kâfir ise bundan mahrumdurlar.

Bize göre, bu iddia nassa aykırıdır. Kur'an-ı Kerim'de, azab göreceklerine dair birçok âyet-i celle vardır. O âyet-i cellelerden birisi şöyledir: «Âyetlerimizi inkâr ile kâfir olanlar (var ya) onları muhakkak ki ateşe atacacağız. Derileri piştikçe, azabı tadıp durmaları için, onları başka derileri (yenileyip) değiştireceğiz. Şüphesiz ki Allah mutlak galiptir. Yegâne hüküm ve hikmet sahibidir.» (Nisâ: 66) «Bahru'l-Kelâm-dan alınmıştır.

Allah'ın emirlerine muhatap (88) olanlar dörttür: 1 — Melekler, 2 — İnsanlar, 3 — Şeytanlar, 4 — Cinler.

Sabr eden fakir, şükr eden zenginden daha hayırlıdır. Kazanmak kulun üzerine farzdır. Peygamberlere, Aşere-i Mübeşşereye, mü'minlerin çocuklarına, hesap, azab ve kabir suall yoktur. Öldükten sonra işlerinin tanzimi ve borçlarının ödenmesi için vasiyyet farzdır. Mut'a nikâhı (muvakkat evlilik) haramdır. Şıra haram değildir. Yeryüzünün işleri yıldızlara bağlı değildir (89). Burçlar, yıldızlar, güneş ve ay dünya semâsındadır. Levh-i Mahfuza, Kaleme ve o kalemın yazdıklarına inanırız. Bu kalem Kıyamete kadar olacak şeyleri Levh-i Mahfuza yazmıştır. Kader, Allah'ın bir sırrıdır, onu Allah'a en yakın olan melek ve peygamber dahi bilemez. Kâhine, müneccime (90), geçmiş ve gelecektekilerden haber veren arrâfa, falcıya, remmâla inanmayız. Kitâb, Sünnet ve İcma-i Ümmetin aksini iddia edenlerin görüşlerini kabul etmeyiz. İmam-lara ve ulu'l-emre karşı gelmeyiz. Kul, göz açıp yumuncaya kadar olsa dahi Allah'ından müstağni olamaz. Allah işleri kullarına bırakmaz. Cansız varlıkların, Allah'ı tesbih ettiğini ikrar ederiz. İyilikle emir ve kötülükten nehiy vâcibdir. İlim öğrenmek kadın ve erkek her müallümana farzdır. Tövbenin kabul edilmesi câzıdır.

Buraya kadar zıkredilen bütün meseleler, kâfir olan milletlere ve sapık mezheplere reddiyedir.

Bir kimse tevhid ile ilgili bir meselede tereddüde düşerse, derhal doğruyu kabul ettiğine inanır ve gecikmeden (91) bir âlime giderek gerçeği öğrenir. Özürsüz olarak geciktirirse kâfir olur. Çünkü şüphedir. Allah insanı dalma doğru yola götürür.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(88) Melekler Cehennemde girmezler. Bazı kimseler, İblis Hârût ve Mârût'un melâikeden olduğunu iddia etmektedirler. Bu icmâa aykırıdır. Şeytanlar, cehennemliktir. İnsanoğlunun mü'min olanları cennetliktir. Cinlerin kâfir olanları cehennemliktir. Her tevbe eden Cennete girer, fakat onlar için sevap yoktur.

(89) Müneccimler. «yeryüzündekilerin işlerini, 12 burç 7 yıldız tedvir etmektedir. Nücûm ilmini bilen doğru yolu seçmiş olur, hayır ve şerrî ayırmak ancak bu ilmi bilmekte mümkündür» derler.

Bize göre, burçlar, yıldızlar, ay ve güneş Allah'ın emrine âmâdedirler. Yeryüzündekilerin işlerini tedvirde, onların zerrece payı yoktur. Bu mevzudaki âyet-i celile şöyle dir: «Güneş, ayı, yıldızları, —hepsi de emrine râm olarak— (yaratılan O). Haberin olsun ki yaratmak da, emretmek de, O'na mahsus. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı ne kadar yücedir.» (A'raf: 54)

«Hulâsa» isimli eserde bu hususta şöyle denmektedir: «Burçların, yıldızların, ayın, güneşin, insanların idaresinde payı vardır diyen kâfir olur. Kararı boğtur. Bundan sonra meydana gelecek olan çocuklar da zinâ mahsulüdür. O adamın katli vâcibdir.»

(90) Müneccimlere göre, güneş, ay ve yıldızlar dördüncü kattadır. Bizce göre dünya semâsındadır. Bu husus ile ilgili âyet-i celile şöyle dir: «Hakkık biz (size) en yakın göğü bir zinetle, yıldızlarla (donatıp) süsledik.» (Saffat: 6)

AYDINLATMA

Elinizdeki tercümenin aslı olan Arapça «CÂMIU'L-MÜTÜN» adlı eserin 27'nci sahfesinde (Dâriü't-Tibâatü'l-Âmire, 1273 baskısı) müellif Şeyh Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî hazretleri (kaddesallahu sirrehul-azîz) şöyle yazmaktadır: «Ve nerâ enne hadese'l-İmamî hadesun ilî-kavimî.» Bu ibarenin şerhinde yine o âlim-i Rabbanî ve kutb-i samedânî hazretleri şöyle buyurmaktadır:

اعلم ان حدث الامام حدث للعموم هم لم ير هذا تخوير الصلوات سماعه لانه عم
قال الامام ضامن والمؤذن مؤمن وان قال انما صلى صلوى والامام صلى صلوه
فصل باى شىء يصير العموم مقدين به وباى شىء يكون فضل الجماعة.

Bedir Yayınevi'nin «Ehl-i Sünnet İtikadı» adıyla neşr ettiği Câmiu'l-mütün tercümesinin birinci baskısında yer alan bu fikhî prensibe bazı azbilgiler itiraz edip, «bu kitapta yanlış var!» yollu yaygaralar kopartmış ve menfi propaganda yapmışlardı. Bu yüzden, bu ikinci baskıda, şu sahfede okuyacağınız bilgileri «aydınlatma» başlığı ile neşr etmeği zârurî görmüş bulunmaktayız. Şöyle ki:

Câmiu'l-Mütün'un müellif ve şârihi olan Gümüşhânevî hazretleri yukarıda mezkûr fikhî kaldesini müteber ehli-sünnet kaynaklarında almış bulunmaktadırlar. Bunların başında Hakîm Semerkandî hazretlerinin «Sevâd-ı A'zam» adlı muhtasar kitabı gelir. Bu Sevâd-ı A'zam'a «Selâmü'l-Ahkem 'alâ Sevâd'l-A'zam» adıyla bir şerh yazmış olan Görelell İbrahim Hilmi Hüseyin, bu şerhinin 182-5'inci sahfelerinde şu açıklamayı yapmaktadır:

بجمل الرسل البالغين الأسرار العاردين من غير جرح قدسهم بضامن
بجمله (مادامكان ذلك الذي انكروا هو بجمل صلوة حسنة ولا يكون حدث الاثم
(ببلىق على ذلك) اجواب فاما ان كان صبغة الجهول اى على كل واحد من العم
(انه) اى الشان (ادامكان الامام بهوديا) من فرموى على الصلوات (اد
ضرابيا) من فرموى على الصلوات (ادومسما) لم يؤمن ببيان الابهة
عليهم الصلوة والصلوات وهو المشرك المطلق (اداراة) الاضغ امامه المراد
الرجال وكبر تحريما لجماعة النساء، ولو لم يتراجم وغير صلوة جائة لها
لم تنزع مكررة فالى العم وامر ارهما من لانكروا صلوة الجماعة لانها
فرصة ونكذ انكروا مكررة ومثله والى الله ودينه ومعاد ان الجماعة
و صلوة الجماعة واحدة حس لم يار غير من فضل ان الجماعة مع
الامام و صلوى صلوة مع الله ورحمة الله صلوى واسك كل من عم
العارى ويكره حضوره المجرى، واولو الجماعة ومدى وسلط طلقا اى
ولو غير راولو الجماعة، واولو الجماعة ومدى وسلط طلقا اى
الامر كذلك فبى احد من الله حدث للعموم و ماورد لك من اهل
الردعة (وهذا يكفي لمن جرح الله سدرة للاسلام و فيه كذبة للعدول)
وس لم يجعل الله اوله و اخره من نور

(المسئلة الثانية والمؤمن انه يفتي له) اى يجب للؤمن (انه يصدق
ان حدث الامام) اى ان علمه الوضوء الامام (حدث للعموم) ان الامر نافع
والامر مشرع فان خص وضوء المتبع بصلواته من صلوة السامع لان الخلفه
تابع للامام والامام مشرع (هم لم يار) اى فى جملة صلواته (حدث الامام بهوديا)
معمول بان الامر ومعقول الاول حدث الامام (للعوم) نفس الوضوء الامام نفس
الصلوة للجماعة (الاجوز) الصلوة طهه جهاد، لعله لم يار اجوز الصلوة
سلفهم من جملة صلوات الامام حدثنا للعموم لان النبي صلى الله على طه وسلم
على لعله اجوز الصلوة (قال) اى السى صلوى الامام من صلواته والمؤذن مؤذن
لان نقصان العموم يكفل الامام طهه ينقل الله حال صلوة الجماعة بجملة صلوة
فصلوا الواحد لعله عليه الصلوات انكر من ان ينقل الله صلوة مكررة
وامام اى الواسطة والرسول فيما حكمه من ربه وكذا اجماع العلماء وصدىقه
والاحتمال لجماعة الله لى، النبي والوعى للحدث من صلوة عم و نكذ، انى
تلفى (هان فان) اى انتقال من طريق الخلف (انما صلوات الامام صلواته)
صلوة مع صلواته اى الجواز. الحاله. (اى شىء) اى اى شىء اى الله (العموم)
العموم حمايه الرسل دون النساء (محدثه) اى الامام (ادام) اولو الجماعة هم
اى العموم صلى صلوة مع اى كل واحد (واذ كروا) حدث الامام مع العموم
ادام نكذ، صلى اوله ان فعل الجماعة اكثر من العموم والجماعة

Hanefî fakihleri burada açıklanan genel fikhî hükmünü «el-İmamü zâminun ve'l-muezzinu mu'temen...» (Ebû Dâvud, Tirmizî, Ahmed b. Hanbel ve diğerleri: Ebû Hureyre radiyallahu anhaden) hadisinden çıkartmışlardır.

Bu mevzuada aşağıdaki kaynaklara da müracaat edilebilir:

1 — Hidâye. Haşiyetü İnâye ile birlikte. Cilt: 1, sahife: 265.

2 — Ramuzü'l-Ehâdis Şerhi: Levamü'l-Ukul, 2'nci cilt, sahife: 335.

Muhterem müslüman kardeşlerimizin, yersiz tenkidlere kapılmamalarını, ehliullahın telif ve tasnif ettikleri böyle müteber kitaplara itimadsızlık etmemelerini ve Bedir Yayınevi'nin neşr ettiği kitapların tercümesinde ve matbaa tasahhiflerinde elden gelen gayretli sarf ettiğini bilmelerini ehemmiyetle istsirham ederiz.

BEDİR YAYINEVİ MÜDÜRLÜĞÜ

İKİNCİ BÖLÜM

ELFAZ-I KÜFÜR

Küfür : Şüphe, cehâlet ve inkâr gibi sebeplerle iman edilmesi gereken şeylere iman etmemektir. Küfür üç nevidir:

- 1 — Cehlî küfür : Kâfirlerin ve câhillerin küfrü gibi.
- 2 — İnkârî ve inâdî küfür : Fir'avn ve ona benzeyenlerin küfrü.
- 3 — Hükmi küfür : Şer'an imân edilmesi gereken şeyleri tahfif etme neticesinde meydana gelen küfürdür.

İşte bizim ele alacağımız küfür mevzuu, sonuncu maddede zikr edilendir.

BİRİNCİ KISIM

SAPIK MEZHEBLERİN HALLERİ (92)

1 — Kaderiyye Mezhebi (93) : Bunlar, «şer, Allah'ın takdiri değildir ve herkes yaptığının fâilidir» dedikleri için tekfir edilmeleri vâcibdir.

2 — Keysâniyye Mezhebi (94) : «Allah (c.c.) hakkında pişmanlık ve yanılma câizdir» dedikleri için tekfir edilmeleri vâcibdir.

ŞERH KISMI

(91) Bilinmesi farz olan ilimleri geciktirmeden öğrenmek vâcibdir. Bu ilim'er şunlardır: İmanı, imanı izale eden şeyleri, küfrü husule getiren şeyleri, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat mezhabının görüşlerini öğrenmek bu câmledendir. Bu ilimleri öğrenmeyi tehir mazur görülemez. İnsanı küfre götürür. Bu sebep'tir ki Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'inde, bilmediklerimizi, bilen kimselerden öğrenmemizi emretmiştir. Bu husustaki âyet-i celle şöyledir: «Eğer bilmiyorsanız, zikir erbabına (âlimlere) sorun...» (Nahl: 43)

(92) Dalâlette olan mezhepler yediye ayrılır:

- 1 — Mutezile mezhebi: Bu da kendi arasında 20 gruba ayrılmıştır.
- 2 — Şia mezhebi: Bu da 22 gruba ayrılmıştır.
- 3 — Hariciyye mezhebi: 20 gruba ayrılmıştır.
- 4 — Mürcie mezhebi: 5 gruba ayrılmıştır.
- 5 — Cebriyye mezhebi.
- 6 — Müşebbihe mezhebi.
- 7 — Neccâriyye mezhebi: Üç gruba ayrılmıştır.

Peygamberimiz'in (s.a.v.) -onlar benim ve ashabımın yolunda yürüyönlendir- buyurarak tebcil ettiği «hak mezhebler» ise üçtür:

- 1 — Selef muhaddisleri,
- 2 — Eş'ariler,
- 3 — Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat.

Bu mezhebler her türlü bâtıldan uzaktır.

(93) Kaderiyye, Mutezile mezhebinden ayrılmış bir fırkadır. Bunlara göre şer, Allah'ın takdiri ile meydana gelmez. Kulun veya şeytanın işidir. Peygamber (s.av.), şu hadîs-i şerifleri ile bunları işaret etmiştir: «Onlar bu ümmetin mecûst-loridir. Hastalıklarında ziyaret, öldüklerinde de şehadet etmeyin. Onlar Kader mevzuunda Allah'ın düşmanlarıdır.»

(94) Keysâniyye, şia mezhebinden bir gruptur.

3 — Râfızîlerin (95) tekfiri de vâcibdir. Ölüler tekrar dünyaya dönerler. Ruhlar bir cesedden diğer cesede geçmek suretiyle ebedileşirler. Allah'ın ruhu ise 12 imama girer, derler. 12 imamın ilâh olduğunu iddia ederler. Bekledikleri Mehdî zuhur edinceye kadar emir ve nehiyleri yerine getirmeyi tehir etmişlerdir. Cebrail (a.s.) vahyi, Hz. Ali'ye getireceği yerde yanlışlıkla Hz. Muhammed'e (s.a.v.) getirmiştir, derler. Bu sebepler, onların tekfirini gerektirmiştir.

4 — Hâricîlerin (96) tekfir edilmesi de vâcibdir. Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Talha, Hz. Zübeyr, Hz. Âişe ve kendilerinin dışındaki bütün müslümanlara kâfir dedikleri için küfre gitmişlerdir.

5 — Yezidîler (97): Acém diyarından zuhur edecek bir peygamberin Muhammed (s.a.v.) ümmetini ortadan kaldırmasını bekledikleri ve buna inandıkları için tekfir edilmeleri vâcibdir.

6 — Neccariyye Mezhebi (98): Allah'ın sıfatlarını inkâr, «Kur'ân-ı Kerim yazıldığı zaman cisim, okunduğu zaman da a'razdır» dedikleri için tekfir edilmeleri vâcibdir.

7 — Şeytanîyye Mezhebi (99): «Allah ancak murad ve takdir ettiği zaman bilir. Ondan önce bir şey bilmez» dediklerinden dolayı tekfir edilirler.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(95) Râfızîlerin itikadına göre ruhlar tenasuh hâlinindedirler. Yani ruhlar bir cisimden diğer bir cisme intikal ederler. Ruhların bu intikali devamlıdır. Ayrıca bunlar Allah'ın ruhunun 12 imama intikal ettiğine de inanırlar. Zikri geçen bu 12 imam Hz. Ali'nin soyundadır ve isimleri şöyle sıralanabilir: 1. — Aliyyü'l-Murteza, 2 — Hasan, 3 — Hüseyin, 4 — Zeynu'l-Âbidin, 5 — Muhammed Bâkir, 6 — Cafer-î Sâdık, 7 — Musa Kâzım, 8 — Ali Rıza, 9 — Muhammed Takiyy, 10 — Ali b. Muhammed, 11 — Ali Hasen el-Askeri, 12 — Bekledikleri Mehdî. Bunlara göre, beklenen bu Mehdî geldiğinde bütün kötülükler yeryüzünden silinecek ve emir-nehiy de kalkacak.

(96) Hâricîler, bunlar Hz. Ali ile Hz. Muaviye arasında meydana gelen «Tahkim-messalesinden» dolayı Hz. Ali'ye itaatten vazgeçtiler. Böylece müslümanlardan ayrılan ilk grup oldular. Hz. Ali, bunları ikna için Abdullah ibn Mes'ud'u gönderdi, fakat bir netice alınamadı. Savaşmak mecburiyetinde kaldı. Hülâsa olarak bunların görüşleri şöyledir: Büyük günah işleyenler Cehennemde ebedî kalırlar. Kendilerinin dışındaki bütün müslümanları kâfir kabul ederler.

(97) Yezidiyye: Hâricîlerden bir fırkadır. Acemden bir peygamber geleceğine, gökten bir kitap ineceğine, Hz. Peygamber'in ümmetini yok edeceğine inanırlar. Liderleri Yezid b. Ünsiyye'dir.

(98) Neccariyye: Hüseyin b. Neccâr tarafından ihdas edilmiştir. Allah'ın sıfatlarını inkâr ederler. Kur'ân-ı Kerim, yazıldığında cisim, okunduğunda a'razdır derler.

(99) Şeytanîyye: Muhammed b. Numan liderleridir. Şiânın veya râfızîlerin ileri gidenlerindedir. Allah, eşyanın yaratılmadan önceki durumunu bilmez di-yerek, Allah'a cehalet isnad etmektedirler.

8 — Mütezileden bir grup: Bunlar «Allah ne görür ne de görülür» (100) dedikleri için tekfir edilmeleri vâcibdir.

9 — Allah'ın zât ve sıfatları hâdise mahaldir. Yâni Allah'ın sıfatları kadim değildir diyenleri tekfir etmek de vâcibdir.

10 — Allah âlimdir, fakat ilim sıfatı yoktur. Kaadirdir, kudret sıfatı yoktur. Bu minval üzere hareket ederek Allah'ın bütün sıfatlarını (101) inkâr ettikleri için tekfir edilmeleri vâcibdir.

11 — «Allah cisimdir (102), başka cisimlere benzemez» diyenler de kâfirdir. Bazılarına göre de bid'at ehlidir.

12 — «Allah'ın yaptığı işlerde hikmet (103) olmayabilir» diyenler de kâfirdir.

13 — Cebriyye (104) mezhebinin tekfiri de vâcibdir. Bunlara göre kulun kudreti, kazanması ve tesiri yoktur, o cansız bir varlık gibidir.

14 — İnsan cesed değildir, o diridir, kaadirdir, ihtiyâr sahibidir, hareket halinde olmadığı gibi sâkin de değildir. Başka cisimler için câiz olan sıfatlar onlar için câiz değildir diyenler de kâfirdirler.

15 — Mürci'e Mezhebini (105) şu görüşlerinden dolayı tekfir etmek vâcibdir: Mü'min ve kâfirleri Allah'a bırakırız. Mü'min cennetlik, kâfir cehennemliktir diyemeyiz Dünya ve âhiret Allah'ındır; iki âlemde de dilediğini mağfiret eder, dilediğini de cezalandırır. Bunlardan bazıları da, «iyi amellerimiz makbul kılınmış, kötü amellerimiz ise affedilmiş»tir. Ameller farz değil, fazilettir. Yapanlar için iyidir, yapmayanlara

ŞERH KISMI

(100) Mütezileden bir grup. Allah hiçbir şeyi görmez diyerek, Basar sıfatını inkâr etmektedir. Şu âyet-i celile onların bu görüşünü reddetmektedir: «(O adam) Allah'ın muhakkak (herşeyi) görüp durduğunu hiç de bilmemiş mi? (Aldık: 14) Yine bunlar, Allah görmez diyerek de rü'yeti inkâr ederler. Şu âyet-i celile ise, rü'yetin hak olduğunu bildirmektedir: «Yüzler (vardır) o gün ter ü tazedir, Rab-lerine bakacaktır.» (Kiyâme: 22-23)

(101) «Tatarhaniyye» isimli kitapta şöyle denilmektedir:

— Bir kimse, Allah âlimdir, ilim sıfatı yoktur. Kadirdir, kudret sıfatı yoktur derse, bu adam kâfir olur mu olmaz mı?

— Evet bu adam kâfir olur. Çünkü Allah'ın sıfatını inkâr küfürdür.

(102) Bir kimse, Allah cisimdir, fakat diğer cisimler gibi parçalardan terek-küp etmez; derse Allah'a mekân ve cihet isnad etmiş olacağından kâfir olur.

(103) Faydası olmayan her iş abestir. Allah'ın yaptığı işlerde hikmet yoktur diyenler, Allah'ı abesle istigâl eder durumda vasfettikleri için kâfir olurlar.

(104) Cebriyye görüşünde olanlar kâfirdir. Kulun, meydana gelen herhangi bir işte dahil yoktur. O cansız varlık mesabesindedir. Hal böyle olunca, kul emir ve nehy muhatap olmaktan da kurtulmuş olur.

(105) Mürcie mezhebinden bir grup, «dünya ve âhiret Allah'ındır. İstedğini affeder, istediğini de cezalandırır. Kâfir cehennemlik, mü'min cennetliktir denemez» görüşündedir.

Diğer bir grup, «iyiliklerimiz kabul kılınmış, günahlarımız affedilmiştir. İman-la beraber günahın zararı, küfürle beraber de iyiliğin faydası yoktur. Yaptığımız ameller farz değil, nâfiledir» derler.

Üçüncü bir grub ise şöyle demektedir: «Günahkâr bir kimse dost edinilmez.» Bunların hepsi bid'at ehlidir.

bir şey yoktur» der. Bu görüşte olanlar da kâfirdir. Diğer bazıları da «Mü'minler günahkârlarla dost olamaz» der. Bunlar bid'at ehlidir.

16 — «Mizan (103) yoktur, o adalettir. Büyük günah (107) itaat edilmesi gereken şeyler imandır. Amel imandandır. Allah'a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, âhiret gününe iman eden mü'mindir, fakat amel edilmesi gereken şeylerden birini terk ederse kâfirdir. Zina eden, zina ederken; içki içen, içerken; bunun gibi bütün kötü fiilleri işleyenler o fiilleri işlerken kâfirdir» (109) diyen kimse bid'atçıdır.

«Mest (110) üzerine mesh yoktur» diyenler ve cemaatten ayrılanlar...

İşte yukarda zikredilen görüşleri iddia edenlerin hepsi bid'at ehlidir...

17 — Râfızilerden Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e küfredenler ve lânetleyenler kâfirdir. «Hz. Ali bu ikisinden üstündür» diyenler ise bid'atçıdır.

18 — Mücessime (111) Mezhebini tekfir etmek vâcibdir. Zira bu mezhebi benimseyenler, «Allah'ın hususî mekânı vardır, o da Arş'tır» demektedirler.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(106) Bir kimse, mizan adaletten ibarettir, ameliler tartılmayacaktır derse bid'atçıdır. Kâfir diyemeyişimizin sebebi, nassın o görüşe hamledilmesi, zayıf da olsa mümkün olduğu içindir.

(107) Tevbe etmesizin öldüğü takdirde, günah-ı kebâir işleyen bir kimse, ebediyen Cehennemde kalır, diyen Mutezile, bid'at ehlidir.

(108) Haricilerden bazıları, amel imandandır. Bir kimse farzlardan, birini terk ederse kâfir olur. Cüz' yok olunca küll de yok olur, dedikleri için bid'atçıdır.

(109) Haricilere göre büyük günah işleyen kâfirdir. Hz. Ali de Haricileri katledip büyük günah işlediği için kâfir olmuştur. Onların delillerinden biri şu âyet-i celîledir: «... Filhakika şeytanlar, sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına mutlaka telkinlerde bulunurlar. Eğer onlara itaat ederseniz şüphesiz ki siz de Allah'a eş tanıyanlardansınızdır.» (En'am: 121)

Bize göre, bu itaat, Allah'a şirk koşmakta onlara uymak mânâsındadır.

Haricilerin diğer bir delili ise şu âyet-i celîledir: «Kim Allah'a ve Peygamberine isyan ederse şüphesiz onun için Cehennem ateşi vardır, kendileri orada ebedî, dâim kalıcılar olmak üzere.» (Cin: 23)

Bize göre bu âyet-i celîlenin muhatabı kâfirlerdir.

Haricilerin bir başka delili ise şu hadis-i şeriftir: Zina eden, zina anında mü'min değildir.»

Bize göre, zina çirkin bir fiil olduğu için, zikredilen hadis-i şerif tehdid makamında söylenmiştir.

Bir diğer delilleri de şu hadis-i şeriftir: «Namaz dinin direğidir. Kim namazı terk ederse dinini yıkımsız olur.»

Bize göre, «inanmadığı halde» terkederse dinini yıkımsız olur.

(110) Şiller ve Rafıziler, mest üzerine meshi kabul etmiyorlar. Onlara göre çıplak ayak üzerine mesh meşrudur. Bu görüşleri ile Resûlullah'ın sünnetinden çıkmış oluyorlar ki kâfûrlarından korkular.

(111) Müsebbihe, Kerâmiyye, Mutezile ve Cehmiyye mezhepleri, Mücessime ile aynı görüştedirler.

İKİNCİ KISIM

KÂFİR, MÜRTED VE ZINDIKLAR HAKKINDAKİ HÜKÜMLER

Rubûbiyyeyi inkâr eden Muattile, vahdaniyyeti inkâr eden Veseniye, Allah'tan başkasına ibadet edilebileceğini iddia eden İttihadiyye, Allah ile beraber başka bir şeye ibadet etmenin mümkün olduğunu savunan Hulûliyye kâfirdir.

Ulûhiyyeti inkâr eden Dehriler (112), hayrı yaratan bir ilâh, şerri de yaratan bir ilâh olmak üzere iki ilâh (113) kabul eden Disâniler ve Mâniler, aynı görüşe sahib olan Sâbî'ler, Hıristiyanlar ve Mecûsiler de kâfirdir. Karmatiler (114), Bâtıniler, Tenâsuha inananlar, Hulûlü kabul

ŞERH KISMI

Cehmiyye mezhebinin delilleri şu âyet-i celilelerdir:

1 — «O, gökte de Tanrı, yerde de Tanrı olan (bir Allah)dır. O yegâne hüküm ve hikmet sahibidir, herşeyi hakkı ile bilendir.» (Zuhruf: 84)

Bize göre bu âyet-i celile, Allah'ın takdir ve tedbirine delâlet eder.

2 — «O, göklerde de, yerde de (ibadete müstehak olan) Allah'dır. Sizin içinizi de bilir O, dışınızı da. (Hayır ve şer) ne kazanacağınızı da bilir O.» (En'am: 3)

Bize göre bu âyet-i celile Allah'ın kudret ve eserlerine delâlet etmektedir.

3 — «O, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra (hüküm) arşı istilâ edendir. Yere giren, oradan çıkan, gökten inen, oraya yükselen şeyleri O bilir. Nerede olursanız olun, O, sizinle beraberdir. Ne yaparsanız Allah hakkıyla görücüdür.» (Hadid: 4)

Bize göre, bu âyet-i celiledeki «istilâ», Allah'ın «ilmî ile istilâ» etmesidir.

(112) Dehriler hakkında, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: «Dediler ki: «Bu (hayat) dünya hayatımızdan başka (bir şey) değildir. Ölüyoruz, yaşıyoruz. Bizi o süreklî zamandan başkası helâk etmez.» Halbuki onların buna dair de hiçbir bilgisi yoktur. Onlar (başka değil) sâde (öyle) sanıyorlar.» (Câsiye: 24)

Dehriler Allah'ın, her şeyde, yegâne tasarruf sahibi olduğuna inanmazlar.

(113) İki ilâh kabul edenler:

1 — Mâniyye: *Bunun kurucusu Mâni isminde bir zındıktır. Peygamber olduğunu iddia etmiştir. Erdeşir zamanında yaşamıştır. Bu mezhebe göre, kâinat (âlemler) üzerine kâimdir.*

a) Nur.

b) Zulmet.

a) Nur, hayrı yaratır.

b) Zulmet, şerri yaratır.

2 — Sâbî'ler: *Bunlar yahudî ve hıristiyanlardan ayrılmış bir gruptur. Meleklerle ibadet ederler. Meleklerin bu âlemde müessir olduğuna inanırlar. Hz. Nuh'un (a.s.) dininde olduklarını zannederler.*

3 — Nasraniler, yani hıristiyanlar ki bunlar üç gruptur. *Nasûr ile Lohûd'un yâni insan ile Allah'ın imtizac ettiğine, karıştığına inanırlar. Onlara göre bu karışma içki ile suyun karışması gibidir.*

4 — Mecûsiler: *İki yaratıcı olduğuna inanırlar:*

a) Yezdân, bu, hayrı yaratandır.

b) Ehrimen (şeytan), bu da şerri yaratandır. Bunlar ateşe taparlar.

(114) Karmatiler: *Karmat bir köy ismidir. Liderleri Hamadan bu köydendir. İsmail b. Ca'fer'u's-Sâdık'ın imam olduğunu iddia ettikleri içindir ki İsmâliyye mezhebindedirler.*

edenler de kâfirdirler. Râfızilerden Cenâhiler (115), Allah'ın birliğini ve ulûhiyyetini itiraf edip, «Allah kadim değildir, diri değildir, hâdistir ve şekillenmiştir» diyen Hîşâmiler de küfürdedirler.

Allah'a çocuk ve arkadaş isnad edenler, Allah'ı bir şeyden doğmuş veya meydana gelmiş olarak kabul eden Hıristiyan ve Yahudiler de kâfirdirler.

Ezelde Allah ile beraber kadim olan bir şeyin olduğunu ve Allah'tan başka, kâinatın sâni ve müdebbiri olduğunu iddia edenler İcmâ ile kâfirdirler. İki ilâh olduğunu iddia eden filozoflar, münecimler, varlıkların yaratılmasında ve tedbirinde tabiatın tesiri vardır diyen tabiatçiler de kâfirdir.

«Allah ile oturulur, O'nun yanına çıkılır, konuşulur ve Allah bazı kimselere hulûl eder» diyen bazı mutasavvıflar, Bâtıniler, Karmatiler ve Hıristiyanlar da kâfirdir.

Kâinatın kadim veya bâkî olduğunu söyleyen veyahut da bu hususlarda şüpheye düşen bazı felsefeciler de kâfirdir.

«Ruhlar, bir kimseden diğer bir kimseye devamlı bir intikal halindedir. Ruhların nimet veya işkence içinde olmaları, onların unsurlarının iyi veya kötü olmasına bağlıdır» diyenler kâfirdir.

Topyekûn Nübüvveti, sadece bizim Peygamberimizin nübüvvetini veya başka peygamberlerden birinin nübüvvetini inkâr eden, Berahimîler (116), Yahudiler, Hıristiyanlardan Arûsiler, Gurabiler (bunlar Hz.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

Bâtıniler, Vücûdiler, Nasrîler. Bunlar Allah'a veled isnad eder ve tenâsuhu kabul ederler.

Bâtıniler, Kur'an-ı Kerim'in zâhirini almadıkları için kendilerine bu isim verilmiştir. Bunlara göre Kur'an-ı Kerim'in zâhiri tekliflerle dolu bir işkencedir. Kur'an-ı Kerim'in bâtını ise bu tekliflerin terkinin gerektirir. Bunlara göre, Kur'an-ı Kerim'in zâhiri ile bâtını, bir meyvenin kabuğu ile içi gibidir.

(115) Cenâhiler: Bunlar Abdullah b. Ma'viye b. Abdullah b. Ca'fer'in yolundan gidenlerdir. Bunlar, ruhların tenâsuhunu iddia ederler. Allah'ın ruhunun sırası ile Hz. Âdem, Hz. Şit (a.s.) ve diğer peygamberlere, sonra Hz. All'nin çocuklarına ve nihayet liderleri Abdullah b. Ma'viye'ye intikaline inanırlar. Bunlar, peşinden gittikleri imamlarının İsfahan'da bir dağda olduğunu ve bir gün inceceğini inanırlar. Bunlara göre kıyamet yoktur, haram olan şeylerin hepsi helâldir.

Altyyul-Karî'nin, «Şifâ-i Şerif Şerh'inden» alınmıştır.

Hîşâmiyye: Bunlar, Hîşâm b. Hakem ve Hîşâm b. Sâlim'in ashâbidir. Bunlara göre Allah ceseddır. Bu cesedin bir tarafı beyaz bir gümüş parçası gibi parlak. Oturur, kalkar, diğer cisimlere benzer. Kendinden doğan bir ışıkla yerin altında dahi bilir. Ve buna benzer saçmalıklar.

Bütün bunlar şu âyet-i celle ile reddedilmektedir: «Onun (Benzeri olmak şâyile dursun) benzeri gibisi (dahi) yoktur. O, hakkı ile işiten, kemâli ile görendir.» (Şûrâ: 11)

(116) Berahimîler: Hindistan'da bulunan bir kavimdir. Allah üzerine peygamber göndermek câiz değildir derler.

Allah'ın peygamber olduğunu iddia eden Râfızilerdendir), Muattililer, Karmatiler, İsmâîliler, A'biriler ve A'bidiler (Ubeydi) de kâfirdirler.

Allah'ın birliğini ve peygamberin hak olduğunu kabul edip, peygamberlerin getirdiği şeylerde yalan olabileceğini iddia eden filozoflar, bazı sapık mutasavvıflar ve İbâhiyeciler (117) İcmâ ile kâfirdirler.

Bizim Peygamberimize (s.a.v.), tebliğ ettiği şeylerde yalan isnad etmek, Peygamberimizi (s.a.v.) doğrulamakta şüpheye düşmek, ona sövmek, «dini tebliğ etmedi» demek ve hafife almak gibi şeylerden birini yapan kâfirdir.

Bir kimse peygamberlerden herhangi birine yukarıda zıkr edilen hususları isnad etse, yine kâfir olur. Hayvanların da peygamberi (118) vardır diyen hakîmlerin yolundan gidenler de kâfirdir. İman esaslarını kabul ettiği halde, bizim Peygamberimiz için «siyah» derse veya «soyulmadan (temizliği yapılmadan) gömüldü» derse kâfirdir. «Mekke'de cereyan eden hadiselerin aslı yoktur, o Kureyşli değildir» diyen de kâfirdir. Peygamberimiz (s.a.v.) ile beraber başka peygamber olabilir veya

ŞERH KISMI

Ârûsiyye: Abdullah b. İdris'e tâbi olan bir gruptur. Kendilerine gönderilen peygamberi hatîl etmişlerdir.

Gurâbiler: Bunlar, Hz. Ali ile Peygamberimizin (s.a.v.), iki karganın birbirine benzeyişi gibi benzediklerini, bu yüzden Cebrail'in (as.) vahyi, paşırarak Hz. Peygamber'e getirdiğini iddia ettiklerinden dolayı bunlara «Gurâbi» denmiştir. Bu büyük bir yalandır. Hz. Ali ile Peygamberimiz arasında en ufağ bir benzerlik olmadığı müdelleldir.

Mu'attile: Kâinat başıboştur, Yaratıcısı yoktur, derler.

Anberiyye: Abdullah b. Hasan el-Anberi'ye mensup olanların meydana getirdikleri fırkadır. Bu adam Basra kadılığı yapmıştır. Bunlar akideye ve aklı taalluk eden meselelerde taklid câzdir, derler.

Ubeydiler: Ubeyd b. Kaddah isminde bir yahudi tarafından ihdas edilmiştir. İbâhiyeye mensup olanlar, insanın hiçbir şeyle mükellef olmadığını savunurlar. «Mevakif», «Mekasid», «Şifâ'u'ş-Şerîf şerhi» isimli eserlerden alınmıştır.

(117) Ehl-i Sünnete tâbi olmayan câhil söfular şöyle demektedirler: Peygamberin (s.a.v.) haber verdiği Cennet, Cehennem, haşır, neşir gibi olmuş ve olacak şeyler, lâfzının iktiza ettiği mânada değildir. İnsanlara, kolayca anlaşılar diye bu şekilde hitap edilmiştir. Bunların bu sözleri, Peygamberin (s.a.v.) getirdiği şeylerden şüphe etmek ve şeriatın tamamını iptal etmek mânasını ifade etmektedir. Bu gibi câhil söfuların gerrinden Allah'a sığınınız...

(118) Bazı felsefecilerin yolundan gidenlere göre, maymun, domuz, kurt, kuş ve su hayvanları gibi yaratıklara kendi cinslerinden peygamber gelebilir. Delilleri şu âyet-i cellidedir: «... Hiçbir ümmet müstesna olmamak üzere içinde (azabdan) bir korkutucu (peygamber gelip) geçmiştir.» (Fâtır: 24) Bunlara göre, bu âyet-i cellidedeki ümmetten maksat bütün yaratıklardır.

Halbuki, peygamberlerin sadece insanlardan gönderildiğini beyan eden sarık âyet-i cellie vardır. Bu husus ile ilgili âyet-i cellie şöyledir: «Biz senden evvel de kendilerine vahy ettiğimiz erkeklerden başkasını (peygamber olarak) göndermedik. Eğer bilmiyorsanız ehl-i zikre sorun.» (Enbiyâ: 7)

kendisinden sonra peygamber gelebilir diyen İseviyye (119) mensupları da kâfirdir.

İnanı, nübüvrette ve huccet hususunda Resûlullah'ın yerine geçer diyen Haramîler, Kâfîliler, Bezîgiler, Beyâniler, Bezîğ ve Beyan ismindeki şahıslara peygamber diyen kâfirdir. Peygamberlik iddia eden veya kalbin temizlenmesi ile peygamberlik mertebesine ulaşılır diyen filozoflar, haddi tecavüz eden sofiler ve bunlardan bana vahiy geliyor, gidip meyve yiyorum ve hürilerle kucaklaşıyorum diyenler kâfirdir. (120)

Cennet, Cehennem, başır, neşir, sevab ve ceza bize zâhir olmayan gizli bir mâna ve ruhanî bir lezzettirler diyen Hıristiyanlar, filozoflar, Bâtıniler ve bazı sofiler de kâfirdir. Ancak kâfirden sudûr (121) edileceği hususunda, müslümanların ittifak ettikleri bütün fiilleri yapanlar kâfirdirler. Mekke (122), Beytullah, Mescid-i Haram ve Haccın rükünlerini inkâr edenler de kâfirdirler. Kat'i icmâ (123) ve günahı hafife alanlar, Allah'ın mekrinden emîn ve rahmetinden ümid kesenler de kâfirdir.

ELFAZ-I KÜFRÜN HÜKÜMLERİ, KAİDELERİ ve İHTİLAFLARI:

1 — Küfre götürdüğü hususunda ittifak edilen lâfızları söyleyenlerle, amellerinin heder olduğu İcmâ ile sâbittir. Meselâ mürted (124)

ŞERİH KISMI

(119) İsevilerin lideri, İsa b. İshak b. Ya'hub'dur. Mansur'un halifeliği zamanında yaşamış bir yahudidir. Peygamberimizin (s.a.v.) yalnız Araplara peygamber olarak gönderildiğini iddiâ etmiştir.

(120) Bunların hepsi kâfirdir. Zira Peygamberimizin (s.a.v.) son peygamber olduğunu ve bütün insanlara peygamber olarak gönderildiğini inkâr ederler.

(121) Allah'ın sıfatlarından birini inkâr eden icmâ ile kâfirdir. Fakat Allah'a vasıf isnad eder de sıfatı yoktur derse, bu hususta ihtilâf vardır. Bunlara kâfirdir demekten, dememek yegdir.

(122) Bir kimse hac farzdır, kâbe'ye yönelmek farzdır, fakat bu kible ve hac makamı Mekke mi, Mescid-i Haram mı, yoksa başka bir yer mi? Orasını bilmiyorum derse, kâfir olduğunda şüphe yoktur. -Şifâ-i Şerif- şerhinden alınmıştır.

(123) Fıkıh ve Kelâm âlimlerinden bir çoğu, şartları tamam olmuş bir icmânın dışına çıkanların kâfir olduğunda birleşmiştir. Delilleri şu âyet-i celiledir: «Kim kendisine doğru yol beşbelli olduktan sonra Peygambere muhalefet eder, mü'minlerin yolundan başkasına uyup giderse, onu döndüğü o yolda bırakırız. (Fakat âhirette de) kendisini Cehenneme koyarız. O ne kötü bir yerdir.» (Nisâ: 115) Delillerinden biri de şu hadis-i şeriftir: «Bir kimse bir karış cemaate muhalefet ederse İslâmın ipi boynundan çözülmüş olur.»

İcmâdan ayrılanların tekririne muhalefet edenler olduğu gibi çekimser kâlanlar da olmuştur.

(124) «Riddet», lügatte dönmek, şer'i istilahta ise İslâm'dan dönmek mânâsındadır.

İrtidâdın şartları:

Akıllı olmak, deli ve çocuk olmamak. Delinin deliliği fâsıklararla geliyorsa ve o şahıs irtidâda götürün lâfzı delillığın gelmediği zamanda ifâde etmişse mürted

bunlardandır. Yeniden iman ettiği takdirde, hacc etmiş ise, haccı îade etmesi gerekir. İrtidâd halinde iken karısı ile muamelesi zinâ, çocuğu olursa veled-i zinâ olur.

Âdet yerini bulsun diye getirilen şehâdet, İslâmın ruhuna dönme- dikçe makbul değildir. Küfrünü ortadan kaldırmaz.

2 — Küfür olduğunda ihtilâf edilen lâfızları söyleyenlere, tecdid-i nikâh yapması, tövbe etmesi ve bu lâfızdan dönmesi emredilir.

3 — Hatâ ile söylenen elfâz-ı küfür, küfre götürmez. Söyleyen mü- mindir. Tecdid-i nikâh ile emrolunmaz. Ancak tövbe ve istiğfar ile emredilir.

Birinci ve ikinci maddelerde zikri geçen elfâz-ı küfrün tevliid ettiği meselelerden biri de erkeğin tecdid-i nikâh ile emrolunması idi. Acaba kadından böyle bir lâfız sudûr ederse durum ne olur? Buhâra ulemâsı- na göre kadın da tecdid-i nikâha icbar edilir.

«Bezzâziyye» isimli kitapta da zikredildiği gibi, her müslüman kü- fürden korunmak için sabah akşam şu duayı okunmalıdır: «Allah'ım, bilerek şirk koştuktan Sana sığınırım. Bilmediğimden de affını dile- rim. Gaybı kemâli ile bilensin.» Bu, Resûlullah'ın (s.a.v.) duâsıdır.

ŞERH KISMI

olur. Deliliği tuttuğunda böyle bir lâfız kendisinden sâdır olursa mürted olmaz. Sarhoşun da irtidâdı câiz değildir.

Mürtedin öldürülmesinin meşru sebebi: Mürtede verilen cezanın ağır oluşu. İslâma yönelen ifsad edici hareketleri yok etmektir. Bu tıpkı, mülkiyeti muhafaza etmek için hırsızın elinin kesilişi gibidir.

Mürted hakkındaki hükümler:

1 — Tekrar İslâma dönmezse katli vâcibdir.

2 — Mâli ve bedeni bütün amelleri yanar. Bu husus ile ilgili âyet-i celile şö- yedir: «... Eger (billârz Allah'a) ortak tanırsan, celâlim hakkı için (bütün) amel (ve hareketler)in boşa gider ve muhakkak hüsrâna düşenlerden olursun.» (Zü- mer: 5)

3 — İrtidâd halinde, karısı derhal boş olur. Hâkimin boşanma muamelesini yü- rütmesine lüzum yoktur. İrtidâd halinde meydana gelen çocuk da veled-i zinâ olur.

4 — Biraktığı vakıflar bâtildir. İster Allah rızası için, isterse çocukları için bırakmış olsun fark etmez.

5 — İrtidâd üzere ölürse, müslüman kabristanına konmaz. Köpek gibi bir çu- kura atılır.

6 — Kendisine, tevbe etmesi için üç gün mühlet verilir. Tövbe etmezse öldü- rülür.

İrtidâdı sebebi ile öldürülmesi câiz olmayanlar:

1 — İrtidâd eden kadın, tekrar İslâma dönmezse, müebbed hapse mahkûm olur. Kadınlar iki sebepten dolayı öldürülmez:

a) Peygamberimiz (s.a.v.) kadınların katlini nehyetmiştir.

b) Kadınlar, İslâma karşı silâhlanma gücünden mahrum oldukları içindir.

2 — Müslüman bir çocuk, mürted olarak bülûğa ererse öldürülemez. Kıya- sen öldürülmesi gerekir ise de, çocuğun bülûğdan önce müslümanlığının saht olup olmadığı hususunda ihtilâf olduğundan öldürülmez.

3 — Zor (ikrah) ile müslüman olan bir kimse mürted olursa öldürülmez.

4 — Bir çocuk, anne ve babasını taklid ederek müslüman olur da, mürted olarak bülûğa ererse öldürülmez. Bunun müslümanlığı taklidi bir müslümanlık

Bir kimse, elfâz-ı küfürden birini ifâde ettiğini söylerse bakılır: O lâfız birçok yönleri (125) ile küfrü icab ettirmesine rağmen, bir ciheti ile küfrü icab ettirmiyorsa, o kimsenin küfrüne kail olunmaz. Bu müslümanlara kolaylık olması içindir.

«Bahru'l-Kelâm» kitabında şöyle denmiştir: «Bir kimse elfâz-ı küfrü şaka veya oyun olsun diye söyler ve buna inanırsa, bütün âlimlerce kâfirdir.» (126)

«Yine bir kimse elfâz-ı küfrü hatâ veya icbar edilmek sureti ile söylerse kâfir değildir. Bunda da ittifâk vardır.»

ŞERH KISMI

olduğundan mürted olmadan önceki müslümanlığında şüphe hâsî olmuştur. Bu yüzden öldürülmez.

5 — İslâm ülkesinde kayıp bir çocuk bulunursa, müslüman olmaya mahkûmdur. Bülûğa ererken müslüman olmaya zorlanır. İrtidâd ederse öldürülmez.

6 — Bir kimsenin müslüman olduğu bir erkek iki kadının şehadeti ile sabit ise, ve bu kimse irtidâd ederse, bu kimse öldürülmez. Çünkü katil hususunda kadının şehadeti câiz değildir.

7 — Bir kimsenin müslümanlığı iki adamın şehadeti ile sabit olur da sonra o adamlar şahitliklerinden vaz geçerlerse o adam öldürülmez.

(125) Bir kimsenin sarfettiği bir söz, birçok yönleri ile küfrü gerektiriyor da bir yönü ile küfürden kurtarıyorsa, müftünün onu tercih etmesi gerekir. Zira müslümanlar hakkında hüsn-i zan esastır. Şu var ki bu adamın niyeti küfür değilse müslümandır. Fakat niyeti küfür ise, müftünün fetvası onu kurtarmaz. Tövbe etmesi ve nikâhını tazilemesi gerekir.

(126) Bir kimse küfür lâfzını kullanırken ne demek olduğunu bilir, fakat inanmazsa en doğru görüşe göre kâfirdir. Çünkü iman, tasdik ve ikrarın birleşmesi ile tamamlanır. Küfredince ikrar ortadan kalkmış olur. Şayet küfreder de, mânasının ne demek olduğunu bilmezse «Kadıhan-a göre kâfir olmaz. Diğer bir görüşe göre kâfirdir. Lâkin doğru olan evvelkidir.»

Küfrü icabettiren bir lâfız herhangi bir zorlama olmadığı halde bilerek kullanırsa, bütün âlimlerce kâfirdir. Bilmeyerek kullanırsa ekseriyete göre kâfir, bazılarına göre değildir.

Elfâz-ı küfür, bazan, zarâfet, akıllık, edebiyat taslamak isteyen kimselerin sözlerinde de zuhur edebilir. Meselâ, sevgilisini gören bir kimsenin: «O tektir, ortagi ve benzeri yoktur» demesi gibi. Bazan garib şeylerden bahsedip yanında bulunduğu kimseleri güldürmek, şaka yapmak, kızgınlığını ifade etmek, sinirlenmek, dil ve azalarını korumamak ve din işlerine önem vermeme gibi şeylerden meydana gelir. Elfâz-ı küfrü zorlama olmadan ve bilerek kullanan kimsenin: Amelleri yanar, nikâhı düşer, kanı helâl olur, kestiği yenmez, kâfir olacağından ismi değiştirilir. Tövbesiz ölecek olursa Cehennemde ebedi kalır.

Müslümanın dilini küfre ve hataya götürcek şeylerden koruması gerekir. Bunun için de, susmak, dilini, dinini, azalarını ve düşüncelerini muhafaza etmek, ciddi olmak, şakadan uzak durmak, âyet-i kerîmeleri, hadis-i şerifleri ve âlimlerin sözlerini düşünmek, mü'minlerin nasihatını kabul etmek, Allah'a yalvarmak; ayrıca Ebu Musa'l-Eş'arî'nin rivayet ettiği şu hadîs-i şerîfdeki duayı okumak: Resûlullah (s.a.v.), bir gün Ashab-ı Kiram'a: Ey insanlar, karıncanın yürüyüşünden daha gizli olan -hâfi şirkten- korunun, buyurdu Ashab-ı Kiram; bu kadar gizli şirkten nasıl korunalım ya Resûlallah deyince, Resûlullah (s.a.v.), şu duayı okuyun, buyurdu: «Ey Allah'ım, bildiğimiz gizli ve açık şirkten Sana sığınırız. Bilmediğimizizin de affını isteriz.»

İmam Muhammed'e göre, bir kimse bir başka kimseye, eğer küfretmezsen azalarından birini yok ederim der de, o kimse de kalbi iman ile dolu olduğu halde sırf azasının kesileceğinden dolayı dili ile küfür ifade eden o lâfzı söylerse kâfir olmaz.

Bir kimse elfâz-ı küfürden birini söyler de, ben bununla istikbâll değil, geçmişteki küfür halimi kasd ettim derse, zâhirine bakılarak bu adam hakkında küfür ile hükmedilir.

Bir kimse elfâz-ı küfürü kasden söylerse İttifak ile kâfirdir.

Bir kimse, zorlama olmaksızın küfür lâfzını söyler ve bunun küfür olduğunu bilmezse ne olur? Bu hususta ihtilâf vardır. Bizim için ölçü şudur: Bir müslümanın sözünü, zayıf bir rivâyet olsa dahi mümkün olduğu kadar iyiye yormak gerekir (127). Bu kaldeye göre birçok lâfızların küfür olduğu hususunda fetvâ verilmediği için ben de fetvâ vermekten kaçındım.

Bir kimse kendi isteği ile elfâz-ı küfürden bir söz sarfeder de, bu sözün küfür olduğuna inanmadığını veya bilmediğini söylerse, bütûn âlimlerce kâfirdir. Zira, bilmemek özür değildir. Şayet bir söz söylerken, dil sürçmesi neticesinde ağızdan küfür ifade eden bir söz çıkarsa, kâfir olmaz. Fakat bu mahkeme için inandırıcı değildir.

ŞERH KISMI

(127) Kâdi Ebu Bekr'in, Şifa kitabında şu sözü naklolunmuştur: -Allah'a küfretmek, O'nu bilmemektir. İman ise bilmektir. Bir kimse sözleri ve görüşleri ile Allah'a küfrediyorsa câhildir.-

Allah'ın zâtlî sıfatlarını inkâr eden kimse Mâlikî imamlarının tamamına göre kâfirdir. Allah'ın zâtlî sıfatlarından birini bilmeyen bir kimse hakkında ihtilâf vardır. Ebu Ca'ferü't-Taberî, Ebu Haseni'l-Eş'arî, cehaleti onu imansız kılmaz demişlerdir. Bunlara göre tam itihadla inkâr etmemiştir. Delilleri şu hadîs-i şerifler:

„Ümmü İbn Süveyd, oğluna bir köle azad etmesini vasiyet etmişti. İbn Süveyd Resûlullah'a Habeşli cariyesi ile beraber geldi. Annesinin vasiyetini Resûlullah'a (s.a.v.) naklederek bu cariyesi azad etmek istediğini söyledi. Resûlullah (s.a.v.) câriyeye:

— Allah nerededir? diye sordu. Cariye:

— Semâdadır, diye cevap verdi. Resûlullah (s.a.v.):

— Ben kimim, deyince:

— Sen Allah'ın Resûlüsün diye mukabele etti Bunun üzerine Resûlullah:

— Onu azad edebilirsin, o mü'mindir, buyurdu.-

Bu görüşü savunanlar, Allah'ın bütûn sıfatlarını bilenler azdır demektedirler. Bunlara muhalefet edenler ise:

— O fetret devri idi. Mücerret tevhid fayda verirdi... derler.

Allah'ın vasfı var, fakat sıfatı yok diyen mutezile, Müşebbihe, Kaderyye gibi te'vil ehli tekfir etmemek en uygun olanıdır. Onlar hakkında kısas, veraset, nikâh, diyet, namaz, müslüman kabristanına defn ve diğer muameleler, İslâmî hükümlere göre tatbik edilir. Yalnız bid'ate götüren bu hallerinden dönmeleri için zecri tedbirler kullanılmalıdır. Sahabe-i Kiram zamanındaki tatbikat da bu şekildedir. Bu Ehl-i Sünnetin görüşüdür. Bunun aksini savunanlar da vardır. Kâdi Ebu Bekir: -Vald, rü'yet, mahlûkatın fiilleri, ârazin bekâsı, tevellüd ve buna benzer taccihler hususunda görüş heyana eden te'vil ehli, tekfir edilmez.-

İmanın mahiyetini ve Ehl-i Sünnet yolunu öğretmek çok mühim bir meseledir. Selef-i Sâlihîn bu mevzuda pek çok eser vermişlerdir. Hülâsa olarak, bir kimse «ben Allah'ın emrettiğini kabul eder, nehyettiğinden kaçınırım» diyerek, bunu dill ile İkrar ve kalbi ile de tasdik ederse, İmanı sahlıtır, mü'mindir.

Bir müslümanın, acaba benim imanım sahlıh mi yoksa değil midir, demesi hatalı bir harekettir. Bundan maksadı şüpheyi izâle etmek ise mahzuru yoktur. Bu tıpkı, nefis bir şey için, buna rağbet edilir mi, edilmez mi sualı gibidir.

Bir kimse İmânından şüphe eder de, İnşaallah mü'minim, müslümanım der de bir tevilde de bulunmazsa kâfirdir. Şayet bu söz, son nefesimi iman ile verebilir miyim, veremez miyim korkusundan doğarak söylenmişse kâfir değildir. Bir kimse küfrü gizler veya küfrü kasederse kâfirdir. Bir kimse, zorlama olmadığı halde, dili ile küfrü icab ettiren bir söz söyler ve kalbi de iman ile mutmain olursa yine kâfirdir. Zira bize göre bir kimsenin kâfir veya mü'min olduğu ancak sözü ile anlaşılır.

Bezzâziyye kitabında nakledildiğine göre, bir kimsenin kalbine küfrü icab ettiren şeyler gelir de, dili ile söylemezse, bir hadis-i şerifin de delâletiyle bu kimse mü'mindir. Fakat kalbine geldikten sonra küfre azmederse kâfir olur. Zira devamlılık isteyen tasdik zâil olmuştur.

«Küfrü inkâr, tevbedir», «Nefsinin küfrüne rızâ, ittifakla küfürdür.» Fakat başkasının küfrüne rızâ göstermek hususunda ihtilâf vardır. Bu hususta bir şeyhülislâmın (Ebussuud Efendi) görüşü şöyledir: Eğer küfrün câiz ve güzel olduğunu kabul ederse kâfirdir. Fakat şerir ve zâlim bir kimsenin kâfir olarak ölmesini ve Allah'ın bundan intikam almasını istediğinden küfrüne rızâ gösteriyorsa kâfir olmaz. Bu görüğe göre, zâlim bir kimseye, «Allah seni küfür üzerine öldürsün», «senden İmanı alsın» şeklinde beddua etmekten kasit, millete eziyet ve zulmünden dolayı Allah'ın intikamı ise, mahzuru yoktur. İmamımıza (İmam Ma'tûridî) göre, tafsilâta lüzum hâsıl olmaksızın kâfirdir.

«Bezzâziyye»ye göre bir kimse, bir başkasına şaka kabilinden (128) de olsa elfâz-ı küfürden bir şey telkin ederse kâfirdir. Bir kimse, bir

ŞERH KISMI

(128) Dilini zaptedemeyerek, düşük sözler sarf eden, Allah'ın azametini ihlâl edici ifadeler kullanan veya bazı şeyleri misallendirirken, Allah katında ehemmiyeti hâiz yerlerden —Falanın evi Kâbe gibidir. Oraya giden dilediğine kavuşur misolinde olduğu gibi— bahseden kimse küfür, ilhad ve fesad kasd etmiyorsa kâfir olmaz. Bu gibi sözlere devam eden kimsenin dini hafife aldığı gerekçesi ile küfrüne hükmedilir.

Endülüs fakihleri Ma'rif isminde bir şahsın, bu kabil sözler sarfettiği için, idamına fetva vermişlerdir.

Mebisât'un müellifi İbn Kasım'a:

— Bir kimse, bir başkasını çağırdığında çağırılan ona:

— Lebbeyk diye cevap verirse, bu adam hakkındaki hüküm nedir? diye sorulmuştur. İbn Kasım cevaben:

kadına, kocasından boşanması için kâfir olmasını telkin ederse kâfir olur. Bir kimse, bir başkasına kâfir olmasını emrederse, emrolunan ister o kelimeyi söylesin, isterse söylemesin, emreden kâfir olur. Küfürüne sebep İslâmî hafife almasıdır.

Kelime-i tevhidin mânası olan «Allah'tan başka ilâh yoktur» cümlesinin, «ilâh yoktur» kısmını söyleyip, «Allah'tan başka» kısmını kasd ederse kâfir değildir. Zira bu imanının neticesidir. Yukarda zikredilenin aksini murad etti ise kâfirdir.

«Hânîyye» isimli kıtapta şöyle nakledilir: Bir putperest, Allah'ın birliğine inanmadığı halde LÂ İLÂHE İLLALLAH derse müslüman olur. Bu sözünden dönerse öldürülür. Şayet, yalnız «Allah» derse müslüman olmaz. Eğer ben müslümanım derse müslümandır. Müslümanım demekten kasdı, hak üzerinde olduğunu ifade etmekse müslüman olmaz. Yahudi ve hıristiyanlar «LÂ İLÂHE İLLALLAH» der de «Muhammedurresûlullah» demezlerse müslüman olmazlar.

«Dürer» de zikredildiğine göre, «bugün yahudi ve hıristiyanlar «LÂ İLÂHE İLLALLAH MUHAMMEDURRESÛLULLAH» deseler dahi, müslüman savılmazlar. Onlara, gerçekten kabul ediyor musunuz diye sorulduğunda, sizin peygamberiniz olarak kabul ediyoruz derler. Bunların imanının kabul edilmesi için, mensub oldukları dinden sıyrılıp uzaklaşmaları gerekir. Şayet bir hıristiyan, kelime-i tevhidin sadece «LÂ İLÂHE İLLALLAH» kısmını söyler ve kendi dininden de uzaklaştığını söylerse, müslümanlığı ile hüküm edilmez. «Ben müslümanım» dese de müslüman sayılmaz. İslâmın lûgat mânası teslimiyet demektir ki, bu söz müslüman olmasını gerektirmez. Ancak, müslümanlara «Ben sizin gibi müslümanım» derse müslümandır.

«Hânîyye» isimli kitapta bazı âlimler şöyle demektedirler: Bir yahudi, ben İslâma girdim derse, müslümanlığı ile hükmedilir. Kendi dininden teberrî ettiğini açıklamasına lüzum yoktur. Zira onun İslâma girdim demesi ikrardır. Diyâr-ı İslâm'da, günümüze kadar bu şekilde fetva verilmiştir.

ŞERH KISMI

— Câhil ve sefih bir kimse ise kâfir olmaz, te'dib edilir. Eğer bilerek ve çâhıran adamı Rabbinin menziline koyarak bu şekilde muhabelede bulunursa kâfir olur, demıştır.

Aliyyü'l-Kârî, Şifâ kitabında şöyle demiştir:

— Bazı Vücûdîlerin, kelbe cevâben Lebbeyk dediklerini duydum. Bunların kâfir olduğunda hiç şüphe yoktur. Bu cevap insana verilirse müstehabdır. Bu hususta bir hadîs-i şerif de vârid olmuştur.

Bazı cahillerin bilmeyerek sarfettikleri sözler ve lüzumsuz yere Allah'ın ismini kullanmaları, doğru bir şey değildir. Böyle kimselerin tecziyesi gerekir. Kâdî Ebu'l-Fadl, «Bizim hocalarımız Allah'ın ismini gelleşipüzel kullanmaktan şiddetle kaçınırlardı». İmam Ebu Bekr Şâst ise, bazı ehl-i kelâmın Allah'ın zât ve sıfatlarını tahlil ve izahta ileri gitmelerini hoş görmemiştir. İmamın, Allah'ın sıfatlarını tahlil ve tabirde ileri gitmeyi istememesi, Allah'ın fazline hâsel getireceği korkusundandır.

Bir mecusî, ben «müslüman oldum» veya müslümanım derse, müslümandır. Yine bir mecusî «sallâllahu aleyhi ve sellem» dese müslüman değildir. Bir kâfir, ben Peygamberin (s.a.v.) iman ettiğine iman ettim derse, müslümandır. Bir kâfir Allah birdir dese müslüman olmaz. Bir kâfir, bir müslümana senin dinin haktır diyecek olsa müslüman olmaz. Müslüman olur da denmiştir. Dinin haktır, ama ben iman etmiyorum derse kâfirdir. Hasan b. Zeyyâd şöyle demiştir: Bir adam bir zımmîye «müslüman ol» der de o da «oldum» derse müslüman olur. Zira mükellef olduğu bir şeye müsibet cevap vermiş oluyor... «Fusûlu'l-İmâdi» isimli eserde şöyle vârid olmuştur: Bir hıristiyan ve yahudiye dinini tarif et dense ve «bilmiyorum» şeklinde cevap verse, İmam Muhammed'e göre bu kimse mürted hükmündedir. Bir kimse küçük bir hıristiyan kızla evlenir de, o kız büluğa erdikten sonra, herhangi bir dine inandığını söylemezse; dil ile ikrar, kalbi ile tasdik etmezse ve akıl bir noksanlığı da yoksa kocasından boş olur. Müslüman ve büluğa ermemiş bir kız için de durum aynıdır.

«Mecmau'n-Nevâzil»de şöyle nakledilir: Namaz vakti girdiğinde ezan okuyan bir kâfir müslüman sayılır. Öğrenmek gayesi ile okursa müslüman sayılmaz. Bir kâfir, bir müslümana İslâmı telkin edecek olsa müslüman olmaz. Bir kâfir, bir müslümana gelip, bana İslâmı öğret der de, o da bir başkasına gönderirse kâfir olur, bazılarına göre kâfir olmaz. Şayet bir kâfir, İslâmı ikrar etmediği halde, müslümanlarla beraber cemaatle namaz kılsa, müslüman olduğuna hükmedilir. Tek başına kılsa müslüman olmaz. İmam Muhammed'e göre ise, namazı müslümanların kiblesine yönelerek kılsa müslüman olur.

Natifi de şöyle demiştir: Bir kâfir, münferid, fakat Kâbeye yönelerek namaz kılsa, müslüman olur. Bir zımmî, bir müslümanın arkasında namaz kılsa, Ebu Bekir Muhammed b. Fadl'a göre İslâmı ile hükmedilir. Fakat zımmî, müslümanlara imam olursa, müslüman olmaz. Bir kimse bir zımmîyi, büyük camide namaz kılarırken gördüğünü söyler, bir başkası da mescidde namaz kılarırken gördüğüne şahadet ederse, müslüman kabul edilmez, fakat İslâma icbar edilir.

«Bezzâziyye»de şöyle denilmektedir: Bir müslüman, bir hıristiyan hakkında ölmeden önce müslüman oldu diye şahadette bulunursa, müslümandır. Mürted olarak öldü derse, mürted değildir. Âdil bir müslüman, bir hıristiyan hakkında şahadette bulunursa, onun cenaze namazı kılınır. İki hıristiyan, bir başka hıristiyanın müslüman olduğunu söyler, o da kabul etmezse müslüman değildir. Bir erkek ve iki kadın müslümanın, bir hıristiyan hakkındaki şahadeti de aynıdır. İki hıristiyan erkek, bir hıristiyan kadına müslüman oldu derlerse, kadın İslâma icbar edilir. Buraya kadar söylenenler «İmam»ın görüşleridir.

«Nevâdir» de ise şöyle denilmektedir: Müslüman bir erkek ile müslüman iki kadının ve yine iki hıristiyan erkeğin bir kimşenin müslümanlığı hakkındaki şahadetleri makbuldür.

ELFAZ-I KÜFRÜN ÇEŞİTLERİ

1 — Allah Teâlâ'ya, O'nun sıfatlarına ve e'fallue taalluk eden küfür lâfızları.

Bir kimse, Allah'ı lâıyk olmadığı bir şey ile vasf (129) eder veya isimleri ve emirleri ile alay ederse, sıfatlarından (130) birini, va'd ve

ŞERH KISMI

(129) Küfür kasdı olmaksızın, bir iclihad hatası olarak, Allah'a mekân izafe etmek, Allah'ı bir şeye benzetmek. O'na âzâd etmek gibi hususlara yer vermeleri sebebi ile Kur'an-ı Kerim'deki müşebbihata tâbi olan ehl-i te'vîl, tekkir hakkında ihtilâf vardır:

Mâlikîlere göre, bu te'vil bir topluluk tarafından yapılmışsa hepsi kâfir olur. Tevbe etmeleri istenir. Tevbe etmezlerse öldürülürler. Bir kimse tek başına böyle bir te'vilde bulunursa, âlimlerin çoğuna göre tekkir edilmez. Tevbe edinceye kadar hapsedilir. Nitekim Hz. Ömer (r.a.) Sebîğ b. Âsel'e bu şekilde muamelede bulunmuştur. İbn Kasım'a göre, Ehl-i Heva, İbâhiyeciler ve Kaderiyeciler gibi cemaate muhalif bid'at ehli, Kur'an-ı Kerim'de keyfi te'vil yoluna gittiklerinden tevbe etmeleri istenir. Tevbe etmedikleri takdirde öldürülürler. Yine İbn Kasım'a göre, Hz. Musa ile Allah konuşmadı diyen hakkındaki hüküm de yukarıdaki gibidir.

Ebu Hanîfe'ye göre, ehli kiblede hiç kimseyi tekkir etmek doğru değildir. Fakihlerin çoğu da bu görüştedir. Müntekâ'dan alınmıştır.

(130) Bir kimse Allah'a küfrederse yâni sövse kâfirdir. Kanı helâldir. Tevbesinin istenip istenmemesi hakkında ihtilâf vardır. İbn Kasım, İmam Muhammed, İmam Mâlik, İbn Yahya, tevbe etmesi istenmeden öldürülür demişlerdir. Mahzûmî, Muhammed b. Seleme, İbn Ebi Hâzım işç mürted hükümündedir demişlerdir. Yâni tevbesi istenir. Tevbe etmezse öldürülür.

Bir adam, bir başka kimseye lânet ederken, Allah'a da lânet etmiş ve bununla şeytana lâneti kasdettiğini söylemiş. Kâdi Ebu Muhammed b. Ebu Zeyd, bu adam hakkında söylediği sözün zahirine göre hüküm vermiş ve niyyeti kendisi ile Allah arasındadır demiştir.

Harun b. Habib çok sinirli ve sabırsız bir adamdı. Bir gün hastalanınca şöyle dedi: -Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'i öldürseydim bu hastalığa yakalanmazdım. Kurtuba âlimleri bu adam hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bazıları katline fetva vermiş, bazıları ise katline fetva vermemişlerdir. Devrin kadısı ise, öldürülmesine değil, şiddetli bir şekilde cezalandırılmasına hükmetmiştir. Gereğesi ise bu adamın sözünün şikâyet mahiyetinde olması olmuştur. Allah'a sövenin tevbe etmesi istenir, tevbe etmezse öldürülür, diyenlerin gereğesi şudur: Bu kimse irtidâd etmiştir. Bunun hakkında mürtede uygulanan hükümler tatbik edilir.

Allah'a söveni, tevbe etmesini istemeden öldürmek lâzımdır diyenlerin gereğesi de şöyledir: İslâmı kabul eden bir kimse, bu kadar ağır bir küfür, ancak inandığı için yapabilir. Gerçek mü'minin söyleyeceği bir söz değildir. Zındık hükümündedir. Zındıkların işi tevbesi kabul edilmez, katli vâcib olur.

Allah'a söven zımmî hakkındaki hükme gelince, şöyledir:

Bir gün bir zımmî Allah'a sövdü, bunu gören ve duyan Abdullah b. Ömer kılıcını çekti ve onu öldürmek istedi. Adam kaçarak kurtuldu.

İmam Mâlik, -İbn Habîb'in kitabında-, Kâdi İbn Kasım da -Mebzut-da İmam Muhammed de kendi kitabında, yahudi ve hıristiyanlar, kendi dinlerinde sövmenin yeri olmadığı halde Allah'a söverlerse tevbe ettirilmeden öldürülür, demişlerdir.

Muhammed b. Seleme, Mahzûmî, İbn Hâzım, müslüman olsun kâfir olsun tevbesi istenmeden öldürülmezler, görüşündedirler.

va'fidini (131) inkâr ederse, ortağı, karısı, çocuğu var derse, O'na ce-hâlet, acizlik ve noksanlık nisbet ederse, Kuddûs, Kayyûm ve Rahman gibi Allah'a mahsus olan isimleri mahlûkata takarsa kâfir olur. (132)

Bir kimse, Allah bana şunu emretse yapmam derse veya falan adam benim ve Allah'ın nezdinde yahudi gibidir derse, bütün âlimlere göre kâfirdir. Bazılarına göre o adamın fiillerini kötölemek gayesi ile söylenmişse kâfir değildir. Bir kimse farâşe olarak şu ifadeleri kullanırsa «Dest-i Hudâ der dest-i o dirâzest: Allahu Teâlânın ell, onun elinden uzundur» kâfir olur.

Bir kimse, Kur'an ve hadîsde geçen haberlerin zâhîrini kasdederek Allah fi's-semâ derse kâfir olmaz. Eğer maksadı Allah'a mekân nisbet etmek olursa kâfirdir. Âlimlerin çoğuna göre kasdı nazar-ı itibara alınmaksızın kâfirdir. Fetva da bu vech üzeredir. «Bahru'l-Ke-lâm»dan alınmıştır.

Bir kimse, Allah'ı Cennette görüyorum derse kâfirdir. Cennetten görüyorum derse kâfir değildir. Zira birincisinde Allah mekâna nis-

ŞERH KISMI

Zındık olan bir zımmî hakkında da ihtilâf vardır: İmam Mâlik, İbn Hakem, vâ Esbağ, küfürden küfre girdiği için öldürülmez demişlerdir. İbn Mâcîsân'a göre ise öldürülür. Çünkü zındıklık hiç kimsenin kabul etmeyeceği bir dîndir.

(131) Felsefeciler bazı bâtinîler, Vücûdîler, Râfızîler, haddi aşan mutasavvıflar ve İbâhiyeciler valdi, azabı, kıyamet ahvalini ve şeriâtın bazı kısımlarını inkâr ederler. Onlar her ne kadar, insanları Allah'ı sevmeye davet ediyorlar ise de, kendilerinde bu sevgiden eser yoktur. Bir insan sevginin son haddine vardığında teklif düşer. İbadetleri sadece tefekkür olur derler. Bunlar en şerhî bir tâlifedir. Tutum ve durumları şu âyet-i celîleye aykırıdır: «Sana ölüm gelinceye kadar da Rabbine ibâdet et.» (Hicr: 99)

(132) Allah veya peygamber olduğunu iddia eden, benim yaradıcım yoktur diyen bir kimsenin, sarhoşluk veya baygınlık halinde dahi olsa aklı selim sahibi olduğu biliniyorsa küfründe ihtilâf yoktur. Bu gibi kimseler tevbe edip yenedi dine dönerlerse ölümden kurtulurlar, fakat cezadan kurtulamazlar. Bu hal tekrerrür ederse, tevbelerinde samimî olmadıkları kanaati hasıl olur, zındık olduklarına hükmedilir ve öldürülürler.

Hz. Ali'ye (k.v.), Abdullah b. Sebe': Sen gerçekten Allah'ın dediği için. Hz. Ali onu Medâyin şehrine gönderdi. Bu sözünde de ısrar edince yakarak öldürmüştür.

Abdullah b. Sebe'nin yolundan gidenler, «Hz. Ali'yi öldüren İbn Mülcem değildir. Onun şekline bürünmüş bir şeytandır. Hz. Ali bulutların arasındadır. Şimşek onun kamçısı, gök gürlemesi ise onun sesidir. Bir gün incek ve yeryüzünü adalette dolduracaktır» derler. Âlimler, bu görüşte olan birçok şeytan (tıynetli adam)ların katli için hüküm vermişlerdir. Bir kimse, bunlar küfrettiklerinden dolayı niçin asıldılar derse kâfir olur. Mâlikî hâdîlerinden Ebu Amr, Hüseyin b. Mansûr'u'l-Hallâc'ın, ulûhiyyet iddia edip hulûlü kabul ettiği için idamına karar vermiştir. Aynı görüşte olan bazı kimseler de katledilmişlerdir.

Ebu Hanîfe'nin bu husustaki görüşü, bu gibi kimselerin mürted hükmünde: olacakları şeklindedir.

Eğer Allah'ı inkâr eden deli veya yarım akıllı bir kimse ise, akli başına geldiğinde böyle bir hataya düşmüyorsa te'dib edilir.

bet edilmiştir. «Cennetten görüyorum» sözündeki maksat, «Allah Cennette olacağı için, O'nu Cennette görürüm» ise yine kâfirdir. «Fusûleyn»de böyle vârid olmuştur. Bir kimse, Allah kulları muhakeme etmek için oturur, kalkar derse, O'na yukarda olmak veya aşağıda bulunmak gibi şeyler izâfe ederse kâfir olur. Bir kimse Farsça olarak şöyle derse: «Merâ ber âsumân-i Hudâ est ve ber zemin-i filân: Biz Allahu Teâlâ'nın âsumânı üzerindeyiz ve filânın da zemini üzerindeyiz» kâfir olur.

Bir kimseye, «Allah'tan kork» denildiği zaman, «korkmuyorum» derse kâfirdir. Sinirli bir halde de bulunsa durum ayındır. Bu sözden başka bir mâna kasdedildiyse kâfir değildir. Bir kimse Farsça olarak şöyle derse: «Ez Hudâ'yı hiç mekân hâli nist: Allahu Teâlâ'dan hiçbir mekân hâli değildir» hatâdır. Yine bir kimse Farsça sözlerle şöyle derse: «Sensiz hiçbir mekân yok ve sen hiçbir mekânda yoksun» kâfirdir (133). Hasta olan bir adam için, bir kimse, «bu adamı Allah unutmuştur» veyahut da «Allah'ın unuttuklarından» derse kâfir olur. Bir kimse Allah'ı rüyamda gördüm derse kâfirdir. Yok olan şey,

SERH KISMI

(133) Hüseyin b. Mansûr'u'l-Hallâc'ın «Ben Hakkım, Hak'sız vücud yoktur» demesi gibi bazı mutasavvıflar da, «sâlih hedefe varınca, yaş bitkiye suyun hulûl ediyşi gibi, Allah da ona hulûl eder, ayırmak mümkün olmaz, o zaman ben O'yum. O bendir demek mümkündür. Onlara göre bu karışma, ya ittîadî, ya ictimâ, ya istihâle yolu ile olur. Allah bu gibi hallerden münezzehtir. Bunların iddia ettikleri ittîadî ve ictimâ gibi haller, Allah'ın nurunun sâlihın kalbinde aks etmesinden ibarettir. Onlar bunu hulûl zannederler. Suyu bakan bir çocuğun güneşin aksini suyun içinde gördüğünde bu güneştir deyış gibidir o... Bu gibi kimselere, bu husustaki hükümler tatbik edilir. Tevbe ederlerse, tevbeleri makbuldür. Bu söyledikleri söz vecd halinde söylenmiş ise âhirette necâttadırlar. Dünya da yine zâhirine göre hüküm verilir.

Hallâc-ı Mansûr'un, şeriatı zâhiren ve bâtınan tatbik ettiği halde öldürülmesi, çok geniş tartışmalara yol açmıştır. Bazıları bu zâtın geceleri bin rekât namaz kıldığını ve buna hapiste iken de devam ettiğini söylemişlerdir. Öldürülürken akan kanın, yerde Allah Allah nazışları meydana getirdiği de rivayetler arasındadır. Böyle bir kimsenin ölümüne fetva vermek bir ıstıradır. Bu zata isnad edilen hulûl meselesi, yahudi ve hıristiyanların kasdettiği mânadaki hulûl değildir. Kendisi hulûlü şöyle anlatmıştır: «Bir insan kendisini olgunlaştırır, lezzet ve şehvetlere sabreder ve beşeri zaafılarından uzaklaşarak berraklaşırsa ilâhî ruh ona hulûl eder, yaptığı işlerin hepsi Allah'ın işi olur.»

Şu hadîs-i kudside izah edilen bu mânaya yakındır: «Kul bana nâîlelerle yaklaşır. Bana yaklaşıncı onu severim. Sevdiğim zaman da onun işiten kulağı, gören gözü ve tutan eli olurum.»

Tilmisânî'nin rivayetine göre, Hallâc-ı Mansur tâbilerine yazdığı bir mektubunda şöyle demiştir: «Rablerin Rabbinden kulu filân oğlu filâna.»

Tâbileri de mektup yazdıklarında ona şu ibarelerle hitap ederlerdi: «Ey zâtın zâtı, sen her şekle girersin, sen şu anda Hüseyin b Mansûr'un şeklindedin, sen Allâmü'l-Cuyûbsun, senin rahmetini istiyorum.» Eğer bu nakil doğru ise, tartışmaya lüzum yoktur. Katlı vacibdir.

Allah'ın malûmu değildir derse kâfirdir. Zâlim bir kimse, ben yaptığım bir iş Allah'ın takdiri olmadan yaparım derse kâfirdir. Bir kimse karısına, «sen bana Allah'tan daha sevgilisin» der ve bundan itaatli kasederse kâfirdir. Kasdı şehvet olursa kâfir değildir. Bir kimse, ismi Abdullah olan birini çağırırken, kasden «Abdullah» kelimesinin sonuna muhatab zamiri olan «kef» harfini koyarsa -ki o zaman mâna «senin Allah'ının kulu olur- kâfir olur. Şayet bir kimse Abdullah ismini söylerken, Allah lâfzını, «uleyh» diyerek tasgîr ederse, Hâlik'ı da Hüleyk olarak tasgîr ederse kâfir olur. Şayet bunu kasid olmaksızın ve bilmeyerek yaparsa kâfir olmaz.

Bir kimse, eğer dün ben bunu yaptıysam kâfir olayım derse ve yaptığını da biliyorsa kâfir olur. Zira burada küfre rızâ vardır. Yine bir kimse yapmadığını bildiği halde: «Allah biliyor ki bunu yaptım» derse bütün âlimlere göre kâfirdir. Bir kimse, bir başkasına «Allah biliyor ki ben seni daima hayır dua ile hatırlarım» derse, bazılarına göre kâfirdir.

Bir kadın kocasına Farsça olarak şöyle derse: «Tû sırr-ı Hudâ'yı mı dâni: Allahu Teâlâ'nın sırrını biliyorsun» kocası da «evet» diye cevap verirse kâfirdir. Çünkü gayb ile sırr aynı şeydir. Bezzâziyye'ye göre kâfir değildir. Gaybı biliyorum diyen kâfirdir. Bir kadına, gaybı biliyor musun diye sorulduğunda, evet derse nikâhı bâtil olur. Bir kimse, şeyhlerin ruhları benim yanımdadır derse kâfirdir. Bazı âlimlere göre, bir hasta hakkında, «bu adam bu hastalıktan ölü» diyen kâfir olur. Bir kuş öttüğünde, «falan adam ölecek de onun için öttü» diyen kimse, bazı âlimlere göre kâfir, bazılarına göre değildir. Doğru olan kâfir olmamasıdır.

Ayin çevresinde (134) meydana gelen ışık halkalanmasını gördüğünde «yağmur yağacak» şeklinde bir iddiada bulunan ve saksığan öttüğünde, «yolcu gelecek» diyen, bazı âlimlere göre kâfirdir.

Kehânette bulunanlar; çalınan malları bulurum, cinlerden haber veririm diyenler ve onları tasdik edenler kâfirdir (135-136 a). Melek-

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(134) Müneccimlerin bildiklerini iddia ettikleri şeyler umumiyetle şunlardır: Cinlerden, ana rahmindeki çocuğun kız mı erkek mi olduğundan, bolluk ve kıtlıktan, ölüm ve sağlıktan, yağmurdan, kışın şiddetli olacağından, fakirlik ve zenginlikten ve herhangi bir kimşenin yüksek mevki sahibi olacağından bahsetmeleridir. Bunlar ve bunlara tâbi olanlar dalâlettedir ve câhildirler. Bir gün İskender-i Rûmî'ye şöyle denildi: -Biz bir müneccimle bostanda konuşurken bize yıldızlardan bahsetti. Gündüzdü. Yıldızları sayarken kuyuya düştü. Bunun üzerine İskender-i Rûmî: Gök yüzündekini bilen nasıl oluyor da yerdekini bilemiyor? dedi.

Tilmisâni -yeryüzünü tedbirde yıldızların rolü olduğunu iddia eden kâfirdir. Çünkü Allah'a şirik koşmuştur. Mürted hükmündedir- demiştir.

(135) Muhammed İbn Fadl şöyle demiştir. Bir kimse kâhini tasdik ederse kâfir olur. Bir hadîs-i şerifte şöyle buyurulmuştur: «Bir kimse kâhini getirir de söylediğini tasdik ederse, Muhammed'e (s.a.v.) inen (Kur'ân-ı Kerim'e) küfredmiş

ler gaybı bilir (136), Allah bize gökten veya Arş'tan bakıyor veya görüyor diyen kimse kâfirdir (137). Eğer muttallı'dır derse kâfir olmaz. Ben bu zulme râzı değilim derse hatâdır. Doğru görüğe göre bels yoktur. Allah'a karşı insafı ol ki Allah da sana karşı Kıyamette insafı olsun diyen kâfir olur. Bir zâlim, bir kimseye zulmettiğinde, o kimse ya Rabbi, sen bu zulme râzı isen ben râzı değilim derse kâfirdir. Bir kimse, kendisine zulmedene, şüphe ederek «eğer Kıyamette Allah'ın hükmü varsa, senden hakkımı alırım» derse kâfir olur. Bir adam öldüğünde, bir başkası, Allah Âdemoğlunun (Âdemî) iradesini tercih etti derse kâfir olur.

Bir kimse, Allah falanın ruhunu kâfir olarak aldı, derse kendisi kâfir olur. Bir kimse, falan adama kötü kader isabet etti derse, büyük hatâ işlemiş olur. Yalnız dua ederken «Ya Rabbi, bu kötü kaderi benden uzaklaştır» denmesi kaderin kötülenmesi mânasında değildir. Başına gelen musibetin def edilmesi mânasındadır. Bir kimse, Allah'tan, Kur'an'dan ve Peygamberden (s.a.v.) uzağın, yahudiyim, hıristiyanım derse, kâfir olur. Ben şu işi yaparsam Allah'tan uzağım diyen bir kimse, o işi yaptığı zaman, yemin sayılacağından keffâret vermesi icab

ŞERH KISMI

olur.- *Gaybı Allah'tan başka, ne insan, ne cin hiç kimse bilemez. Bu husustaki delilimiz şu âyet-i celledir: «Bu suretle yere kapanıp yıkıldığı zaman besbelli oldu ki eğer cinler gaybı bilmiş olsalardı öyle horlayıcı bir azab içinde kalıp durmazlardı.» (Sebe': 14)*

Vellere zâhir olan keşifler ise câlzdır.

(136 a) *İmam Nevevi, göklerde olup biteni içtittigini iddia eden, yerdeki gizlikleri bildiğini ileri süren ve buna benzer diğer münecim ve sihribazların hareketleri «kehnetin» gümülü içine girer demektir.*

Peygamber (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde: «Yıldızlarla meşgul olan kimse sihribazdır. Bu meşguliyetini artırdıkça günahı da artar» buyurmuşlardır.

Çalınan şeyleri, defineleri, insanların ömrünü, kıtlığı, bolluğu, barışı, savaşı, rüzgârı, karı, yağmurun bol yağacağını, ayın ve güneğin tutulacağını, zelzeleyi ve gayba taalluk eden bütün şeyleri haber veren kimseler kâhindirler. Şeriat kehneti menetmiştir. Öğrenmesi ve öğretmesi haramdır. Dine zararlıdır. Kalbi hasta eder. İtikadı çökertir. Camiü's-Sagir'de kâhini getirip ona soru soran kimsenin kırk gün tevbesi kabul olmaz, denmiştir. Eğer sorduğu suale, kâhinin verdiği cevabı tasdik ederse kâfir olur.

(136) *Melekler, ancak Allah'ın izni, ilhâmı ve bildirmesi ile gaybı bilebilirler.*

(137) *Kur'an-ı Kerim'deki müteşâbih âyet-i celleleler ile, Peygamberimizin hadis-i şeriflerinden müteşâbih olanlar mecâzdir. Meselâ şu hadis-i şerifde vârid olan: «Allah Teâlâ her gece dünya semasına iner, gecenin son üçte birinde orada kalır ve «dua eden yok mu, kabul edeyim, isteyen yok mu vereyim, af dileyen yok mu affedeyim, buyurur.» Bu mâna, rahmetinin nüzûlünden, inşînden mecâzdir.*

Te'vill icab eden bütün âyet-i celle ve hadis-i şerifler böyledir.

İmam Mâlik, bu gibi âyet-i celle ve hadis-i şeriflerin te'vill yapılmadan halka anlatılmasına karşı çıkmıştır. Selef-i salih'in de, içinden şer'i hüküm çıkmayan müteşâbih âyet-i celle ve hadis-i şeriflerin halka anlatılmasını mahzurlu bulmuşlardır.

eder. Senin yemininle, eşeğin anırması birdir diyen kâfir olur. Allah bilir senin sevinç ve hüznün, benim sevinç ve hüznüme benzer diyen zâhiren kâfirdir. Bu hüznün ve sevinç malı ve bedeni ile ilgili ise kâfir olmaz denmiştir.

Hasmına, «sana Allah'ın hükmü ile düşmanlık ediyorum» diyene, «Allah'ın hükmü burada geçmez, senin gibi deyyusun olduğu yerde Allah'ın hükmünün ne işi vardır, burada Allah'ın hükmü yoktur» diyen kâfir olur.

«Allah bir şey değildi ve bir şey olmaz.» Bu ilhâda sapanların görüşüdür. Bazılarına göre bu küfür değildir, büyük hatâdır. Bir kimse sevgilisine, sen bana Allah'tan daha sevgilisine derse kâfir olur. Düşmanına, sen âlemin ilâhı olsan, kahredip senden borcunu alacağım diyen kâfir olur. Allah, herkes için iyidir amma bana kötülük etti diyen kâfir olur. Zulmeden bir kimseye Allah'tan kork veya Allah'tan korkmuyor musun dendiğinde «korkmuyorum» derse kâfir olur. Bu sözü, zulüm halinde söylemediği gibi, yaptığı işte hakkı yerine getirdiğini ifade etmek maksadı ile söylerse kâfir olmaz. Bir kimse, işte sen, işte Allah derse kâfir olmaz, fakat çirkin bir sözdür. Bir kimse bir başkasına, eğer beni dinlemezsen veya şu işimi yapmazsan, göklere çık Allah ile harbet derse kâfir olur.

2 — Peygamberlere taalluk eden küfür lâfızları:

«Bezzâziyye» kitabında şöyle vârid olmuştur: Peygamberin Allah'ın emir ve nehiyelerini bildiren bir kimse olduğunu öğrendikten (138) sonra, onların her getirdiğini tasdik edip, iman etmek vâcibdir.

Bizim Peygamberimize iman etmek demek şu demektir: Onun peygamberlerin sonuncusu olduğuna, şeriatının Kıyamete kadar bâkî kalacağına iman etmektir. Peygamberin (s.a.v.) peygamber olduğuna inandığı halde, onun peygamberlerin sonuncusu olduğuna inanmayan mü'min sayılmaz (139). «Fusûl-i'l-İmâdî» kitabında da şöyle denmiştir:

ŞERH KISMI

(138) «Eşbah» isimli kitapta şöyle vârid olmuştur: Peygambere (s.a.v.) iman ederken, babasının ismini bilmek şart değildir. Kendi ismini bilmek kâfidir.

(139) Kadi Ebu'l-Fadl şöyle demiştir: Resûlullah'a (s.a.v.) küfredenin katli icmâ ile vâcibdir. Bu husustaki âyet-i celile şöyledir: «Hakkikat, Allah ve Resûlüne ezâ edenler (yok mu) Allah onları dünyada da, âhirette de rahmetinden koğmuş, onlara horlayıcı bir azab da hazırlamıştır.» (Ahzab: 57)

Resûlullah'a (s.a.v.) ta'riz de haramdır. Şu âyet-i celile buna işaret etmektedir: «Ey iman edenler, «Râinâ» demeyin, «Unzurnâ» deyin, (söze iyi) kulak verin. Kâfirler için çok acıklı bir azab vardır.» (Bakara: 104)

Yahudiler «Râinâ» demek sureti ile Peygamberimize ta'rizde bulunuyorlardı. Allah müslümanları onlara benzemekten nehyetmiştir. Allah müslümanları bundan menetmek sureti ile kâfirlerin daha ileri gitmelerine mani olmayı murad etmiştir. Peygamberimiz (s.a.v.) «Çocuklarınıza, isim olarak ismimi verin, fakat

Bir kimse peygamberlerin bazılarını inanmaz, peygamberlerden birini ayıplar veya sünnetinden birini beğenmezse kâfir olur. Peygambere süven kâfirdir (140). Yusuf (a.s.) ve diğer bazı peygamberlere zina ve fuhuş isnad eden kâfir olur. Bir kimse herhangi bir peygamber hakkında, peygamberlikten önce de sonra da o asi oldu derse kâfir olur. Bu

ŞERH KISMI

künyemi vermeyin» buyurmuşlardır. Bu hadîs-i şerif, şu hâdis-e sebebi ile söylenmiştir: Bir gün bir adam «yâ Eba'l-Kasım» diye seslendiğinde Resûlullah icâbet etmiş, bunun üzerine o adam sana demedim, başkasına seslendim demiştir. Münafıkların bu hâdiseyi örnek alarak Resûlullah'ı rahatsız etmelerini önlemek için de, müslüman çocuklarının kendi künyesi ile isimlendirilmelerine izin verilmiştir. Cumhûr-ı ulemâ bu yaşağın Resûlullah'ın (s.a.v.) hayatı ile mukayyede olduğunu, vefatından sonra, yâni sebep ortadan kalktığı için künyesinin isim olarak verilebileceğini söylemişlerdir. Fakat, Resûlullah'ı künyesi ile çağırma yaşağı ebedidir. Bu husus ile ilgili âyet-i celile şöyledir: «... Peygamberi, kendi aranızda birbirinizi çağırduğunuz gibi çağırmanın...» (Nûr, 63) Bir müslüman, Resûlullah'a (s.a.v.) hitap etmek istediğinde «yâ Resûlallah», «yâ Nebiyyallah» gibi ifadelerle hitap etmelidir.

Enes (r.a.) Peygamberimizden şöyle bir hadîs-i şerif rivayet etmiştir: «Çocuklarınıza Muhammed ismini takıp, sonra lânetliyor musunuz? Bu hadîs-i şerife göre, bir kimse çocuğuna Resûlullah'ın ismini koyar da o isme hürmet etmezse, bu ismin konması mekruhtur. Bu isim, o isme hürmet edecek olanlar, çocuklarına koymalıdır. Hz. Ömer (r.a.), bir gün Muhammed isminde birisine, bir başkasının, Allah seni dilediği gibi yapsın dediğini duyunca, Hz. Ömer kardeşinin oğlu Muhammed b. Zeyd'e, seni bundan sonra hayatım boyunca Muhammed ismi ile çağırmayacağım dedi ve ismini Abdurrahman olarak değiştirdi. Daha sonra da Küfe ehline bir mektup yazarak, bundan sonra hiç kimse çocuğuna Muhammed ismini takmasın diye emretti. Doğru olan Muhammed ismini takmanın câiz olduğudur. Nitekim Ashab-ı Kiramdan pek çoğu bu isim çocuklarına vermişlerdir.

(140) Tevbe eden kâfirin tevbesi dünya ve âhirette makbûldür. Sadece Peygamberimize (s.a.v.) küfredenin, sövenin tevbesi ebediyyen makbûl değildir. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e sövenin katli vâcibdir. Ancak tevbe edip İslâma dönerse, tevbesinin kabul olup olmayacağı meselesi vardır. «Sadru's-Şehid», «Ebu'l-Leys» ve «Ebu Nasr» tevbesi kabul olmaz demişlerdir. Fetva da bunun üzerindedir. Sihirbazın tevbesi de kabul olmaz. Tevbesi kabul edilmeden öldürülür. Kendiliğinden teslim olup tevbe ederse, tevbesi kabul edilir. Küfrünü gizleyip, müslüman olduğunu izhar eden münafığa gelince, zındık muamelesi görür, yâni tevbesiz öldürülür. Münafığın küfrünü anlamak, onu ya suç üstü yakalamak ya da güvendiği bir kimseye açıklaması ile mümkün olur. Sarhoğun irtiddâi sahih değildir. Fakat bu Peygambere (s.a.v.) küfretmek şeklinde tebellûr ederse, tevbesi kabul edilmeksizin öldürülür. Ancak kelime-i şehâdet getirirse müslümanların ölüsü gibi yıkanır ve yine müslümanların kabristanına defn edilir. Peygamberimize (s.a.v.) sövdüğü için öldürülen kimsenin mirası hakkında âlimler ihtilâf etmişlerdir. «Sahnun» mirası müslümanlarındır. «İsbah», eğer küfrünü gizliyorsa kendi vârislerinin; izhar ediyorsa müslümanlarındır demişlerdir. Kâbil, şehâdeti ikrar ede ede öldürülürse mirası kendi vârislerindedir. Sövdüğünü ikrar, tevbesini izhar eder de öldürülürse mirası İslâmî hükümlere göre tahsis edilir. Küfrünü ikrara devam eder, tevbe etmezse öldürülür, mirası müslümanlarındır. Yıkanmaz, kefenlenmez, namazı kılınmaz, kâfirlerin leşi gibi bir çukura atılır ve üstü örtülür. Tafsîlât «Şifâ», «Hâniyye» ve diğer kaynaklarda mevcuttur.

görüşte olanlar nassı reddetmiş olurlar. Âdem (a.s.), peygamber midir, değil midir sualine bilmiyorum diyen kimse kâfirdir. Filan eğer peygamberse ben ona inanmıyorum diyen kâfir olur. Ekseri kitaplar da vârid olan görüş budur. «Kınye» buna muhalefet etmiştir. Bir kimse, filan adam peygamber olsa, ben onun emirlerini yerine getirmem derse kâfir olmaz. Hızır (a.s.) ile Zülkifl'in (a.s.) peygamberliğini inkâr eden kimse kâfir olmaz. Zira bunların peygamber olduğu hususunda İcmâ vaki olmamıştır. Peygamberlerin dediği doğru ise kurtulduk diyen kâfir olur. Ben resûlüm diyen kâfirdir. Peygamberlik taslayan bir kimseden mucize talep etmek küfürdür. Müteahhirin âlimleri, mucize talep etmekten kasıt onu rahatsız ve rezil etmek ise mahzuru yoktur demişlerdir. Bir kimse Peygamber Efendimizin saçından bahsederken «saçık» der ve bununla ona hakaret kasd ederse kâfirdir. Kasdı ta'zim ise mahzur yoktur. Peygamberimiz (s.a.v.) hakkında insan mıdır, cin midir bilmiyorum diyen kâfirdir. Bir kimse Resûlullah'ın (s.a.v.) sünnetini hadis-i şeriflerden birini hafife alır veya mütevatir hadislerden birini reddeder veya ben böylelerini çok işittim diye istihza ederse kâfirdir. İsmi Muhammed veya lakabı Ebulkasım olan bir kimseye Peygamberi (s.a.v.) hatırlayarak söven kimse kâfirdir. Bir kimse, Peygamber (s.a.v.), bir saat deli oldu derse kâfir olur, bayıldı derse olmaz. Bir kimse Peygamber (s.a.v.) kabağı severdi der de, bir başkası da ben sevmiyorum (141) derse, sevmiyorum diyen kâfir olur. Bazılarına göre bununla Resûlullah'a (s.a.v.) ihanet kastederse kâfirdir. Niyeti böyle değilse kâfir olmaz. Bir kimse Âdem (a.s.) Cennette buğday yemeseydi, böyle olmazdı derse küfründe ihtilâf vardır. Fakat eşkiya olmazdı derse kâfirdir.

«Bezzâziyye»de şöyle vârid olmuştur: Bir kimse, Hz. Âdem elbise dokurdu der de, bir başkası da, istihza ederek, öyle ise biz elbise dokuyucunun çocuklarıyız şeklinde ona mukabelede bulunursa kâfir olur. Benim seninle karşılaşmam, Azrail (a.s.) ile karşılaşmam gibidir diyen kimsenin kasdı, Ölümü kerih görmekse kâfir değil, maksadı Melekü'l-mevti kerih görmekse kâfirdir. Meleklerden birini ayıplar veya hafife (142) alırsa veyahut da Azrail (a.s.) filanın canını yanlışlıkla

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(141) İmam Ebu Yusuf, bir gün halifenin yanında iken, bir adam Resûlullah (s.a.v.), kabağı severdi dedi. Bir başkası da, ben sevmem dedi. Bunun üzerine İmam Ebu Yusuf, idam edilenlerin kanının etrafa saçılmasını önleyen muşambanın ve kılıcının getirilmesini emretti. Adam bu sefer «Etağfirullah, ben böyle bir şey hatırlamıyorum» diyerek kelime-i şehadet getirdi. Bundan sonradır ki İmam Ebu Yusuf onun katlini emretmekten vazgeçti. Bu hadisenin te'vilî şöyledir: Bu «sevmeme» istihfaf mânâsını ifade ederse katline hüküm verilir. Yaradılışı icabı onu gerçekten sevmiyorsa, bunun üzerine şer'i hüküm câri olmaz.

(142) Kâdi İyad, Şifâ isimli kitapta şöyle demektedir: Peygamberlere, meleklere sövmek, onları hafife almak, yalanlamak ve inkâr etmek hususundaki hüküm. Peygamberimiz hakkında beyan edilen hükümler gibidir. Bir âyet-i celleda bu hususta şöyle buyurulmuştur: «... (Onlardan) her biri Allah'a, O'nun melekleri-

aldı diyen kimse kâfirdir. Bir kimse diğerine, başını traş et, tırnaklarını kes, zira bu sünnettir der de, diğeri sünnet de olsa yapmıyorum derse kâfirdir. Çünkü burada niyeti inkârdır, Diğer sünnetler için de durum aynıdır. Özellikle misvak gibi tevâtür yolu ile sâbit olan ve bilinen sünnetler... Bir kimse, bilmiyorum Resûlullah (s.a.v.) kabirde mü'min midir, kâfir midir veya Peygamberin gönderilmesi nimetlerin en büyüğü olduğu halde, bizim için nimet değildir derse kâfirdir.

Hz. Aîşe'ye İftira eden, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in (143) sahabelliğini ve hallfelliğini kabul etmeyen kimse de kâfirdir.

Resûlullah'a (s.a.v.) söven (144) ne azab görür ve ne de kâfirdir diyen kimse kâfirdir. Bir kimse Resûlullah'ın (s.a.v.) âzâlarından birini istihza yolu ile küçültürse kâfir olur. Peygamberlerden birine düşmanlık kasdı ile keşke peygamber olmasaydı diyen kimse kâfirdir. Resûlullah'ı (s.a.v.) kastederek Ebu'l-Kasım'a Allah rahmet etsin diyen kâfirdir.

İyi bir adama, o peygamberdir veya peygamberden hayırlıdır veya hut da filân velî peygamberden hayırlıdır diyen kimse kâfirdir. Filân

SERH KISMI

ne, kitaplarına, peygamberlerine inandı. O'nun (Allah'ın) peygamberlerinden hiç birini diğerlerinin arasından ayırmayız (hepsine inanırız), dinledik (kabul ettik, emrine) itaat ettik. Ey Rabbimiz, mağfiretini (isteriz). Son varışımız) ancak Sanadır dediler.» (Bakara: 286)

İmam Mâlik, İmam Muhammed, İbnu'l-Kasım, İbn Macişûn, İbn Abdî'l-Hakem, İsbâğ ve Sahnûn, peygamberlerden birine söven, tevbe ettirilmeden öldürülür. Eğer söven zımmî ise, müslüman olursa öldürülmez demişlerdir. İmam Mâlik, Nevâdir isimli kitapta, Cebrâil (a.s.) vahiyde hata etti, Hak Hz. All'nindir diyen kimse, tevbe etmediği takdirde öldürülür, demıştır. İmam-ı Azam ve ona tâbi olanlar, bir kimse peygamberlerden birine söverse mürted hükümündedir demişlerdir. Kâdi Ebu'l-Fadl şöyle demiştir: Kur'an-ı Kerim'de, mütevâtir hadis-i şeriflerde ve icmâda katıyyet kesbeden, Cebrâil (a.s.), Mikâil (a.s.), Cennet melekleri, Cehennem zebânileri, Arş taşıyan melekler, Azrail (a.s.), İsrâfil (a.s.), Ridvan, halaza, Münker Nekir ve peygamberlere sövenler kâfirdir ve katli vâcibdir. Fakat Kur'an-ı Kerim, mütevâtir Hadis-i şerifler ve icmâ ile sâbit olmayan melekler ve peygamberlere —Harut ve Mârut, Hızır, Lokman ve Zalkarneyn, Mer-yem, Âsiye vb.— küfredenler hakkındaki hüküm yukarıdaki gibi değildir. Söyledikleri sözün ehemmiyetine göre cezalandırılırlar.

(143) Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e sövenler ve lânet edenler kâfirdirler. Hz. All'yi bunlardan üstün tutan ise bid'at ehliindedir. —Menâkıbu'l-Kürdi-de şöyle vârid olmuştur: —Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'i Peygamberimiz (s.a.v.) çok sevdiğinden onların hilâfetini inkâr edip, onlara buğz etmek kâfurdur., Yalnız Hz. All'yi onlardan biraz daha fazla sevenler muaeze edilmez.—

(144) Peygamberimize (s.a.v.) söven, onu ayıplayan, şaşısına, dinine veya bir huyuna noksanlık nisbet eden, küçültmek kasdı ile başka bir şeye benzeten, ona sözlerle hakaret eden ve bunlara benzer sözler sarfeden kimse, Ashab-ı Kiram'dan günümüze kadar yaşayan bütün âlmlerin ittifakı ile kâfirdir ve katli vâcibdir.

İmam Mâlik ve İsbâğ, Peygamberimizi (s.a.v.) çobanlık, sıhribozluk, unutkanlık, yaralı olmak, askerinin hezimete uğramış olması, düşmanının ona ziyet etmesi, kadınlara meyilli olmak gibi kusurlarla ayıplayan kimse, kâfir olsun, müslüman olsun tevbe ettirilmeksizin öldürülür.

peygamber gibidir diyen kimse kâfir olmaz. Peygamberimizin sözünden bahsederken, şu adam şöyle-göyle diyor diyen kimse kâfirdir. Bir kimse bir başkası için, filân peygamber de olsa ondan hakkımı alırım der de, gerçekten o adamda hakkı varsa kâfir olmaz. Fakat yoksa kâfir olur. Bir adam Farsça olarak ben peygamberim derse kâfir olur. Bir kimse hafife alarak Peygamberimizin tırnakları uzun ve elbisesi eski idi derse kâfir olur. Bir kimse bir başkasına, koltuk altını temizle, bıyıklarını kırp, çünkü bunlar sünnettir der de, diğeri yapmıyorum diyerek inkâr ederse kâfirdir. Bir kimse bir başkasına, Resûlullah (s.a.v.) «Benim kabrimle minberimin arası Cennet bahçelerinden bir bahçedir» buyurmuştur der de, diğeri, istihfaf ederek, ben orada hasırla minberden başka bir şey görmüyorum derse kâfir olur. Küçük görerek peygamberler fakirdi diyen kimse kâfirdir. Onların fakirlikleri ihtiyârî idi (145). Yâni Allah'tan zengin olmayı istememişlerdi. Her ma'siyet küfürdür, peygamberler de ma'siyette bulunur diyen kimse kâfirdir.

Bir kimse: «Çi bekâr âyed sünneti şânihi: Sünnet ne işe yarar» dese kâfir olur. Bir kimse karısına «Merâ sîm nîst: Param yoktur» dediğinde karısı «Yalan söylüyorsun» dese ve adam da: «Merâ sîm nîst:

ŞERH KISMI

(145) Peygamberimize (s.a.v.) «bu adam» diye hitap eden kimse bazılarına göre kâfir, bazılarına göre ise kâfir değildir.

Kâfir değildir diyenler, Peygamberimiz (s.a.v.) ahabdan bir grubu Ka'b b. Eşref'i öldürmek için gönderirken, gidecek olan sahabeler onu aldatmak için bir şey söylemek hususunda Peygamberden (s.a.v.) izin istediler. Resûlullah (s.a.v.) da onlara izin verdi Ka'b b. Eşref'e geldiklerinde ona; «Bu adam» (yâni Resûlullah) bizim üzerimize bir belâdır dediler. Eğer «bu adam» demek küfür olsa idi bunu ahab-ı kiram söylemezdi. Kâfirdir diyenler, bu, izinle olmuştur, delil olmaz demektedirler.

Peygambere (s.a.v.) yazıklar olsun diyen kimse, bütün âlimlere göre tevbesiz olarak öldürülür. Ebu'l-Hasan'l-Kabisi, Peygamberimize (s.a.v.), Ebû Tâlib'in yetimi diyenin ölümüne fetva vermiştir. Bir topluluk, Resûlullah'ın (s.a.v.) evsâfından bahsederken, oradan çirkin bir adam geçiyordu, içlerinden biri, Resûlullah'ın vasfını görmek isteyen şu adama baksın deyince, Ebu Muhammed b. Ebi Zeyd, o adamın ölümüne fetva vermiştir. Endülü's fakihlerinin, bir münazara esnasında Resûlullah'a (s.a.v.) yetim dediği ve zâhidliğinin gerçek olmadığını iddia ettiği için, İbn Hâtim hakkında verdikleri fetva ölüm olmuştur

Kâdi Ebu'l-Abbas b. Tâlib'in bulunduğu bir mecliste münazara yaparken Resûlullah (s.a.v.) hakkında istihzâ kabilinden hoş olmayan bazı sözler sarfeden İbrahim isminde bir şâir hakkında Kayravan âlimleri katline fetva vermişlerdir. İnfâzı, Kadı Yahya b. Ömer ve bazı fakihlerin huzurunda yapılmıştır. Asılırken karnına bir bıçak saplanmış, yere dökülen kanını köpek yalamış, seyredenler hayretler içerisinde kalarak tekbir getirmişlerdir. Zira Resûlullah (s.a.v.) bir hadis-i şerifinde «Mü'minin kanını köpek yalamaz.» buyurmuşlardır. Öldükten sonra millet ayrılırken kendiliğinden kibleden dönmüştür. Bunlar da kâfir olduğunun alametidir.

Ebu Abdillah, bir kimse Peygamberimiz (s.a.v.) hakkında «o hezimele uğradı» derse, tevbe etmesi teklif edilir. kabul etmezse öldürülür Böylece görülüyor ki Peygamberimize (s.a.v.) hakaret ve noksanlık izafe eden kimsenin öldürülmesi hususunda, mütekaddimîn ve müteahhirîn âlimleri ittifaq etmişlerdir.

Param yoktur, diye peygamberleri ve melekleri şahit göstersem, onları tasdik etmezsin» dese, kadın da «Evet!» dese kâfir olur. Bir kadınla bir erkek şahidleri olmadığı halde birbiriyle nikâhlansalar ve «Hudây râ ve Resûl râ güvâh kerdem: Allah ve Peygamberini şahid tutarım» veya «Hudây râ ve ferîştegân râ güvâh kerdem: Allah ve meleklerini şahid tutarım» deseler kâfir olurlar.

Bir kimse filân peygamber olsa ona iman ederdim derse kâfirdir. Bir adam mahkemeye bir şahit getirirse, dâvalı da, bu şahidin şehadeti kabul olsa idi, peygamberin şehadeti de kabul olurdu derse kâfir olur. Eğer maksadı Peygambere (s.a.v.) hakaret değil de, sadece bir kişinin şehadetinin dinen geçerli olmadığını izah etmek ise kâfir olmaz.

3 — Kur'an-ı Kerim'e, namaza, zikre ve buna benzer diğer hususlara taalluk eden küfür lâfızları:

Kur'an-ı Kerim'den bir âyet-i celliyle inkâr eden, Kur'an-ı Kerim'i, mescidi ve dinen hürmet gösterilmesi gereken yerleri hafife alan, Kur'an-ı Kerim'den bir yeri beğenmeyen, alaya alan ve hatâlıdır diyen kimse kâfirdir.

Muavvizeteynin (Felâk ve Nas sûreleri) inkârında ihtilâf vardır. Doğru olan kâfir olmasıdır. Bazı ulemaya göre avamdan biri ise kâfir olur. Âlim ise kâfir olmaz. Bazı fakihler de kâfir olmaz görülmüştür. (146). Kur'an-ı Kerim'in ve imanın mahlûk olduğunu iddia eden

ŞERH KISMI

(146) Bir kimse Kur'an-ı Kerim'i hafife alırsa, söversse, inkâr ederse, yalansarsa, hükümlerden veya haberlerden birisini inkâr veya şüphe ederse, —bir âyet veya harf olsa dahi— âlimlerin ittifağı ile kâfirdir. Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: «Ki ne önünden ne ardından ona (Kur'an-ı Kerim'e) hiçbir bâtıl (yanlış) gelemez. (O), bütün kâinatın hamdettiği, O yegâne hüküm ve hikmet sahibi (Allah)dan indirilmedir.» (Fussilet: 42) Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hüreyre'den naklettiği bir hadîs-i şerifte Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: «Kur'an-ı Kerim'de mir'a' yâni şüphe ve cldâl küfürdür.»

Kur'an-ı Kerim'de de şöyle buyurulmuştur: «Allahın âyetleri hakkında küfür (ve inkâr) edenlerden başkası mücadele etmez...» (Mû'min: 4)

İbn Abbas'ın (r.a.) rivayet ettiği bir hadîs-i şerifte şöyle buyurulmuştur: «Kur'an-ı Kerim'den bir âyet inkâr edenin boynunun vurulması helâldir.» Allah tarafından indirilmiş kitapların tahrif edilmeden önceki halleri hakkındaki hüküm de yukardaki gibidir.

Müslümanlar arasında, Kur'an-ı Kerim'in Fatîha sûresi ile başlayıp, Nâs sûresi ile bittiğine, bu iki sûrenin arasındaki bütün sûrelerin Allah'ın kelâmı olduğuna ve O'nun Peygamberi Resûlullah'a (s.a.v.) indiğine, bundan bir harf ek-siltenin veya ona bir harf ilâve edenin kâfir olduğuna icmâ' vâki olmuştur.

Buna göre İfk hadîsesinde Hz. Âişe vâlidemizi suçlayan veya Hz. Musa Allah ile konuşmadı, Hz. İbrahim'i Allah dost edinmedi diyen kâfir olur. Abdullah İbn Mes'ud, Kur'an-ı Kerim'den bir âyeti inkâr tamamını inkâr hükmündedir. Bunu yapanın katli vâcibdir. İmam Kâbilî'ye şöyle soruldu:

— Bir kimse yahudî ile kavga ederken Allah, Tevrat'a lânet etsin derse hâkîmü nedir? Şöyle cevap vermişler:

— Yahudilerin Tevratını hasdederse, katli icab etmez. Çünkü yahudiler Tevratı tahrif etmişlerdir.

Bağdat âliqleri, kurradan İbn Şenbûz'un tevbe etmesi hususunda ısrar etmişlerdir. Zira Kur'an-ı Kerim'i gâz harflerle okumuştur. Bir adam, bir çocuğa

kimse kâfirdir. Kur'an-ı Kerim yazılırken cıslım, okunurken arazdır diyenleri tekfir etmek icab eder.

«Fusûlü'l-İmâdi»de şöyle vârid olmuştur: Kur'an-ı Kerim'i musiki âletleri ile beraber okumak, okunurken alkışlamak ve buna benzer davranışlarda bulunmak küfürdür. Bir kimse, Kur'an-ı Kerim okuyan bir kimsenin Kur'an okumasını, okuyacağını hatırlamasını istemediğini ima etmek maksadı ile, Kur'an-ı Kerim'den şu âyeti okursa kâfirdir: «Bacak da bacağına dolaştı mı» (Kıyame: 29).

Yine bir kimse, Kur'an-ı Kerim okunurken, okuduğu yerde geçen mânaya uygun davranışlarda bulunur ve bunu istihza ederek yaparsa kâfir olur. Bu gibi davranışta bulunanların misalleri şöyle sıralanabilir: Meselâ kadêhi kaldırırken «temiz bir şarap», «dolu kadêh», «bir serab haline gelmiştir» âyetlerini okumak. İnsanları bir yere toplarken: «Bu suretle hepsini derleyip toparlamışsınız» (Kehf: 99), «Biz onları nezdimizde topladık», «İçlerinden hiçbirini bırakmamışsınız» âyetlerini okumak. Yine bir kimseye istihza yolu ile «Vennâzi'âti nez'an»ı, üstün mü esre mi okursun diye sormak. Yine bir kimseye, senin ismin keldir, benim sana sövmeye hakkım vardır. Çünkü Allah «kellâ...» buyurarak kele sövmüştür demek. Bir kimse bir başkasına cemaatle namaz kıl der de, öbürü de ben yalnız kılarım, çünkü Allah Kur'an-ı Kerim'de «İnnessalâte tenhâ» buyuruyor, diye cevap verirse... Bir adam, diğer bir adama «tefşile»yi (hayvanı sağdıktan sonra memesinde kalan sütü) ye, çünkü o «riha» yâni havaya gider diyerek, «Fetefşelû ve tezhebe riha-kum» âyetini okursa... Bu zikredilen davranışlarda bulunanlar, küfrün gayyasına batmış olurlar.

Netice şöyle özetlenebilir: Kim Allah'ın kelâmını, kendi kelâmı yerine koyarsa kâfirdir. Bir kimse Kur'an-ı Kerim'i Farsça olarak nazm ederse, yemin ederken istihza kasdı ile ayağını Kur'an-ı Kerim'e koyarsa, Kur'an-ı Kerim acemcedir (147) derse kâfir olur. Acemce kelimeler var derse, hakkında ihtilâf vardır. Zikirle istihza eden, içki içerken, zina ederken ve haramlığı kesinleşmiş fiilleri yaparken «bismillâh» diyen kâfirdir. Zar ve remil atarken, küçük taşlarla fal bakarken ve oyun oynarken «bismillâh derse kâfir olur. Bir geyi, sayarken, ölçerken, tartarken bir yerine «bismillâh» der ve 2, 3, 4 diye saymaya başlarsa kâfirdir. Bismillâh der ve hemen sonra 1, 2, 3, 4 diye saymaya başlarsa mahzuru yoktur. Haram bir geyi bitirdikten sonra «elhamdülillâh» diyen kimse, bazılarına (148) göre kâfir, bazılarına göre değildir.

ŞERH KISMI

Allah sana da, sana öğretilene de lânet etsin demiş, bununla onun kötü ahlakını kasdettiğini ifade etmiş, buna rağmen kadı Ebu Muhammed onu te'dib etmiştir.

(147) Şifâ kitabında şöyle denmiştir: Kur'an-ı Kerim, delil, mucize değil, helâl, haram ve ahlaktan da bahsetmiyor diyen, Hişamü'l-Fütîl ve Muammerü'z-Zameri gibiler kâfirdirler.

(148) Bezzâziyye kitabında Bedru'r-Reşid şöyle demiştir: Bir kimse haramı yedikten sonra Elhamdülillâh derse, bunu helâl rızık kabul ederek demişse, kâ-

Bedrür-Resîd bazı büyüklerden sunları işittim demiştir: Bir kimse emretme veya izin verme yerine «bismillâh» kullanırsa kâfir olur. Şu misallerde olduğu gibi: Birisi oturayım mı, kalkayım mı, çıkayım mı dediğinde, diğeri, otur, kalk, çık yerine «bismillâh» derse, yukarıda da belirtildiği gibi kâfir olur. (149)

Bir hastaya namaz kıl dendiğinde, ebediyen namaz kılmavacağım demesi küfürdür. Küfür değildir diyenler de olmuştur. Yine bir kimseye namaz kılması emredildiğinde kılmıyorum derse kâfirdir. Bazıları ancak namazın farz olduğunu inkâr ederse kâfirdir demiştir (150). Bir kimse fâsik bir adama namaz kıl ki namazın tadını bulasın dediğinde, fâsik ona, sen de namaz kılma ki, namazı terk etmenin tadını bulasın derse kâfir olur. Bir köle ben namaz kılmam, namaz kılarısam onun, sevabı efendime gider derse kâfir olur. Bir kimseye namaz kıl dendiğinde, Allah benim malımı noksan kıldı, ben de onun hakkını noksan kılıyorum derse kâfir olur (151). Kible şu cihette olsaydı, ben namaz kıl-

ŞERH KISMI

firdir. Eğer haram hatırına gelmeksizın mutlak mânada rızık olarak kabul etmiş ve hamdetmişse kâfir olmaz.

Mutezile mezhebinden olanlar buna karşı çıkmışlardır. Zira onlara göre haram, rızık değildir. Bize göre ise rızık harama da helâle de şâmil olur.

(149) Bir şeyi emrederken «bismillâh» demek günümüzde çok vuku bulan hâdiselerdendir. Bu şâbilleri tekfir etmek zordur. Maksatları da Allah'ın ismini hafife almak veya Allah'ın kelâmını kendi kelâmı yerine koymak değildir. Belki de onun maksadı yemeve başlarken «bismillâh» de de. Öyle ya demektir. Mâ'â zâhirine bakarak bu hususta fetvâ vermekte acele etmemelidir. Bezzâziyye'de Harzem âlimlerinden şöyle nakledilmiştir: Tartanların ve ölçenlerin, sayarken veya ölçerken bismillâh 2, 3, 4 diye saymaları veya ölçmeleri yukarıdakine benzemez. Eğer bunların maksadı besmele çekmek olsa idi, bismillâhdan sonra 1, 2, 3, 4 diye sayarlardı.

(150) İmam Muhammed'e göre, namaz kılmıyorum sözü dört ihtimâl taqır:

1 — Çünkü ben namazımı kıldım.

2 — Senin emrinle kılmam. Çünkü senden daha hayırlısı bana namaz kılmayı emretti.

3 — Fâsik olduğum için kılmıyorum.

Bu üç hal küfür değildir.

4 — «Kılmıyorum. Benim üzerime farz değildir. Ben namazla emrolunmadım.» *Bu hal küfre götürür.*

(151) Bir kimse, Allah benim malımı noksan kıldı, ben de onun hakkını noksan kılarım, namaz kılmam, derse, bu küfür olur. Zira bu hal Allah ile muaraza etmektir. Namazı terk etmek böyle değildir. Her ne kadar itaatte muhalefet var ise de imandan çıkarmaz.

İmam Razi, Allah'a Cennet ve Cehennem korkusu ile ibadet eden kimse bununla «Cennet ve Cehennem olmasa idi Allah'a ibadet etmezdim» mânasını kasdediyorsa kâfirdir, demiştir. Çünkü, Allah'ın zâtı ve rızası için ibadet yapılır.

mazdım diyen kimse kâfir olur. Bir kimse Farsça olarak «ben namazın başını bağladım» derse kâfir olur. Bir kimse, kendisine namaz kıl diyene, bekle ramazan gelsin de kılarız derse kâfir olur. Bir kimse, kendisine namaz kıl diyene, bu işi kim sonuna kadar götürebilir veya sen kıldın da ne kazandın, ne kâr ettin derse kâfir olur. Namaz kıl dendiğinde, ramazanda kılarız, çünkü o zaman bir namaz yetmiş namaza bedeldir diyen kimse kâfir olur. Bir kimse namazı kasden terkeder de, kazaya hiç niyet etmez, azabdan korkmaz, namaz kıldığında yönünü kasten kibleden başka tarafa çevirirse kâfir olur. Bir kimse bilerek necis elbise ile veya abdestsiz (152) olarak namaz kılarırsa kâfir olur. Rükû ve sücudun farz olduğunu inkâr eden, ezanı alaya alan, istihza yolu ile ezanı tekrar eden veya bu ne acâip sestir, bu ne biçim bilinmeyen bir sestir, bu yabancı bir sestir veyahut da bu çan sesidir diyen kâfir olur. Ezan sesi duyduğunda «bu gardiyanın bağırması gibidir» der ve bununla okunanı kastederse kâfir olur. Okuyanı kastederse kâfir olmaz (153). Zekât vermekle mükellef olduktan sonra vermiyorum derse bir görüşe göre kâfir olur... Allah, orucu bir aydan fazla emretseydi tutmazdım, zekâtı beş dirhemden fazla emretseydi vermezdim, zekât için, bu cezayı daha ne zamana kadar ödeyeceğiz, yine zekât, öşrün dörtte birinden fazla olsaydı vermezdim diyen kimse kâfir olur. Bir kimse, ramazanın olmamasını temenni etse, kâfir olmaması niyetine bağlıdır. Ramazan girdiğinde, bu ağır ay veya bu ağır misafir gene geldi derse veya recep ayı girdiğinde Farsça olarak şöyle derse: «Bifitnehâ ender üftadım = Biz fitneye düştük yine» ve Recep ayı girdiğinde veya çıktığında yine düştük der ve bununla ramazan ayını hafife almayı kasederse kâfir olur. Eğer zayıflık ve açlığa tahammül edemediğinden dolayı diyorsa kâfir olmaz. Bu ibadetleri Allah bize azab ola-

ŞERH KISMI

Biz ramazanda namaz kılarız. Çünkü ramazandaki bir vakit namaz yetmiş vakit namaza bedeldir, diyen kimse kâfir olur. Çünkü hem namazı çok görüyor ve hem de muayyen bir vakte tahsis ediyor.

(152) Fusûlu'l-İmâdi isimli kitapta şöyle denilmiştir: Bir kimse cemaatten utanarak veya düşmandan kaçarak, abdestsiz olarak namaza durursa kâfir olmaz. Döyle bir mecburiyet altında kalan kimse kıyam, kıraat, rükû ve sücûdu şeklen yapar. fakat hiçbir şey okumaz. Küfre gitmemesi için böyle hareket etmesi gerekir. Kibleden başka bir yâne kasden dönen bir kimsenin, bunu istihzâ yolu ile yapıp yapmadığı araştırılır. İstihzâ yolu ile yapmışsa kâfir olur.

(153) «Hâvi» isimli kitapta, bir kimse bir müezzinin ezanını dinlerken, yalan söylüyorsun derse kâfir olur «Muhit»te de bu acâip bir sestir, bu çan sesidir derse kâfir olur.

«İhyâ»da ezan ve kâmet esnasında konuşmanın haram olduğu ve icâbeti terkettiğinde de küfründen korkulduğu kaydedilmiştir.

Bazılarına göre, ezan ve kâmet yapılırken selâm verilmez ve alınmaz. İcâbetten başka bir şeyle meşgul olunmaz. Elle veya ayakla yapılan işler terk edilir. Ancak Kur'an-ı Kerim okunuyorsa dinlenir.

rak emretti der ve herhangi bir tevilde bulunmazsa veya bu ibadetler emredilmese idi bizim için daha hayırlı olurdu derse kâfirdir (154).

Bir kimse, kelime-i tevhidi getir der de, diğeri getirmem derse kâfir olur. Maksadı senin emrinle getirmem demekse kâfir olmaz. Ölüm ânındaki ve kabirdeki (155) şiddeti inkâr eden kâfir olur. Mutezile, kabir azabını inkâr etmiştir. Fakat sahih görüşe göre onları tekfir etmek doğru değildir. Kıyameti, ba'sı (156), Cenneti, Cehennemi, mizanı, hesâbı, sırâtı ve kulların amellerinin amel defterlerinde yazılı olduğunu inkâr eden kâfir olur. Bir adamın ba'sini inkâr ederse kâfir olmaz. Cennete girdikten sonra Allah'ı görmeyi (157), kabir azabını inkâr eden

ŞERH KISMI

(154) «Hülâsa» isimli kitapta, ramazan için «şu uzun ay yine geldi» demek, «Muhit-te de «bu ağır ay geldi» veya recep ayı girerken bu aylara yine düştük» demenin küfür olduğu zikredilmektedir. Çünkü bu mevsimler, mübarek ayları içine almaktadır. Şer'an sevilmesi gerekirken nefret etmek küfürdür. Peygamberimiz (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır: «Allah'ım, recebi ve şabanı bize mübarek kıl ve bizi ramazana ulaştır.»

Ramazanın güçlüğüne, zorluğuna düştük derse kâfir olur. Fakat bununla açlığa tahammül edememeyi kasdediyorsa kâfir olmaz.

«Muhit» isimli kitapta, Allah bize bu ibadetleri azap olarak gönderdi der ve herhangi bir tevilde bulunmazsa kâfir olur. Çünkü Allah bu ibadetleri insanların saadetli için emr etmiştir. Ahirette azaptan kurtulup sevaba, mükâfata nail olmaları için farz kılmıştır. Yoksa Allah, onların ne ibadetine, ne sevabına, ve ne de yardımına muhtaktır.

«Hülâsa» isimli kitapta, bu meseledeki azabdan muradı yorgunluk ise kâfir olmaz denmektedir. Bir kimse, bu ibadetler bize farz olmasaydı daha hayırlı olurdu der ve tevilde bulunmazsa kâfirdir. «Hayırlı olmaktan» maksadı «daha etkin olur» mânası ise kâfir olmaz.

(155) «Mevakif» ve «Tehzibü'l-Kelâm» kitaplarında şöyle denilmektedir: Kabir azabı hakkındaki hadisler, manevî tevâtür derecesine ulaşmıştır. Yine bu kitaplara göre, «Kitap ve Sünnete dayanarak, kabir azabının hak olduğunda icmâ hâsıl olmuştur. Sonradan meydana çıkan veya çıkacak olan ihtilâf, geçmişteki bu icmâa zarar vermez.»

Bu kaideye göre, kabir azabının inkâr eden kâfirdir.

(156) Ba's demek, öldükten sonra dirilmek demektir. Buna inanmak dinî bir zarurettir. Ba's hakkındaki görüş beştir:

- 1 — Sadece cismin dirilmesi: Bu, kelâmcılardan birçoğunun görüşüdür.
- 2 — Sadece ruhun dirilmesi: Bu da felsefecilerin görüşüdür.
- 3 — Ruhun ve cesedin beraberce dirilmesi: Birçok muhakkikinin görüşü böyledir.

4 — Hiçbirinin dirilmeyeceği görüşünde olanlar da tabiatçılardır.

5 — Bu hususta susanlar, fikir yürütmeyenler. (Câlinûs)

Ehl-i sünnetin görüşü ise: Te'vil kabul etmeyen âyetlerdir. Bunlardan ikisi şöyledir: «Sonra siz Kıyamet gününde muhakkak diriltiilip kaldırılacaksınız.» (Mâ'minûn: 16)

«(Habibim) de ki: «Onları ilk defa yaratılan diriltecek. O, her yaratmayı hakkiyle bilendir.» (Yâsîn: 79)

İmam Mâtürîdi bu hususta şöyle demiştir: Resûlullahın getirdiklerine iman edip de, haşri inkâr etmek akıl kârı değildir. Böyle bir kimsenin kâfir olduğunda şüphesizdir.

kâfirdir. Allah bana Cenneti verse, sensiz istemem, filân ile beraber Cennete girmem, senin için veya şu iş yaptığımdan dolayı Allah bana Cenneti verecekse istemem, Cenneti değil, Allah'ı görmeyi istiyorum (158) diyen kâfirdir. Hıristiyanların ve yahudilerin dirildikten sonra Cehennemde azab görüp görmeyeceklerini bilmiyorum, insanoğlunun haşredileceğine (159) inanmıyorum, günahın karşılığında ikab olduğunu, isyanın çirkin olduğunu, itaatın güzelliğini, itaat edenin sevaba nâil olacağını ve itaatın (160) farz olduğunu kabul etmiyorum diyen kâfirdir.

Bir kimse, haramı helâl, helâli de haram kabul eder de, «haram İlayniht» olursa kâfir olur. Haram İlayriht ise kâfir olmaz. Haramlığı kat'i delil ile sâbit ise yine kâfirdir (161). Bir kimse İman ile küfrün bir olduğuna itikad ederse kâfir olur. İmana rızâ göstermeyen de kâfirdir. İmanın vasfını bilmiyorum diyen kâfirdir. Bir kimse yarın şöyle olursa, ben kâfirim derse kâfir olur. Yarın filân iş olursa ne âlâ, olmazsa ben kâfirim derse, derhal kâfir olur. Başkasına küfrü emretmeyi azmederse kâfir olur. Bir kimse, bir kavme kâfir olmayı kabul edin dese, onlar da kabul etseler icmâ ile kâfir olurlar. Allah'ın küfre rızâ gösterdiğine inanan kimse kâfirdir. Bir kimse Farsça olarak «İnşaallah ki filan kâriy bikuni..... İnşaallah ne kunam = İnşaallah filan iş yapar. (O da dedi) İnşaallah yapmam» dese kâfir olur. Allah'ın kitaplarından birine inanmayan kimse kâfirdir. Bilmem ki, Allah Kur'an-ı Kerim'de niçin zikr etmiş diyen kimse kâfirdir. İmam Fudayl'ye şöyle

ŞERH KISMI

(157) Rû'yetullah'ın dünyada iken vukuu, «ehad» tarihi ile gelen hadîs-i şerif ile sâbit olduğundan, inkâr eden kâfir olmaz. Fakat Cennete girdikten sonra görmeyi, inkâr eden kesinlikle kâfirdir. Çünkü bu, Kitap, Sünnet ve icmâ ile sâbittir.

(158) Cenneti istemiyorum, Allah'ı görmek istiyorum diyen kimsenin kâfir olmaması gerekir. Çünkü o daha yüksekini istemiştir. «Dünya, âhiret ehline; âhiret, dünya ehline; ikisi de Allah ehline haramdır» sözü yukarıki görüşü te'yid etmektedir.

(159) «Hâvl» isimli kitapta şöyle denilmiştir: Âdem oğlundan başka varlıkların, hayvanların haşrolunmayacağını iddia etmek küfürdür. Bu hadîs-i şerif ile sâbittir. Bunlar kuş için haşrolunacaklar, «toprak ol» emrinden sonra toprak olacaklar, bunu gören kâfirler de «ne olurdu biz de toprak olaydık» diyeceklerdir.

(160) Hülâsa, şeriati ve seriata taalluk eden şeyleri hafife alan, istihzâ eden kimseler kâfirdir. «Bahru'r-Râik» isimli kitapta şöyle vârid olmuştur: Namazı kasden terk edip, kazasına niyet etmeyen ve âkıbetinden de korkmayan kimse kâfirdir.

(161) «Haram İlayniht»: Bazı fetvalara göre kat'i delil ile sâbit olursa inkârı küfürdür. «Haram İlayriht» olursa: Delil-i kat'i ile sâbit olsa dahi küfürü gerektirmez. Bazılarına göre, delil-i kat'i ile sâbit olduktan sonra «Haram İlayniht» olsun, «haram İlayriht» olsun inkârı küfürdür.

Birinci görüşe göre, bir kimse hayızlı karısına yaklaşır ve helâl kabul ederse kâfir olmaz. Çünkü «haram İlayriht»dir.

İkinci görüşe göre kâfirdir. Haramlığını tasdik etmeyi gerekirken teklif ettiği için dolayı kâfir olmuştur. «Hâdimi»

soruldu: Bir kimse «Dad» yerine «Za» okursa veya «Eshabu'l-cennet» yerine «Eshabu'n-nâr» veya aksini okursa durumu ne olur? (162)

Fudaylı şöyle cevap vermiştir: İmamlığı câiz değildir. Kasten okursa kâfirdir. Bir kimseye, niçin Kur'ân-ı Kerim okumuyorsun dediğinde, doydum veya ikrah ettim derse kâfir olur.

Kur'ân-ı Kerim'den bir âyet-i celfleyi alaya alarak okuyan kimse kâfir olur. Bir kimse Kur'ân-ı Kerim okurken, diğeri Farsça olarak, «bu bir tufan gürültüsüdür» derse kâfir olur. Bir kimse diğesine, evini «Vessemâl vettâriki» gibi yapmışsın derse kâfir olur. Bir kimse evini temizle veya kubbe yap «mislu's-semâi vettâriki» gibi, derse kâfir olur. Bir kimse, diğesine tencereyi «kulhüvallah» ile pişir derse kâfir olur. İhlâs sûresi soyuldu veya İhlâs sûresini soydum diyen kimse kâfir olur. Tenzil sûresini çok okuyan bir kimseye, Tenzil sûresini cebine aldım veya aldım diyen kimse kâfir olur. İnşirah sûresi için de durum aynıdır. İnşirah sûresini başına sarık yaptım diyen kâfirdir. Başkasına ey «innâ a'taynâke»den kısa adam veya ben «innâ a'taynâke»den kısayım diyen adam kâfirdir. Hastaya «Yâsin» sûresini okuyan kimseye, Yâsini hastanın ağzına lokma gibi koyma diyen adam kâfirdir. Muallim, talebelerine, Allah Kur'ân-ı Kerim'i yarattığından beri «perşembe» (163) gününü de yaratmıştır derse kâfirdir. Bir kimse tencerede ne vardır diye sorulduğunda, «bâkiyatü's-sâlihât» vardır derse kâfir olur.

Bir kimse, diğesine «al mushafın ücretini» derse kâfir olur. Birbiri ile kavga eden iki hasımdan biri diğesine «Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh» der de, diğeri ona, «o» bir şey değil, «onunla» ben ne yapayım, «o» ne aç olanı doyurur ne de ekmeğin yerine geçer, «ondan» bir şey beklenmez, «o» tencereyi doldurmaz, «o» ne fayda verir, ne işime yarar «o» benim, sen benim hakkımı ver şeklinde mukabelede bulunursa kâfir olur. Zikir yapan, tesbih ve tehlil eden bir kimseye de aynı şeyleri derse kâfir olur. Bir kimse «sübhanallah» diyen bir kimseye, ben Allah'ın ismini soydum veya ne kadara kadar veyahut da nereye kadar «sübhanallah» diyeceksin derse, Allah'ın ismini hafife aldığı için kâfir olur. Bir kimse muharebeye gidenlere, bunlar piriñç yiycilerdir derse küf-

ŞERH KISMI

(162) İbn Hümâm şöyle demiştir: İki harfin arasındaki fark açık ve bilmekte güçlük çekilmiyorsa, meselâ namaz kılan bir kimse «sâlihât» yerine «lâlihât» okursa namazı fâsid olur. Eğer «Zî» ile «Dad» harfleri gibi, iki harfin arasını ayırmak zor ise bazılarına göre fâsid, çoklarına göre de fâsid değildir. Bu görüşü Muhammed b. Seleme şöyle izah etmiştir: Fâsid olmaması, bu iki harfi acemlerin birbirinden ayıramamasındandır. Zâhidî «Fetevâ el-Hüccâ»de şöyle kaydedildiğini nakletmektedir: Eğer bunu okuyan fakih ise, namazı iade etmesi emrolunur. Avam hakkında ise câizdir. Bu hususta söylenen en güzel söz de budur. Kadîhan, «veleddallin»deki «Dat» harfi yerine «Zî» ve «dal» olarak okunsa namaz fâsid olmaz demiştir.

(163) Bir kimse Allah'ın kelâmından bir kelime veya mütevâtir kiraatten birisini inkâr ederse veya Allah'ın kelâmı değildir derse kâfir olur. Nemi sûresindeki «besmele» için Allah kelâmı değildir derse kâfir olur. Fakat sûre başlarını-

ründen korkulur denmiştir (164). Bir kimse Farsça olarak, sabah namazını küğümseyerek «sabahçık namazını kıldım» derse kâfirdir (165). Zâlim bir sultanın teb'asına koyduğu vergi gibi, ben de bu namazı eda ettim diyen kimse kâfirdir. Allah'a yemin ederim ki namaz kılmam, eğer namaz kılırsam kaltabanım diyen kimse kâfirdir. Bir kimse namazı çok ağır, zor ve uzun bir şey olarak görürse, inkâr edip, hafife alarak kılmıyorum derse, ben namazla emrolunmadım, bana namaz farz

ŞERH KISMI

daki besmelcer için Allah kelâmı değildir derse, kâfir olmaz. Zira Hanefi ve Mâlikilere göre Kur'ân'dan değildir.

Bir kimse, Kur'ân-ı Kerim'in okunduğunu işitir de, istihzâ ederek, bu ne biçim nağmedir der ve bununla okunanı kasdederse kâfirdir. Okuyanın çirkin sesini ve acâip edasını kasdederse kâfir olmaz. -Zâhiriye- isimli kitapta şöyle denilmiştir: Bir kimse Kur'ân-ı Kerim'i alay ederek okursa kâfirdir. Zira Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır: «Hakikaten o (Kur'ân) hak ile (Bâtılı ayırdeden) kat'i bir kelâmdur. O, bir şaka değildir.» (Târik: 13-14)

«Fevzu'n-Necât-da şöyle vârid olmuştur: Bir kimse, bir başkasına evini, «ves-smâi vettârihi» gibi yap veya «kul hüvellah»ı tencerede pişir, veyahut da sen «innâ n'laynâ-dan kışanın ve buna benzer sözlerle Kur'ân-ı Kerim'i alaya alır mahiyette birtakım tasarruflarda bulunursa kâfirdir.

«Al Kur'ân'ın ücretini» sözünü söyleyenin maksadı okuttuğu veya yazdırdığı Kur'ân ise, bunun mahzuru yoktur. Müteahhirlin âlimleri, Kur'ân-ı Kerim'i ücretle okutmayı ve yazmayı (basmayı) tecvîz etmişlerdir.

(164) Muhit kitabında şöyle denmiştir: Cihad eden kimselere «pirinç yiyicileri» diyen kimsenin maksadı, onların cihad edişlerini itaatlarını aşağılamakta kâfirdir. Fakat onların niyetlerinin aslında cihad olmadığını, ganimet v.s. olduğunu kasdederse kâfir olmaz.

(165) Bir kimse kasden namazı terkederse kâfirdir diyen sahabeler şunlardır: Ömer b. Hattab, Abdullah İbn Mes'ud, Abdullah bî Abbas, Muaz b. Cebel, Câbir b. Abdullah, Ebu'd-Derdâ (radıyallahü anhüm) dır. Sahabe olmayanlar da şu âlimlerdir: Ahmed b. Hanbel, İshak, Ebu Davud, Abdullah b. Mübârek, Nehai, Hakem ve Eyyûbu's-Sahtiyânî'dir.

«Hulâsa» kitabında, namazı ve cemaati terk edenin şehâdeti kabul edilmez denmiştir.

Namaz kılmayan bir kadını boşamak en uygun davranıştır.

Bazı kitaplarda da şöyle vârid olmuştur: Namazı terk eden kâfirdir. Katli vâ-cibdir. Bunu söyleyenler Hammad b. Zeyd, Mekhûl, Mâlik ve Ahmed İbn Hanbel'dir. Fakat Ahmed b. Hanbel'e göre kâfirdir. Diğerlerine göre hadd tatbik edilerek öldürülür.

İmam Ebu Hanife'ye göre, namaz kılıncaya kadar hapsedilir. Namaz kılmazsa müebbeden hapiste kalır, orada ölür. Bu hükümleri ihtiva eden birçok hadis-i şerifler vardır. Bu hadis-i şeriflerden ikisi şöyledir: «Üç şey vardır ki, İslâm onun üzerine tesis edilmiştir. Bunlardan birini terk eden kâfirdir, kanı helâldir: 1 — Kılme-i şehadet, 2 — Farz namazlar, 3 — Ramazan orucu.»

«Menâvi», bu, oruçlu namazın terkini helâl kabul edenler içindir, der.

Sahih-i Müslim'in rivayet ettiği hadis-i şerif ise şöyledir: «Namazı terk eden şirk ile küfür arasındadır.»

«Menâvi», «namazı terk etmekle, insanla küfür arasında bir kavuşma meydana gelir» demektedir.

değil derse, bu hallerin hepsinden dolayı hiç şüphesiz kâfir olur (166). Allah bana on vakit namaz emretse idi kılmazdım, yalnız ramazanda namaz kılarım, bu bile çok ve ziyadedir, insanlar benim için namaz kıyor (167), bu namaz daha ne kadar devam edecek ben sıkıldım, usandım derse kâfir olur. Ben niçin namaz kılayım? Ne karım ne de çocuğum var, ben bu namazdan doydum, ondan ikrah ediyorum, bu namaz işini yürütmeye kimin gücü yeter. Akıllı kimseler, yürütmeyeceğin işe girme derler. Böyle bir imtihana giremem ben, niçin boşuna vakit geçirelim. Bu çok ağır ve zor (168) bir iş, ben kimin için namaz kılayım,

ŞERH KISMI

(16) Şer'i kaidelerden birisini yalantlayan. Resûlullah'ın fiilinden yakinen binilen ve bize tevâtür yolu ile naklonunan, icmâ vâki olmuş bir şeyi inkâr eden kâfirdir. Namazın farziyyetini, rekât ve secdenin adedlerini, Allah'ın bize Kur'an-ı Kerim'de namazı toptan farz kıldığını iddia edip beş vakte ayrılıp birtakım şartları olduğunu bilmiyorum, bu konuda açık nass da yoktur, zikredilen hadis ise ehadir derse kâfir olur.

Namazın sadece sabah ve akşam farz kıldığını iddia eden hâricler de kâfirdir. Çok ibadet ve çok cihad etmekle nefisleri olgunlaştığı için namazın kendilerinden sâküt olduğunu iddia eden mutasavvıflar da kâfirdirler.

(167) «Yetime» isimli kitapta şöyle vârid olmuştur: İnkâr ederek veya hafifce alarak, namaz kılmıyorum veya namazla emrolunmadım, bana vâcib değildir diyen kimse kâfirdir. Ben bugün namaz kılmıyorum veya hiç namaz kılmayacağım diyenin küfründen korkulur. Zira, tamamen itaati terk etmek ve günah işlikâp etmek mü'mini imandan çıkarmaz.

Zâhiriye kitabında şöyle vârid olmuştur: «Bir kimse yalnız ramazanda namaz kılar da, bu da çok veya ramazandaki namazın diğer zamanlardaki namazın 70'ine bedel olduğunu ileri sürerse kâfirdir. Çünkü bu kimse sevabın ramazanda çok oluşunun namazın aslını ve adedini düşürdüğünü iddia etmektedir. Bu ise küfürdür. Bir kimse, bizim için, başkaları namaz kıyor derse kâfirdir. Bunu söyleyen kimse ya namazın farz-ı kifâye olduğunu iddia ediyor veyahut da alay ediyor. Her iki halde kâfirdir.

(168) «Fevzî'n-Necât» kitabında şöyle denmiştir: Niçin namaz kılayım, ne karım var ne de çocuğum diyen kimse kâfirdir. Çünkü bu adam, ya namazın sadece karısı ve çocuğu olana farz olduğunu iddia ediyor veyahut da Allah ile, kendisine çocuk vermediği için muâraza yapıyor.

Bu ne bitmez namazdır, daraldım diyen kimse kâfirdir. Çünkü bu adam namazın farziyyetine itiraz etmektedir.

Kim bu emri, namazı sonuna kadar devam ettirebilir. Bu adam yine namazı tahatın fevkinde bir külfet telâkki etmektedir. Halbuki Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: «Biz hiçbir nefse gücünün yetmediğini yüklemeyiz.» (En'am: 152)

Bir kimse, diğerine namaz kıl dediginde, o da ramazanı bekle o zaman kılarım derse kâfir olur. Çünkü bu adam, namazın sadece ramazanda farz olduğunu iddia etmektedir.

Bir kimse, ben böyle bir belâyâ giremem dersz kâfir olur. Bu kimse tâatı belâ kabul etmiştir. Halbuki belâ olan ma'siyettir. Ancak tâate «hasen» yani «iyi belâ» denebilir. Peygamber Efendimiz «iyi belâyı bana verdiğin için sana hamul ederim» diye dua etmiştir. Namaz kılmakla, daha ne zamana kadar vakit ödüreceğim diyen kimse kâfirdir. Namaz ağırdır veya çok zordur diyen kimsenin sözü, Allah'a itiraz mahiyetini taşıyorsa kâfirdir.

anam öldü, anam babam hâlâ yaşıyor, öyle ise niçin namaz kılayım? Namaz kılmakla terk etmek arasında bir fark yok, daha ne kadar ben bu işi yapacağım diyen kimse kâfir olur. Namaz kılmamak ne güzel şeydir diyen kimse kâfir olur. Bir kimse riya olsun diye abdestsiz secde eder veya namaz kılarca kâfir olur. Bir kimse kasden kible tarafına kılmayacağını der de, kıldığı taraf kibleye tesadüf ederse Ebu Hanife'ye göre kâfirdir. Çünkü kibleyi hafife almış oluyor. Bu, düzeltmeye gücü yettiği halde taharetsiz ve necis elbise ile namaz kılmaya benzer. Bir kimse namazları toptan kılar, birisi de ona itiraz eder de, ona cevaben, her alacaklı alacağını bir defada almayı ister (169), namazın başını yıkamadım; yıkamayacağım, namaz kılınmazsa ne olur yani, yer mi yarılr? Korkar mıyım derse kâfir olur.

Elimi veya başımı namazdan yıkadım, namazı eksin diye çiftçiye verdim, kılıyorum kılıyorum bir şeyim artmıyor, kendisine namaz kıl denildiği zaman, eğer namaz kılarısam gavat olayım, bu iş nefsimе çok uzun geliyor diyen kimse kâfirdir. Daha zamanı var, henüz ben bekârim, namazı terk etmek iyi bir şeydir, namaz büyüklerin işidir benim değil, namaz kaçınılması gereken bir iştir, bu bir şey değildir diyen kimse kâfir olur. (170)

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(169) «Yetime» isimli kitapta şöyle vârid olmuştur: Abdestsiz bir kimse, riya olsun diye namaz kılarca kâfirdir. Riya niyeti ile değil de utandığından kılarca kâfir değildir.

Bir kimse kasden kibleden başka bir cihete dönse o da kibleye tesadüf etse, İmam Ebu Hanife'ye göre kâfirdir. Necis bir elbise ile namaz kılanın durumu da aynıdır. Bu hüküm, temizlemeye gücü yettiği halde, elbisesini temizlemeyen ve helâl kabul eden içindir.

Namazı kasden geçirir-geçirir de sonra birden kaza eder de, bu böyle olmaz diye itiraz eden kimseye, alacaklı alacağını, bir defada ister derse kâfir olur. Çünkü ibadeti borç, Allah'ı da alacaklı kabul etmektedir.

(170) Namazın terki ile ilgili bazı hadis-i şerifler: «Namazı kasden terk eden kimse açıkça küfretmiş olur.» Taberânî «Câmi-de rivayet etmiştir.

«Kim ikindi namazını terk ederse bütün amelleri silinir.» Buhârî

«Namazı terkeden kimse, Allah'a, Allah kendisine kuzdığı halde mülâki olur.» Taberânî rivayet etmiştir.

«Namaz dinin direğidir, namazı ikame eden dinini ikame etmiş olur. Terk eden de dinini yıkamış olur.» Beyheki rivayet etmiştir.

Sâbit b. Esem elli sene gecelerini namaz kılmakla geçirmiştir. Seher vak-tinde şu duayı yapmıştır: «Ya Rabbi, bir kimseye kabrinde namaz kılmayı nasip etti isen bana da nasip eyle.» Bu zat ölüp defn işi bittikten sonra, mezarındaki duvarın bazı kerpiçleri dökülmüş ve ayakta namaz kıldığı görülmüştür. Bu zat hayatta iken şöyle dardi: Namaz yeryüzünde Allah'a bir hizmettir. Eğer namazdan daha efdal bir şey olsaydı, Allah Teâlâ şöyle buyurmazdı: «O, mihrabda durup namaz kılarca melekler ona (şöyle) nidâ etti...» (Âl-İ İmran: 39)

Yine bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: «Kıyamet gününde kul ilk önce namazın hesabını verecektir. Eğer namaz ibadeti fâsîd olursa diğer amelleri de fâsîd; sâlih olursa diğer amelleri de salih olacaktır.» Taberânî rivayet etmiştir.

Çok namaz kıldım, çok Kur'an-ı Kerim okudum felâketler benim üzerimden kalkmadı, diyen kâfir olur. Bir kimse Farsça olarak «Çendan namaz güzârdem dilem grift: O kadar namaz kıldım ki bıktım» derse kâfir olur.

Bir kimse, diğerine namazı terk etme, Allah seni cezalandırır der de, öbürü de ona cevaben Allah beni hastalıkla ve evlât acısı ile muâheze ederse, bana zulmetmiş olur derse kâfir olur.

Oruç zararlıdır, hem de çok zararlıdır diyen kimse bazılarına göre kâfir, bazılarına göre kâfir değildir. Bir kimse, ramazan farz olmasaydı ne olurdu?! derse kâfir olur. İslâmı kabul edip, İslâm memleketinde bir ay kaldıktan sonra, bir kimseye namaz, oruç ve zekâtтан sorulursa, o da ben farz bilmiyorum derse kâfir olur.

Namaz, oruç, zekât, hac, gusül, cihad, öğrenme, öğretme, itaat, sabır, şükür, helâl yemek, kanaat, tevekkül, kadere rıza, tövbe, ihlâs, şeytana düşmanlık, Kur'an'ı delil kabul etmek, Allah için sevmek; Allah için buğz etmek, mümkün olduğu miktarda iyiliği emr, kötülüğü nehy etmek, sıla-i rahm, Allah'tan korkmak, doğruluk, iyi niyet, şefkat, hayâ, istikamet ve yakın (171) gibi farz olduğu hususunda icmâ vaki olmuş hususları inkâr eden veya onlardan şüphe eden kimse kâfirdir.

ŞERH KISMI

Hadis-i şeriflerde geçen «küfürler» her ne kadar te'vil götürüyorsa da terkteki günahın büyüklüğüne delildir.

(171) Feyzül-Kadir'de, ahlâk-ı hamide (övülmüş huylar) 100 kadardır: İhlâs, isar: başkasını kendine tercih etmek, kötü işten sonra derhal iyi bir iş yapmak, ibadette haddi aşmamak, işeyi temin için çalınmak, başkasının değil kendi ayıbı ile meşgul olmak, teslimiyetle beraber itikad etmek, zengin de olsa fakir yaşamak, cimrilik yapmadan harcamak, mâlî namusunu korumak için harcamak, iyiliği emretmek, şüphelerden kaçınmak, zararsız olan şeyden zararlı olabilir diye korkmak, dargunları barıştırmak, yollardaki engelleri (taş, diken v.s.) kaldırmak, istişâre, istihâre, ihtiram, fazilet erbâbına hürmet, faziletli zaman ve mekânlara ta'zim, mü'minî sevindirmek, talim terbiye yolu ile hem kendisinin hem de başkasının irgâdına gayret sarfetmek, selâmı yaymak, selâma önce kendi başlamak, komşuya ikram, muhtaca istemeden önce vermek, başkasının az hayrını çok, kendinin çok hayrını az görmek, tembellikten kaçınmak, güler yüzlü olmak, tevâzu, tevbe, iyilik ve takvada yardımlaşmak, sevgi, bir iş yaparken acele etmemek, yaşayışını ve meskenini tedvir, telekkür, büyüklerine harşı kibirlenmemek, insanları hak ettikleri mahama koymak, mühim olanı öne almak, başkalarının düşüklüklerine göz yummak, eziyete tahammül etmek, kaderin seyrine teslimiyet, eziyeti terk etmek, boş olmamak, bir işle meşgul olmak, insanlara harşı düşmanlık yapmamak, güçlük çıkarmamak, riyakârlık yapmamak, usanmamak, nimete şükür, çok arkadaş ve yardımcı edinmek, zorluğa tahammül, güzel isim takmak, çirkin lâkabdan kaçınmak, fakirlere bol bol yardım etmek, töhmet yerlerinden, zulümden, çirkin sözden kaçınmak, Allah'ı tanımak, Peygamber kokusu ile kokulanmak, işlerde sebat etmek, Allah'a güvenmek, nefisle mücahede etmek, iyi şeyleri yapmak, Allah için sevmek ve Allah için buğz etmemek, yumuşak davranmak, haya, emaneti, anlaşmayı, şerefi korumak, susmasını bilmek, akıllıca konuşmak, hüsn-i zan, adâb-ı muâşeret, hamiyet, sâlihîlere, fakirlere, âdilîlere, kardeşlere, mi-

Yine şirk, tekzib, zina, içki içmek, katl, rüşvet, livâta (meşru olmayan yoldan cinsî temas), harbden kaçmak, ana babaya eziyet, sihir, yetim malını yemek, fâiz, evli kadına iftira, ilhad, öfke, tartı ve ölçüyü eksik yapmak, Allah'ın rahmetinden ümid kesmek, Allah'ın azabından emin olmak, deyyusluk, kumar, yol kesmek, sövmek, zıhar (karısının âzâlarından birini, neseb veya süt emme yolu ile kendisine haram olan bir kadının uzvuna benzetmek. Annesi, kız kardeşi ve kızı gibi...), vazifesini yapmaktan kaçınmak, dünyayı sevmek, gıybet, ihanet, bid'at, harama şehvetle bakmak, israf, başkasını alaya almak, lânet etmek, müslümanla konuşmamak, avret yerini açmak, ihtikâr, meşru olduktan sonra bir ibadeti iptal etmek, kötü zan, hased, kibirlenmek, kendini beğenmek, riya, müdâhene (karşısındaki insana zâhiri bir sevgi göstermek ve kalben bu sevgiyi göstermemek), nimete nankörlük, cehâlet, sabırsızlık, inatçılık, medh olunmak istemek, taklit, kin, gaddarlık, boğulmuşluk, uzun emel, aldatmak, münafıklık, fitneclilik, hevâ ve hevesine uymak, Kur'ân-ı Kerim-i keyfine göre tefsir etmek, günaha izin vermek, gulûl (ganimet malına ihanet etmek), zulmü def'e çalışmamak, misafirin utanmaması, besmelesiz yemek yemek, hayızlı karısına yaklaşmak, ücret alan kimsenin lâıyık ile çalışmaması, kölelerin isyanı, komşuya eziyet, harama el sürmek, haram evde oturmak, zevce haklarına riayet etmemek, vermesi gereken hakları tehir etmek, süslü kabir yapmak, haram elbise giymek, zâlim ve şerli kimselerle arkadaşlık kurmak, yalancı şâhitlik yapmak, şehâdeti gizlemek, yalan yere yemin etmek, Resûlullah'a kasden iftira etmek, zulmen adam dövmek, hayvan yakmak, küçük günah işlemeye devam etmek başkalarına türkü söylemek, verdiği bir şeyi başa kakmak, kâhin, müneccim ve benzerlerini tasdik etmek, kaderi yalanlamak, mücadele etmek, riyâkârca davran-

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

safirlere hizmet etmek, huşû, Allah'dan korkmak, kötülükleri def etmek, tefekhüre ve ibret almaya devam etmek, ilim talebinde devamlı olmak, Allah için icabında zilleti kabul etmek, yumuşak huylu olmak, küçüklere, miskinlere, yetimlere, hayvanlara ve hastalara karşı merhametli olmak, ümitli olmak, başkalarına karşı inoce, nazik davranmak, zühd, cömertlik, müsâmaha, bilmediğine dahi selâm vermek, şehâmet; hayıretli olmak, şecaat, şefaât, azâ ve çoğa şükûr, her hal ve duruma sabır, doğru konuşmak, sulh, sadakat, hoş sohbet olmak, silâ-i rahim, nusmak, nefisini dağınıklıktan korumak, iç temizlik, iffet, adalet, afv, uzlet, himmet sahibi olmak, güzel kışkançlık, gıpta, şiddet ânında namaza koşmak, ferâset, gerekeni yapmak, başkasının hakkını vermek, kimden olursa olsun hakkı kabul etmek, insanların ihtiyacını temin etmek, sinirlenmemek, yetime kanat germek, seferden geleni karşılamak, temiz olmak, teheccüd ve diğer nâfile namazları kılmak, faydalı şeyleri yapmak, idare etmek, yumuşak sözlülük, nefsî hesâba çekmek ve ona karşı gelmek, güzel davranış, hak sahibini bilmek, ehl-i beytî sevmek, meşru-doğru latife yapmak, kötülükten uzaklaştırmak, nasihat, nezih olmak, vera', yakın ve buna benzer şeylerdir. Bunlar âyet-i kerime ve hadis-i şeriflerden alınmıştır. Herkesin bilmesi gerekir. «İhyâ-da şöyle vârid olmuştur: Medh edilen huylar şunlardır: Sabır, şükûr, korku, ümid, rızâ, zühd, takva, kanaat, cömertlik, her halde Allah'a minnet duymak, ihsân, hüsni zan, güzel huy, âdâb-ı muşeret, sîdk ve ihlâs...

mak, köleyi hadımlaştırmak, tecessüs, adâletten uzaklaşmak, hayvanla cinsî münasebette bulunmak, yemeği ayıplamak, herhangi bir şahsı ayıplamak, vefâ ve emâneti terk etmek, haram olduğundan icmâ vaki olan her oyun, yukarıda zikredilen farzlardan birini terk etmek ve bunun gibi haram olduğu hususunda icmâ vaki olmuş hususları inkâr eden veya şüphe eden kimse kâfirdir.

4 — İlme ve âlimlere taalluk eden küfür lâfızları:

Bezzâziyye (172) kitabında şöyle vârid olmuştur: Eşraf ve âlimleri hafife almak küfürdür. Bir âlime âlimcik demek veya fazilet er-

ŞERH KISMI

Zemmedilen, kötülene huylar da şunlardır: Fakirlikten korkmak, aldatmak kin, hased gözü yükseklerde olmak, övülmeyi sevmek, eğlenmek için dünyaya çok yaşamak istemek, kibir, riyâ, snirlenmek, düşmanlık, tama', cimrilik, şerhlik, zulüm, zenginleri ta'zim etmek, fakirleri hor görmek, övünmek, rekabet, kibirli yürümek, hakka boyun eğmemek, kendini ilgilendirmeyen bir şeye burnunu sokmak, çok konuşmayı sevmek, halka iyi görünmeye çalışmak, kendini beğenmek, başkalarının ayıbı ile inşgul olmak, kalpten korku ve hüznü çıkarmak, nefsin zilleti halinde ona yardımcı olmak, hakka yardımında zayıf kalmak, alenen dost olduğuna gizlice düşman olmak, Allah'ın mekriden emin olmak, tâate güvenmek, hile, ihanet, aldatma, uzun emel, katı yüreklilik, kabalık, dünyayı sevmek, insanlardan ayrılmaktan korkmak, cefa, acelecilik, haya ve merhamet azlığı, bunlar ve bunlara benzer şeyler kalbin kötü vasıflarındandır. Yapılmaması gereken amellerin aklı bunlardır.

(172) Kâdi İyaz şöyle demiştir: Peygamberin (s.a.v.) ehl-i beytine, zevcelerine, akrabasına ve ashabına sövmek ve noksanlık izafe etmek haramdır. Yapan me'undur. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: -Allah Allah! Ashabım, Allah Allah! Ashabım, onları kendinize hedef almayın. Kim onları severse beni sevmiş olur, ben de onu severim. Kim onlara buğz ederse bana buğz etmiş olur. Bana eziyet eden de Allah'a eziyet etmiş olur. Allah'a eziyet edeni de Allah muâheze eder.- Güvenilir kimseler bu hadis-i şerifi, Abdullah b. Mugaffel'den rivayet etmişlerdir.

Bir başka hadis-i şerifte ise şöyle buyurulmuştur: -Ashabıma sövmeyin. Kim onlara söverse, Allah'ın, meleklerin ve insanların lâneti onun üzerinedir. Ne farz ne de nâfile namazı kabul olur.-

Diğer bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur: -Âhır zamanda bir kavim gelecek ve ashabına küfr edecektir. Onların ölümlerinin namazını kılmayın. Onlarla da namaz kılmayın. Onlarla nikâhlanmayın. Onlarla oturmayın. Hastalarını ziyaret etmeyin.-

Bir hadis-i şerifte, Peygamberimiz (s.a.v.) kızı Fâtıma (r.a.) hakkında şöyle buyurmıştır: -O benden bir parçadır. Ona eziyet eden bana eziyet etmiş olur.- Bir başka hadis-i şerifte: -Âişe hakkında bana eziyet etmeyin- buyurmaktadır.

İmam Mâlik şöyle demiştir: -Sahabeden Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Muaviye ve Amr İbn Âs hakkında, bunlar dalâlettedir diyen kimse, Kur'an-ı Kerim'i ve hadis-i şerifleri inkâr ettiği için kâfir olur. Katli vâcibdir.- Allah Teâlâ, onlar hakkında şöyle buyurmıştır: -Muhammed Allah'ın Resülüdür. Onun mâliyyetinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin ve metin) kendi aralarında merhametlidirler... (Feth: 29)

Hadis-i şerifler ise şöyledir: -Sahabem yıldızlar gibidir, hangisine uyarırsanız, hidâyete erersiniz.-, -Siz Uhud dağı kadar altın infak etseniz, onların (ashabımın) verdiğiğın yarısına da ulaşamazsınız.-

babundan birine istihfaf (173) kasdı ile ulvice adam demek küfürdür. Şeriatı ve şeriatdaki mühim meseleleri hafife alan kimse kâfirdir. Sebepsiz olarak bir âlime buğz eden kimsenin küfründen korkulur (174). Bir âlimin, fakihin ve fazilet sahibi birinin ağzına küfür etmek küfür-

ŞERH KISMI

Diğer sövmelerin cezası büyüktür.

İbn Habîb şöyle demiştir: Haricî ve Şîilerden Hz. Osman'a buğz eden kimseler şiddetle te'dib edilir. Daha ileri giderek Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e de buğz eden kimseler ise ölüncüye kadar hapsedilir.

İmam Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Ebu Bekir'e küfr edene değnek vurulur, Hz. Âişe'ye söven ise öldürülür. Kendisine, -Niçin babasına sövüldüğü zaman o içmâen daha faziletli olduğu halde sövene değnek vuruluyor da, Hz. Âişe'ye söven öldürülüyor? denildiği zaman şöyle demiştir: -Hz. Âişe'nin berâeti Kur'an-ı Kerim ile Sâbittir. Ona iftira eden Kur'an-ı Kerim'e muhalefet etmiştir. Onun berâeti hakkındaki âyet-i celile şöyledir: «Eğer siz iman eden kimselerseniz böyle bir şeye hayatta bulunduğunuz müddetçe bir daha dönmenizi Allah haram kılıyor.» (Nur: 17)

Hz. Ömer (r.a.), Mikdad b. Esved'e küfr ettiği için Ubeydullah b. Ömer'in dilini kesmeyi nezr ederek şöyle demiştir: -Bırakın beni, keseyim şunun dilini ki bundan böyle kimse Peygamberin ahabına küfr etmesin.» Yine Hz. Ömer, bir bedevinin Ensârı hicv ettiğini görünce: -Eğer bu arabî sahabeden olmasa idi öldürürdüm» demiştir.

İmam Mâlik şöyle dedi: Ashab-ı Kiramdan birine noksanlık izafe eden kimse, Kur'an-ı Kerim'de medh edilen şu üç sınıftan birine dahil olmaktan mahrum olur:

1 — Muhacirin hakkındaki âyet-i celile şöyledir: «(Bilhassa o feyi') hicret eden fakirlere âddir ki onlar Allah'dan fazl(u inâyet) ve hoşnutluk ararlar ve Allah'a ve Peygamberine (mallarıyla, canlarıyla) yardım ederlerken yurtlarından ve mallarından (mahrum edilerek) çıkarılmışlardır. İşte bunlar sâdikların tâ kendileridir.» (Haşr: 8)

2 — Ensar hakkındaki âyet-i celile ise şöyledir: «Onlardan evvel (Medne'yi) yurt ve iman (evî) edinmiş olan kimseler, kendilerine hicret edenlere sevgi beslerler. Kendilerinde fakr u ihtiyaç olsa bile (onları) öz canlarından daha üstün tutarlar. Kim nefsinin (mîalâ olan) hırından ve cimriliğinden korunursa işte müradlarına erenler onların tâ kendileridir.» (Haşr: 9)

3 — Mü'minler hakkındaki âyet-i celile de şöyledir: «Bunların arkasından gelenler şöyle derler: Ey Rabbimiz, bizî ve iman ile daha önceden bizî geçmiş olan (din) kardeşlerimizi yarılığa. İman etmiş olanlar için kalblerimizde bir kin bırakma. Ey Rabbimiz, şüphesiz ki sen çok esîşgeyicisin, çok merhametlisin.» (Haşr: 10)

Bir kimse Hz. Âişe'den başka, Peygamber'in diğer zevcelerinden birine de küfr ederse sahîh kavle göre öldürülür.

(173) Âlimleri, âlim oldukları için hafife almak, ilmi hafife almak demektir. İlim ise Allah'ın sıfatıdır. Bu sıfatı hayırlı kullarına lutfiyle verir ki bunlar peygamberlerin yerine şeriatın delilleri olsunlar.

(174) Âlimlere buğz etmek küfürdür. Çünkü, hiçbir sebebe dayanmadan onlara buğz etmek, şeriat ilmine buğz etmektir ve küfürdür. Aliyyü'l-Karî'den naklolunmuştur.

dür, bu adamın karısı iomâen (175) üç talâk ile boş olur. Bir âlim bir meselâden bahsederken veya bir hadis-i şerif rivayet ederken «bu bir şey değildir» veyahut «bu ne işe yarar», «muhakkak bu para içindir», «bugün izzet ve hürmet parayadır, ilme değildir» diyen kimse kâfir olur. Bir kimse Farsça olarak: «Dirhem bâyed ilm ne çi kâr âyed: Para lâzım, ilim işe yaramaz» veya «İlim bekâse ender şikest: İlim, içinde bulunduğu kâseyi kırdı, sahibine zarar verdi» derse kâfir olur.

Bir kimse yüksek bir yere çıkıp kendini zikredenlere benzetirse, bir cemaat de alaylı bir şekilde buna soru sorup gülerlerse, mendille birbirlerine vururlarsa, o adam da kâfir olur, cemaat de kâfir olur. Çünkü bunlar şeriatı alaya almışlardır. Yüksek yere çıkmadan da yukarda zikredildiği gibi bir hadise zikrederse durum ve hüküm yine aynıdır, yani kâfir olurlar. Bir kimse kendisini din muallimine benzetir, eline bir sopa alarak çocukları alay ederek döverse kâfir olur.

Bir kimse, âlim bir adamı alaya alarak, «bıyığını kestir, sarığını (176) da boynuna attın» veya «bıyığını hafifletmekle sarığını boğazının veya çenenin altına attın» veyahut da, «bıyığı kesip kesip de sarık takmak ne çirkin şeydir» dese kâfirdir. Ne bileylim ben şeriatı veya

ŞERH KISMI

(175) Bir gün bir fakih, bir dükkâna kitabını bıraktı ve gitti. Tekrar dükkâna geldiğinde dükkân sahibi fakihe: «Burada bir testere unuttun» deyince, fakih «Ben testere değil, kitap bıraktım» diye cevap verdi. Dükkân sahibi: «Ne fark eder, marangoz testere ile ağacı keser. Siz de insanların boynunu kesersiniz» dedi.

İbn Fadl, bu kimsenin öldürülmesini emretti. Bunun sebebi, dükkân sahibinin, fıkıh kitabını hafife almış olmasıdır. Bundan da anlaşılıyor ki, şeriat dışı kitapları hafife almak insanı küfre götürmez.

(176) Peygamberimiz (s.a.v.) karşı mü'minin vazifeleri: Onu ta'zim etmek, salât ü selâmı ihmal etmemek; ismi, sünneti, vasıfları, âdetleri, şeriatı zikredildiği zaman, dinleyen kimselerin üzerinde edeb âdâmetleri zâhir olmalıdır. Tebliğ için başına gelen şiddetler zikredildiği zaman, içinde şefkat, merhamet ve iç sızısı ile beraber onun düşmanına karşı kin ve gerekirse onun uğrunda feda-i can etme duyguları kabarmalıdır. Onun sünnetinden, hallerinden ve amellerinden ve sözlerinden bahsederken terbiyeyi elden bırakmamak, mümkün olduğu kadar ondan bahsederken güzel lafız ve sözleri tercih etmek. Ona ve diğer peygamberlere cehalet, yalancılık ve günah gibi çirkin lâfızları yakıştırmamak. Kur'an-ı Kerim'de: «Seni (çocukluğunda) kaybolmuş bulup da yolunu doğrultmadı mı? (Duha: 7) buyruluyor. «... Âdem Rabbine karşı geldi de şaşır kaldı.» (Tâhâ: 121), «... Halbuki (vahiyden evvel) kitab nedir, iman nedir, sen bilmezdin ..» (Şûrâ: 52)

Yukarda zikredilen iki âyet-i cellede olduğu gibi, Allah (c.c.), peygamberlerine istediğini söyleyebilir. Kullar buna baharak onlara o şekilde hitab edemezler.

Kötü tabirlerden şiddetle kaçınmak gerekir Hatta bazı şeyleri izah ederken bile çirkin lâfızlardan kaçınmalıdır. Meselâ: «O vahyolunmazdan önce bazı şeyleri bilmezdi» cümlesindeki «bilmezdi» yerine «câhildi» kelimesini kullanmak yakışık almaz. Bu gibi güzel muamelelerin, insanlar arasında arzu edilen bir durum olduğu bilinen bir gerçektir. Öyle ise bu gibi güzel muameleler, peygamberler hakkında, insanlar için bir vâcibdir.

ne yapayım ben şeriatı veyahut da şeriat ve benzerleri bana fayda vermez diyen kimse kâfir olur. İlim meclisi bana ne kazandırır, fetvayı ben yere atarım diyen kimse kâfir olur. Bir kimse Farsça olarak «İn çi şer'ast: Bu nasıl şeriatdır» derse kâfir olur. Bu şeriat da nedir, ben talâk malak tanımam diyen kimse kâfir olur. Bir kimse Farsça olarak: «Men ilm-i hayl (*) râ münkirem: Ben beygir ilminin münkiriyim» derse kâfir olur.

Bir kimse diğeriine, şeriatla gidelim der de, diğeri de, şeriat herşeyi (her neferi) ile bana gelmezse ona gitmem derse, şeriatla inatlaşmış olduğundan dolayı kâfir olur. Bir kimse diğeriine, gel âlime veya şeriatla gidelim der de, öbürü de Farsça olarak: «Men ilm çi dânem: Ben ilim tanımam» derse kâfir olur.

Bir kimseye kalk ilim meclisine gidelim denir de, öbürü de, «onların söylediklerini kim yapabilir», «ilim meclisinden bana ne», «kimin o âlimlerin dediklerini kemâli ile yapmaya gücü yeter» derse kâfir (177) olur.

Bir kimse, bir başka kimseye ciddî veya şaka olarak, ilim meclisine gitme, gidersen karın senden boş ve sana haram olur derse kâfir olur. Bir kimse, ilim meclisinden dönen birine, bu adam kiliseden geliyor derse kâfir olur. Bir tencere kavurma ilim meclisinden hayırlıdır diyen kimse de kâfir olur. Bir kimse Farsça olarak: «An geh ki sîm girifti kâdi-i şeriat kücâ bûd: Gümüşü aldığında şeriat kadısı nerdeydi» derse kâfir olur, ama kendi beldesi kadısı için derse kâfir olmaz.

Yine bir kimse «Fî'l-i dânişmendân hemânest ve fî'l-i kâfirân: Âriflerin (âlimlerin) işi budur ve kâfirlerin de işi» derse kâfir olur.

Bir kimsenin yanında şeriat zikredildiği zaman, kerih, çirkin bir ses çıkararak «İşte şeriat budur» derse kâfir olur.

Şeriat ilminde tevhid yoktur diyen kâfir olur. Müsbet ilim, Şeriat ilminden daha yüksektir, Şeriat ilminde müsbet ilim yoktur, müsbet ilmi, Şeriat ilminden daha çok seviyorum diyen kimse kâfir olur. Bir kimse şer'i ilmin bir yönünü beyan ederken, hasmı bana âlimlik taslama, bana yutturamazsın derse küfründen korkulur. Bir kadın, bu âlim ko-

(*) Şaka veya istihza yoluyla ilm-i hâl sözünü ilm-i hayl şeklinde söylüyor.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(177) Zâhiriyye kitabında şöyle vârid olmuştur: Bir kimseye kalk ilim meclisine gidelim denses, o da kimin onların dediklerini yapmaya gücü yeter diye muhabelede bulursa kâfir olur. Çünkü bu adam şeriatte güç yetmeyecek bir tekâlif olduğunu iddia etmekle şu âyet-i kerimeye muhalefet etmiştir: «Allah hiçbir nefse gücünün yetmeyeceği şeyi yüklemez.» (Bakara: 286)

Kişi, ilim meclisinden bana ne der ve bununla ilim meclisini hiçe saymayı kasdederse kâfirdir. Şayet bu söz ile, ben günahkâr bir hayvanım, bu halimle ilim meclisine nasıl gideyim mânasını kasdediyorsa kâfir değildir.

caya Allah lânet etsin derse kâfir olur (178). Teyemmüm eden bir kimse ile alay eden kâfir olur. Helâl ve haramı bilmiyorum diyen kimse kâfir olur. İyiliği emredip, kötülüğü nehyeden bir kimseye, bir başkası, Allah'ı ve ilmi ne bileyim ben, ben kendimi Cehenneme koydum, yastığımı ve yorganımı Cehenneme attım veya kendimi ona hazırladım derse kâfir olur. Bir dirhemi olmayan bir dirhem etmez diyen kâfir olur. Bir kimse «İlim beşikten mezara kadar» olduğu için ömrümün sonunda ilimle meşgul olmam diyen kimse kâfir olur.

Bir kimse, ibadet eden bir kimseye, ağır ol Cenneti de geçeceksin veya Cennetin arkasına düşeceksin derse kâfir olur. Filân kible veya Kâbe olsa doğru dönmem diyen kimse kâfir olur. Bir kimse, sâlih bir adama, benim için seninle karşılaşmak, hınzırla karşılaşmak gibidir derse kâfir olmasından korkulur. (179)

Şeriatı ne yapayım benim malım ve silâhım var diyen kimse kâfir olur. Bir adam, dîn âlimlerine, filân kimselerin hocaları safsata ve hi-

ŞERH KISMI

(178) Mü'mine lânet haram olduğuna göre, âlime lânetin câzı elbette çok daha büyüktür. Bu mevzu ile ilgili bazı hadis-i şerifler şunlardır: -Mü'mine lânet etmek, onu öldürmek gibidir.- Zeyd b. Sâbit rivayet etmiştir.

-Lânet ediciler, kıyamette ne şefaâtçı ne de şahit olacaklardır.- Müslim rivayet etmiştir.

Bilinen bir fâsuka, kâfire, zâlime, mürtede, zındıka, mühîde ve müğrihe lânet etmek câz değildir. Genel olarak bu gibi kimselere lânet etmek câzdir. Yine Şeddâd, İblis ve buna benzeyen ve kâfir olarak ölenlere lânet câzdir. Kur'ân-ı kerim'de şöyle buyurulmuştur: -Haberiniz olsun ki Allah'ın lâneti zâlimlerin tepesindedir.- (Hûd: 10)

Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: -Allah'im, ben beşerim, herhangi bir müslümana lânet etmiş veya sövmüşsem, bunu ona zekât ve sevab kıl-, diğer bir rivayette -eğer dövdü isem, bunu zekât ve rahmet kıl.- Bu hadis-i şerif, mü'minleri, herhangi bir kimseye lânet ettikleri zaman lânet edilen kimse bu lânete müstahak değilse, bu şekilde dua etmelerini talim için buyurulmuştur.

(179) Zâhiriyye kitabında şöyle denilmiştir: -Dirhemi olmayan, dirhem etmez- sözü, umumî olup, âlim, sâlih, mü'min ve başkalarına da taalluk ettiğinden dolayı söyleyen kâfir olur. Eğer, ben bu sözümle dünya erbabını kaadettim derse kâfir olmaz. Bir kimse, Resûlullah (s.a.v.), -İlim beşikten mezara kadar tahsil edin- dediği için, ömrümün sonunda ilimle meşgul olmayacağım derse kâfir olur. Bu adam, ya şeriat ilmine ihtiyacı olmadığından veya alaya alarak veyahut da güç yetmeyecek bir teklif olarak kabul ettiğinden dolayı kâfir olmuştur.

Cevahir kitabında şöyle denilmiştir: Filân kible olsa ona dönmem diyen kimse kâfir olur. Çünkü bu adam kendini İblis'e benzetmiştir. İblis de, Âdem (a.s.) kibleye benzetilip ona secde et denildiği zaman, ben etmem demeydi. Ayrıca bunu söyleyen kimse, kibleye hakaret ettiği için de kâfir olur. Bir kimse, diğer bir kimseye, aralarında dînî veya dünyevî bir meselede husumet olmadığı halde, benim için seninle karşılaşmak, hınzırla karşılaşmak gibidir derse, küfründen korkulur.

kâyeler öğretiyor veya dediklerinin hepsi boş, yalan derse kâfir olur (180). Bir kimse ilim adamlarına, onları hatife alarak ve küçülterek «fakihiçik» derse kâfir olur. Bir kimse, bir âlime din ilmini kasederek, merkebin tenâsül uzvu, senin ilminden üstündür derse kâfir olur.

Şer'i hükümlerden birini alaya alan kimse kâfir olur.

5 — Değişik Mevzulardaki Küfür Lafızları:

İman ziyadeleşir ve noksanlaşır diyen adam kâfir olur. Kâfir Cennette midir, Cehennemde midir diyen kimse kâfir olur. Bir kimse, diğerine ahiret için dünyayı bırak der de, o da, peşin dururken veresiyeyi ne yapayım veya ben Cehennemde ebedî kalacağım derse kâfir olur.

Hıristiyan, yahudiden daha hayırlıdır diyen kimse kâfir olur. Zira bu sözü ile, şer'an ve aklen çirkin olan bir şeyi hayır kelimesi ile vafetmiş oluyor. Yahudilik hıristiyanlıktan şerlidir diyebilir.

Sen müslüman değil misin? diyen kimseye hayır diye cevap veren kâfirdir. Allah'tan kork, yapma diyen bir kimseye, sözünü dinlemeyeceğim ceza olsun diye yapacağım derse kâfir olur. Katlini icab ettirecek bir sebep olmadığı halde, filânın kanı helâl veya mübahtır diyen kimse kâfir olur. Böyle diyeni doğrulayan da kâfir olur. Ancak bununla sövmeye kastedilmişse, doğru olan kâfir olmamasıdır. Filânın malı bana, senin malın ona helâl olmadan önce helâl'dir diyen kimse kâfirdir.

Haksız yere adam öldüren bir âmire iyi yaptın diyen kimse kâfir olur.

Bir kimse, ne olur şu ana kadar müslüman olmasaydım da, babamın mirasına konsaydım diyen kimse kâfir olur. Ey yahudi, ey mecusi, ey hıristiyan, ey kâfir diye çağırana, «lebbeyk» diyen veya «biz öyleyiz» diye cevap veren kimse kâfir olur. Ben mühlidim diyen kâfir olur. Birisine, kâfirdin müslüman oldun diyen kimse, bazılarına göre kâfir, bazılarına göre değildir. Kâfire, ta'zim (181) ederek hürmet göstermek veya zimmiyi ta'zim ile selâmlamak veyahut bir mecusiye ta'zim ile ya üstad demek küfürdür. Helâl ye diyene, haramı helâlden daha çok seviyorum diyen kâfirdir. Haram yemek ne güzel bir iştir diyen kimse kâfir olur denilmiştir. İçkiyi çok seviyorum, onsuz yapamıyorum diyen

ŞERH KISMI

(180) Âyet-i kerime ve hadis-i şeriflere, icmâ vâkı olan mânalarının dışında mâna voren kâfir olur. Buna göre «recmi» iptal ettikleri için Hâriciler kâfirdir. İslâm milletinden olup da, bazı hükümlerde başka milletlere uyan kimse kâfir olur. Resûlullah'tan sonra, Hz. Ali'yi hilâfet makamına getirmediklerinden dolayı müslümanların hepsinin dalâlette olduğunu iddia eden Râfıziler kâfirdirler. Çünkü bunlar şeriatı bütünü ile iptal etmişlerdir.

(181) Müslümanlara, iyiliklerinden dolayı ta'zimde bulunmak küfür değildir. Kâfire ta'zimde bulunmak böyle değildir.

Ebu Hafid'i-Kebir, şöyle rivayet etmiştir: Nevruz gününde müşriklere, bir yu-murta hediye eden bir adam, o günü ta'zim ettiği için kâfir olmuş ve elli yıl yaptığı ibadeti mahvetmiştir. Fakat kâfirlerin bazı davetlerine icabet etmekte mah-zur olmayabilir. Bununla efendilik yapmış olur.

İçin kâfirdir denilmiştir. İçki haram değildir diyen kâfirdir. Çünkü haramlığı kesin olan bir şeyi helâl kabul etmiştir. Dinde haram olan livata'yı (182) helâl kılmak da küfürdür. Zulmün, zinânın, haksız yere adam öldürmenin haram olmamış olmasını temenni etmek küfürdür. Hiçbir haram helâl olmaz. Ancak içkiye (183) tuz katılırsa (içkiliğten çıkıp, formülü değişerek sirke olacağından) helâl olur. Bir kimse, bir fakire haram maldan tasadduk eder de sevap umarsa kâfir olur. Fakir de verilenin haram olduğunu bildiği halde dua eder, öbürü de âmin derse kâfir olur.

Bir kimse, bir müslümanın ağzına küfür ederse kâfir olur. Karısı boş olur. Yemeğe cimâ kelimesi ile söven kimse kâfir olur. Eti yenen

ŞERH KISMI

(182) Livata mutlaka haramdır. Bu ister karısı, ister cariyesi, isterse kölesi ile olsun farketmez.

Ekmel'l Meşârik kitabında şöyle denmiştir: Livata, aklen, şer'an ve tab'an haramdır. Zina ise, yalnız şer'an ve aklen haramdır. Bu sebeptedir ki livata, zinanadan daha büyük bir cürümdür. Dürer kitabında da şöyle denmiştir: Livatada hadd olmamasının sebebi, şahâhenin ceza konusunda ihtilâf etmiş olmalarıdır. Bazıları yaka-lım, bazıları üzerlerine duvar yıkalım, bazıları yüksek bir yerden atıp arkasından taşlar yuvarlayalım demişlerdir. Halifelerden Ebu Bekir (r.a.), Ali (r.a.), Abdullah b. Zübeyr (r.a.) ve Hiğâm'in yaktıkları rivayet olunmaktadır. Yine Hz. Ebu Bekir'in evini üzerine yaktığı rivayet edilmiştir. İbn Abbas'dan (r.a.) şöyle rivayet edilmiştir: Lût kavmine yapıldığı gibi, yüksek bir yordan başsağrı atılır ve arkasından da taşlar yuvarlanır. Çünkü livatanın haram olduğu, Lût kavminin küssası ile bildirilmiştir. Onların cezasına uygun olması en münasibidir. «Bizden öncekilerin şeriatı, Kur'an-ı Kerim'e uygun olursa bizim de şeriatımızdır» kaidesi de bunu te'yid etmektedir. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: «Hemen (şehirlilerinin) üstünü altına getirdik. Tepelerine de balçıkla pışırılmış bir taş (yağmurunu) yağdırdık.» (Hicr: 74) Bir kimse hayvânı karısına yaklaşmayı ve livatayı helâl kabul ederse kâfirdir. Resulullah (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır: «Karısını arkasından kullanan mol'un'dur.» Kadına arkadan yaklaşmak höyle olunca, erkeğe arkadan yaklaşmak çok daha büyük cürüm olur!..

Bu husustaki hadîs-i şerif şöyledir: «Bir kimseyi Lût kavminin yaptığı gibi yaparken bulursanız, fâili ve me'ulü öldürün, bir kimse hayvânı yaparsa, hayvânı da, yapanı da öldürün.» *Kütüb-i Sitt'e'de* rivayet edilmiştir.

Livata yapana, zinâ gibi hadd yapılır diyenler, imameyn, Şâfiî, Hasonu'l-Basri, Atâ, Nehal, Katâde ve Evzâl'dir.

Recm olunur diyenler ise, İmam Mâlik ile İmam Ahmed b. Hanbelî'dir. (Hâdimî)

(183) Bedru'r-Reşid şöyle demiştir: Bir kimse, «İçki, zina, zulüm, katl helâl olsaydı ne olurdu,» derse kâfir olur. Bir kimse haramlığı hususunda icmâ vâhi olan şeyleri inkâr veya şüphe ederse kâfir olur. Bu Cevâhir'de zikredilmiştir. Bedru'r-Reşid ve İmam Muhammed'e göre, kendisine nikâhı haram olan birisi ile cinsî münasebette bulunmak küfürdür. Fetva, helâl kabul edenin kâfir olduğu ihtimedir.

Muhit'de şöyle vârid olmuştur: Bir kimse içki haram değildir dese ve haram olduğunu bilmesede dahi kâfirdir. Çünkü nassla haram olduğu kesin olarak bilindiği için özür kabul edilmez.

Ben içkiyi çok seviyorum, onsuz yapamıyorum diyen kimse kâfir olur denmiştir. Bununla nefsinin isteğini kaseder, fakat yapmazsa kâfir olmaz

hayvanlardan birine söverse İman-ı Azam'a göre kâfir, imâmeyne göre değildir. Eti yenmeyen hayvana söven kimse, hepsine göre kâfir olmaz.

Bir kimsenin başına çeşitli musibetler gelir de, malımı, çocuğumu aldın ve yine gızu aldın, daha ne yapacaksın, yapmadığın ne kaldı ki diyen kimse kâfir olur.

Bir kimse küçük bir günah işleyip, kendisine tövbe et diyene, ne yaptım ki tövbe edeyim derse kâfir olur (184). Bir zâlime, sen Allah'a ve müslümanlara zulmediyorsun denildiğinde, ne güzel yapıyorum derse kâfir olur.

Bezzâziyye'de şöyle denilmiştir: Zâlime âdil diyen kimse kâfirdir. Zamanımızdaki zâlimlere de âdil diyenler kâfirdirler. Çünkü bunların adaletsizliği yakinen bilinmektedir. Zulmü, adalet diye isimlendiren kimse kâfirdir.

İmam Ebu Mansur Mâturidî şöyle demiştir: Zamanımızın sultanı âdildir diyen kimse kâfir olur. Çünkü bunların zulmünde şüphe yoktur. Zulmün haram olduğu ise kesindir. Yakinen haram olan bir şeye, helâl veya adalet demek küfürdür (185). Dinen mübarek bilinen bir mala,

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(184) Bir adam, bir günah işler, diğeri tevbe et der de, ne yaptım ki tevbe edeyim derse Ehl-i Sünnet kaidelerine göre kâfirdir. Mutezileye göre değildir.

Yellme kitabında şöyle vârid olmuştur: Bir kimse günah işler de, kaza, kader ve Allah'ın iradesi böyledir, niçin tevbe edeyim derse kâfir olur. «Hulâsa» ve «Muht-ı» şöyle denilmektedir: Fâsık ve zâlime, sen her gün Allah'a, yaratıklarına zulmediyorsun, dendiğinde, en iyisini yapıyorum diye cevap verse kâfir olur. Bununla «halka eziyet etmemin bir sebebe dayandığını» murad ettim» derse kâfir olmaz.

(185) Adalet, cüz'î bir meselede tatbik edilmekle yerine getirilmiş sayılmaz. Şeriatı halk üzerinde tatbik etmek sureti ile ancak adalet yerini bulur. Onun için geçmişteki âlimler, halifelerine zâlimler demişlerdir. Bu hususta Süf-yân-ı Sevri ile Harûn'u'r-Reşid arasında geçen hadîse şöyledir: Bir gün Harûn'u'r-Reşid'den Süf-yân-ı Sevri'ye ta'zim ve tekrim ifade eden bir mektup gelir. Talebelerine, cevabını aynı mektubun arkasına yazın diye emreder. Ona bu halife-dir, temiz bir kâğıda yazsak dediklerinde, şöyle demiştir: O zâlimin mektubunun arkasına yazın, eğer o kâğıdı helâl para ile kazanmışsa mükâfatını görür. Haramla kazanmışsa onunla beraber Cehennemde yanacaktır. Ben yanımda zâlimin elinin değdiği bir şeyi bırakmam. Çünkü dinime hâlet gelir. Ona ne yazalım denildiğinde, şöyle yazın demiştir:

«Bismillâhırrahmanırrahim. Allah'ın günahkâr kulu Süf-yân b. Sa'd el-Münzirî's-Sevri'den emellerle mağrur, imanın tadı kalbinden silinmiş kul Harûn'u'r-Reşid'e...

Benim yanımda, sevgin, muhabbetin, yerin kalmadı. Beni beytül'mâldeki huşsaz tasarruflarına, yazdığın mektupla şahit tutmak istiyorsun. Fakat ben ve mektubunu okuyan arkadaşlarım, kıyamette, Allah'ın huzurunda senin aleyhine şahitlik edeceğiz. Ya Harun, müslümanların rızası olmadığı hadde beytül'mâlde hücum ettin. Buna müellefet-i kulüb, zekât toplayan âmiller, Allah yolunda cihad edenler, yoldu kalmış olanlar, Kur'an hafızları, ilim erbabı, dul kadınlar ve yetimler rızâ gösterdiler mi? Yoksa idaren altındaki diğer insanlar mı rızâ oldu?!

gürümüşdür diyen kimse kâfirdir. Bir kimse küfür kelimesini telaffuz ederken, dilgerl de buna gülerse, gülen kâfir olur. Sözde güldürücü bir taraf var ise ve zarurî bir gülme hâsıl olmuşsa kâfir olmaz. Bir vâız küfür kelimesi konuşur, dinleyenler de bunu kabul ederlerse kâfir olurlar (186). Bir rivayete göre de, vâız o küfür kelimesini konuştuğundan

ŞERH KISMI

Kendini bu soruların cevabına hazırla. Şunu iyi bil ki bir gün âdîl-i mutlak bir hâkimin huzurunda hesap vereceksin. Sen ruhundan, ilim, zühâ, Kur'ân-ı Kerim ve iyilerle beraber oturmanın tadını silmiş, zâlim olmuş ve zâlimlere lider olmayı seçmişsin.

Ey Hârûn! Tahta oturdun ve ipeği giydin, kapına diktığın zâlim askerlerinle insanlara zulmettin.

Allah emri ile bir mündâd: -Ey zâlimler ve karıları, ey zâlimler ve yardımcıları, haşr olun, hesabı hazırlanın- dediği zaman, sen ve etrafındaki zâlimler, kollarınız boyunlarınıza bağlı olarak Allah'ın huzuruna çıktığınızda, senin hasenâtın başkasının mizanına, başkasının seyyidâtı senin mizanına konduğu zaman günahların artacak, başına gelen belâ daha büyüyecek, daralacak ve boğulacak hale geleceksin, fakat kimse seni kurtaramayacak... Cehenneme giderken de yine zâlimlerin lideri olacaksın.

Ya Hârûn! Vasiyetimi ezberle, nasihatime kulak ver. Resûlullah'ın (s.a.v.) ümmetine yaptığı muameleyi iyi düşün. Sen de o ümmete iyi davranmaya çalış. Şunu iyi bil ki hilâfet bir gün elinden gidecektir. Dünya zaten böyledir. İnsanlar devamlı olarak yok olup giderler. İyi azıklanan faydalanır. Kötüler ise dünya ve âhiretini kaybeder. Ben seni, her ikisini de kaybetmiş görüyorum. Sakın bana bir daha mektup yazma. Cevap vermem. Seldm...

Bu gibi mektuplar halifelere çok yazılmıştır. Tafsilât -İhyâ-dadır.

(186) Vâız, yalancılıktan, avâmın yanlış anlayabileceği hikâyelerden kaçınmalıdır. Kur'ân-ı Kerim'de ve sahih kitaplarda geçen faydalı kıssalar anlatır.

Bazı kimseler, itaate râğbet olsun diye uydurma hikâyeler anlatmayı câiz görmüşlerdir. Halbuki Allah Teâlâ'nın Resûlüne bildirdiği gerçek hâdiseler, uydurma şeyler anlatmaya ihtiyaç bırakmamıştır.

Zamanımızın vâizleri, kıssalar, şîrler, şatah ve tammat gibi şeylere devam etmektedirler. Bu hususları şu şekilde tenkid etmek mümkündür:

Kıssalar, bid'attir. Selef bunu nehy etmiş ve şöyle demiştir: Bu ne Peygamberimiz ve ne de Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer zamanında vardı. Bu, büyük fitneden (Hz. Osman'ın şehadetinden) sonra meydana gelmiştir. İbn Abbas (r.a.), kıssa anlatıldığı için meccidden çıkmıştır. Hz. Ali, Basra câmîsinden kıssa anlatan bir kimseyi çıkarmıştır, sonra Hasan-ı Basrî'nin vaazını dinlemiş ve memnun olmuştur. O, âhiret hayatı, ölümlü tefekhür, şeytan vesvesesi ve buna benzer zarurî şeylerden bahsediyordu. Şer'an istenilen vaaz da budur. Şu hadis-i şerife de uygundur: -Zikir meclisinde hazır olmak bin rekât namazdan efaldır. İlim meclisinde bulunmak bin hastayı ziyaret etmekten efaldır. İlim tahsil etmek bin cenâzeye şahid olmaktan efaldır.- Ebu Zer (r.a.) rivâyet etmiştir.

Şîr mevzuuna gelince: Vaazda şîre çok yer vermek hoş görülmemiştir. Bu konudaki âyet-i celile şöyledir: -Şairlerle gelince), onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vâdide hakikaten ifrata düşgeldiklerini ve hakikaten yapmayacakları şeyleri söyler (insanlar) olduklarını görmedin mi? (Şuâra: 224, 225, 226)

Şatah, sofilerin icad ettiği iki çeşit konuşma tarzıdır. Allah'a dışık olmak, vuslattan sonra zâhiri ibadete ihtiyaç duymamak, Allah ile ruhan birleşmek ve Allah ile kul arasındaki perdenin kalkarak, yüz yüze konuşmanın mümkün olduğunu iddia ederler. Bu, vaaz tarzlarının ilkidir.

sonra, onun küfür olduğunu bildikleri halde orada oturlarsa kâfir olurlar. Allah onu diriltmezden önce öldürdü diyen kimse kâfir olur. Bir kimse, diğerine sadaka ver, âhirette para geçmez, hasenatına bakılır der de, diğeri cevaben sen şimdi bana ver, ben sana âhirette öderim derse kâfir olur. Bazılarına göre kâfir olmaz.

Bir kimse, diğerine burda bana buğday ver, âhirette sana arpa vereyim, veyahut da bunun aksini derse veya mahşerden bana ne, ben mahşerden korkmuyorum, Kıyametten korkmuyorum, ben ölümden uzatım derse bazılarına göre kâfirdir.

Bir kimse, diğerine seninle beraber Cehennem'in tırnağına veya kapağına kadar giderim, veyahut da Cehennem'in yoluna kadar giderim derse, bazılarına göre kâfirdir. Bir kimse, bir kavmin yanında bir kelime sarfeder, o kavim de onu küfür zannederse ve o da ben küfür ettim diye bağırırsa kâfir olur.

Bir kimse, diğerine sende hamiyet ve din yoktur der, öbürü de evet bende hamiyet ve din yoktur derse bazılarına göre kâfir olur. Hayvanına, ey kâfir hayvanı diyen kimse, eğer o hayvan yanında doğmuş büyümüşse kâfir olur. Böyle değilse kâfir olmaz.

Filân bana ne emretse yaparım. Hatta küfrü de emretse yine yaparım diyen kimse kâfir olur. Filân benden daha kâfirdir veyahut çok daraldım, hatta kâfir olmayı istedim, nerede ise kâfir olacaktım, zaman kâfir olmaya daha yakın, diyen kimse kâfir olur. Bir adamın karısının ırzına geçilmesinden, kâfir olması daha hayırlıdır diyen kimse kâfir olur. Yağmurun hikmetini inkâr eden kâfir olur. Yabancı bir karıyı öptükten sonra bu helâldir diyen kimse kâfir olur. Karnını doyurduktan sonra yemek yemenin helâl olmasını temenni etmek küfürdür. Sultan aksırırken, yerhamükallah diyene, sultana öyle denmez diyen, yalan söyleyene, Allah yalanını mübarek kılsın diyen, ehl-i bid'atın (187)

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

İkincisi ise şöyledir: Mânası anlaşılmayan parlak sözlerdir. Bu da söyleyen ne dedigini bilmediğinden veya anlatmak istediğini anlatamadığındandır. Bu tarz konuşma, Zihinleri karıştırmaktan başka bir işe yaramaz.

Tammât: Şatah ile müşterek yönü olduğu gibi, ayrıca şer'i lâfızları, zâhiri mânasından uzaklaştırıp bâtına doğru çekme şeklinde kendini gösterir. Bu tavırları ile bâtinilere benzerler.

(187) Bid'at ve heva ehl-i hakkında âlimler ihtilâf etmişlerdir. Selefin çoğu tekfirini tasvip etmiştir. Birçok fakih ve kelâmcıya göre, onlar fâsık, âsl ve dalâlettedirler. İslâm topluluğundan çıkarmak doğru değildir. Mirastan herkes gibi payına düşeni alırlar ve İslâmi hükümlerle muamele görürler.

Bu hususta, İmam Mâlik'in sözleri bazı çalkantılar meydana getirmiştir. Bunların hem tekfir edilmesi, hem de edilmemesi hususunda sözleri naklolunmuştur. İmam Eş'ârî de aynı durumdadır. İmam Ebu'l-Meallî'ye sorulmuş, cevap vermemiş, özür beyan ederek şöyle demiştir: Bu mizânda hata yapabilirim. Müslümanı kâfir, kâfiri müslüman yapmak kolay bir meşâle değildir. Araştırmacılar, te'vil erbabını tekfir etmekten kaçınmak gerektiğini söylemişlerdir. Bunlara göre, namaz kılan bir kimsenin kanunî helâl kılmak tehlikesidir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)

bâtıl kelâmını güzel gören ve çirkine güzel diyen kâfirdir. Sen İblis gibisin diyen kâfirdir. Allah'ın nazarında İblis ne ise, sen de benim nazarımda öylesin diyen kimse kâfir olmaz. Mecusilerin Nevruz bayramına çıkmak, o gün onların yaptıklarına muvafakat etmek ve daha önce almadığı bir hediyeyi almak, müşriklere o günü ta'zim ederek yumurta da olsa bir şey hediye etmek küfürdür. Mecûsinin çocuk traş etme davetine gitmek küfür değildir. Mecûsinin serpuşunu başına geçiren sahil görüğe göre kâfirdir. Esirlikten kurtulmak veya soğuk ve sıcaktan korunmak için giyerse bazılarına göre kâfir değildir. Kâfirlere benzemek için yaparsa kâfirdir de denilmiştir. Beline zünnar (hıristiyanların taktığı bir cins kemer, kuşak) bağlayanın hükmü aynıdır. Bir kimseye iman nedir dediğinde, bilmiyorum derse kâfir olur. Müslüman olmak isteyen bir kimseye, İslâmın sıfatını bilmiyorum, sabret, geçektir, filân âlime git İslâmı sana o öğretsin diyen kimse kâfir olur. Eğer hâkime veya müftüye git onun yanında müslüman ol derse bazılarına göre kâfir, bazılarına göre değildir. Tevhidi biliyor musun denildiğinde, bilmiyorum derse ve maksadı da Allah'ın birliğini inkâr etmekse kâfir olur. Şemsu'l-Eimme şöyle demiştir: «İslâmın vasfını bilmiyorum diyen kimse kâfirdir. Dinî, namazı, orucu, itaati ve nikâhı yoktur. Böyle bir kimsenin çocuğu zina mahsulü'dür.» Bir kimse, başkasına beddua ederken, Allah senin canını küfür üzere alsın derse kâfir olur. Kâfirse bu şekilde yapılan beddua küfür değildir denmiştir. Bir kimse, bir müslümana, Allah senden İslâmı alsın der de, öbürü de âmin derse ikisi de kâfir olur. Bir kimse, filân müslümanın kâfir olmasını istiyorum veya kâfir olmasından başka bir şey istemiyorum veya Allah onu, dünyadan imansız çıkarsın veya imansız öldürsün, Cehennem ateğinde ebedî kalsın, Cehennemden (188) hiç çıkarmasın derse kâfir olur.

ŞERH KISMI

şöyle buyurmuşlardır: «Kelime-i şhadet getirenler, kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar...»

Kaderiyeciler hakkındaki şu hadis-i şerif, «Onların İslâmdan payı yoktur» tekfir için değil tağlîz yani suçlarının büyüklüğünü beyan için söylenmiştir.

Hâriciler hakkındaki, «Onları öldürün» hadis-i şerifi, tekfir cihetine gidenlerin delilidir. Tekfir etmeyenler, onların öldürülmelerinin kâfir olmalarını icab ettirmediğini ileri sürerler.

(188) Müslümana beddua etmek haramdır. Bilhassa bir müslümana kâfir olarak öl diyen kâfir olur. Bazılarına göre, küfürden şiddetli azab hasdederse kâfir değildir. «Feteva» kitabında, bir kimse, eziyet eden, şerli bir kimseye, Allah'ın ondan intikam almasını istediğinden dolayı küfür üzere öl derse, kâfir olmaz.

Bu konuda, Kur'ân-ı Kerim'de Musa (a.s.) ile ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: «Musa (a.s.) ... Sen onların mallarını yok et ey Rabbimiz, kalblerini şiddetle sık ki onlar o çetin azabı göreceklere zamana kadar iman etmeyeceklerdir.» (Yunus: 88)

Buna göre, zulümde çok ileri giden ve Allah'a karşı cürekâr olan bir kimsenin küfür üzere ölmesini istemek küfür değildir. Ebu Hanîfe'ye göre küfre rızâ küfürdür. İmam bu hususta tafsile girmemiştir.

Bir kimse, kendisinin mürted olduğunu bilmediği bir adam için, filânın katli helâl veya mübahdır derse veya kasten bir adamı öldürürse veya evli bir kadınla zina yaparsa, diğeri de doğru yapıyorsun derse ikisi de kâfir olur. Kelime-i tevhidi yalanlayanı tasdik eden kâfir olur. Bir kimse, diğeri *sana* ve müslümanlığına lânet olsun derse kâfir olur.

Bir kâfir, müslüman olur, ona bir şeyler verilir, bunu gören bir müslüman, keşke ben de kâfir olup, müslüman olsaydım da bu şeyler bana da verilseydi der veya kalben bunu temenni ederse kâfir olur.

Bir kâfir, müslüman olduğunda, bir müslüman ona mirasını aldıktan sonra müslüman olsaydın derse kâfir olur. Güzel bir hıristiyan kızını gördüğünde, keşke hıristiyan olsaydım da şu kızla evlenseydim diyen kimse kâfir olur. Bir kimse, ben küçükle otursam küçük, büyükle otursam büyüğüm, müslümanla otursam müslümanım, hıristiyan ile otursam hıristiyan, yahudi ile otursam yahudiyim derse kâfir olur. Müslümanlığa geçen bir kimseye, önceki dininden ne zarar gördün de müslüman oldun diyen kimse kâfirdir.

Bir kimse, diğeri, sen Harzemli misin, yoksa mecusi misin der de, öbürü de mecusiyim diye cevap verirse kâfir olur. Bir kimse, diğeri *yâ kâfir* der, o da dediğin gibiyim veyahut kâfir olmasaydım seninle oturmazdım veyahut da dediğin gibi olmasaydım seninle oturmazdım diye karşılık verirse kâfir olur.

Bir kimse, diğeri *yâ kâfir* dediğinde, öbürü öyle kabul et derse ikisi de kâfir olur. Bir kadın kocasına, mecusi gibi her şeye bahane buluyorsun der de, kocası da bugüne kadar mecusilerle oturdum kalktım derse, ikisi de kâfir olur. Aksi olursa, yalnız kadın kâfir olur. Bir kimse, bir adama *yâ kâfir* der de, diğeri susarsa, Ebu Bekri'l-Belhi kâfir olur demiştir. Bir kimse, münazaa ettiği kimseye günde on tane senin gibilerini çamurdan yapıyorum derse kâfir olur. Kanı ile, eti senin gibisini her gün yapıyorum der ve bununla yaratma kasederse kâfir olur. Vasıf kasederse kâfir olmaz.

ŞERH KISMI

Bezzâziyye kitabında şöyle denmiştir: Bir mü'minin, bir başka mü'mine, kâfir olmasını istemeksizin beddua etmesi haramdır. Beddua edilen, şayet zâlim ise, zulmü kadar beddua edilebilir. Haddi aşmamak gerekir. Daha iyi olan ise, zâlime de beddua etmemektir. Bu hususta sabır gösterip, onu Allah'a havale etmek en doğru olandır. Bir hadis-i şerifte: «Zulmedilen muzafferdir» buyurulmuştur.

Menâvi şöyle demiştir: «Bir kimse zalime beddua ederse, zâlimin günahı, mazlumun sevabı azalır.» Bilhassa bir müslüman kendi nefsine, ehline ve çocuklarına beddua etmemelidir. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: «Nefsinfıza, çocuklarınıza, malınıza beddua etmeyin. Duaların kabul olduğu bir saate tesadûf eder, duanız kabul olur.»

Kâfir ve zâlim bir kimsenin dünyada bâki kalmasını isteyerek dua etmek câiz değildir. Onlara, tevbe etmeleri ve sâlih kimse olmaları için dua etmelidir.

Hulâsa isimli kitapta şöyle denmiştir: Bir kimsenin, zımmının ömrünün uzun olması için dua etmesi câiz değildir. Ancak bu duayı ömrü uzun olsun da daha fazla cizye versin niyyeti ile yaparsa câizdir.

Bir kimse, bir başkasına ey kırmızı der de, Allah beni elma unundan, seni ise çamurdan veya siyah çamurdan yarattı, siyah çamur da elma unu gibi değildir derse kâfir olur. Bir kimse, diğerine Allah onu yarattı sonra yanından kovdu derse çoklarına göre kâfir olur. Ben kâinat filân tanıyıyorum diyen kâfirdir. Bir kimse, ben Fir'avnın veya İblis'in itikadındayım veyahut da itikadım bunların itikadı gibidir derse kâfir olur. Bir kimse, ben Fir'avnım veya İblis'im der ve bununla ismen ortak olmayı (189) kasederse kâfir olmaz. Bir kimse, Allah İblis'e lânet ediyor der, bir başkası da ben lânet etmem derse kâfir olur.

Put yapan kâfirdir (190). Bir kimse, bırak beni ben kâfir oldum veya bırak beni ben kâfir olayım derse kâfir olur. Bir kimse, bir kadı-

SERH KISMI

(189) Bir kimse, ben Fir'avn'ım, ben İblis'im der ve bununla, sadece ismen ortak olmayı veya tevazu veyahut da nefsinin küçüklüğünü, alçaklığını kasederse kâfir olmaz.

Şibîl veliyyullah tevazuunu belirtmek için şöyle demiştir: «Benim zilletim, yahudilerin zilletini geride bıraktı.»

Nasıl olur da mü'min bir insan, ben İblis ve Fir'avn'dan daha aşağı olayım diyebilir. Halbuki bunlar hakirliğin ve aşağılığın son haddine varmışlar ve küfürleri de çirkinliğin zirvesine ulaşmıştır. Böyle denilecek olursa, önce şöyle cevap verilebilir: Allah, onlara yardımını kesti, zilleti etti, dalâlete düşürdü. Birisi ulâhiyet iddiasında bulundu. Diğeri Hz. Adem'e secde etmedi. Bana gelince, beni muvaffak kıldı, yardım etti. Bende ki iman O'nun inayeti ile oldu. Eğer Allah beni rüsvay edip, onları muvaffak kılsaydı, ben dalâlette olurdum, onlar hidayette olurlardı. Benim nefsimdeki pisliğin ve ayıpları, onlarınkinden çok daha iyi biliyorum. Öyle ise, pisliğin bilinen nefis, bilinmeyenden daha aşağıdır.

Sonra şunu da ilâve etmek isterim: Onlar Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) şeriatına muhatap olmamışlar ve o hale düşmüşlerdir. Halbuki benim nefsim şeriatına muhatap olmuş ve onunla irşad edilmiştir. Böyle olduğu halde nefsimin hâlâ pisliklere düşmeye mütemdüil olması, benim nefsimin onlardan daha aşağı olduğunu göstermez mi?

Tevazu hususunda Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: «Allah (c.c.) bana mütevazi olmanızı vahyetti. Tâ ki biriniz, diğerinize karşı övünmesin. Yine biriniz diğerine düşmanlık etmesin.» Bu hadis-i şerifi, Ebu Davud, İbn Abbas'dan nakletmiştir.

(190) Cevâhir isimli kitapta şöyle denmiştir: Hasmına, her saat çamurdan senin gibi birini yapıyorum diyen kimse kâfir olur. Her gün senin gibi nicelelerini etti ile hanı ile yapıyorum diyen kimse kâfir olur. Vofsin kasederse kâfir olmaz. Bir kimse, diğerine ey kuzul der, o da, Allah beni elma unundan seni pis çamurdan yarattı derse Allah'a iftira ettiği için kâfir olur. Sözünde ciddî değilse kâfir olmaz. Kadıhan isimli kitapta şu şekilde vârid olmuştur: Bir kimse, Allah onu yarattı, sonra yanından kovdu derse, âlimlerin çoğuna göre kâfir olur. Benim fikrim ise şudur: Sözünde ciddî değil ise kâfir olmama ihtimali vardır. Yettime isimli eserde şöyle denmiştir: Benim itikadım, Fir'avn ve İblis'in itikadı gibidir diyen kimse kâfir olur. Şayet, ben Fir'avn'ım, İblis'im sözâ ile iman bir ortaklık kasederse kâfir olmaz. Şer'i hükümleri bilmeyen bir kimse, ben eskiden kâfirdim. Şimdi müslüman oldum derse, bazılarına göre kâfir, bazılarına göre kâfir değildir. Bir kimse, kendisine şeytana lânet et diyen kimseye, etmem derse kâfir olur. Zira Kur'an-ı Kerim'e muarazada bulunmuş, aksine hareket etmiştir. Put yapan bir kimse kâfirdir. Çünkü putu yapmakla, ona râzı olmuş ve gelişmesini istemiştir. Zamanımızdaki pek çok insan bundan gâfilidir.

na, kocasından boş olması için mürted olmasını emrederse veya müftü böyle fetva verirse, emreden ve müftü kâfir olurlar.

Bir kimse, başkasına küfür kelimesi telkin ederse, öğretir veya emrederse kâfir olur.

Bir kimse, ben kâfir oluyorum veya olacağım derse, Ebu'l-Kasım'a göre ânında kâfir olur.

Kadın kocasına veya koca karısına eğer benimle hergün gereken işleri yapmazsan kâfir olurum derse kâfir olur. Bir kimse beni çok yordun, kâfir olmak istedim derse kâfir olur. Müslüman veya yahudi olman benim için birdir diyen kâfirdir. Bir kimse, bir müslümana Lâ ilâhe illallah de der, o da demezse kâfir olur. Aynı söze karşı cevabı ebediyen demem olursa gene kâfir olur. Niyeti, şu anda söylemiyorum demekse kâfir olmaz. Eğer, bu sözü söyledim de ne kazandım derse yine kâfir olur. Bir kadın, kocasına seninle olmaktansa kâfir olmam daha hayırlıdır derse kâfir olur. Çünkü koca ile beraber olmak kadın için farzdır. Kadın ise küfrü farz üzerine tercih etmiştir. Bir kimse, diğerini sulha davet etse, o da böyle bir sulhu yapmaktansa kâfir olmak daha iyidir derse, bazılarına göre kâfir, bazılarına göre değildir. Bir kimse ezan okuyan birine yalan söylüyorsun derse kâfir olur. Kur'an'ı dinlerken, istihsa (191) ederek bu acalıp bir sestir diyen kimse kâfir olur. Bir kimse ezan okuyan birine, kim bu mahrum derse kâfir olur. Hıristiyan (192) yahudiden, yahudi mecusiden daha kötüdür diyen kim-

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(191) Şaka ile de olsa, başkasına küfür telkin eden kâfirdir. Kısa bir tahsil yaparak memleketine dönecek olan bir talebeye, sana sual sorarlarsa, daima bunda iki görüş vardır şeklinde cevap ver diye telkin edilir. O da memleketine döndüğünde, kendisine -Allah'ın varlığında şüphe var mıdır- denildiğinde, iki görüş vardır diye cevap vermiştir. Âlimler, hem bu talebeyi, hem de ona bu telkinde bulunanları tekdir etmiştir. Bir kimse, bir kadına kocandan boşanmak için mürted ol diye emreder veya fetva verirse kâfir olur. Bazı insanların, şahsi menfaatleri için bu gibi şeylere tevessül etmeleri çok çirkin bir şeydir.

Muhit isimli kitapta şöyle denmiştir: Bir kimse, diğerine kâfir ol diye emrederse o adam kâfir olsun veya olmasın emreden kâfir olur. Bir kimse başkasına mürted ol diye emreder veya fetva verirse kâfir olur. Bazı insanların, şahsi menfaatleri için bu gibi şeylere tevessül etmeleri çok çirkin bir şeydir.

(192) Yahudi, hıristiyandan veya hıristiyan, yahudiden hayırlıdır diyen kimse kâfir olur. İkisi birbirinden şerlidir, ikisinde de hayır yoktur demek câizdir ve muhuru yoktur. Yukarıda zikredilen hayırlıdır lâfzı ile hıristiyanların İslâm milletine nisbeten yakınlığını kasdederse kâfir olmaz.

Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: ... Onların, iman edenlere sevgisi bakımından, daha yakını da, andolsun, -Biz Nasrânileriz- diyenleri bulacaksınız... (Mâide: 82)

İlülâsa isimli kitapta şöyle demektedir: Mecûsi şapkasını giyen kimse bazılarına göre kâfirdir. Muteahhirin âlimleri, soğuk veya sıcaktan korunmak için giyen kâfir olmaz demişlerdir.

Muhit kitabında ise şöyle vârid olmuştur: En doğru görüş, hangi halde olursa olsun kâfir olur. Bid'at ehlinin kıyafetini giymek, tahrimen mekruhtur.

se kâfir olur. Bir kimse mecusi serpuşunu başına koyar veya onların kullandıkları bir hırkayı boynuna dolarsa veya onların bağladığı bir ip boynuna bağlarsa, şaka yolu ile kendini, yahudî veya hıristiyana benzetirse, kâfirlerin taktığı kolyeyi göğsüne takarsa, oyun veya başka bir şey olsun kâfirlere kasden benzemek için bir şey yaparsa kâfir olur. Yahudî ve hıristiyan kemerini kullanan kilise ve havralarına girmese dahî kâfir olur. (193) Beline zünnar bağlayıp dâr-ı harbe ticaret yapmak için giden kimse kâfir olur. Aynı şeyi esirleri kurtarmak için yaparsa kâfir olmaz. Hülâsâ, beline zünnar takan, onların atkısını kullanan, mecusilerin serpuşunu giyen, onların giydikleri siyah şeyi giyen, kasten veya şaka ile de olsa kâfirdir. Ancak bunları harp hilesi olarak kullanırsa kâfir değildir. Yahudiler, müslümanlardan daha hayırlıdır, onlar öğretmenlerin hakkını veriyor diyen bir muallim yâni öğretmen kâfirdir. İsyân eden bir kimseye nasihat edenlere bu asi, kızarak bunlara mecusilerin serpuşunu giydirin derse kâfir olur. Bir kimse hıristiyanların bulunduğu muhitten geçerken, onların içki içip, müzik çaldıklarını görür de, burası işret meclisidir, belimize ip bağlayıp bunların arasına girmeli ve dünyanın güzelliklerinden faydalanmalı derse kâfir olur. (194)

«Mecmau'n-Nevâzil» isimli kitapta şöyle denmiştir: Mecusilerin Nevruz gününde toplandıklarını gören bir müslüman, ne güzel bir âdet koymuşlar derse kâfir olur. Nevruz gününde müslümanların almadığı bir şeyi alan yine kâfir olur. Bir adama haram yeme denildiğinde, bana bir haram yemeyi getir veya helâl yiye getir ki ona iman edeyim, ona secde edeyim derse kâfir olur. Bir kimse mal bulunsun da haram veya helâl olsun derse küfre yaklaşır (195). Bir kimseye helâlin etra-

ŞERH KISMI

(193) Puta, güneşe, ateşe, aya secde etmek, kiliseye gitmek, onların kıyafetini giymek, saçları topuz yapmak gibi, âlimlerin ancak bir kâfirden sâdir olabileceği hususunda icmâ ettikleri fiilleri yapmak küfürdür. Saçların topuz yapılması ile ilgili olarak, Hz. Ebu Bekir, Şam'a tayin ettiği valiye şöyle demiştir: «Orada başını topuz yapmış kişiler göreceksin. Onların topuzlarını kılıçla kesin.» Peygamberimiz (s.a.v.), Mute ordusunun kumandanına: «Gideceğiniz yerde başlarında şeytan yuvası olan insanlar göreceksiniz, onların saçlarını kılıçla sökün» diye emretmişlerdir. Yine müslümanlar, katil, içki içmek ve zina etmek gibi haram olan şeyleri helâl kabul edenlerin —müslüman olduklarını söyleseler de— kâfir oldukları hususunda icmâ etmişlerdir. Şifâ'da vârid olmuştur.

(194) Zâhiriyye kitabında şöyle vârid olmuştur: Başına mecûsî şapkası giyene kâfir oldun denildiğinde, o da adamın kalbi doğru olmalı derse kâfir olur. Zira, şeriatın zâhirini iptal etmiş olur. Bir kimse, hıristiyan mahallesinden geçerken onların içki içip, şarkı söylediğini görür ve burası işret meclisidir, belimize ip bağlayıp onların arasına karışmalı ve dünyadan nasibimizi almalyız derse kâfir olur. Bu ahlâk kimserin müslüman kıyafeti içerisinde iken de aynı hatayı irtikâb etmesi mümkün iken ve cezası da Allah'ın meğyiyetine kalmış iken, kâfir kıyafetine bürünerek bu haramı irtikâb etmesinin mânası nedir?

(195) Tenvirü'l-Ebsar isimli kitapta şöyle denmiştir: Bir müslümanın sözünü, liyle hamletmek mümkün olduğu müddetçe, onun tekfiri hususunda fetva vermemelidir.

fında dolaş dendiğinde, o da haram dururken helâlin etrafında dolaşmam ve ona iltifat etmem derse kâfir olur. Bir kimseye helâl ye dendiğinde, bana, haram câizdir derse kâfir olur. Bir kimseye, helâli mi haramı mı seversin diye sorulsa o da cevaben, bana hangisi çabuk gelirse onu severim derse küfründen korkulur. Bir kimse içki içerken, İslâmî ilân ediyorum, İslâmî açıklıyorum, İslâm açıklandı derse kâfir olur. Günâh işleyen bir kimse, İslâm âşikâre olmalıdır derse kâfir olur. İçki meclisinde içki içen bir kimse sâlih kimseler geçerken, onlara ey kâfirler gelin İslâmî görün diye bağırırssa kâfir olur. Bu içki (şarap) yere dökülürse Cebrâil (a.s.), onu kanatları ile kaldırır diyen kimse kâfir olur (196). Küçük ve büyük günaha helâldir diyen kâfir olur. İçkinin satığını câiz gören kâfir olur. Bir kimse bir şeyin veya bir işin haram olduğunu bildiği halde helâl olduğunu söylerse kâfir olur. Nebitmez oruçtur bu diyen kimse kâfir olur. Bir kimse oruç için, herhangi

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

Tahaviden şöyle nakledilmiştir: Mürted olduğu tahakkuk etmedikçe, bir müslümanı tekfir doğru değildir. İslâmî şüphe ile zâil olamaz. Bir âlim, zorla müslüman olanın müslüman olduğuna dair hüküm verirken, müslüman olan birini kolayca tekfir etmemelidir.

Subhî'den şöyle nakledilmiştir: Lâ ilâhe illallah, Muhammeduresulullah diyeni tekfirse cüret edilmemelidir. Kâfir olan bir kimseye,kanı ve malının helâl olması, hayatta iken müslümanlara yapılan muamelenin ona yapılmaması, öldükten sonra da Cehennemde ebedî kalması gibi ağır hükümler ve cezalar uygulanıyından tekfirden acele edilmemelidir.

Konuşulan sözlerin, mecaz, kinaye, istiare gibi te'villeri vardır. Ancak te'vile kapısını kapayan, kâfir lâfzını söyleyen tekfir edilebilir. Bahru'r-Râik isimli kitapta da böyle vârid olmuştur.

(196) Sarhoş bir adamı, mürted kabul etmek doğru değildir. İçki, haram kılmadan önce sahabelerden içenler vardı. Namaz kılararken, Kâfirün süresini yanlış okudular, haklarında şu âyet-i celîle nâzil oldu: -Ey iman edenler, siz sarhoşken, ne söyleyeceğinizi bilinceye ve cünüp iken de —yolcu olmanız müstesna— gusul edinceye kadar namaza yaklaşmayın...- (Nisâ: 43) Bunlar sarhoş iken kâfir olsalardı, âyet-i kerîmede onlara -ey iman edenler- diye hitap edilmezdi. Hasan b. Zeyyâd, Ebu Yusuf'dan, sarhoş iken mürted olan birini öldüren kimseye vebal olmadığını nakletmiştir.

Hulâsa kitabında şöyle vârid olmuştur: Günâh işleyen bir kimse, İslâm böyle âşikâr olmalıdır derse kâfir olur. İslâm günaha karşı olduğu halde, onu günâhı câiz gören bir din gibi göstermek istemiştir. İçki içen bir çocuğun yakınları, onu gördüklerinde, üzerine para veya çiçek atarlarsa veya mübarek olsun derlerse kâfir olurlar. Çünkü bunlar pis ve çirkin olan bir şeyi mübarek sayarak, haramı helâl kabul etmişlerdir. Bir sultan, hatip, imam veya müderrise haram bir elbise giydirir ve arkadaşları ona mübarek olsun derlerse kâfir olurlar. Vazifesini hasdedilerse kâfir olmazlar. İçkinin haramlığı Kur'ân-ı Kerîm ile sabit değildir diyen kâfirdir. Zira şu âyet-i celîleyi inkâr etmiştir: -De ki: Murdarla temiz —murdarın çokluğu hoşunuza gitse de— (hiçbir zaman) bir olmaz...- (Maide: 100) Bu âyet-i celîlede uyl bir mâna ve büyük bir belâğat vardır. Beyinleri hasın olanların buna aklı ermez. İçki içmeyen kimse kâfirdir diyen kâfirdir ve te'vili de mümkün değildir.

bir tevîl de yapmaksızın, Allah bunu farz kılmasa idi bizim için hayırlı olurdu diyen kimse kâfir olur. Bir kimse küçük günah işler, diğeri de ona tevbe et der o da, Allah dileyinceye kadar tevbe etmem derse kâfir olur. Bir fâsîka, sen her gün Allah'a ve yaratıklarına ezîyet ediyorsun dendiğinde, iyi yapıyorum derse kâfir olur.

Günaha, bu da bir yoldur veya mezhebdir diyen kimse kâfir olur. Fâsık bir çocuk ilk defa içki içerken, yakınları ve akrabaları onu görür ve mübarek olsun derlerse hepsi kâfir olur. Bir kimse, içki içerken bizimle sevinenler neşe bulsun, bizim sevincimize katılmayanlar hüsrana uğrasınlar derse kâfir olur. İçkinin haram oluşu Kur'an'da sâbit değildir diyen kâfir olur. İçki içmeyen müslüman değildir diyen kâfir olur. Sarhoşluk veren hurma gırasını içmeyi helâl kabul eden kimse kâfirdir. Oğlunun karısı ile evlenmeyi câiz gören kimse kâfir olur. Bir kimseye zekât ver denildiğinde, bu malî cezayı ne zamana kadar vereceğim derse kâfir olur. Bir kimse, diğeri bana Hak ile yardım et der, o da herkes Hak için yardım eder ama ben haksızlık ve zulm ile yardım ederim der ise kâfir olur. Bir kimse, diğeri git filân adama iyiliği emret dese, diğeri de onun bana ne zararı var, bana ne kötülük yaptı ki ona iyiliği emredeyim derse kâfir olur. (197)

ŞERH KISMI

(197) -Yetime- kitabında şöyle denmiştir: Oğlunun karısı ile nikâhlanmayı helâl kabul eden; zulüm, katil ve yalancı şahadet gibi ahlen çirkin olan şeylerin haram olmamasını temenni eden mürteddir. Bir kimseye, niye zekât vermiyorsun denildiğinde, bu cezayı kime verdim diyen kimse kâfirdir. Çünkü, kalbi, bedeni ve malî temizleyen mübarek ve büyük mall ibadeti ceza saymaktadır. Bir kimse bana hak ile yardım et diyene, ben haksız ve zalimce yardım ederim derse, bazı âlimlere göre bunu helâl kabul ederek söylerse kâfir olur. Bu husustaki âyet-i celîle şöyle buyurmaktadır: -İyilik etmek, fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşın. Günah işlemek ve haddi aşmak üzerinde yardımlaşmayın. Allah'dan korkun...- (Mâide: 90)

Bir kimseye, git filâna iyiliği emret dense, o da bana ne ezîyet etti ki ona iyiliği emredeyim derse kâfir olur. Zira bu adam, iyiliği emretmeyi farz kabul etmemekte ve iyiliği emretmeyi, nefsi, şahsî ve dünyevî şeylere bağlamaktadır. Fakat bana ne zararı var derse bazılarına göre kâfir değildir. Zira bir âyet-i celîlede şöyle buyurulmuştur: -İyilik etmek, fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşın. Günah işlemek ve haddi aşmak üzerinde yardımlaşmayın. Allah'dan korkun...- (Mâide: 2)

Bu hususta ben kendimi affettim derse ve bununla başına gelmesi muhtemel fitne ve belâdan dolayı sükûtu kastederse kâfir olmaz. Bu husustaki âyet-i celîle şöyledir: -Ey iman edenler, siz nefisleriniz(i islah etmey)e bakın, kendiniz doğru yolu bulunca sapanlar size zarar vermez.- (Mâide: 105) Bir hadîs-i şerifte şöyle buyurulmuştur: -İtaat olunan bir cimrilik. tâbi olunan heva ve herkesin kendi fikrini beğendiğini görürsen, başkalarının işini bırak, koyununa sarıl (dağa çekil).-

Bu fuzullî şeyden hana ne derse ve bununla kendi üzerine farz olmadığını kastediyorsa kâfirdir. Şayet bu iş, idarecilerin, hâkimlerin ve âlimlerin işidir derse kâfir olmaz.

Bir kimse, diğer birine iyiliği niçin emretmiyorsun der, o da o bana ne yaptı ki, ben ondan ne zarar gördüm ki veyahut ben bu işten kendimi sıyrdım veyahut da bu fuzulî bir dâvadır, bundan bana ne derse kâfir olur. (198)

ŞERH KISMI

(198) İyiliği emr ve kötülüğü nehy etmek farzı kifâyedir. *İnkâr etmek ve hafife alınmak küfürdür. Birinin yapması ile diğerlerinin üzerinden sâkit olur. Ebu'l-Leysi's-Semerkandi şöyle demiştir: Söylediklerini başkalarının kabul edeceğini bilirse vâcibdir. Dövülüp sövüleceğini bilirse terki efdaldır. Fakat buna sabreden kimse mücâhittir ve peygamberlerin yolundadır. Emir bil-ma'ruf, yapılması gereken şeyle aynı değerdedir. Yapılan şey farz ise o da farz, sunnetse o da sünnet, mendup ise o da menduptur. Fakat, nehiy ani'l-münkerin hepsi vâcibdir. Çünkü o ilili terk etmek vâcibdir. Nehiy ani'l-münker, kötülükten uzaklaştırmak beş şekilde olur:*

- 1 — Münker olan şeyleri sınıtlamak.
- 2 — Yumuşak bir şekilde vaaz etmek. Bu durumlarda devlet başkanından izin almak şart değildir.
- 3 — Ya cahil, ya ahmak, Allah'tan korkmuyor musun gibi şiddetli kelimelerle ikaz etmek Bunun için de izin şart değildir.
- 4 — İçkiyi dökmek, eğlence âletlerini kırmak gibi tasarruflarda bulunmak. Bu da izne tâbi değildir.
- 5 — Dövmekle korkutmak ve tehdit etmek. Bu izne tabidir. -*Miftahu's-Seade*-- de böyle geçmiştir.

Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: «Sizden kim, bir kötülük (yani söz ve fiilde Allah'ın râzı olmadığı şeyler) görürse eli ile değiştirsin. (Dinen haram olan şeyleri izale etmek demektir ki nehiy ani'l münkerin en tesirli olanıdır.) Eğer gücü yetmezse (Muhatabı kendisinden daha kuvvetli olur da eli ile nehy edemezse) dili ile. (Yani ona vâcib olan azarlama, başkasından yardım dileme, Allah'ı hatırlatma gibi sözlerle değiştirmek). Eğer buna da gücü yetmezse (malından, canından korkarsa) kalbi ile. (Kalben onu kerih görüp, eğer gücü yetse idi onu men etmeye azmetmek ki bu herkesin üzerine vâcibdir.) Bu (kalbi ile bugz etmek) imanın en zayıf derecesidir. (Bunu da yapamayan kimsede hardal tanesi kadar dahi iman yoktur).- Bu hadis-i şerif kötülüğü nehy etmenin tertibine delildir. Âhmlerin çoğu bu görüşte olduğu gibi fetva da bu vech üzeredir.

Âhmler, emr ve nehyettiği şeyi yapan kimselerin bu vazifeyi (iyilikle emr edip, kötülüğten uzaklaştırmak vazifesini) yapabileceklerini söylemişlerdir.

Hz. Ene's'den (r.a.) rivayet olunan bir hadis-i şerifte şöyle vârid olmuştur: «Biz dedik ki: Ya Resulallah, biz söylediğimizi yapamıyorsak, iyiliği emr, kötülüğten nehy etmeyelim mi? Resulullah (s.a.v.) bunun üzerine şöyle buyurdu: «Siz söylediklerinizin hepsini yapamıyorsanız da yine iyilikle emredin ve kötülüğten uzaklaşın.»

Menâvi: Birinin terki ile diğerinin vücûbu yani farz oluşu düşmez demiştir. Bilhassa bu devirde, nasihat kapısının kapanmaması için, bu şartların aranması gerekir. Eğer bu görüş, şu âyet-i celleyle muhaliftir denecek olursa: «Siz insanlara iyilliği emredersiniz de kondinizi unuttur musunuz?» (Bakara: 14) Bu âyet-i celledeki mâna, vaazdan men' değil, nefsi tezkîye etmeye (temizlemeye) teşvikler.

Memur olduğu iki şeyden birini ihlâl etmekle, diğeri de insanın üzerinden sâkit olmaz. Fakat uygun ve matlup olan söylediği yani menettiği kötülüğü yapmamaktır. Peygamber Efendimiz bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır: «Mirâç gecesinde, dudakları makaslarla kesilmiş kimseler gördüm. Cebrâil'e (a.s.).

İylliği emreden bir kimseye, bu kavgayı niçin yapıyorsun, bu yorucu iş nedir diyen kimsenin küfründen korkulur. Bir kimse, ilerde işi yaparsam, Yahudi olayım, Hıristiyan olayım, Mecusi olayım veya İslâmdan uzak olayım veyahut da buna benzer şeyler söylerse bize göre bu bir yemindir. Eğer o dediği şeyi yaparsa ve niyeti kâfir olmaksa kâfir olur. Niyeti kâfir olmamaksa yemin keffâreti vermesi gerekir. Aynı lâfızlarla geçmişteki bir işe yemin ederse ve niyeti kâfir olmamak ise, yemini de yalansa keffâret icab etmez. Kâfir olup olmamak hususu ise, yukardaki mesele gibidir. Allah'a, ruhuna ve bağına yemin ederim diyen kimse bazılarına göre kâfir olur. Bir kimse Allah ve ayağının toprağı hakkı için derse kâfir olur. Hayatım ve senin hayatının hakkı için diyen kimse kâfir olur. Doğru olarak Allah'tan başkası için yemin etmek, yanlış yere yemin etmekten daha şiddetlidir. Bir kimse, diğerine manasını bilerek ve kasederek (veya mutlak olarak) «ya rabbi» derse kâfir olur.

Bir kimse, bir kimsenin bir yerden gelişi veya buna benzer hallerde o kimse için kurban keserse kâfir olur (199). Bir kimse, ibadet niyeti ile olsun veya olmasın sultana secde ederse kâfir olur. Eğer niyeti

ŞERH KISMI

bunlar kimdir diye sordum. İylliği emredip de kendilerini unutan ümmetimin hatipleridir dedi.»

Emir bi'l-ma'rif ve nehiy an'l-münkerin gizli yapılması gerekir. Gizlilik fayda vermezse açık açık yapılır. Yaptığını, mal, mevki, madh, övünme ve bunun gibi geçici maksatlara âlet etmemeli, yalnız dinini aziz kılmak ve Allah'ın rızasını kazanmak için yapmalıdır.

Emir bi'l-ma'rif, en büyük vecibelerdendir. Hiçbir amel, Allah için öfelenmeye fayda vermez. İbn Abbas (r.a.) şöyle demektedir: «Resûlullah (s.a.v.): «Sûhûler olduğu halde yer yarılır mı?» diye sordum. «Evet» diye cevap verdiler. «Günahkârlara sükût ve müdâhene (yaltaklık) edildiğinde yer yarılır.»

Nesâb isimli kitapta zikredilen bir hadîs-i şerîfte şöyle buyurulmuştur: «Kıyamet günü ümmetinden bazıları maymun ve hınzır şeklinde kabrinden kalkacak ve mahşere o surette geleceklerdir. Bunlar güçleri yettiği halde kötülükleri nehyetmedikleri gibi günahkârlara müdâhenede bulunmuşlardır.»

Bu vazîfeyi yapan bir kimse hiç kimseden korkmamalıdır. Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: «... Onlardan korkacak mısınız? Eğer (gerçekten) inanmış kimselerseniz kendisinden korkmanıza daha çok lâyık olan bir Allah vardır.» (Tevbe: 13)

Yine bu mevzuda, ilim erbabının mes'uliyeti büyüktür. Bu gibi kimseler, önce bildikleri ile amel edip, sonra âile fertlerine, akrabalarına, komşusuna ve sohahtakilere kötülükten uzaklaşmalarını emretmelidir. Bazılarının kabul etmemesi, kendisini mazur gösteremez. Daha sonra köylere, vadilere ve âleme açılmalı, tebliğ sahasını genişletmelidir. Kötülük çoğalır, menetmesi mümkün olmazsa menetmeyebilir. Fakat üzüntülü, hüzünlü, gamlı ve hederli olması gerekmektedir.

(199) Bir kimse, Allah, ruhun ve başın hakkı için derse, bazı âlimlere göre kâfir olur. Çünkü, ta'zimde onları, Allah'a ortak kalmıştır. Eğer, Allah ve ayağının toprağı hakkı için diye yemin ederse, bütün âlimlerce kâfirdir.

selâm ise ihtilâf vardır. Bununla beraber alnını veya yanağını yere koyarsa, küfre yakındır. Biri geçmişte ben kendi isteğimle kâfirdim der sonra da o sözünü yalanlarsa kâfir olur. Kadı onun «yalan söyledim» sözüne itibar etmez.

Hastalıktan kurtulup, sıhate kavuşan bir kimseye merkebi yine bıraktı diyen veya çocuğu ölen bir kimseye ruhunu senin için verdi diyen veyahut da birini ta'ziye ederken onun ruhu, senin ruhunun ziyadeleşmesi için eksildi diyen kimselerin hepsinin kâfir olmalarından korkulur. Allah ruhunu ziyadeleştirsin demek hata ve cehalettir. Filânın ruhu azaldı, seninki de çoğaldı demek de aynıdır. Bir kimse kendi kendine öldü derse küfürden korkulur. Bir kimse, ölen biri için, bu ölü Allah'ın olmalıydı veya olmamalıydı gibi bir lâf ederse kâfir olur. Bir kimsenin oğlu öldüğünde, diğeri bu Allah'a lâyaktır veyahut da Allah onun ruhunu almamalıydı derse kâfir olur. Bir kimse, filân ruhunu efendisine verdi veya kendisine kaldı derse kâfir olur. Bir kimse ölen için, o sizden çok Allah'a lâzımdı derse kâfir olur. Bir kimse Farsça olarak: «Fulan bîmürd ü cân be tu siperd: Filan öldü ve canını sana ısmarladı» derse kâfir olur.

Bir kimse, diğeri, Kıyametteki izdihamda beni nasıl bulacaksınız derse, bazılarına göre kâfir olur.

Bir kimse, diğeri, bugün sen bana hakkını verirsen, Kıyamette ben sana daha çok veririm der, öbürü de Kıyamet gününde çok hak olmaz derse kâfir olur. Bir kimse, alacaklısına, dünyada iken borcunu ver, zira âhirette para yoktur derse, borçlu da, sen bana daha fazla ver, Kıyamet gününde hepsini sana veririm derse kâfir olur. Bir kimse, 10 lira borçlu olduğu bir kimseye bana 10 lira daha ver, Kıyamette 20 lira alırsın derse kâfir olur. Âdemoğlundan başka canlıların Kıyamet günü dirilmeyeceğini söyleyen kimse kâfirdir. «Allah, bana dünya lezzetlerinden bir şey vermeyecekti de niçin yarattı?» diyen kimse, Ebu Hâmid'e göre kâfirdir. Bir kimse, filânı Allah niçin yarattı derse kâfir olur (200). Allah beni filân ile beraber Cennetine koyacak olsa girmem, yahut filânsız Cennete girmem veya sensiz Cennete girmem veyahut da filânla Cennete girmeye emrolunsam girmem diyen kimse kâfir olur.

Bir kimse dünyada ekmek lâzım, âhirette ne olursa olsun derse kâfir olur. Bir kimse çirkin bir söz söyler, diğeri de ona, ne yapıyorsun,

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

Muhtı kitabında, Ali Razi şöyle demiştir: *Senin hayatın hakkı için, Peygamberin hayatı ve Peygamberin ruhunun hakkı için diyen ve buna benzer lâfızlarla yemin edenlerin küfürden korkulur. Bu husus ile ilgili âyet-i celile şöyledir: «O halde kendiniz bilip dururken, (yaratılan o şeylerle) Allah'a eşler koşmayın.» (Bakara: 22)*

(200) Bir kimse, Allah, filânı niçin yarattı derse kâfirdir. Çünkü Allah insanları, Allah'ı bilmeleri ve O'na ibadet etmeleri için yaratmıştır. Bunu söyleyen kimse şu âyet-i celileye muhalefet etmiştir: «Ben cinleri de, insanları da (başka bir hikmetle değil) ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.» (Zâriyât: 56)

küfre girersin der, öbürü de ne yapıyorum ki küfre gireyim derse kâfir olur. Ben sevab ve azabdan veya ben ölüm ve ikabdan uzağım derse kâfir olur. Bir kimse, diğerine saire yani Cehenneme gitmekten başka ne yapabilirsin derse kâfir olur. Bir kimse, bir âlim bir fakire bir dirhem verse (yardım etse) göklerde veya Kıyamet gününde melekler davul çalar derse kâfir olur. Filânın küfür üzere ölmesini istiyorum diyen kimse kâfir olur. Bana eziyet ettin, nerede ise küfre gireceğim diyen kimse kâfir olur. Ben kiliseyi, mescidi, papazı ve imamı sever ve itikad ederim diyen kimse kâfir olur. Bir kimse, kâfir bir dostuna daha fazla yaklaşmak için, sen dinini muhafaza et, ben de edeyim, yahut da senin dinin de hak, benim dinim de hak, hepsi Allah'ın dini, hepsi iyidir derse kâfir olur.

İki kişi arasında bir anlaşmazlık devam ederken, birisi, küfür bu bizim yaptığımızdan daha hayırlıdır diyecek olsa kâfir olur. Bir kimse şeriatlerden veya milletlerden biri için bu Muhammed'in (s.a.v.) şeriatından daha hayırlıdır dese veya ilimlerden herhangi biri için, bu şeriat ilminden daha hayırlıdır derse kâfir olur. Bid'at ve hevâ ehlinin sözü için (201), bu manevî bir kelimedir veya doğrudur (202) derse

ŞERH KISMI

(201) Bid'at; itikad, amel ve söz ile sünnete muhalefet etmek demektir. Âlimlerin tarifi şöyledir: Peygamberimiz (s.a.v.) zamanında olmayan bir şeyi ihdas etmektir.

Her evl şöyle demiştir: Bid'at, Kitap veya Sünnette, gizli veyahut da âşikâre mesnedi olmayan şeydir.

Bid'at-i hasene ise, Kitap ve Sünnette gizli veya âşikâre mesnedi olan demektir. En çirkin bid'atler on adettir denmiştir:

- 1 — Kur'ân-ı Kerim okumayı, zikir, dua, namaz, tesbih v.b. şeyleri para ile yapmak.
- 2 — Ölü yemeği yapmak ve yemek, kabir üzerinde mum yakmak, gelin ve cenaze önünde âşikâre zikir yapmak, kabir üzerine bina yapmak, o binayı süslemek ve orada yatmak.
- 3 — Nâfile namazları cemaatle kılmak... Regâib, Kadir, Berat, Tesbih v.b. gibi.
- 4 — Tâ'dil-i erkânı terk etmek. Karganın gagasını yere vuruşu gibi namaz kılmak.
- 5 — Namazda imamı geçmek ve ona muhalefet etmek.
- 6 — Saffarı düzeltmemek. (Saffarı düzeltmek namazın kemâlinestir.)
- 7 — Türkü dinlemek. Kur'ân-ı Kerim okuyuştaki ve zikirdeki teganni de buna dahildir. Raks (dans) etmek ve sağa sola sallanmak.
- 8 — Hutbe okunurken salât ü selâm getirmek, radiyallahu anh demek, Âmin demek v.b. sözleri söylemek.
- 9 — İsrâf eden kimseye sadaka vermek, mescidde dilenmek, oynamak, dans (raks) için yemek tertib etmek.
- 10 — Kadınların yabancı bir evde, ta'ziye veya tebrik için toplanmaları, cehren (sesli) tevhiid getirmeleri, mevlid-i şerifi erkeklerin işteceği bir şekilde açık okumaları.

Bid'atın reddine delil olan ve Hz. Aişe (r.a.) tarafından rivayet edilen hadis-i şerif şöyledir: «Bir kimse, bizim emrimizde (İslâmda) olmayan bir şeyi icad ederse o merduttur (yani reddolunmuştur)». Buhari ve Müslim rivayet etmiştir. Di-

kâfir olur. Kâfirlerin vergilerini iyi gören kâfirdir. Bir kimse, yalan söyler, diğeri de onu yalan söyleme diye ikaz ettiğinde o, benim söylediğim kelime-i şehadetten daha doğrudur derse kâfir olur. Bir kimse, diğetine haram ye ki Cehenneme giresin der, o da yiyorum derse kâfir olur. Bir kimse filân kendi ölümü ile ölmek istemiyor derse küfründen korkulur. Bir kimse, ben bilineni de bilinmeyeni de, olanı da olmayanı da biliyorum derse kâfir olur. Bir kimse bir kötülüğe, bir günaha bağ-larken, diğetine gel güzel güzel yaşayalım veyahut da kimse bizim gibi negell olamaz derse kâfir olur. Fakirlik, gekavettir diyenin küfründen korkulur. Bir kimse Farsça olarak «Fülân zindegâni beşümâdâd: Filân size hayat verdi» derse kâfir olur. Ebu'l-Fadl, çocuğu ölen bir kimse, ya Rabbi bir tane verdin, onu da geri aldın veya bana bir tane verdin geri aldın, filâna on tane verdin bir tanesini bile almyorsun derse, kâfir olmamasını umarım demıştır.

Bir kimse şaka olarak Farsça «Men hod âyem: Ben kendim gelirim» yerine «Men Hudâyem: Ben Allah'ım» derse kâfir olur.

Karısını üç defa boşayan bir kimseye, bir diğeri, mürted ol ki karn sana başka bir kocaya varmaksızın helâl olsun diye öğretirse kâfir olur. Böyle bir yola sapıldığında o kadın, o kocaya yine helâl olmaz ve buna fetva veren de kâfir olur. Bir kimse karısına ey kâfir der, kadın da ben öyleyim, beni boğa veya ben böyle olmasaydım sana arkadaş ol-mazdım, beni göremezdin derse kadın kâfir olur ve nikâh bozulmuş olur. Şayet kadın, madem ben böyleyim, beni niçin boşamyorsun derse kâfir olmaz. Bir kadın, kocasına ya mecusi veya ya yahudi der, o da ben böyle isem benimle oturma, benimle arkadaş olma derse kâfir olur. Bazı-larına göre kâfir olmaz. Bir adam, karısına ey kâfir der, karısı da sen-sin derse, kadın boş olmaz. Bunun aksi de böyledir. Bir kadın, ben sunu

ŞERH KISMI

Şer bir hadis-i şerifte ise şöyle buyurulmuştur: «Allah, bid'at sahibinin amelini, bid'atı bırakmadıkça kabul etmez.»

Hadis-i şerifi, İbn Mâce, İbn Abbas'dan rivayet etmiştir.

Bir başka hadis-i şerifte ise şöyle buyurulmaktadır: «Allah, bid'at sahibinin orucunu, haccını, umresini, cihadını, farz ve nâfile namazlarını kabul etmez. Ve kün hamurdan çıkışı gibi İslâmdan çıkar.» Huzeyfe (r.a.) rivayet etmiştir.

(202) İtikadda bid'atın bazıları küfürdür. Bunlar, Allah cisimdir diyenler, Al-lah'ın ilminin cüz'a taalluk etmediğini ileri sürenler, haşir ve negri inkâr eden-ler ve âlemi kadim diyenlerdir. Bu mezhepler yeni değildir. Bunlar nübüvyetten önce de mevcut idiler.

İtikadda bid'atın bazıları ise küfür değildir. Kabir elçisini (münker-nekir) in-kâr etmek, Allah'a cisim itlak edip, bizim cisimlerimize benzemediğini iddia et-mektir. Bunların günahı, diğer büyük günahlardan daha büyüktür. Çünkü bu itikad bunların içersine yerleşmiştir. Bunlar hakkında Kitap ve Sünnette şiddetli vâdiler vardır. Her büyük günahın —haklar yerine getirildikten sonra— tevbesi kabuldür. Bid'at ahlindeki kabul değildir. Çünkü bunlar, bid'atı, itaat olarak ka-bul etmektedirler.

yaparsam, kâfir olayım derse, derhal kâfir olur. Bu bir yemindir, küfür değildir, bozulduğunda keffâret icab eder de denmiştir. Bir kimse kılıseye ve buna benzer ibadet yerlerine ruhban ve papazları ziyaret etmek için veyahut teberrüken girerse veya onlara has bir işi yaparsa veyahut da mecusilerin Nevruz gününde onlara elma takdim ederse, bayramlarında onlara muvafakat ederse, bayramlarını ilân etmek için onlarla beraber çıkarsa kâfir olur.

Sihirbaz tövbe ettirilmeden öldürülür. Sihri terk ve tövbe (203) edeceğim geklindeki sözleri de kabul edilmez.

ŞERH KISMI

(203) Tövbe, masiyetten dönüp, bir daha onu yapmamaya azmetmektir. Bu da sadece Allah'tan korktuğu için yapmaktır. Herhangi bir maddi veya şahsî bir zarardan dolayı tevbe fayda vermez. Büyük günahlara, tevbeden başka hiçbir şey keffâret olamaz. Küçük günahlara, namaz kılmak, oruç tutmak, tevbe - istiğfar etmek gibi şeyler keffâret olur. *Hacc-ı mebrur, büyük günaha keffâret olmaz. Bazılarının olur demeleri, terk ettiği ibadetleri kaza etmesin, zulüm ve borçlarını ödememesine keffâret değil, tevbeyi tehirine keffârettir.*

Mebârik kitabında şöyle vârid olmuştur: Hacda küçük günahlar affedilmiştir. Amma büyük günahların da affedilmesini unumam. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "... Çünkü güzellikler kötülükleri (günahları) giderir. Bu, iyi düşününlere bir öğüttür." (Hüd: 114) Hadis-i şeriflerde bu hususlarla ilgili olarak şöyle denilmektedir: "Bir kimse hacceder de, hacda günah işlemez ve karısı ile cinsî münasebette bulunmazsa, anasından doğduğu gibi bağışlanmış döner."

Mebârik, bunu şerh ederken, kul hakları buna girmez demiştir. Diğer bir hadis-i şerife şöyle denilmektedir: "Peygamberimiz (s.a.v.), Müzdelife'de, bütün hacıların günahlarının affını istemiştir. Duasına adam öldürme ve zulmü de katmıştır."

Kurtubi, hadis-i şerifteki zulumden maksat, yaptığı zulmü ortadan kaldırma imkânına sahip olmayanların zulmüdür demiştir. Tirmizî ise, kul hakkı düşmez. Diğer hakların da tevbesinin tehiri aff olunur, kendileri düşmez, demiştir.

Ayet-i celledde zikredilen, hasenat seyiyâtı giderir lâfzı mutlak değildir. Her kötülüğün karşılığında iyilik vardır demektir. Meselâ: Geçmiş namazı kaza etmek bir hasenedir. Bu husunc, namazı geçirmekteki günahın affına vesile olur.

Şunu bilmek gerekir ki, günah, insanı ya küfre, ya nifaka ya da irtidâda götürür. Bunların tevbesi, tam bir pişmanlık duymak ve samimi bir müslüman olmakla mümkündür. Bu gibiler tekrar İslâma döndükten sonra önceki hasenatının üzerine sevaplarının ilâve edilip edilmediği hususunda ihtilâf vardır.

İtikâdda, bid'ata sapanların tevbesi de tam bir pişmanlık duymak ve doğru bir şekilde itikad etmektir.

Amel ile ilgili ma'siyetlere gelince şöyledir: Farzları terk etmek. Namaz: Terkinde iki günah vardır. 1 - Geciktirme, bunun tevbesi tam bir pişmanlıktır. 2 - Terk tevbesi, anında kaza etmektir. Kazayı tehir, diğer bir ma'siyettir. Tövbesi gerekmektedir. Ölüm hastalığından dolayı namaz kılmaya gücü yetmeyen bir kimse, yakınlarına, bunun için fidye vermelerini vasiyet eder. Tahrimen mekruh olan bir şey ile eda edilen namazın iadesi vâcibdir. Hidâye kitabında da böyle vârid olmuştur.

Ben sihirbazım diye kendi ikrar eder veya sihirbaz olduğuna şehadet edilirse kanı helâldir. Bir kimse ben sihirbazdım ama terk ettim, terk edeli de çok oldu diye kendi ikrar eder veya kendisine bu hususta şehadet edilirse kabul edilir, öldürülmez. Kâhin de sihirbaz hükmündedir.

ŞERH KISMI

Zekât, fitre, nezir ve kurbanın tevbesi de kaza etmektir. Haccı da kaza etmek lâzımdır. Hacca gitmeye püçü yetmiyorsa vasiyet eder.

Yasaklarla ilgili günahlar: Kul hakkına taallük etmeyip kendi ile Allah arasında olursa —cünüp Kur'an okumak, içki içmek, zina etmek gibi— nasûh tevbesi yapar. İdare Amirinden (Vali) cezanın tatbikini isteyip, kendisini rezil etmek istemezse, bu insanın yapacağı şey, günahının affı için Allah'a yalvarmaktır. Hele seher vaktinde Allah'a yalvarması daha uygundur. Cezanın tatbiki için İslamî İdare Amirine müracaat etmesi daha, efvâldir.

Hayvanlara müteallik haklara gelince şöyledir: Onlara tecdûz etmek, öldürmek, özürsüz dövme, özürsüz de olsa yüzüne vurmamak, gücünden fazla yük yüklemek, taşımaya gücü yetmediği halde binmek, yem ve su vermemek ve buna benzer davranışlarda bulunmak çok güç bir durumdur. Bu gibi hareketlerde bulunanların, Allah'a yalvarıp göz yaşı dökmekten başka yapacağı hiçbir şey yoktur.

Kullara taalluk eden haklar ise beştir:

1 — Mâli haklar: *Hırsızlık, gasb, aldatmak, sahtekârlık yapmak, başkasının malını telef etmek, yalancı şahitlik yapmak, zalimce hükmetmek, rüşvet almak ve buna benzer şeylerdir. Bunları yapanların, o kimseleri helâlleşmesi gerekir. Helâlleşmediği takdirde kıyamette sevabından alınacaktır. Hak sahibi ölmüş olursa, mirasçılarında, mirasçısını da bulamazsa, hak sahibinin hayrına fakirlere verilmelidir. Bu haklar, kâfilere âit ise, onları mutlaka râzı etmelidir. Râzı etmezse işi çok zordur. Allah Teâlâ'nın rızasını kazanması gerekir.*

2 — Bedenî veya cismani haklar: *Kısaca hususa taalluk eden meselelerdir. Böyle bir suç işleyen kimse önce tevbe etmeli ve hak sahibine teslim olmalıdır. Hak sahibi isterse affeder, isterse hakkını alır. Veyahut da mal hususunda anlaşma yaparak sulh olurlar.*

3 — Şerife taalluk eden meseleler ki, bunlar giybet, bühtan, istihzâ, sövmek ve buna benzer şeylerdir. Bu gibi hallerde tevbe ve helâlleşme gerekmektedir. Mirasçılara helâlleşme olmaz. Bühtanın özel bir şartı vardır ki, o da iftira ettiği kimsenin yanında kendini yalanlamaktır.

4 — Namusa taalluk eden meseleler ise şunlardır: *Ailesine, çocuğuna ihanet etmek. Böyle bir durum vuku bulduğunda tevbe etmek ve helâlleşmektir. Eğer, bir fitneye sebep olacaksa, Allah'a yalvarmalı ve hak sahibine dua etmelidir.*

5 — Dini meselelere taalluk eden haklar: *Başkalarını kâfirlik ve fâsklıkla itham etmek gibi şeylerdir. Bu durumda önce tevbe eder. Sonra onu râzı eder ve kendini yalanlar.*

Hâlâsa isimli kitapta şöyle vârid olmuştur: Bütün haklarını bana helâl et derse, hak sahipleri de bu hakları biliyorsa ve helâl ederse, borçlu kurtulur. Bilmiyorsa, İmam Muhammed'e göre kurtulmaz. İmam Yusuf'a göre kurtulur. Fetva da İmam Yusuf'un görüşüne göredir.

Çeşitli eserlerde, günahlardan kurtulmanın sekiz şekilde mümkün olduğu beyan edilmiştir. Dördü kalb ile ilgilidir ve şunlardır:

1 — Tevbe etmek, 2 — Günahı terke azmetmek, 3 — Günahı sıyılmak, 4 — Azabdan korkmak.

Bezzâziyye isimli kitapta şöyle varid olmuştur: Bazı sefil kimseler, fetvalardaki küfür hükümleri korkutmadır, hakikat değildir derler. Bu sözler bâtıldır. Helâli, haramı, küfrü, İslâmı beyan eden âlimler, Allah'ın emrin kulları böyle bir durumdan uzaktırlar. Onlar sadece Allah'ın Resûlünün tebliğ ettiği hakikatlerden bahsederler.

«Allah, Nebiyy-i Muhterem (s.a.v.) hürmetine, sizi ve beni dil kaymalarından, hatâ ve nısyan ile de olsa küfür lâfızlarını kullanmaktan muhafaza eylesin...»

ŞERH KISMI

Diğer dördü de organlarla ilgilidir:

1 — Günahın sonra iki rekât namaz kılmak, 2 — Yetmiş defa «estağfirullah», yüz defa da «sûbhanallahil-azim» demek, 3 — Sadaka vermek, 4 — Bir gün oruç tutmak.

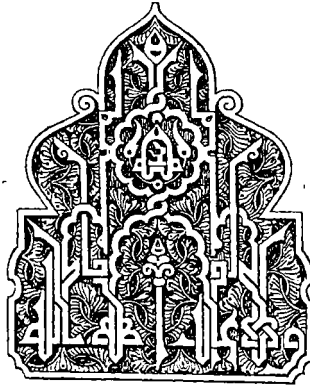
Tevbe ile ilgili bazı âyet-i celileler şunlardır: «Hepiniz Allah'a tevbe edin ey mü'minler. TA ki korktuğunuzdan em'in, umduğunuza nâil olasınız.» (Nûr: 31) «Ey iman edenler, tam bir sıdk u hulûsa mâlik bir tevbe ile Allah'a dönün. Olur ki Rabbiniz kötülüklerinizi örter ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar...» (Tâhîm: 8)

Nasûh tevbesi ile ilgili olarak 23 önemli görüş vardır. En önemlisi Ebu'l-Ley's'in İbn Abbas'dan rivayet ettiği'dir. İbn Abbas şöyle demiştir: «Nasûh tevbesi, kalben pişman olmak, dil ile istiğfar etmek ve bir daha ona dönmemeyi ruhunda gizlemektir.»

Hz. Ali'ye Nasûh tevbesi sorulduğunda şöyle demiştir: «Altı şeyin bir araya gelmesi ile tahakkuk eder: 1 — Geçmiş günahlarına pişmanlık duymak, 2 — Geçirmiş olduğu farzları iade etmek, 3 — Yapmış olduğu zulmü bertaraf etmek ve hasmı ile helâllaşmak, 4 — Günaha, bir daha dönmemeye azmetmek. 5 — Benliğini, Allah'a itaat ederek eritmek, 6 — Günahın lezzetini, ibadet güçlüğü ve yorunluğu ile gidermek.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

131

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMELLERİN DOĞRU YAPILMASI

BİRİNCİ KISIM

Niyet, irade ve kasd, bunların hepsi aynı mânadadır. Mânası, Allah rızasını tahsile ve onun hükümlerini tatbika yönelen irade demektir. Her ihtiyarî fiil ve meşru itaat; mübah, mendup, sünnet, vâcib veya farz olsun, niyetsiz ne kabul edilir ve ne de sevab kazanılır (204). Yapılan fiil, niyetle kabul edilebileceği gibi, Allah'a hakikaten veya hükmen yaklaşmayı kasdetmek sureti de kabul edilebilir.

ŞERH KISMI

(204) Kur'an'ın nuru ile nurlanmış, bastret gözü açık gönül ehlinin ittifak ettikleri nokta şudur; Gerçek saadete ancak ilim ve ibadetle varılır. Âlimlerden başka herkes helâktedir. Âlimler de helâktedir, ilmi ile amel edenler değil. Amel edenler de helâktedir. Ancak hâlisâne ibadet edenler müstesnâ... Niyet, her şeyin aslı ve özüdür. Niyetsiz amel boşuna yorulmaktan başka bir şey değildir. İhlâssız niyet, riyâdır. Kemâle ulaşmamış ihlâs da heba olur. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: -Biz onların herhangi bir amel (ve hareket) yaptılarsa (hepsinin) önüne geçtik de bunları saçılmış (ve hiçbir değeri olmayan) zerrelere yaptık.- (Furkan: 23) Allah insana niyetinin sağlamlığı nisbetinde yardım eder. Niyeti tam olursa, Allah'ın yardımı da tam olur. Niyet tam olmazsa, Allah'ın yardımı da noksan olur. Selefin bazıları şöyle demiştir: Çok küçük amel vardır ki niyet onu büyültür. Pek çok da büyük amel vardır ki niyet onu küçültür. Niyet, samimi olmaz, riyâ olursa, cezaya müstehak olunur. Niyet sadece Allah rızası için olursa sevaba nâil olunur. Niyete riyâ karışmış olursa, hükmünün ne olacağı hususunda ihtilâl vardır. Muhakkikler, -Eğer dîni yönü ağır gelirse, o nisbette sevab alır, diğer yönü ağır gelirse, o niyetin faydasını bulamaz, eşit olursa, lehine de, aleyhine de bir şey elde edemez- demişlerdir. Delilleri şu âyet-i celledir: -İşte kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyor (diyi)se onu(n karşılığını) görecek.- (Zilzâl: 7-8)

İhlâsın zıddı şirkidir. Muhtlis olmayan müşriktir. Ancak şirkin dereceleri vardır. Tevhidde ihlâsın zıddı, ulûhiyette şirk koştaktır. Amelde ihlâsın zıddı, ubûdiyette şirk koştaktır. İşte hunun içindir ki, Seh'le: Nefse en zor gelen şey nedir diye sorulduğunda, ihlâstır demiştir. Bazılarına göre, amelde ihlâs, iki dünyada da karşılık istememektedir. İbadetin arkasından dünya veya âhiret için bir menfaat talep etmek ihlâsa aykırıdır. Hakiki ihlâs, Allah rızası için yapılandır ki bu da siddıkların ihlâsıdır.

Sıdka gelince altı çeşittir: 1 — Sözde doğruluk, 2 — Niyette doğruluk, 3 — Azimde doğruluk, 4 — Vefâda doğruluk, 5 — Amelde doğruluk, 6 — Dinin her meselesinde doğruluk. Bu altı husus ile sıfatlanan kimse -siddiktir.-

İster, namaz, oruç, zekât ve hacda olduğu gibi sıhhatinin şartı olsun; isterse abdest ve gusülde olduğu gibi sıhhatinin şartı olmasın, niyet olmadıkça sevaba ulaşılamaz. (205)

Niyet iki şeytirdir:

- a) Ahiret ile ilgili olan niyettir. Bu sevab ve ikaba taalluk eder.
- b) Dünya ve dünya ile ilgili hükümlere taalluk eden niyettir.

Bu niyet, doğruya ve fesada taalluk eder. Niyet, ibadetlerin hepsinde, sıhhatinin şartıdır. Müslüman olmakta niyet aranmaz. Kâfir olmakta ise aranır. Bütün namazlarda, namazın sahih olması için niyet şarttır. Bunun içindir ki, namazın zorla kıldırılması doğru değildir. İmama uymakta da niyet şarttır.

Tilâvet secdesi, secde-i sehiv ve şükür namazı, niyet hususunda diğer namazlar gibidir. Cuma ve bayram hutbelerinin sıhhati için niyet şarttır (206). Ezanın sıhhati için niyet şart değildir. Sevaba nâil olmak için şarttır. Kibleye yönelmenin sıhhati için, bazılarına göre niyet farzdır. Doğru olan bunun aksidir. Yani niyetin şart olmayışıdır (207). Setr-i avretin sıhhati için niyet şart değildir. Zekâtın edası niyetsiz sahih değildir (208). Orucun sıhhati için her gün niyet şarttır, niyeti, orucun devam etmesine bağlarsa doğru olur. Haccın sıhhati için de niyet şarttır. Niyet hususunda kaza aslı gibidir. Nezirda niyet, farzlarda olduğu gibidir. İtikâfın sahih olması için, vâcib, sünnet veya nafile olsun, niyet şarttır. Keffâretin sıhhati için de niyet şarttır. Keffâret, oruç tutmak, köle azad etmek veya miskinleri doyurmak yolu ile de olsa bu böyledir. Köle azad etmek bize göre ibadet değildir. Çünkü kâfir de köle azad edebilir. Ancak, Allah'ın rızasını tahsile niyet eder-

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(205) Fakihler, niyetsiz sevab yoktur. Niyet isterse, o ibadetin sıhhatinin şartı olsun, isterse sevaba nâil olmak için şart olsun, netice aynıdır, demişlerdir. Abdest, gusül, mest üzerine mesh gibi hususlarda, niyet, sıhhatinin şartlarından değildir. Elbise, beden ve namaz kılınan yerden necâseti temizlemek hususunda niyet, sıhhat şartlarındandır. Teyemmümde niyetin şart olması ise âyet-i cellelinin delâlet etmesiyledir. Cenazenin yıkınmasında niyet, cenaze namazını sıhhat şartlarından değil, cenaze namazında bulunmayan mükelleflerin üzerinden farzın (farz-ı kifaye) düşmesi içindir.

(206) Hatip, minbere çıktuktan sonra, cemaatten birisinin, aksıran birine *-yerhamükallah-* demesi doğru değildir.

(207) Bazıları, kibleye dönmek hususunda niyetin şart olmasını, sahrada namaz kılmaya bağlamışlardır.

(208) Kadi el İsbicâbi şöyle demiştir: Zekâtı vermeyen bir kimseden, o zekâtı devlet başkanı zorla alır ve ehline verir. Bu adam zekâtı vermiş sayılır. Çünkü imamın (devlet başkanı) alma yetkisi vardır. Bu, mal sahibinin kendi isteği ile vermeye yerine geçer. Bu görüş zavıftır. Doğru ve uygun olan zorla almamaktır. Muhit kitabında şöyle denmektedir: Bir kimse zekâtı edâ etmekten kaçınırsa, zorla alınmaz. Alınırsa zekât yerine geçmez. Zekât alanın yapacağı iş, mal sahibini hapsedip, şahsen zekâtı vermeye mecbur etmektir. Niyetsiz olarak nisabın hepsini verirse zekât yerini bulur. Çünkü farz düşer.

se, ibadet sayılır ve sevaba nâil olur. Niyet etmeksizin azad ederse sevab alamaz. Fakat azadı sahihtir. Kinaye yolu ile azad ederse niyet şarttır.

Cihada gelince, bu ibadetlerin en büyüğüdür. Bunda hâlis niyet şarttır.

Vasıyyet, aynen köle azad etmek gibidir. Allah rızasını kasederse sevaba nâil olur. Bunu kasdetmezse sevabı yoktur.

Vakıf bırakmak, ibadet değildir. Çünkü kâfir de bunu yapmaktadır. Ancak, Allah'a yaklaşmaya niyet ederse, sevab alır.

Nikâh, ibadete yakındır. İtidal halinde sünnet-i müekkededir. Bu durumda sevaba nâil olmak için niyete muhtaçtır. (209)

Öğrenmek, ibadetlerin başında gelir. İnsanı kurtuluşa götüren çok faydalı bir yoldur. Niyetin mükemmel olması şarttır.

Öğretmek de, ibadetlerin en şerefli, en mükemmel ve Allah'a en çok yaklaştıranıdır. Bunda da niyetin tam olması şarttır.

Fetva verenin de sevaba nâil olması için niyet şarttır.

Kitap yazmak da, öğretmek gibidir. Hüküm vermek ibadettendir. Bundan sevap almak niyete bağlıdır.

Hadd cezası vermek, diğer cezaları vermek vali ve hakimlerin yaptıkları işler, şahitlik yüklenmek ve eda etmek de, hüküm vermek gibidir. Yâni ibadettir. Sevab almak için niyet şarttır.

Yemek, içmek, uyumak ve kazanmak gibi mübahlara gelince (210), daha fazla ibadet edebilmek niyetiyle kuvvet bulmak için yapılırsa, bunlar da ibadettir.

Muamelelere gelince, alış-verişte, alış-verişi bozmada, kiralama işleminde niyet şart değildir. Âlimler: Eğer, «aldım» veya «ilerde alırım» gibi sözler kullanılırsa niyet şart değildir, «alırım» derse niyet şarttır. Çünkü bu son ifadede kapalılık vardır, demişlerdir. (211)

Hibede niyet şart değildir. Şaka ile de hibe etse sahihtir. (212)

Boşanmaya gelince, sarîh ve kinaye ile olmak üzere iki çeşittir.

ŞERH KISMI

(209) Nikâhta itidalin mânası, iffetini korumak ve çocuk sahibi olmayı istemektir.

(210) Mübah olan şeylerde niyete ihtiyaç yoktur. Sevab kasederse vardır. Sünnet ve mendupların itaat sayılması ve sevap olması için niyet şarttır. Vaciblerin ibadet olanlarında niyete ihtiyaç vardır. *Casp ettiğini geri vermek, borcunu ödemek gibi vaciblerde niyete ihtiyaç yoktur.*

(211) Alışveriş niyete tâbi değildir. Geleceği ifade eden kelimeler, emir hükümündedir. Bu şekilde bir alışveriş doğru değildir.

(212) Bezzâziyye kitabında şöyle denilmektedir: Başkasının telkini ile hibe ederse, rızâ şartını kaybettiği için câiz değildir. Boşama ve köle azad etmek böyle değildir. Bunlar telkin ile de olabilir. Bu ikisinde rızâ şart değildir.

Sarih olanında niyet şart değildir. Gaflet, hatâ ve unutarak da olsa boşanma vuku bulur. (213)

Kinaye ile boşamada niyet garttır (2114). İsterse o lâfzı sarfederken, boşanma mevzuunu konuşuyor olsunlar, farketmez. Niyet gene garttır. Karı ile kocadan birinin boşama hakkını diğesine vermesinde, hale'de (yâni para ile boşamada), l'lâda (yâni karısına 4 ay yaklaşmayaacağına yemin etmekte), ziharda da (yâni karısının bir uzvunu veya tamamını nikâhî kendisine haram olan bir kadının bir uzvuna veya ta-

ŞERH KISMI

(213) Bazı kitaplarda şöyle denmiştir: Hataen yapılan boşama, kazâen vâkıdır. Mahkeme hükümlerine göre bu adam karısından boşanmış olur. Bundan ka-zân boşanmada sarih lâfzın niyete ihtiyacı olmadığı gerçeği ortaya çıkar. Şaka ile de olsa sarih lâfzı ifade ettiğinde karısı boşanmış olur. Zira, talâk hususunda şaka, ciddi sayılmaktadır.

Bu duruma göre, bir adam karısına sen boşsun dediğinde, 2 veya 3 defa boşamış olmaya niyet etse, bu sahih değildir. Zira sarih lâftızdır.

(214) Bir kimse, karısına seneye sen boşsun derse, karısı boş olur. Niyeti üç defa içinsse de sahihtir. Bir kimse, karısı ile beraber bir adamın yanında bulunurken, ikinciden biriniz boşsunuz derse, İmam-ı Âzam'a göre boş olmaz. İmam Yusuf'a göre boş olur. Karısı ile beraber bulunurken yanlarında yabancı bir kadın da varsa ve ikinciden birinizi boşadım derse, karısı boş olur. İkinciden biriniz boşsunuz der ve niyet etmez ise, karısı boş olmaz. Hayvanla beraber buldukları zaman da durum aynıdır.

Kinaye üç kısımdır:

1 — Yalnız talâka sahih olup redde, tekdire ihtimali bulunmayan lâfızlardır. «Emrin senin elinde», «iddet bekle», «senin üzerinde benim mülküm yoktur», «ehlîne kavuş» gibi lâfızlardır.

2 — Talâka ihtimalleri olduğu gibi zevce tarafından vuku bulan talâkı, talâbin reddine de ihtimalleri bulunan lâfızlardır. «Kalk, çık, git, kaybol» gibi lâfızlardır.

3 — Hem talâka, hem de tekdîr ve şetme ihtimali olan lâfızlardır. «Sen baksin» tabiri gibi. Şöyle ki: Bain lâfzı «beynûnet-den alınmıştır. Beynûnet ise, ayrılık mânâsıdır. Bu halde, «sen baksin» tabirinin hem «vuslat-ı nikâhtan ayrılmanın mânâsına, hem de «hayırdan berilsin» mânâsına gelme ihtimali vardır.

Kinâi lâfızların kullanılışında üç hal tasavvur edilebilir a) Rızâ hâli, b) Gazab (tofke) hâli, c) Talâkın müzâkere edilmesi hâli.

a) Rızâ hâli, zevcin hiddetli olmadığı ve zevcesi ile aralarında talâka dair bir müzakere cereyan eylediği haldir.

b) Gazab hâli, zevcin hiddetli, dargın bulunduğu haldir.

c) Talâkın müzâkere edilmesi hâli, zevc ile zevce arasında talâka dair bir müzakere cereyan eylediği haldir.

Rızâ halinde, üç kinâi lâfızdan biri ile talâkın vukuu niyete bağlıdır. Niyet bulunmadıkça talâk vâki olmaz. Çünkü bu lâfızların talâktan başka bir şeye de ihtimalleri vardır.

Gazab halinde, birinci ve ikinci lâfızlardan biri ile talâkın vukuu niyete muhtaçtır. Fakat üçüncü nevi kinâi lâfızlardan biri ile talâkın vukuu, niyete muhtaç değildir.

Talâkın müzâkere edilmesi halinde ise birinci nevi lâfızlar ile talâkın vukuu niyete bağlıdır. İkinci ve üçüncü nevi lâfızlar ile talâkın vukuu niyete muhtaç bulunmaz.

mamına benzetmekte de) sarîh olanın da niyet şart değil, fakat kinaye ile olanında niyet şarttır.

Ric'a (yâni, iddet içinde, kocanın karısına dönebilmesi, nikâhın devam etmesidir), nikâh gibidir. Sarîh olanında niyet şart değildir. Kinaye ile olanında niyet şarttır.

Yemin, niyete bağlı değildir. Kasden, hatâ ederek, unutarak veya zor kullanılarak yapılan yemin, yemindir (215). İkrar, vekâlet, emânet vermek, ariyet, iftira ve hırsızlık gibi şeylerde niyete ihtiyaç yoktur. Kısas ise, kaatilin katli hakkındaki kasdına bağlıdır. Yalnız âlimler, kasdın gizli bir husus olduğunu gözönüne alarak da, cinâyet âletini niyet olarak kabul etmişlerdir. Hadiselerin cereyanına râzı olmak, kaybolan bir adamın veya malın bulunması, nikâh gibidir. Yâni bununla sevab murad ettiğinde, Allah rızâsı için bu işleri yapmaya niyet etmesi şarttır.

Ortaklık, para alış-veriş, kefâlet, mudârebe yani sermâye birine, emek diğeriine mahsus olmak üzere, kârı müşterek olarak paylaşılan bir ortaklık, şüf'a yâni satılan bir yerî öncelikle komşusunun alabilme hakkı, taksimat, muzâraa; arazi üzerinde cereyan eden ortaklık ve mü-sâkât yâni mahsul karşılığı bahçeyi sulatmak da bey'de yâni alış-verişte olduğu gibidir. Yâni hangi zamana (şimdiye mi geleceğe mi) taalluk ettiği bilinmeyen kelimeler kullanılırsa niyet şarttır.

Dâva, hıcr, izinli köle, ikrah, avlamak, diyet, rehın, mürabaha; (bir şeyi meşru fiyatından fazlaya satmak) niyet hususunda yukarda zikredilen mübah gibidirler. Kur'ân-ı Kerim niyetle, Kur'ân olmaktan çıkıp, zikir ve dua hükmüne girebilir. Bunun içindir ki cünüp ve hayızlı olanın dua niyeti ile Kur'ân okuması câiz görülmüştür. (216)

Tazminatın ödenmesi, fiil vuku bulmaksızın mücerred olarak niyet ile mümkün olur mu? Âlimler şöyle demişlerdir: Haram olan bir elbiseyi giyen kimse, onu sahibine vermek niyeti ile çıkarırsa, ceza taaddüd etmez. Yâni bir ceza ile kurtulur. Aksi halde ceza taaddüd eder.

Kendisine emânet olarak bırakılmış elbiseyi giyip sonra çıkararak bir kimsenin niyeti o elbiseyi tekrar giymekse, tazminat ödemekten kurtulamaz.

Terk edilmesi (217) gereken şeylere gelince, bu yasakları terk et-

SERH KISMI

(215) Yemin eden kimse mazlum ise, niyetine itibar edilir, zalim ise itibar edilmez...

(216) Bir kimse, Kur'ân-ı Kerim'i namazda zikir niyeti ile okursa namazı bozulmaz. Ta'bir isimli kitapta şöyle denilmiştir: Namazda, Fatihâ'yı dua yerine okumak niyete tesir etmez. Çünkü, namazda, Kur'ân-ı Kerim yerinde okunmuştur. Hiçbir niyet onu yerinden değiştiremez.

(217) Menhiyâtı terk etmek, niyete muhtaç değildir. Şayet nefsi yasak olan bir şeyi arzu ettiği ve yapmaya da gücü yettiği halde, sadece Allah'tan korktuğu için bu kötülüğü yapmazsa sevap kazanır. Eğer terk sebebi bu değilse, onu terk etmekten sevap alamaz. Namaz kılınan zina etmemesi ve hürûn harama bakmaması böyledir.

mekte niyet şart değildir. Fakat yapılması yasak olan şeyleri nefis istediği halde, Allah'tan korkarak onları terk ederse sevab alır. Böyle bir korku olmaksızın terk etmişse sevab olmaz.

Niyetin Kaldeleri:

1 — İşler kasıdları ile beraberdir, (218)

Şırayı, içki yapan bir adama satarken maksad ticaret ise haram değildir. İçki yapması için verilirse haramdır. Bağ dikmek ve üzüm gırasını satmak da maksada bağlıdır. Sirke için bu satışı yaparsa haram değil, içki için olursa haramdır. Hicr yâni müslüman kardeşi ile üç günden fazla konuşmamak da böyledir. Maksadı dargınlık ise haramdır. Değil ise mahzuru yoktur. Bir kadının kocasından başkasına üç günden fazla yas tutması da kasdına bağlıdır. Koku sürünmemeyi ve süslenmemeyi ölen için yapıyorsa haramdır. Maksadı bu değilse haram değildir.

Namaz kılan bir adam, okurken, sual soran birine cevap kasdı ile okursa, namazı fâsîd olur (219). Namaz kılan bir kimseye, sevindirici

ŞERH KISMI

(218) «İşler maksadları iledir» sözü, âlimler tarafından, önce kelâm ilmine tatbik edilmiştir. Sibeveyh ve cumhur-ı ulemâ, kelâmda da kasıd şarttır demişlerdir. Bunlara göre uyuyanın ve unutarak konuşanın sözleri ve öğretilmiş hayvanların konuşmaları kelâm değildir. Bazıları buna muhalefet ederek, kelâmda kasdın şart olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bunlara göre konuşmamaya yemin eden bir kimse uykuda konuşursa yemini bozulur. Secde âyeti, cünüp, hayızlı, uykuda olan ve sarhoş tarafından okunur ve işitilirse, secde yapılır. Deliden işitilirse yapılmaz.

Tercih meselesine gelince şöyledir: Bizim mezhebimiz bu mevzuda tafsîlata girmemiştir. Şâfiî mezhebinin bu husustaki görüşü şöyledir: Kurbiyette yâni Allah'a yaklaşılan ibadet meselelerinde tercih mekruhtur. Bunun dışındaki meselelerde arzu edilen bir durumdur. Bu husustaki âyet-i celle şöyledir: «Kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile, onları öz canlarına üstün tutarlar, tercih ederler.» (Haşr: 9)

İmam Şâfiî şöyle demiştir: Su kütüğünde temiz su ile abdest almak hususunda, setri avrette ve birinci safâ geçmekte, insan başkasını değil, kendini tercih etmelidir. Çünkü ibadet, Allah'ta ta'zim içindir. Başkasına tercih ederek bu ta'zim ihlâl edilmemelidir. Ebu Muhammed, Furuk'da şöyle demiştir: Namaz vakti gir-dikten elinde ancak kendi temizliğine yetecek kadar su bulunan bir kimsenin o suyu, aynı durumda olan bir başkasına vermesi câiz değildir. Fakat aç bir adamın kendi yiyeceğini başkasına vermesinde bir mahzur yoktur. Bu ikislinin arasındaki fark, biri Allah'ın hakkıdır, tercih yapamaz. Diğeri kendi hakkıdır, tercih yapabilir.

İlim talep eden bir kimse, okuma sırasını başkasına veremez. Çünkü ilim tahsil etmek ibadettir. «Miyetu'l-Müfti»de şöyle denmektedir: Paraya muhtaç bir fakir, diğer bir fakire o parayı verip, kendisi sabredebilirse, bu tercihi yapabilir. Sabrederemese kendisi için harcaması daha uygundur.

(219) Cünüp bir adam Kur'an-ı Kerim okurken, bununla Kur'an kastederse haram, dua katederse haram değildir. Bir kimse cenaze namazında, Fatihâ süresini okur ve Kur'an katederse mekruh, dua katederse değildir. Hatip aksırır da «elhamdülillah» der ve bununla hutbe katederse doğrudur. Aksi olursa doğru değildir. Zekâtta, zekât vermeye vekil edenin niyet etmesi şarttır. Vekil edilen niyetsiz verse de olur. Niyet, başkasının yerine hacca gidene aittir.

bir haber verildiğinde, teşekkür maksadı ile «elhamdü lillâh» derse, üzücü bir olaya «lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah» derse veyahut birisinin ölüm haberi verildiğinde, istirca' âyetini okursa ve maksadı da istirca' ise namazı fâsîd olur.

Bir adam, insanları topladığında «insanları toplamakla topladık», elinde kadeh olduğu zaman «dolmuş kadeh» meallerindeki âyet-i celîleleri okuyarak, Kur'an-ı Kerim'i, konuşma lisanı olarak kullanır ve maksadı istirca' ise namazı fâsîd olur.

İçki içen bir adam, içkinin kapağını açarken «sallû alâ Muhammed» derse günahkâr olur denmiştir. (220)

Bir bekçi, bekçilik yaparken, «lâ ilâhe illallah» der ve maksadı da uyanık olduğunu bildirmek olursa günaha girer. Fakat âlim olan bir kimse, bir mecliste «sallû alennebiyy» derse, sevaba nâil olur. (221)

Kumaş satan bir dükkâna, kumaş almak üzere giden birine, dükkân sahibi malını beğendirmek niyeti ile «sübhanallah» veya «Allahümme sallî alâ Muhammed» derse, kerâhet işlemiş olur.

Bir müslüman, bir zimmiye «Allah ömrünü uzun etsin» diye dua eder ve bununla, onun ömrünün uzayıp müslüman olmasını veya müslümanlara uzun müddet cizye vermeye devamını kastederse, günah işlemiş olmaz. Çünkü müslüman olması ve müslümanlara faydalı olması için dua etmiştir.

Bir müslüman evinde Kur'an bulundurur ve okumazsa, bulundur-

SERH KISMI

(220) Peygamberimiz (s.a.v.) üzerine salâvat getirmenin vucûbiyeti hususunda dokuz görüş vardır:

- 1 — En az bir defa getirmek vâcibdir.
- 2 — Aded kaydetmeksizin çok getirmek.
- 3 — İsm-i şerîflî her zikredildiğinde getirmektir.
- 4 — Her mecliste bir sefer getirmek.
- 5 — Namazda getirmek.
- 6 — Ömründe bir defa getirmek.
- 7 — Teşehhüde yâni «Ettehiyyâtü-yü» okurken getirmek.
- 8 — Ka'de-i ahirede teşehhüdden sonra getirmek.
- 9 — İbn Atiyye tefsirinde ise her zaman vâcibdir denmiştir.

(221) Salât ü selâm getirmenin müstehap olduğu yerler şunlardır:

1 — Cuma, cumartesi ve perşembe günleri, 2 — Sabah, akşam, 3 — Mescide girerken ve çıkarırken, 4 — Resûlullah'ın (s.a.v.) habrini ziyaret ederken, 5 — Safa ile Merve arasında sa'y ederken, 6 — Hutbe okurken, 7 — Ezan ve ihâmete cevap verirken, 8 — Her duanın evvelinde, ortasında ve sonunda, 9 — Cenaze namazında, 10 — Telbiyeden sonra, 11 — Toplanma ve ayrılma zamanlarında, 12 — Abdest alırken, 13 — Kulak çınlarken, 14 — Bir şeyi unuttuğu zaman, 15 — Aksırıldıktan sonra, 16 — Vaaz ederken ve ilim öğretirken, 17 — Hadis rivayet ederken, evvelinde ve sonunda, 18 — Soru ve cevap yazarken, 19 — Risâle yâni mektup yazarken, 20 — Besmele çektiikten sonra, 21 — Mühim olan işte, 22 — Mübâreç isimlerini, zikrederken, iştiraken ve yazarken ve her halde salât ü selâm getirmek müstehaptır.

Peygamber Efendimize salâvat-ı şerife getirmekte, kurbiyyet, ta'zim ve cevab ümidi vardır. Bu sebeptendir ki maddi menfaat sâiki ile salâvat-ı şerife getirilmez.

maktan maksadı da hayır ve bereketse, günahkâr olmaz, sevab alması umulur. Bir kimse, fîsk meclisinde Allah'ı zikreder de, bunlar fîsk ile meşgul iken kendisinin tesbih ve tehlil ile meşgul olduğunu kastederse fazilet kazanmış olur. Yine bir kimse sokakta tesbih çekerken, diğer insanlar, dünya ile meşgul olduğu halde, kendisinin tesbih ile meşgul olduğunu kastederse, bu evde tesbih çekmekten daha faziletlidir. Eğer, tesbihli, fâsıkın fîskünü yapması için getirirse günahkârdır. İbret için tesbih çekerse sevab alır.

Bir kimse sultana secde eder de, niyeti ta'zim ve selâm olursa kâfir olmaz. Çünkü, melekler Hz. Âdem'e (a.s.), Hz. Yusuf'un (a.s.) kardeşleri de Hz. Yusuf'a (a.s.) ta'zim için secde etmişlerdir. Bir kimse bir insana secde etmesi için ölümle tehdit edilirse ve tehdit edenlerin maksadı ibadet secdesi ise efdal olan sabredip o emri yerine getirmektir. Eğer kasıdı selâm olursa secde etmesi efdaldır. Doyduğu halde yemek yemeye devam etmekten maksad, nefsânî arzuları tatmin ise haramdır. Şayet maksad, orucu daha rahat tutmak ve misafiri sofrada yalnız bırakmamak olursa müstehabdır. Bir kâfir, bir müslümanı siper alır, diğer bir müslüman da onlara doğru silâhını doğrultur ve ateş etmek ister ve maksadı da kâfiri öldürmek olursa bir mahzuru yoktur, müslümanı öldürmekse haramdır.

Yerde bulunduğu bir şeyi sahibine vermek niyeti ile alırsa mahzuru yoktur. Kendisi için ahırsa haramdır, isyân etmiş ve günaha girmiş olur. Bir kimsenin Kur'an-ı Kerim'e yaslanmaktan kasdı, onu ezberlemekse mahzuru yoktur. Aksi takdirde mekruhtur.

Bir kimse, mescide ağaç dikerse ve bundan maksadı da onun gölgesinde oturmaksa mahzuru yoktur. Niyeti ondan başka bir menfaat sağlamaksa mekruhtur.

Allah'ın ismini para üzerine yazmak, bir alâmet olması içinse mekruh değildir. Maksad hafife almak ve önem vermemek ise mekruhtur. İçinde Kur'an-ı Kerim olan bir quvala yaslanmaktan kasıd, Kur'an-ı Kerim'i muhafaza için olursa mekruh değildir. Aksi takdirde mekruhtur.

2 — Bir şey için olmuşa sadece onun içindir.

Bu kalde, ibadeti, âdetlerden ayırmak ve ibadetleri birbirinden ayırmak içindir (222). Oruç; tedavi veya yemek yemeye ihtiyaç duymamak gibi hallerde de tutulabilir, fakat ibadet sayılmaz.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(222) Bazı fıkhi meselelerin birleştiği ve ayrıldığı noktalar:

1 — Abdest ve gusül: Her meclis değiştirmekte abdest almak sünnettir. Gusül yapmak ise mekruhtur. Abdest olurken mest çıkarılmaz, gusûlde çıkarılır. Abdestte, ağza ve buruna su vermek sünnet, gusûlde ise farzdır. Abdestte baş mesh edilir, gusûlde yıkanır.

2 — Abdest ile teyemmüm arasındaki farklar: Teyemmüm, yüz ve ellerle olur. Özürlü teyemmüm edilmez. Mest üzerine mesh yapılmaz. Niyet farzdır. Yenilemek sünnet değildir. Bozmak sünnettir. Teyemmümde gusül ve abdest aynıdır.

3 — Hayız ile nifas arasındaki farklar: Hayızın en kısa müddeti üç gündür, nifasın kısa müddeti yoktur. Hayızın en uzun müddeti 10 gündür, nifasın ise 40 gündür.

Mesoidde istirahat için oturabilir, fakat ibadet sayılmaz. Bir kimseye mal vermek hibe veya herhangi bir dünyevi maksat için de olabilir, o zaman ibadet olmaz. Zekât ve sadaka olursa ibadettir.

Bir hayvan kesmek, sadece yemek içinse mübalıhtır. Kurban niyeti ile kesilmişse ibadettir. Birisini karşılamak için kesilirse haramdır. Diğer bir görüşe göre ise küfürdür.

3 — Niyet olunan şeyi tayin etmek veya etmemek.

Niyet olunan şey ya ibadet olur ya da olmaz. Vakit namazlarının (223) kılındığı vakit içerisinde, nafile namazlar da kılınabilir. Bu yüzden vakit namazını kılarken, hangi vakti kılıyorsa niyette o vaktin tayin edilmesi şarttır. Kıldığı namazın vaktinin tayin edilmiş olduğunun alâmeti şudur: Kendisine hangi vaktin namazını kıldığı sorulduğunda, düşünmeden şu veya bu vaktin namazını kılıyorum derse tayin yerini bulmuş olur. Eğer, ramazan orucu gibi vakti sadece kendisine yetiyor ve baş-

ŞERH KISMI

4 — Ezan ile ikamet arasındaki farklar: Ezandan sonra beklemek câzidir. İkamette ise değildir. Ezanı fasıllı okumak sünnet, ikameti süratli okumak sünnettir. Abdestsiz ikamet mekruh, ezan ise değildir.

5 — Tilâvet secdesi ile, sehiv secdesi arasındaki farklar: Tilâvet secdesi bir, sehiv secdesi ikidir. Secde-i sehiv namaz bittikten sonra, tilâvet ise namazın içinde iken de yapılır. Secde-i sehiv tekerrür etmez. Tilâvet secdesi tekerrür eder.

6 — İmam ile cemaat arasındaki farklar: Cemaat uymaya niyet eder. İmam ise arkasında kadın olmadıkça niyet etmesi şart değildir. İmanın namazı bozulduğunda, cemaatin namazı da bozulur. Akâf olmaz.

7 — Cuma namazı ile bayram namazı arasındaki farklar: Cuma farzdır, bayram vacibdir. Cumanın vakti öğleedir. Bayram namazının vakti ise güneşin doğup yükselme (işrâk) zamanıdır. Çumada hutbe farz, bayramda ise sünnet-i müekkededir.

8 — Ölü yıkamak ile diri yıkamak arasındaki farklar: Ölünün başından başlanması müstehaptır. Dirinin ellerinden. Ölüye mazmaza, istinşak şart değil, diriye şarttır. Ölünün ayaklarını yıkamak sonraya bırakılmaz, dirinin bırakılır.

9 — Kira ile alışveriş arasındaki farklar: Muayyen bir zamana kadar satıyorum demek, alışverişi ifsad eder. Kirada vakit tayini gereklidir. Alışverişte, bedele yani ücrete anlaşma olur olmaz mâlik olunur. Kirada, ancak kiracı faydalandıktan sonra mal sahibi bedele mâlik olabilir. Kira özürle bozulur. Alışveriş bozulmaz. İkisinden birisinin ölümü ile kira muamelesi fesh edilir. Diğer fesh edilmez.

10 — Kadın nafakası ile, akraba nafakası arasındaki farklar: Kadın nafakasında böyle bir şart yoktur.

11 — Mürted ile kâfir arasındaki farklar: Mürted, cizye ödemez, kâfir öder. Mürtedin nikâhı olmaz. Kestiğinin eti yenmez. Kanı hederdir, helâldir. Mâlik edinmesi ve mülkündeki tasarrufu durdurulur. Mürted esir edilmez. Yemin ettirilmez. Vâris olmadığı gibi, kendisine de vâris olunmaz. İslâm habristanına gômülmez. İrtidâdda, çocuk babasına tâbi değildir. Kâfir ise bunların hepsinin âkâlidir.

(223) Namaz, «öğlen namazına» veya «ikinci namazına» diye tayin edilir. Fakat, «bugünün öğlen namazına» veya «bugünün ikinci namazına» diye tayin etmek daha uygundur.

kasna şâmil olmuyorsa, tayin şart değildir. Eğer oruç tutan adam, hasta ve seferde değilse mutlak niyet kâfidir. Nafile (224) veya vâcib oruca da niyet etse, niyet gene farz olan ramazan orucunadır.

Hac ise, senede bir defa yapılan bir ibadet olduğu için, vakit ona ayarlanmıştır. Bu durumda mutlak niyet kâfidir. Tayin yapılmayabilir. Fakat haccın menâsiki haccın bütün vaktini isgal etmediğinden nafilye niyet edilirse nafile hac olur. Çünkü bu durum başka ibadetlerin yapılmasına da müsaittir. (225)

Niyet olunan şey haram olursa, onu insan kendisi tayin edemez. Yapmış olduğu fiil tayin eder. Yeminini bozan bir kimsenin keffâretini, ancak yeminini bozması tayin eder.

Kazaya gelince, namaz, oruç (226) veya hac olsun tayin şarttır.

Teemmümde, namaz abdesti veya gusül diye bir tayin yapılmaz.

Nezir ve vitir namazı gibi vâcibler, İmâm-ı Âzam'a göre, bayram namazı ise sahîh kavle göre, iki rekât tâvaf namazı ise muhtar olan kavle göre tayinde farz gibidirler. (227)

Nafileler, bizim mezhebimize göre ancak mutlak niyetle sahîh olur.

Revâtîp sünnetlerinde niyette tayinin şart olup olmadığı hususu ihtilâfıdır. Doğru olan tayinin şart olmamasıdır. Nafile niyeti veya

ŞERH KISMI

(224) Eğer oruç tutan bir kimse hasta ise, niyetinde iki rivayet vardır. Doğru olan neye niyet etse ramazana vâkî olmasıdır. Misafir ise ve başka bir vâcibe niyet ederse sahîhtir. Nafilye niyet ederse doğru olan görüşe göre ramazan orucuna sayılır.

(225) Vakit daraldığında dolayı namazın tayin edilme mecburiyeti düşmez.

(226) Bir kimse orucunu bozduğundan dolayı, 61 gün hem kaza hem de keffârete niyet eder de, kaza gününü tayin etmezse câizdir. Kaza çok olduğunda, birbirinden ayırmak güç olduğundan dolayı, tayinin şart olup olmadığı hususunda ihtilâf vardır. Doğru olan şudur: Bir kimse, ramazan orucundan bir günü kazaya bırakmış ve kaza ederken o günü tayin etmeksizin o ramazandan bir güne niyet ederse câizdir. Şayet hangi senenin ramazanına ait olan orucu kaza ettiğini tayin etmezse câiz değildir.

Namazı kaza ederken, filân günün öğlen namazı diye tayin etmesi şarttır. Şayet, namazı kaza edecek olanın kazası çoksa, «en evvel» veya «en son» olarak kazaya bıraktığım filân namaza diye niyet etmesi kolay olması bakımından câizdir.

Teemmüme gelince, abdest veya gusül diye tayin etmeye lüzum yoktur. Çünkü onun bir sıfatı vardır. İhtiyaç duyulan şey temizliktir. Temizlendikten sonra dilediği ibadeti yapabilir.

Tayinden maksat cinsleri ayırmaktır. Bir cinsi tayin etmek lüzumsuzdur. Namazların cinsleri, sebeplerin değişmesi ile ortaya çıkar. Namazın sebepleri ise vakitleridir.

(227) Vitre, yalnız «vitir» diye niyet edilir. «Vitir vacib» diye niyet edilmez. Çünkü vâcib olduğunda ihtilâf vardır.

Canaze namazında, «Allah için namaza», «meyyit için duaya» diyerek niyet edilir. Tilâvet secdesinde tayin şart değildir.

mutlak niyet ile kılmak mümkündür (228). Bir cinste ki (229) keffâret-te tayin şart değildir.

Zekâta, nisaba mâlik olan bir adam sene dolmadan zekâtını vermiş olur, fakat yine sene dolmadan zekâtını vermiş olduğu mal helâli olabilir. Aynı adam sene dolarken tekrar aynı nisaba mâlik olursa, önce vermiş olduğu malın zekâtı, sonradan sahip olduğu malın zekâtı yerine geçer. Tekrar zekât vermesine lüzum yoktur.

Namazda, namazın yerli ve rekâtları gibi tayin edilmemesi gereken şeyleri, hatâ ederek (230) tayin ederse, tayin sahihtir. Yine namazı tayin etmiş olur.

ŞERH KISMI

232.

(228) Bir kimse, gece zannederek iki rekât teheccüd namazı kılrsa, sonra da fecir vaktinin girdiğini farketse, kıldığı bu namaz sabah namazının sünneti yerine geçer.

Bir kimse, öğle namazının sünnetini kılararken 4'üde selâm vermeyi unutup 5'ci rekâta kalkar ve 6'cıyı da tamamlayarak selâm verirse, tayin olunsun veya olunmasın, öğle namazının son sünneti yerine geçmez.

Teravih namazında, tayinin şart olup olmadığı hususu ihtilâlidir. Doğru olan revâit sünnetlerinde olduğu gibidir, tayin şart değildir.

(229) Keffâretlerin cinsleri ayrı olursa tayin şarttır.

(230) Namaz kılan bir kimsenin, doğruyu yanlıştan ayırabilmesi için, namazın çeşitlerini, rekâtlarını, vakitlerini, sıfatlarını ve isimlerini bilmesi lâzımdır.

Bilinmesi gereken bu hususlar şunlardır:

1 — Farz namazlar: Bu namazlar, her hâl ü kârda her müslümana farzdır. İstisnalar şunlardır: Hayız ve nifas hâli, baygınlık, delilik, kâfirlerin etinde bağış olarak hapsedilmiş olmak, imâ ile kılamayacak derecede hasta olmak.

Namaz vakitleri beştir. Rekât sayısı 17'dir. Sefer halinde 11'dir. Bunların sayısı da, edası gibidir.

2 — Cenâze namazı: Mükellef olan her erkeğe farz-ı kifâyedir. Bu namaz, hür, erkek, kadın, köle ve çocuk yani her müslüman üzerine kılınır. Mekruh vakitler hariç, her vakit onun vaktidir.

3 — Cuma namazı: Mükellef, erkek, hür, sıhhatli, mukim, gözleri ve ayakları tam, akıllı, müslüman ve emîn kimselerin üzerine farzdır. Şehir veya şehir hükümünde olan yerlerde kılınabilir. Devlet başkanı (sultan) yardımcısı veya onun emri ile başkası kıldırır. Öğle vaktinde hutbe ve cemaatle kıldırılır. Farzı her hafta 2 rekâttır.

4 — Ramazan bayramı namazı: Bu namaz vacibdir. Vakti güneş doğup iki mızrak boyu yükseldiği zaman girer. Şartları ve rekâtları cuma namazı gibidir. Sadece hutbe sünnettir.

5 — Kurban bayramı namazı: Sıfat, vakit, rekât ve şartları bakımından Ramazan bayramı namazı gibidir. Tekbir her ikiisinde de getirilir.

6 — Sünnet müstehap ve nâfileler kılınırken bozduğu namazların tekrar kılınması vacibdir.

7 — Vitir namazı, her hâl ü kârda herkese vacibdir. Vakti, yatı namazından sonradır ve üç rekâttır.

8 — Nezir namazı, her mükellefe vacibdir. Sıfat, vakit, rekât ve mekân tayin etmişse, tayin ettiği şekilde yapar. Tayin etmemişse, en az iki rekât olmak şartı ile dilediği kadar kılar.

Tayını gart olan İki şeyde hatâ etmek câiz değildir. Öğle namazı yerine ikindil namazını veya oruç yerine namazı tayin etmek gibi...

Zeyd'e niyet eder de karşısına Amr çıkarsa niyet sahih değildir. Fakat ihtiyara niyet edip de karşısına genç çıkarsa niyet sahihtir.

Abdest ve gusülide, Hanefi mezhebine göre, abdestsizlik ve cünüplük halinin kaldırılmasına veya ancak temizlendikten sonra yapılabilen ibadete niyet edilmelidir. Bazılarına göre temizliğe niyet kâfidir.

4 — Niyet olunan şeyin sıfatları (Farz-nafile, eda-kaza):

Namazda üç niyet şarttır.

a — Farza niyet,

b — Namaza niyet,

c — Namazın vaktini tayin.

ŞERH KISMI

9 — Tavaf namazı: Mükellef, hür, akıllı ve sıhhatli olan herkese vâcibdir. Tavaf-ı kudümden sonra kılınır. İki rekâttir.

10 — Revâtîp sünnetleri: Her müslüman için sünnet-i müekkededir. Vakitleri, farz namazlarının vakitleridir. 12 rekâttir. Müstehap revâtîpler ise, her mü'mine müstehaptır. İkindiden önce 4, yatsıdan önce de 4 olmak üzere 8 rekâttir.

11 — Teravih namazı: Her mü'mine, sünnet-i müekkededir. Vakti, ramazan ayında yatsı namazından sonradır. 20 rekâttir.

12 — Teheccüd namazı: Mü'minlere, sünnet-i müekke'de, Peygamberimize (s.a.v.) ise vâcibdir. Vakti, yatsıdan sonra fecrin doğuşuna kadardır. Rekâtı, her gece 12'dir. En azı iki rekâttir.

13 — İsrak namazı: Her mü'mine müstehaptır. Vakti, güneş doğduktan sonra huşluk vaktine kadardır. Her gün iki rekât kılınır.

14 — Duha (kuşluk) namazı: Vakti, gündüzün dörtte biri gittikten sonradır. En çoğu 12, en azı 2 rekâttir.

15 — Evvâblın namazı: Her mü'mine müstehaptır. Akşam ile yatsı arasında kılınır. 6 rekâttir.

16 — Nâfile namazlar: Bu namazlar, hiçbir vakte, sığata, isme, rekâta bağlı değildir. İstenildiği yerde ve istenildiği kadar kılınır.

17 — Kusûl namazı: Her mü'mine sünnettir. Vakti, güneşin tutulmasından açılmasına kadardır. 2 rekâttir.

18 — Husul namazı: Sünnettir. Vakti, ayın tutulmasının başlangıcından bitişine kadardır. 2 rekâttir.

19 — Şiddet namazı: Sünnet-i müekkededir. Vakti, şiddet başladığı zamandır. Bu namaz, semâvi ve arzî her şiddet halinde kılınır ve 2 rekâttir.

20 — İstisâ namazı: Mü'min erkeklerle sünnettir. Vakti yağmurun yağmasının devam etmesidir. 2 rekâttir.

21 — Abdest aldıktan sonra kılınan şükür namazı: Her mü'mine müstehaptır. Vakti abdestin bitimine kadardır 2 rekâttir.

22 — Tahiyetü'l-mescid namazı: Vakti camiye ilk giriştir. 2 rekâttir.

23 — İstihâre namazı: İhtiyaç duyulduğunda her mü'min için sünnettir. Vakti, istihâre duasından öncedir. 2 rekâttir.

24 — Yolculuğa çıkarken kılınan namaz: Müstehaptır. Yola çıkarken kılınır. 2 rekâttir.

25 — Kudüm yani eve dönüldüğünde kılınan namaz: Müstehaptır. Her yolculuktan dönüşte kılınır, 2 rekâttir.

26 — Tesbih namazı: Her mü'mine müstehaptır. Regaib, Berâset ve Kadir gecesai gibi mübarek gecelerde kılınır, 4 rekâttir. Her rekâtında 75 tesbih yapılır.

Vâcibler de farz gibidirler. Sünnet ve nafileler, mutlak niyetle de, zıd niyetle de doğrudur. Oruç, mutlak niyetle de, zıd niyetle de sahihtir.

Ramazan orucunun farziyetine niyet şart değildir. Şabanın son gününe yevm-i şek diye niyet eder, sonradan o günün ramazanın birinci gününü olduğu anlaşılırsa niyet kâfidir, sahihtir.

ŞERH KISMI

Tesbihin toplamı 300 yapar. Tesbih şöyledir: «Sübhanallahî velhamdü lillahi vela ilâhe illallahü vallahü ekber». İhya'da mübarok geceler 15'dir denilmiştir.

a — Ramazanın son on gününün tek günleri,

b — Ramazanın 27'ci gecesi,

c — Kadir gecesi,

d — Muharrem'in ilk gecesi,

e — Aşûrâ gecesi,

f — Recebin ilk gecesi,

g — Recebin 15'ci gecesi,

h — Recebin 27'ci gecesi,

ı — Şabanın 15'ci gecesi,

i — Arafat gecesi,

j — Bayram geceleridir.

27 — Hâcet namazı: Her zaman müstehaptır. 2 rekâttir.

28 — İstiğfar namazı: Tevbe etmeden önce kılınır ve müstehaptır. 2 rekâttir. Bundan sonra 70 defa istiğfar edilir, 100 defa tesbih çekilir. İstiğfar: «Estağfirullah el-azim ve etübü ileyh-dir. Tesbih de «Sübhanallahî ve bihamdihî sübhânallahî'l-azim-dir. Bundan sonra sadaka verir ve bir gün oruç tutar.

29 — Ezan ile ikamet arasında kılınan namaz: Her mü'mine müstehaptır. 2 rekâttir. Kerâhet vaktinde kılınmaz.

30 — İhram giyerken kılınan namaz: Her ihram giyene sünnettir. 2 rekâttir.

31 — Evden çıkarken kılınan namaz: Her mükellefe müstehaptır. 2 rekâttir.

32 — Eve girerken kılınan namaz: Her mükellefe müstehaptır. 2 rekâttir.

33 — Mühim işlere başlarken kılınan namaz: Her mü'mine müstehaptır. 2 rekâttir.

34 — Vuku bulan her hâdisede kılınan namaz: 2 rekâttir.

35 — Kurban kestikten sonra kılınan namaz: Müstehaptır. 2 rekâttir. Senede bir defa kılınır.

36 — Sürur ve nimete şükür namazı: Müstehaptır. 2 rekâttir. Vakti yoktur.

37 — Ramazan ve Kurban bayramı namazlarından sonra kılınan namaz: 2 rekâttir. Müstehaptır.

38 — Haftalık namazlar:

a — Pazar günü kılınan namaz: 4 rekâttir. Her rekâtte «Fatiha» ile «Âmen-ressülü» okunur.

b — Pazartesi günü kılınan namaz: 2 rekâttir. Her rekâtte «Fatiha», «Âyete'l-kürsi», «İhlâs» ve «Muavvizeteyn» okunur. Bunları okuduktan sonra 10 defa istiğfar, 10 defa salât ü selâm getirir.

c — Salı günü kılınan namaz: 10 rekâttir. Her rekâtte «Fatiha» ve «Âyete'l-kürsi» birer defa, «İhlâs» 3 defa okunur.

d — Çarşamba günü kılınan namaz: 12 rekâttir. Her rekâtte «Fatiha» ve «Âyete'l-kürsi» birer defa, «İhlâs» ve «Muavvizeteyn» 3'er defa okunur.

e — Perşembe günü kılınan namaz: 2 rekâttir. Birinci rekâtte «Fatiha» ve «Âyete'l-kürsi» okunur. İkinci rekâtte «Fatiha» ve 100 defa «İhlâs» okunur. Daha sonra 100 defa salât ü selâm getirilir.

f — Cuma günü kılınan namaz: 4 rekâttir. Her rekâtte bir «Fatiha» ve 50 defa «İhlâs» okunur.

Zekâta farziyete niyet şarttır.

Hacda mutlak niyet sahihtir. Keffâretin farziyetine niyet etmek lâzımdır. Eda ve kazaya gelince, eda niyeti ile kaza, kaza niyeti ile de eda câzidir. Abdestle gusûl bu mevzuaya dahil değildir.

Teyemmümün farziyetine niyet şart değildir. Hutbe de teyemmüm gibidir.

5 — İhlâs (231):

Namaz kılan insan, ihlâsla niyete muhtaçtır. Farzlarda riya yoktur denmiştir. Bazılarına göre, üzerinden farzın sâkıt olması bakımından riya yoktur.

Bir kimse namaza ihlâs ile başlasa ve sonra riya karışsa, itibar başlangıçtır. Bir kimse insanlar varken namaz kıldığı halde, insanlarla beraberken, güzel kılar, yalnızken buna dikkat etmezse, güzel kılmasının kendisine bir faydası yoktur. Namazı sahihtir.

Oruçta rıyanın yeri yoktur.

Bir kimse riya ile namaz kılar, ne sevabı ve ne de günahı vardır denilmiştir. Bazılarına göre ecir yok günahı var ve kâfir olur da denilmiştir. İbadetler hep böyledir.

Huşû, zâhiren de olsa, bâtinen de olsa müstehabdır.

6 — İki İbadeti cem etmek:

Bu, ya bir takım vesileler veya kasıtlarla olur. Vesilelerle olursa sahihtir. Meselâ: Cünüp bir kimse, cuma günü gusûl yaparsa, hem cünüplüğü ortadan kalkar, hem de cuma gusûlünü yapmış olur. Sevab alır. Kasıtlarla olursa ya iki farza niyet eder, ya iki nafileyse, ya da bir farz bir nafileyse niyet eder. İki farza niyet etmek, ya namazda ya da namazın dışındaki farzlarda olur. Namazda olursa ikisi de sahih olmaz.

ŞERH KISMI

g — Cumartesi günü kılınan namaz: 4 rekâttir. Her rekâta birer defa «Fatiha», 3 defa «İhlâs» okunur. Namaz bittikten sonra dilediği kadar «Ayete'l-kürsî» okur.

(231) 7 kişi kurban kesseler. İçlerinden biri et için keserse, hiçbirinin kurbanı sahih olmaz. Hacca, hac niyeti ile giderse, yolda ticaret yaparsa, ecir noksanlaşmaz. Ticaret niyeti ile çıkarsa ecir alamaz.

Bir kimse imandan evvel namaza başlarsa namazı bâtıldır. Şâfililere göre, bir kimse, diğer bir kimseye, öğle namazını kil sana para vereyim dersen, namazı sahihtir, parayı alamaz.

(Müellif): Bizim kitaplarımızda böyle bir şey görmedim amma, doğru olan budur. Çünkü farzlar kira ahdi altına giremez. Babanın, oğlunu herhangi bir işi yapması için kiralaması nasıl mümkün değilse, o da böyledir. Çocuğun o işi yapması üzerine borçtur, vecibedir. Bunun için müteahhüdün âlimleri, imamet, ezan, Kur'an-ı Kerim ve Fıkıh öğretmek gibi hususlarda ücret alınmaz demişlerdir. Ancak buna, müteahhüdün âlimleri cevaz vermişlerdir, (demektedir)

Sırâcu'l-Vehhâc isimli kitapta şöyle vârid olmuştur: Bir kimse, bir anda öğle ve ikindi namazının farzına niyet ederse, ikisi de sahih olmaz.

Namazın dışındaki farzlar: Oruçta hem kaza hem keffârete niyet ederse, kazaya sayılır. İmam Muhammed'e göre nafîle olur. Keffâret-i zihar ile keffâret-i yemine ise, niyeti yapan hangisini isterse ona sayılır. İmam Muhammed'e göre hiçbirinin yerine geçmez. Nafîle olur.

Zekât ile keffâret-i zihara niyet ederse, hangisini isterse onun yerine geçer. Zekât ile keffâret-i yemine niyet ederse, keffâret-i yeminin yerine geçer.

Farz namazla, cenaze namazına niyet ederse, farz namaz yerine geçer (232).

İki farz namaza niyet ederse, hangisinin vakti girmişse onun yerine geçer.

İki kaza namazına niyet ederse evvelkinin yerine geçer.

Bir kaza ve bir vakit namazına niyet ederse kaza yerine geçer (233).

İki nafîleye niyet ederse, sahihtir. Sabah namazının sünnetine, hem sünnet hem de tahliyetü'l-mescid namazı olarak niyet ederse sahihtir.

Hacda ihram giydikten sonra, nezir haccı ile, farz hacca niyet etse veyahut nezir haccı ile nafîle haccı birleştirse veyahut da farz hac ile nafîle haccı birleştirse, İmâmeyne göre nafîle yerine geçer. Doğru olan da budur. İki hac için bir ihram giyen bir kimseye iki hac da farz olur. İmam Muhammed'e göre birisi farz olur (234).

Bir kimse bir ibadete niyet eder de, sonra ibadet esnasında niyetini başka bir ibadete intikal ettirirse ve intikal niyeti ile tekbir alınca, bi-

SERH KISMI

Bir kimse, namaza başladıktan sonra, ticaret v.s. meselelerle meşgul olursa, namazı iadesi müstehaptır denmiştir. -Kınye- isimli kitapta böyle denmektedir.

(232) Böylece, iki farza niyet edilir de, farzın biri diğerinden kuvvetli olursa, niyet kuvvetliye döner. Kaza orucu ile, keffâret orucu gibi. Eğer kuvvette eşit olurlarsa, tercih kendisine aittir. Bu da keffâret-i zihar ile keffâret-i yemin gibidir. Namazda da bu böyledir.

Bu sebepledir ki, metinde farz namazla, cenaze namazına niyet edilirse, niyet, farz (farz-ı ayn olan vakit namazına) namazdır, denmiştir.

(233) Bir kimse öğlen ve sabah namazına niyet eder de, öğle namazının vakt-i evvelinde ise ve sabah namazını da kılmamışsa, sabah namazı yerine geçer.

Farz namaz ile, nafîle namazına niyet edilirse, İmam Yusuf'a göre, farz namaza niyet sayılır. İmam Muhammed'e göre hiçbirine sayılmaz. Zekât ve sadakaya niyet edilirse, zekâta sayılır. Nafîle ile cenazeye niyet edilirse nafîle sayılır.

(234) Bir ihram ile iki hacca niyet edildiğinde, haccın birisi düşer, fakat niyet sahihtir. Düşme vaktinde ihtilâf edilmiştir. İmam Yusuf'a göre, ihram giydikten hemen sonra düşer. İmam-ı Âzam'a göre hac amellerine başladığı zaman düşer.

İbadet meselelerinin dışındaki hususlarda da niyetin birliği görülür. Meselâ, bir kimse karısına sen boşsun der ve bununla hem talâk ve hem de ziharı hastederse, ikisi de vâki olur.

rincisinden çıkmış olur. Niyet eder de tekbir almazsa birincisinden çıkmaz.

7 — Niyetin vakitleri:

Aslolan niyetin, ibadetin evvelinde olmasıdır. Bu önce olmak, hakiki de, hükmi de olabilir. Bir kimse, niyeti namaza başlamadan önce yaparsa, hattâ İmam Muhammed'e göre abdest alırken, namazı İmamla beraber kılacağına dair niyet eder ve araya namaz cinsinden olmayan bir meggale girmezse, yapılan bu niyet câizdir (235).

Niyet, tahrime tekbirinden sonraya, sübhânekeden sonraya, eûzu besmelreden sonraya, rükûdan sonraya, rükûdan kalktıktan sonraya tehir edilebilir denilmiştir.

Abdestin niyet vakti, yüzi yıkarkendir. Gusül de abdest gibidir. Teyemmümde niyetin vakti ise el toprağa konulurkendir.

Cemaatle namaz kılınırken, niyetin vakti ise iftitah tekbiri ile beraberdir. Suyun müstamel kabul edilebilmesi, eller yıkanırken yapılan niyetten sonradır. Zekâtın niyet vakti, zekât verilirken veya vâcib olan miktarı diğer maldan ayırırken, Sadaka-i fitir da, niyet ve eda bakımından zekât gibidir.

Oruç ya farz olur ya nafil olur. Farz olursa, ya eda'ya da kaza olur. Eda, ramazan orucu olduğunda, güneş batarken crtesi günün orucuna niyet edebilir. Fakat aslolan, orucu tutmaya başlarken niyetdir. Müslümanlara kolaylık olması bakımından öğleye kadar da niyet yapılabilir.

Şayet eda edilen oruç, ramazan orucu değil de, kaza, nezir ve keffâret gibi oruçlar ise, niyet, güneşin batışı ile, fecrin doğuşu arasında yapılır. Fecrin doğuşu ânında da niyet yapılabilir. Tutulan oruç nafil ise, niyet ramazan orucunun eda edilmişinde olduğu gibi yapılır.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(235) Bir kimse abdest alırken öğlen namazına niyet eder ve mescide gider de, abdestle namazın arasına niyeti ihlâl edecek herhangi bir şey girmemiş olursa, niyet sahihtir. Mescide doğru yürümenin haric bir fiil olup olmadığı hususunda ihtilâf vardır. Bize göre namaz için yürümek, namazın fiillerindedir. Niyeti ortadan kaldırmaz. Hülâsa isimli kitapta şöyle vârid olmuştur: Efdal olan namaza başlarken yapılan niyetdir. Bazılarına göre niyet tahrime tekbirinden sonraya da tehir edilir. En itimada şayan olanı, niyetin, tahrimeye yakın olarak yapılmasıdır. (-Allahuekber- derken Kalpte niyet -hazır olmalıdır.)

Cevhere isimli kitaba göre, abdestte niyetin yeri, yüz yıkanırken, Doğru olanı ise elleri yıkarken yapılan niyetdir.

Gusül de abdest gibidir. Yâni niyet, eller yıkanırken yapılmalıdır.

İmamlığa niyette matlup olan vakit, kendine uyulan vakittir. Fe'hu'l-Kadir'e göre, İmama uyma niyetinin vakti, iftitah tekbirin alındığı vakittir.

Hiddâye kitabında şöyle vârid olmuştur: Zekâta niyetin vakti, vâcib olan miktarı ayırırken veya zekâti eda ederken. Çünkü zekât ibadettir. Niyet şarttır. Niyetle aslolan ise ibadete yakın olmasıdır.

Zekâti edâ ettikten sonra niyet etmek hususunda 'Mecma'- Şerhinde şöyle denmektedir: Zekâti verdikten sonra mal fakirin elinde duruyorsa câizdir, durmuyorsa câiz değildir. O zaman zekât yerine geçmez, sadaka yerine geçer.

Hacda niyet, ihram giyerken, edadan öncedir (236).

Tenbih:

İbadet içinde, diğer bir ibadete niyet olur mu, olmaz mı? Kinye isimli kitapta şöyle denmiştir: Bir kimse namaz kılariken, oruca niyet ederse, niyeti sahihtir, namazı fâsîd olmaz.

8 — İbadetlerde niyetin devamlılığı:

Güçlük olduğundan dolayı, namazlarda niyetin devamlılığı şart değildir (237). Farz namaz olarak başlar da, namazda iken nafileye niyet ettiğini zannederse, kılınan namaz, farz namazdır.

Bir kimse hacda, tavaf ederken, niyeti tavaf değil de alacaklısını bulmaksa, o tavaf, tavaf olmaz. Arafatta borçlusunu arayarak vakfe yaparsa, o vakfe yerine geçer.

Kurban bayramı günü yapmış olduğu tavaf, nafileye de niyet etse, farz yerine geçer.

9 — Niyetin yeri, her yerde; her ibadette kabildir.

Bu durumda iki husus ortaya çıkar:

a) Kalben değil de, yalnız dil ile yapılan niyet yeterli değildir (238). Dil ile kalb ihtilâf etse, niyetin kalben yapıldığına itibar edilir. Bosama ve köle azad etmekte ise söze itibar edilir. Bu lâfızlarla kalben şer'i mânâyı kasdetmediğini söylese de, lâfza itibar edilir. Boşanmak tabirini kullansa ve bununla, «bağlıyken boşanmayı» kasdettilim dese, hukukan kabul edilmez. Diyaneten kabul edilebilir. Bunun hüklümde tesiri olmaz.

Bir kimse, kölesine «sen hürsün» dedikten sonra, «benim bu sözden maksadım onun falan işten mes'ul olmamasını belirtmektir» diyecek olsa da, hukukan kabul edilmez.

ŞERH KISMI

(236) Hacca, ihram giyerken telbiye ile beraber niyet edilir.

(237) İbadetler, fiillerle meydana gelirler. Bütün fiiller için önceden bir defa niyet etmek kâfidir. Her fiil için ayrı ayrı niyet etmeye lüzum yoktur.

Ancak, niyeti topluca yapılmış olan ibadetin fiillerinden bazısını yerine getirirken maksadın dışına çıkarsa, o fiil iptal olur. Tavaf ederken, niyeti tavaf değil de alacaklısını aramaksa tavafı sahih olmaz. Arafatta böyle bir durum olursa câizdir. İkisinin farklı oluşunun sebebi, tavaf müstakil bir fiildir. Vakfe ise bunun aksinedir.

(238) Kinye ve Müctebâ kitaplarında şöyle denilmektedir: Bir kimse kalbi ile niyet ettiğinden şüphe ederse, lisânen niyet etmiş olması kâfidir. Bir âyet-i celtilede şöyle buyurulmuştur: «Allah hiçbir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez...» (Bakara: 286)

Bir kimse, kalben kasdetmediği halde dili ile yemin edecek olsa, keffâret lâzım gelir. Boşanma ve azad etme de hukukan vâki olur.

Hâniyye kitabında şöyle vârid olmuştur: Bir kimse karısına, «sen hürsün» dese, sonra, «ben bir işten hür olduğumu kasdettilim» derse, hukukan kabul edilmez.

-Bastı-de şöyle denilmiştir: Bir vâiz vaaz ederken, cemaatten bir şey istedi. Cemaat da onun isteğini yerine getirmedii. Vâiz bunun üzerine kızarak, sizi üç defa boşadım dedi. Cemaatin içinde kendi karısı da vardı. Fakat o bunu bilmiyordu. İmamı'l-Haremeyn, boşanmanın vâki olduğuna dair fetva verdi.

Bir adam, «Bağdatlı köleler hürdür», «Belhil köleler hürdür» veya hut da «Bağdat ehlinin köleleri hürdür» veya «Yeryüzü köleleri hürdür» der ve kendi kölesine niyet etmezse, İmam Yusuf'a göre kendi kölesi azad olmaz. İmam Muhammed'e göre ise azad olur. Boşama da bunun gibidir.

Bir kimse, «ben Zeyd ile konuşmayacağım» diye yemin etse, sonra da bir topluluğa selâm verse, onların arasında Zeyd de bulunsa yemini bozulur. Eğer onun dışındakilere niyet ederse, diyaneten yeminin bozulmadığı kabul edilir (239).

b) Kalben niyet ettikten sonra, her ibadette, mutlaka dil ile de söylemek gerekmez. Kalben niyet ettikten sonra, sözle de onu ifade etmenin sünnet mi, mekruh mu olduğu hususu ihtilâflıdır.

Yalnız kalb ile niyetin yeterli olmadığı yerler de vardır. Bunlardan birisi de nezirdir. Nezirde kalbî niyet kâfi değildir. Sözle ifade etmek de şarttır. Vakıf da böyledir. Bir mescid dahi vakfedilecek olsa telâf-fuz şarttır. Namaz ve ihram giymek gibi zikirle başlanan ibadetlerde, niyetin dil ile söylenmesi de şarttır. Boşanma ve köle azad gibi hususlarda da kalbî niyet kâfi değildir. Söz ile beyan edilmesi gerekir. Kalben geçen bir şey söz haline gelmedikçe veya fiilen yapılmadıkça muâheze edilmez. Yapmayı azmederse muâheze edilir (240).

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(239) «Yemin-i lağy»-den dolayı mesuliyet yoktur. Ancak üç şeyden dolayı muâheze edilir. Bunlar da talak, köle azad etmek ve nezirdir.

Bir kimse, fakirlerle, miskinlerle veya erkeklerle konuşmayacağım diye yemin eder de bunlardan sadece biri ile konuşursa, yeminini bozmuş olur.

Filânın bineğine (arabasına) binmeyeceğim, elbiselerini giymeyeceğim, kölesi ile (işçileri, adamları ile) konuşmayacağım, diye yemin eden bir kimse, üçü ile de konuşursa yeminini bozmuş olur.

Bugün filâna, 1000 liraya öğlen yemeği vereceğim diye yemin eden bir kimse, 1 ekmeği 1000 liraya alacak olsa yeminini yerine getirmiş olur.

Yemin mevzuunun tafsilâtı fıkıh kitaplarındadır.

(240) Kalbdeki ma'siyetler mertebe mertebedir.

a) Hâcis: Günahın kalbe ilka edilmesi ve kalbe cereyan etmesidir.

b) Hadis-i nefis: Nefsî, bir işi yapıp yapmama hususunda tereddüd gösterecek kendi ile konuşması.

c) Hemm: Fiili yapmayı tercih etmek.

Bu üçünde, fiili yapmadıkça günah yoktur. Hâcis, insanın elinde olmayan bir hal olduğu için, hadis-i nefis ile, hemm's gelince, haklarında muâheze edilme-yeceği hususunda hadis-i şerif olduğu için, mes'ul olmaz.

Hemm hususunda hadis-i şerif şöyledir: Haseneyi yapmayı kastedene hasene yazılır. Kötülüğü yapmayı katederse yazılmaz ve beklenir. O kastinden Allah rızası için vaz geçerse yine hasene yazılır. O seyyileyi yaparsa bir günah yazılır.

d) Azim: Yapacağı hususunun kuvvet hâzınmasıdır. Tahkik erbabına göre kul bundan mes'uldür.

10 — Niyetin şartları:

1 — İslâm olmak. Kâfirin ibadeti sahih değildir. Keffâretü ve yemini de sahih değildir. Gusul etse bile mushafı tutamaz (241).

2 — Temyiz sahibi olmak; iyi ile kötüyü ayırabilecek güce sahip olmak. Çocuğun ve delinin niyeti sahih değildir. Onların kasden yaptıkları hatâ sayılır. Sarhoşun abdesti de, namazı da bozulur.

3 — Niyet edlenni bilmek. Bir kimse namazın farz olduğunu bilmezse, ona niyeti sahih olmaz. Hac böyle değildir (242).

4 — Niyet ile, niyet olunan şeyin arasına başka bir şey giremez. Niyetten sonra irtidat edenin ibadeti bâtil olur. Mürted olan sahabellikten de düşer. Şayet Peygamberimizin (s.a.v.) sağlığında iken tekrar İslâmı kabul etmişse, sahabe olmasına bir mani yoktur. Vefatından sonra müslüman olmuşsa sahabî olamaz.

Bir kimse namaz kılarken, imanını kesmeyi niyet ederse mürted olur. Namazını kesmeye niyet eder ve namazı kesmez-devam ederse namazı sahih olur (243). Diğer ibadetler de böyledir. Bir kimse oruçlu olduğu halde, cimâ ve yemek yemeye niyet ederse ve niyetini yerine getirmezse, orucu bozulmaz. Namaz içerisinde iken, namazı bozan şeylere de niyet etse, yine namazı bozulmaz. Bir kimse geceden oruca niyet eder ve niyetini fecirden önce keserse, niyetin hükmü düşer. Fecirden sonra niyetten dönemez. O dönüş, niyetin hükmünü iptal etmez.

Bir kimse ikamette iken sefere niyet etse sonra da niyetinden dönse, o mukimdir (244).

Niyetli iptal eden şeylerden birisi de, bir şeyde tereddüd ve onun aslını kavrayamamaktır.

Bir kimse, bir hizmetçi (köle-câriye) alsa ve uygun bir fiyat verseser o da satsa, onun zekâtını vermez.

Bir kimse, yevm-i şekde oruca niyet eder, eğer ramazan ise oruçluyum, şaban ise oruçlu değilim derse niyeti sahih değildir. Şayet bir

ŞERH KISMI

(241) Kâfirin teyemmümü câiz değildir. Çünkü teyemmümde niyet şarttır. Kâfirin niyeti ise kabul edilmez. Abdest alır, gusül yapar, sonra müslüman olursa o abdestle namaz kılabilir. Çünkü, abdest ve gusüde niyet şart değildir.

Kâfire, hidâyete ulaşması umularak, Kur'an ve fıkıh öğretilir. Kur'an-ı Kerim'i tutabilmesi için, kendisine gusül yaptırılması gerekir.

(242) Bir kimse, niyet etmeden ihram giyerse, niyetini sonra tahsis edebilir. Müphem niyet etmişse tayin eder.

(243) Bir kimse, namaz içerisinde diğer bir namaza niyet ederse, niyet sahih değildir, namaz da bâtil olmaz. Ancak ikinci namaz için tekbir alırsa, birinci namaz iptal olur.

Bir kimse, fecirden sonra orucu başlar da, oruçlu olduğu halde, bir başka orucu niyet ederse, o niyet evvelki orucu iptal etmez.

(244) Sefer, beş şartla iptal olunur:

1 — Yürümeyi terk etmek, 2 — Sefer edilen yerin ikamete uygun olması, 3 — Aynı yerde ikamet etmesi, 4 — Müddetin uzunluğu, 5 — Hür olmak, başkasına tâbi olmamak.

kimse, yevm-i sekde oruca niyet eder de, şaban ise nafile sayılsın, ramazan ise farz sayılsın derse niyeti sahihtir (245). Bir kimse, bir ibadetli yerine getirirken, vakti mi değil mi diye şüpheye düşse ve sonra vakti olduğunu anlasa, ibadetin tekrar ifa edilmesi gerekir (246).

İKİNCİ KISIM

BAZI MÜHİM KAİDELER:

1 — Yakın şek ile zâil olmaz. (247)

Bir kimse, kendisinden bir şeyler çıkıp çıkmadığı hususunda şüpheye düşecek olsa, ses ve koku çıkmamışsa mescidden çıkmaz. Bir kim-

ŞERH KISMI

(245) Bir kimsenin üzerinde kaza namazı olsa, onları kaza edip etmediği hususunda şüpheye düşse ve kaza etse, sonra da, daha önce onları kaza etmediği anlaşılrsa, borcunu ödemiş sayılmaz. Çünkü şüphe etmiş ve tayin edememiştir.

(246) Hızâne isimli kitapta şöyle vârid olmuştur: Bir kimse, cemaate sonradan ulaşıyor ve imama uyarken de, yatsı namazına niyet ediyor ve eğer teravih ise kaza ederim diyor, namazdan sonra yatsı namazı olduğu anlaşılırsa, niyeti sahihtir. Kılan namazın teravih olduğu anlaşılırsa, kıldığı namaz, nafile yerine geçer.

Bizim mezhebimizde göre, niyet şarttır. Yani rükûn değildir. İftitah tekbirinin, namazın rükûnlerinden mi şartlarından mı olduğu hususunda ihtilâf vardır.

Niyette, umumu, hususileştirmek câizdir. Bir kimse, bütün kölelerim hür olsun der de «bununla sadece erkekleri kastettim» derse diyaneten kabul edilir.

(247) Yakın şüphe ile zâil olmaz. Delili şu hadis-i şeriftir: «Sizden biriniz karnında bir şey hissetse (mide ve barsaklarda gaz olduğuna hissetse) ve o şeyin çıkıp çıkmadığı hususunda şüpheye düşse, koku ve ses çıkmadıkça, mescidi terk etmesin.» -

Müslin, Ebu Hüreyre'den rivayet etmiştir.

Hulâsa isimli kitapta şöyle vârid olmuştur: Bir kimse, bir elbise ile birkaç vakit namaz kılrsa ve sonra o elbisede bir pislik görse, kıldığı o namazların hepsini iade etmesi vacibdir.

Zâhiriyye kitabında ise şöyle denmektedir: Elbisede pislik varsa, fakat nerede olduğunu bilmiyorsa, elbisenin hepsini yıkar. Bir kimse, teyemmüm yaptığını kesin olarak bilir de, abdestsiz olup olmadığında şüpheye düşerse teyemmümü sahihtir.

Bezzâziyye kitabında şöyle denilmiştir: Bir kimse, abdest aldıktan sonra, azalarının birini yıkamadığını bilir, fakat hangisi olduğunu tayin edemezse, sol ayağını yıkar. Çünkü sol ayak, abdestte en son yıkanan azadır.

Abdestten sonra, tenasül uzvundan idrar geldiğini hisseden kimsenin tekrar abdest alması gerekir. Eger bu çok tekrar eden bir şeyse ve idrar mı su mu olduğunu bilmiyorsa, tekrar abdest almaz. Eğer abdestten çok sonra böyle bir durum meydana çıkarsa, özur kabul edilmez. Tekrar abdest almak gerekir.

Bir kimse, gecenin sonunda yemek yer de, fecir oldu diye şüpheye düşerse, orucu sahihtir. Çünkü aslolan gecenin devamlılığıdır. Efdal olan ise yememektir. Ebu Hanife: «Şüpheli olduğu halde yemek yemektir günahtır» der. Eger, yemek yedikten sonra, fecirden sonra yedigi belli olsa, o günün orucunu kaza etmesi lâzım gelir. Keffâret icab etmez. İftar vaktinde şüpheye düşerse yemez. Çünkü aslolan gündüzün devamlılığıdır.

se temizliğini yakinen bilir de, hadesin vukuundan şüpheye düşerse, temiz sayılır. Hades halinde olduğunu bilir de, temizliğinden şüphe ederse abdestsiz sayılır. Bilir kimse, istirahat için helâya girse, sonra da, kendisinden bir şeyin çıkıp çıkmadığı hususunda şüpheye düşse, abdestsiz sayılır. Bir kimse, yanında su olduğu halde abdest almak için oturur da, sonra abdest alıp almadığından şüphe ederse bu adam abdestli sayılır. Bir şeyde necaset bulunacağından şüphe edilirse, aslanan o şeyin temiz olmasıdır. Meselâ: Çocuklar ve köleler, bir havuza kirlî ellerini daldırarak olurlarsa, onda pislik görülmedikçe, o havuzun suyu temizdir; abdest alınabilir. İşte bunun içindir ki âlimler, yoldaki çamurların temiz olduğuna fetva vermişlerdir.

Bir kimse, elbisesinde necaset görse, o elbise ile namaz kıldığı halde, pisliğin ne zaman bulaştığını bilmeseyse, en son abdest bozduktan sonra kıldığı namazları iade eder. Elbisesinde meni bulunduğu, en son uyuduğundan beri kıldığı namazları, idrar bulursa, en son yaptığı küçük abdestten beri kıldığı namazları, kan görürse, en son burnu kanadığından beri kıldığı namazları iade eder.

Bir kimse, ramazan orucunu tutmak için gecenin sonunda yemek yer ve fecrin doğduğunda şüphe ederse, orucu sahlıtır. Oruçlu olan kimse iftar vaktinin gelip gelmediğinden şüphe ederse, yemek yemesi gerekir.

ŞÜPHE HUSUSUNDA FAYDALI MESELELER:

a) Bir işin yapılıp yapılmadığı hususunda şüpheye düşülecek olursa, aslanan o işin yapılmamış olmasıdır (248). İş yaptığını bilir de az mı çok mu yaptığından şüpheye düşerse, az yapmış sayılır. Bir kimse namaz kılip kılmadığından şüpheye düşerse, namazı iade eder. Bir kimse, namazda iken rükû ve sücûdu yapıp yapmadığından şüphe ederse, iade eder. Namazdan sonra böyle bir şüphe âriz olursa iade etmez. Bir kimse, kaç rekât namaz kıldığı hususunda şüpheye düşerse ve bu ilk defa başına geliyorsa namazı iade eder. Sık sık böyle oluyorsa düşünerek neticeye varır ve geri kalanı tamamlar. Düşünerek de bir neticeye

SERH KISMI

(249) Yakın ile sâbit olan yakın ile kalkar. Ömrü boyunca hiçbir namazı geçirmemiş olan kimse, kalkıp bu namazları kaza edemez. Fesadına kanaat getirirse eder.

Bir kimse, diğerine sen öglen namazının farzını dört rekât kıldın der de, o da onun bu söylediklerinin doğruluğundan şüphe ederse, namazı iade eder.

Namaz hususunda, imam ile cemaat ihtilâfa düşerse, imam kesin olarak biliyorsa namazı tekrar etmez. Şüphe içinde ise onların sözüne uyar ve namazı iade eder.

Bu hususlar -Hülâsa- isimli kitaptan nakledilmiştir.

Bir kimse, birinci rekâta dururken öglen namazına niyet eder, ikinci rekâta yok bu ikindedir diye şüphe eder, üçüncü rekâta yine şüpheye düşerek yok bu nâfiledir der, dördüncü rekâta kalktığına da hayır bu öglen namazıdır derse, bu şüphelerin tesiri olmaz, namaz, öglen namazı yerine kalm olur.

varamıyorsa, kendini en az bir rekât kılmış kabul eder ve diğer rekât-ları da onun üzerine ilâve ederek namazını tamamlar.

Müctebâ kitabında şöyle vârid olmuştur: Bir kimse, iftitah tekbi-
rinde, abdestli olup olmadığına, elbisesine pislik bulaşıp bulaşmadı-
ğında, başını mesh edip etmediğinde şüpheye düşerse ve bu başına ilk
defa gelyorsa namazı iade eder. İlk defa değilse iade etmez.

Bir kimse haccın rükünlerinden şüpheye düşerse, Cessâs'a göre,
namazda olduğu gibi araştırır. Hanefî mezhebinin âlimlerine göre o
rükünü iade eder. (249)

Bir kimse, tenâsül uzvundan çıkan geyin meni mi mezi mi olduğu
hususunda şüpheye düşerse ve uyumuş olup ihtilâm olduğunu hatırlı-
yorsa, bütün âlimlerce gusül vâcibdir. İhtilâm olduğunu hatırlamıyor-
sa İmam Yusuf'a göre yıkanması gerekmez. İmam-ı Âzam ile İmam
Muhammed'e göre gusül icab eder.

Bir kimse, borçlu olur ve borcunun miktarında şüphe ederse, yakı-
nen bildiği miktarı verir.

Bir kimse, birisi aleyhine iddia ettiği şeyde şüpheye düşerse, has-
mını râzi etmesi ve yemin etmemesi gerekir.

Bir kimsenin, deve, öküz ve koyun gibi sâime hayvanları olur da,
bunların hepsinin zekâtı üzerine vacip mi diye şüpheye düşerse, hepsin-
in zekâtını verir.

Bir kimse, İddette; ölüm İddeti mi boğanma İddeti mi olduğunda
şüpheye düşerse, galip zannı hangisine ise İddet, o İddettir.

Bir kimse bir vakit namazı terk etse ve hangi vakti terk ettiğini
bilmeseyse, bir gece bir de gündüz namazı iade etmesi gerekir.

Bir kimse, acaba, oruç mu, sadaka mı, namaz mı, köle azad etmek
mi olduğu hususunda yaptığı nezirde şüpheye düşse, üzerine keffâret-i
yemin gerekir.

Bezzâziyye kitabında şöyle denilmiştir:

Bir kimse, Allah'a mı, boğanmaya mı, köle azad etmeye mi yemin
ettiğinden şüphe eder veya unutursa, yemini bâtıldır.

Bir kadın, memesinin ucunu, yabancı bir çocuğun ağzına koyar da,
ağzına süt girip girmediği hususunda şüphe ederse nikâh haram olmaz.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(249) Haccın rükünlerinden birini tekrar etmek veya fazla yapmak, haccı if-
sad etmez. Namazı ifsad eder. Onun içindir ki, namazda şüpheye düştüğü zaman,
araştırması gerekmektedir.

Bezzâziyye isimli kitapta şöyle vârid olmuştur: Sabah namazının kıyamında
iken, birinci mi yoksa ikinci rekâtta mı olduğu hususunda şüpheye düşerse, na-
maza devam etmez, teşehhüd miktarı oturur, kalkar tekrar iki rekât namaz kı-
lar ve sehiv secde yapar.

Bir kimse günün beş vaktini eda ettikten sonra, bir veya iki rekâtta kıraat
terk ettiğini hatırlarsa, fakat hangi namazda olduğunu bilmezse, o günün sa-
bah ve vitir namazlarını haza eder.

Kıraatı, 4 rekâtta unuttuğunu hatırlarsa, 4 rekâtta namazları iade eder.

Bir kimsenin borçlu olduğu, kendisinin ikrarı veya getirilen delil ile sâbit olur da, borçlu borcunu ödemediğini iddia ederse, sözüne itibar edilecek olan alacaklılardır.

Alınan bir elbisede kusur olur da, alan ile satan kusurun eski veya yeni olduğu hususunda ihtilâfa düşerlerse, satanın sözüne itibar edilir. Muhayyerlik hususunda ihtilâfa düşerlerse, bazılarına göre söz, muhayyerliği iddia edenin, bazılarına göre ise inkâr edenindir.

Satılan şeyi görüp görmediği hususunda satıcı ile müşteri arasında ihtilâf çıkarsa, müşterinin sözüne itibar edilir. Şayet, satılan şeyin değiştirildiği hususunda ihtilâf ederlerse, itibar satıcının sözüne dir. (250)

b) Hadiseleri, en yakın vaktine göre değerlendirmek asıldır.

Bir kimse, cübbesini yırtar da arasında ne zaman girdiğini bilmediği ölü bir fâre bulursa, cübbede delik de yoksa, cübbeye pamuk konup dikildiği günden bu yana bütün namazlarını iade eder. Cübbede delik varsa üç günlük namazı iade eder.

Kuyuda fâre bulunursa, fârenin bulunduğu andan itibaren kuyu necis sayılır. Ondan önceki namazları iadeye lüzum yoktur. Bu imamey-

SERH KISMI

(250) Şafii mezhebine göre, «haram olduğu hususunda delil bulunmadıkça, her şey mübahdır.»

«Mübah olduğu hususunda delil bulunmadıkça, her şey haramdır.» Bu sözü, İmam Şafii, İmam-ı Âzam'a nisbet etmiştir.

«Bedâiu'l-Muhtar» isimli kitapta şöyle denilmektedir: Bir işe başlamadan önce, onun hakkında hüküm verilmez.

Bazı hadis ehline göre de, eşyada aslolan haram olmasıdır.

Bizim mezhebimize göre, uygun olan tavakkuftur. Yani her şeyin bir hükmü vardır, fakat fiil sahasına dökülmedikçe onun hakkında hüküm veremeyiz.

Durumu açığa kavuşmamış şeylerde bu ihtilâf kendini göstermektedir: Hakkında hüküm bulunmayan bir hayvan, isim verilmemiş bir bitki, kime ait olduğu bilinmeyen bir nehir, eve giren bir güvercin, zürafanın helâllığı haramlığı meselesi gibi hususlar, şâfiilere göre, «her şeyin aslı mübah olduğu için» mübahdır.

Aslında kadınla münâsebet haramdır. Ancak nikâh bağı ile —zarureten— helâl kılınmıştır. Bu da «eşyaların aslında haram olduğu» kâidesine uygundur.

Bir köyde, birçok kadın tarafından emzirilmiş bir kız çocuğu var. Büyüdüğünde o kıza aynı köyden birçok erkek talip olur. Kızı, hangisinin annesinin emzirdiği bilinmez. Bir alâmet ve şahit de yoksa, kız onlardan biri ile evlenebilir. Bu nikâh kapısının kapanmaması için bir ruhsattır, yani kolaylıktır.

Çocuklara meme vermeyi âdet haline getirmiş olan bir kadın, bir kız çocuğuna da meme vermiş olsa ve o zaman memesinde süt olmadığını iddia etse, bu durumu kendisinden başka kimse de bilmeseyse, o kıza kendi oğluna alabilir.

Bir kızla bir çocuğun aralarında emme şüphesi var ise fakat işin hakikati kesin olarak bilinmiyorsa, nikâhlanmaları câizdir. Sözüne güvenir (adil) bir kimsenin süt kardeş olduklarına şahadet ederse, evlenmeleri câiz olmaz. Nikâhtan sonra birisi haber verirse ayrılırlar.

«Şüphe, iki tarafın eşit olduğuna delâlet eder.»

«Zan, sevap tarafının tercih edildiğine delâlet eder.»

«Vehm, hatâ tarafının ağırlığına delâlet eder.»

«Zann-ı galib, kalbin en tercihe şayan olanı kabul etmesidir.»

Fakihler yanında muteber olanı da budur.

nia görüştür. İmam-ı Âzam'a göre, fâre gışmış veya dağılmışsa üç günlük, böyle bir durum yoksa bir günlük namazı lade eder.

c) Kelâmda aslolan hakikattir. (251)

Karısına veya cariyesine, seni nikâh ettim diyen kimsenin bu sözü cinsî münasebet mânasını ifade eder.

Bir kimse, bir şeyi kendi çocuğuna veya başkasının çocuğuna vakfederse, bu vakfedişe, kendi çocuğu var oldukça, çocuğunun çocuğu girmez. Kendi çocuğu yoksa, çocuğunun çocuğu girer.

Bir kimse, alış-veriş yapmayacağına, kira alıp veremeyeceğine, mali anlaşma yapmayacağına, mal taksimi ve hasımlaşma yapmayacağına ve çocuğunu dövmeyeceğine yemin ederse, bunları bilfiil yapmadıkça yemini bozulmaz. Başkasını vekil kılmak sureti ile de olsa yemin bozulmaz.

Bir kimse, bu koyunun etinden yemeyeceğim der ve etinden yerse yemini bozulur. Fakat süt ve diğer maddelerinden yerse yemini bozulmaz.

Bir kimse, bu hurma ağacından yemem der de, meyvesini ve tal'ını (hurmanın tam olgunlaşmamış hâli) yerse yemini bozulur. Pekmez gibi değişik bir vasıf kazanırsa, yemin bozulmaz. Hurmanın meyvesi olmaz, onu satar da, parası ile aldığı yerse yemini bozulur. Şu buğdaydan yemeyeceğim diyen bir kimse, o buğdayı yerse yemini bozulur. Ekmeğini yerse bozulmaz. Bir kimse, Dicle nehrinden su içmem der de ağız ile eğilip içerse yemini bozulur. Ell ile veya bir kap ile içerse bozulmaz. Eğer Dicle nehrinin suyundan içmem derse, yemini her durumda bozulur.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(251) Kelâmda aslolan hakikattir kaidesinin altında birçok fer'ler vardır. Bunlardan birisi de nikâhın, cinsî münasebet mânasına olmasıdır. Bu konudaki âyet-i celle şöyledir: «Babalarınızla evlenmiş olan kadınlarla evlenmeyin. Ancak (câhiliyyet devrinde geçen) geçmiştir. Şüphesiz ki o bir hayâsızlıktı, (Allah'ın en büyük hismîna bir sebep)ti. O, ne kötü bir yoldu.» (Nisâ: 22)

Bir kimse yapmış olduğu vakfı, sadece kendi çocuğuma vakfediyorum derse, sübi çocuğuna vakfetmiş olur. Fakat evlâdına (çocuklarına) vakfediyorum derse bütûn nesil bir vakfın şâmulü olmasına girer.

Bir kimse satış yapmayacağım diye yemin eder de, vekâlet vermek sureti ile satış yaparsa yemini bozulmaz. Çünkü vekâlet vermek me câzîdir. Bilfiil satış yaparsa, hakikat olduğu için yemini bozulur. Hem bilfiil ve hem de vekâlet vermek sureti ile bozulan yeminler şunlardır. Evlenmek, boğanmak, hala', köle azad etmek, hasten adam öldürmekte sulh olmak, hibe etmek, sadaka vermek, borç almak, borç vermek, kurban kesmek, ev yapmak, dikmiş dikmek, emanet almak, emanet vermek, âriyet olarak vermek, âriyet olarak almak, elbise giydirmek ve yük yüklemektir.

Bir şeye yemin edildiğinde, yeminin o şeyin fâsid olanına da şâmil olup olmayacağı meselesi şöyledir; Nikâhta, alışverişte ve vekâlet vermede fâsid olanına da şâmilidir. Ancak nikâhta tevkil yaparsa; vekâlet verirse, nikâha şâmil değildir. Namaz da nikâh gibidir. Bir kimse, ben buğün namaz kılmayacağım diye yemin ederse, fâsid namaz da hilela yemini bozulur.

Bir kimse, avlanırken bir hayvanı yaralar ve elinden kaçıtır, sonra da onu ölü olarak bulur, fakat ölüm sebebini bilmezse, o hayvanın etini yemek haramdır.

Bir kedî fâre yer ve hemen su içerse, su plis olur. İçki içen bir kimse, henüz içtiği su da necis olur. Aradan bir saat geçtikten sonra içerse, Ebu Hanife'ye göre necis olmaz.

Bir kimse namaz kılarırken, mukim mi, mısafir mi olduğu hususunda şüpheye düşerse 4 rekât kılar.

Özür sahibi bir kimse, özrünün kesilip kesilmediğinden şüphelenirse de namaz kılarırsa, bu namazın sahih olmaması gerekir. Bir kimse, imamdan önce tekbir alıp almadığı hususunda şüpheye düşer, fakat galip zannı imamdan sonra aldığı hususunda olursa kâfidir. İki zan müsavî olursa yine kâfidir. Şayet imamdan önce tekbir aldığı hususu galip ise câiz değildir.

Cemaatle namaz kılarırken, imamın önünde olup olmadığı hususunda şüpheye düşerse, durum aynen yukardaki gibidir.

2 — Zorluk, kolaylığı celb eder. (252)

İbadet ve diğer hususlarda, zorluğun kolaylığı celb ediliş sebebi 7'dir.

a — Yolculuk. Bu da iki çeşittir: 1 — Uzun yolculuk: Bu 3 gün 3 geceyi ve daha fazlasını içine alır. Bu seferde namaz kısaltılır. Oruç tutulmaz. Mesh bir günden fazla yapılır. Kurban düşer. 2 — Kısa yolculuk: Bu yolculuk, bulunduğu beldenin haricine çıkmaktır ki, bu yolculukta cuma, bayram namazı, cemaate iştirak, hayvan üzerinde ise nafle kılmak terk edilebilir. Teyemmüm yapmak, birisini yanına almak için karıları arasında kur'a çekmek câizdir.

Bize göre, misafirin 4 rekâtlı farzları iki kılması, iki rekâtı düğürücü bir ruhsattır (253). Yani o iki rekâtı kılan günahkârdır. Namazı fâsiddir. Çünkü o iki rekâtın meşrûlyeti ortadan kalkmıştır.

Seferi olan bir kimse, üçüncü rekâtın kıyamında, mukim olmaya niyet ederse 4 rekât kılabılır.

ŞERH KISMI

(252) «Zorluk, kolaylığı celb eder» kaidesi şu âyet-i celliye istinad eder: «... Hak Teâlâ sizi seçti. Size dinde darlık, güçlük vermedi...» (Hacc: 78)

Peygamber (s.a.v.), bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır: «Allah dinde en sevgili din Hanif dinidir. Hanif dini en müsamahakâr dindir.»

(253) Seferin en önemli hükümlerinden birisi de, kadının yanında kocası veya nikâhı kendisine haram olanlardan (mahremlerinden) birisi bulunmadıkça yola çıkmasıdır. Bu yolculuk isterse hac farızasını ifa etmek gibi farz bir yolculuk da olsa fark etmez. İslâm diyarına hicret etmek, istinâd kılınmıştır.

Seferin bir başka önemli hükmü ise, borçlunun, alacaklıdan izin almadan sefere çıkamamasıdır. Eğer borç tecilli (tahir edilmiş) ise izinsiz çıkabilir. Deniz yolculuğunda da büyük bir tehlikenin var olduğu biliniyorsa, gitmek haramdır.

b — Hastalık. Hastalıkta ruhsat çoktur. Teyemmüm: Hasta olan kimse, nefisinden, azalarından, hastalığının artmasından veya geç iyileşmesinden korkarsa teyemmüm yapabilir. Namaz: Hasta kimse, namazı yan yatarak veya ima ile kılabilir. Cemaate iştirak etmeyebilir. Fakat faziletini alır. Ramazanda oruç yemek: Yaşlı kimseler, fidye vererek, ramazan orucunu yiyebilirler. Fıtır ve zıhar keffâretlerini oruç tutmaktan, fakirlere yemek yedirmeye tebdil edebilirler. İtikâftan çıkar. Hacda ve şeytan taşlamada ise vekâlet yapabilir. Hacda, yapılması gereken şeyleri yapmak, hasta olanlar için fidye ile mübah olabilir.

İki görüntüden birine göre, zaruret halinde içki ve necasetle tedavi olunabilir. Kendini boğma tehlikesi zuhur ederse, ağzındaki lokmayı çıkarabilir. Zaruret halinde, doktor (hekim), her iki avret mahalline de bakabilir.

c — Unutmak (254). Unutmak, ihtiyaç ânında bir şeyi hatırlayamamak demektir. Unutmak, mutlak mânada günahı düşürür. Unutulana hatırlamak icab eder. Bir kimse, namaz, oruç, hac, zekât, keffâret ve nezri unutursa, ittifakla kazası farzdır. Arafatta «vakfe» yapmanın kazası da farzdır. Unutarak, necasetle namaz kılan, namazın rükünlerinden birisini terk eden, su, elbise, namaz vakti, oruç vaktini araştırmada hatâ ettiğini yakinen bilen, oruçta niyeti unutan, unutarak namazda konuşan kimselerden, bu sayılan hususlar düşmez.

Unutmada, hükmü düşen hususlar ise gunlardır: Oruçlu iken unutarak yemek, içmek, cinsî münasebette bulunmak, namazda unutarak yemek, 4 rekâtlı namazların ikinci rekâtında selâm vermektir.

Unutma ile unutmamanın müsavî olduğu yerler gunlardır: Yemin, boğama, köle azad etme ve ihramlı iken yapılmaması gereken şeylerdir.

Unutma ile ilgili meselelerden birisi de şudur: Borçlu, borcunu unuttur ve böylece ölürse, eğer borç alınan şey satın almak ile alâkalı ise, muâheze edilmez. Gasb yolu ile aldı ise mes'uldür. Bir kimse hayvan keserler, besmeleyi unutursa, muâheze edilmez ve kestiği yenir.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(254) Unutmak, ihtiyaç ânında bir şeyi hatırlamamak demektir. Sehv ile nişyan arasında ihtilâf olunmuştur. İtimada şayan olan ikisinin aynı mânada olmasıdır. Bu iki hususun günahı düşürüp düşürmediği hususunda âlimler ittifak etmişlerdir. Bu husus ile ilgili hadîs-i şerif şöyledir: «Ümmetimden, hata, nişyan ve zorlanarak yapmaya mecbur oldukları işler kaldırılmıştır.»

(255) CEVAP VERİLMESİ GEREKEN MÜHİM SUALLER VE CEVAPLARI:

(TAHARET)

S: Hangi su efdaldır?

C: Peygamberin (s.a.v.) parmağından akan su efdaldır.

S: Hangi hüçûh havuz, necaset düşmekle pis olmaz?

C: Her zaman için su alınıp dökülen hamam havuzu pis olmaz.

g — Zorluk ve kaçınılması güç hususlar, Necâset-1 hâffeden elbisesine 4 parmandan az bulaşan kimsenin namazı câizdir. Necâset-1 gâll-zeden elbisesine 1 dirhemden az bulaşan kimsenin de namazı câizdir.

Özür sahibi bir adam, elbisesini tekrar tekrar yıkar da, elbisesine yine de necâset çıkarsa, mes'ul değildir. Ne kadar çok olursa olsun pire ve tahta kurusu kanı, iğne ucu gibi insanın elbisesine sıçrayan idrar zerrecikleri, sokak çamuru, giderilmesi zor pislik izi, su kabının hariçle-ne yapılan kedinin idrarı (bazıları mutlak mânada kedinin idrarının temiz olduğunu söylemişlerdir. Fetva yukarda zikredildiği gibidir), fâ-renin idrarı, ne kadar çok olursa olsun serçe ile güvercinin pisliği, bir rivayete göre etl haram olan kuşların pisliği, kansız hayvanların pislikleri, uyuyanın salyası (salyâ hakkındaki fetva mutlak mânadadır), çocukların ağzı, zibil tozu, az necis dumanı, hayvanların geçiş yeri temizdir, bunlarla ibadet câizdir.

ŞERH KISMI

S: Hangi hayvan, kuyuya düşer de ölmeyen çıkarılırsa, suyun tamamı çıkarılır. Ölüse tamamı çıkarılmaz?

C: Kediden kaçan fare.

S: Hangi kuyu, yalnız bir kova su çıkarmakla temiz olur?

C: Bir kuyudan pislenecek bir kovanın bir başka kuyuya dalması ile pislenecek kuyudan bir kova su çıkarılır.

S: Hangi sudur ki, çok ise abdest alınması câiz olmaz da, az olduğu zaman câiz olur?

C: Ağız ve dibi (10'a 10) 10x10 arşın olan bir havuzdan... Su bol olduğu zaman, havuzun -ona on- olmayan dar kısmına kadar çıkar, bu yüzden abdest alınmaz. Su azalınca -ona on arşın- olan kısmına iner, o sudan abdest almak câiz olur.

S: Hangi sudan abdest alınır da içilmez?

C: Su kurbağasının düşüp öldüğü sudan.

(NAMAZ)

S: Hangi tekbir ile namaza başlanmış olmaz?

C: Hayret ifade eden tekbir ile.

S: Hangi mükellefin üzerine, yatışı ve vitir vâcib (farz) değildir?

C: Güneşin, battıktan kısa bir müddet sonra tekrar doğduğu memleketteki mükellef kişi üzerine vacib (farz) değildir.

S: Hangi namaz, Kur'an okumakla bozulur?

C: Hades vâki olduktan sonra Kur'an okunan namaz.

S: Hangi namaz, 5 vakit namazı ifsâd eder ve 5 vakit namazı da sahih kılar.

C: Sahib-i tertip, bir vakit namazı geçirir. Bundan sonra kıldığı 5 vakitte o namazı hatırlar, 5 vakit namazı bitirdikten sonra geçirdiği o namazı kaza ederse, 5 vakit namaz fâsîd olur. Kaza etmeden önce altıncı vakti kılarsa, 5 vaktin fâsîd olmasından kurtulur.

S: Hangi namaz, fâsîd olur da, onu abdestin bozulması kurtarır?

C: 4 rekâtlı bir namazda, ka'de-i ahirede oturmadan 5'ci rekâta kalkılır, 5'ci rekâtın sonunda secdeye varılır da, secdeden başını kaldırmadan abdesti bozulursa, namazı sahihtir. Başını secdeden kaldırdıktan sonra bozulursa namaz fâsidedir.

İmam Ebu Yusuf, İmam Muhammed'in bu buluşu karşısında tahdîrle şöyle demiştir: -Hayretli Namaz bozuluyor, abdestin bozulması onu tahsis ediyor!

S: Hangi kimsa, namazda evet der de namazı bozulmaz?

C: Konuşurken bu kelimeyi âdet haline getiren kimsedir.

Yine bu cümleden olarak, yellenme esnasında çıkan hafif yağlığın mak'ada ve çamaşıra, şalvara isabet etmesi muâhezeye tâbi değildir. Hulvanî (rahimehullah), namaz kılariken şalvarını çıkarırmış. Fakat bu zatın yaptığı işin bir tevili yoktur. Belki ihtilâftan kurtulmak için böyle yapmıştır. Hayvan pisliği yakıldığında temiz olur. Küllünün de temiz olduğu birçok âlim tarafından kabul edilmiştir. Eğer küllü temiz olmasaydı, birçok şehirde pişirilen ekmekler necis olur, yenmezdi.

Yarasanın idrarı ve dışkısı temizdir. Devenin pisliği, bir süt kabına düşer de, dağılmadan çıkarılırsa, süt temizdir. İmameyne göre, hayvan pislikleri necâset-î hafifedir. Necâset buharları elbiseye isabet ederse, o elbise pis sayılmaz. Keneften akan su hakkındaki galip zan, necis olmadığı hususunda ise, necis değildir.

ŞERH KISMI

S: Namaz içinde iken, suyu gördüğünde kimin abdesti bozulur?

C: Teyemmüm ile namaz kıldıran bir imama uyup da, imam, suyu görmediği halde kendisi suyu gören kimsenin abdesti bozulur.

S: Hangi kadının erkeklerle imameti câizdir?

C: Secde âyetini okuyan bir kadın, tilâvet secdesi yaparken, dinleyenler de ona tâbi oldukları zaman câizdir.

S: Hangi farzın edası vâcib, kazası haramdır?

C: Cuma namazı.

(ZEKÂT)

S: Zekât verilmesi gereken malın üzerinden bir sene geçtiği halde, zekâtı verilmeyen mal hangisidir?

C: Hibe edilip de, sonra hibe etmekten vaz geçilen maldır.

S: Nisab miktarına ulaştığı ve borcu da olmadığı halde, kendisinden zekât verilmeyen mal, hangi maldır?

C: Alınmamış mihr-i müecceldir.

S: Hangi adam İmam-ı Âzam'a göre zengindir, kendisine zekât helâl olmaz?

C: Hayvanların adedi bakımından nisâba mâlik, fakat hayvanlarının değeri 200 dirhem yapmayan kimsene zekâtı almak da vermek de helâldir.

S: Nisab miktarı parası olduğu halde, zekât almak kendisine helâl olan kimsedir?

C: Başka birisine borç vermiş ve onu alamayan kimsedir.

S: Verdiği zekâtı gizlemek, hangi kimse için müstehaptır?

C: Zâlimlerden korkan kimse için müstehaptır.

S: Hangi adam İmam-ı Âzam'a göre zengindir, kendisine zekât helâl olmaz? İmam Muhammed'e göre fakirdir, zekât helâl olur?

C: Evi olan, evinden faydalanan fakat nisaba mâlik olmayan kimsedir.

(ORUÇ)

S: Hangi adam özürsüz olarak orucu yediği halde, kendisine keffâret icab etmez?

C: Tek başına ayı gören, fakat şahitliği hakim tarafından kabul edilmeyen kimsedir.

S: Ramazana vaktinde niyet ettiği halde, orucu nâfile sayılan hangi kimsedir?

C: Fecrin doğuşundan sonra âkil bâliğ olan kimsedir.

S: Hangi oruçlu kimsenin üzerine, başkasının tükürüğünü yuttuğunda keffâret lâzım gelir?

C: Sevdigi bir kimsenin tükürüğünü yutana keffâret lâzım gelir.

Bir kimse hayvan pisliğini yakarken, yakılan pislik suya karışır, o su da birisinin elbisesine değerse istihsânen temizdir.

Ahır sıcak olur, tavandan su damlarsa yine temizdir. Hamamdan pislik akar, duvarlara bulaşır ve tavandan da damla damla su düşer ve birisinin elbisesine isabet ederse, pis sayılmaz.

Ahırda asılı olan küpten damlayan sular da temizdir.

Her ne kadar misk'in aslı kan ise de temizdir denmiştir.

Zebâd (bir çeşit koku), haram bir hayvanın terinden alındığı halde temizdir.

SERİİ KISMI

S: Orucu bozduğu halde, o orucu kaza etmesi icab etmeyen kimdir?

C: Kaza niyeti ile oruç tutup, sonra da üzerinde kaza olmadığını anlayan kimsedir.

(HAC)

S: Hangi fakir, hac için borç eder?

C: Zengin iken üzerine vâcib olduğunda hacca gitmeyip, sonra fakir düşen kimse.

(NİKÂH)

S: Hangi baba, kızını denk biri ile everdiği halde, İmam-ı Âzam'a göre bu nikâh sahîh sayılmıyor.

C: Kızının mihrini, emsalinin mihrinden az tayin eden sarhoş babanın yaptığı evlendirme.

S: Hangi kadın, bir günde 3 kocadan 3 mihr alır?

C: Hamile bir kadın kocasından boşanır ve çocuğunu doğurur. Kocasından tam mihrini alır. Aynı gün bir başkası ile evlenir, cinst münasebet olmadan aynı gün ondan da boşanır ve mihrini alır. Yine aynı gün bir başkası ile evlenir o da ölürse ondan da mihrini alır. Böylece bu kadın 3 mihrî, 3 kocadan aynı günde almış olur.

(FALÂK)

S: Hangi kimsenin boşaması boşama sayılmaz.

C: Boşamadan yalan haber kastettim diyen kimsenin boşaması boşama sayılmaz.

S: Hangi adam, saat (kıyamet) kopuncaya kadar evlendiğim bütün kadınlar boştur der, evlenir de karısı boş olmaz?

C: Saatten kastim, bu saat yani içinde bulunduğum saatli diyen kimsenin karısı boş olmaz.

(YEMİN)

S: Bir adam, karısına sen bu sudan çıkarsan boşsun derse ne yapılması gerekir?

C: Karısı boş olmaz. Çünkü su akıp gitmektedir.

S: Bir adam ipe bağlı bir paket getirir, karısına verir ve -eğer ipt çözer veya kesersen boşsun. İçindeki çıkarmazsan da boşsun- derse, çaresi nedir?

C: Getirilen şey, tuz veya şekerdir. Suyu konur eritilerek çıkarılır.

S: Bir adam, üzerinde ipekli bir elbise olan karısına, bu elbise içinde (sen benimle münasebette bulunmazsam, boşsun derse ve kadın da o elbiseyi çıkarırsa ne yapılır?

C: Elbiseyi erkek kendisi giyer ve münâsebette bulunur.

Temiz bir toprak pis bir su ile çamur haline gelirse veya bunun aksi olursa, fetvaca, bu çamur temiz kabul edilir. Gasilhanede insanın üzerine sıçrayan sulardan korunmak mümkün olmadığından temiz kabul edilmiştir.

Sokakta yürürken kendi ayağından sıçrayan çamur damlaları, yine köpek yürürken köpeğin ayağından sıçrayan çamur damlalarından muâbeze yoktur.

ŞERH KISMI

(İMAN - KÜFÜR)

S: Hangi mürted öldürülmez?

C: Müslümanlığı başkasına tâbi olan (köle gibi) kimseler.

S: Hangi sût çocuğunun İslâm olduğuna hüküm verilir?

C: İslâm diyarında bulunan çocuğun.

S: Hangi kimse diri olduğu halde ölü sayılır?

C: Kaybolan kimse.

(VAKIF)

S: Hangi şeyde geliri, sahibi olursa câiz değil de, vekil ettiği kimse alırsa câizdir?

C: Vakıf.

S: Hangi insan, bir şeyi vakfeder, sonra ölür de vakıf feshedilir?

C: Mürted olarak ölen kimsenin vakti.

(ALİŞ - VERİŞ)

S: Hangi satış, mal sahibi yaparsa câiz olmaz da vekili yaparsa câiz olur?

C: Hastâ olan kimsenin yaptığı satış.

S: Hangi kimse câriye alır da, onunla münasebette bulunması kendisine helâl olmaz?

C: Babasının veya oğlunun münasebette bulunduğu câriye helâl olmaz.

S: Hangi ekmeğin satışı câiz değildir?

C: Az bir necâset bulaşan su ile yoğrulmuş hamurun ekmeğinin satışı câiz olmaz. Şâfillere göre temizdir ve câizdir.

(HÜKÖM)

S: Hangi satış, hâkim iptal eder?

C: Mushafın kâfîre satışı.

S: Üzerlerine yemin vâcib olduğunda içlerinden biri yemin ederse, diğerlerinin üzerinden yemin düşen kavim hangisidir?

C: Bir adam bir ev alır, kapısını sokağa açar, komşular daha önce bu kapının sokağa açılmadığını iddia ederlerse ve şahitleri de yoksa, içlerinden birinin yemini kâfî gelir.

(ŞEHADET - ŞAHİTLİK)

S: Hangi şahitler, iki ortağa şehadetle bulunurlar da, bu şehadet ortaklardan birisi için makbul, diğeri için değildir?

C: Hıristiyanların, bir müslüman diğeri hıristiyan olan iki ortağa yapmış oldukları şehadettir. Müslüman için geçerli değildir.

S: Hangi şahitliğin gizlenmesi câizdir?

C: Hâkim lâstih olur ve şahitliğinin kabul edilmeyeceğini bilirse.

S: Hangi müslümanların şehadeti kabul edilmediği halde, aynı mevzuda iki hıristiyanın şehadeti kabul ediliyor?

Taşla istincâ meşrudur. Halbuki necâseti giderici değildir. Suya düştüğü zaman su necis olur. «Her sıvı, hakiki necâseti temizler» sözü de kolaylık içindir. Çocukların öğrenmek için abdestsiz Kur'an-ı Kerim'i tutması, her abdestte çıkarılması güç olduğu için mest üzerine meşhûn câiz olması (gusûlde tekrar olmadığından mesti çıkarmak vâcibdir),

ŞERH KISMI

C: İki tane müslüman çocuğu olan bir hıristiyan ölüyor, çocukları hıristiyan olarak öldüğüne şahitlik yaparlarsa, kabul edilmez. İki hıristiyan, müslüman olarak öldüğüne şahitlik yaparsa, şehadetleri kabul edilir.

(İKRAR)

S: Hangi ikrarın tekrarlanması lâzımdır?

C: Zina ikrarı ve borç ikrarının tekrarlanması lâzımdır.

(HİBE)

S: Hangi babanın, oğluna hibe ettiği şeyden dönme hakkı vardır?

C: Eğer oğlu, yabancı bir kimsenin kölesi olursa.

(ÖDÜNÇ VERME)

S: Hangi ödünç alan, istendiği zaman onu geri vermez?

C: Hac yolculuğuna çıkmış gemi, zulümle adam öldürmek için istenilen kılıç, harp zamanında gaziden istenen at ve borca mahsuben verilen rehini istendiği zaman geri vermez.

S: Hangi adam, almış olduğu bir emanete ihanet etmediği halde onu ödemek zorunda kalıyor?

C: Kendi öldükten sonra mirasçılarına verilmesi istenen emanet.

(TAKSİM)

S: Hangi ortaklar, isteseler de taksim yapamazlar?

C: Aynı çıkmaz sohağı kullanan komşular.

(KURBAN)

S: Hangi âkil, bâlîğ ve müslüman olan kimse besmele de çekerek kurban keser de kestiği yenmez?

C: Besmeleyi kurban için çekmeyenin, kurbanı kastetmeyenin kestiği kurbanın eti yenmez.

S: Başkasının koyununu kestiği halde, ödemest gerekmeden hangi kimsedir?

C: Kurban gününde, kurban koyununu kesen adamdır.

(MEKRUH)

S: Altın ve gümüş kaplardan başka hangi kabın kullanılması haramdır?

C: İnsan kemiğinden yapılan kapların kullanılması haramdır.

S: Mescide hangi yerde namaz kılmak mekruhtur?

C: Sadece kendisinin kılıp, başkasının kılmasına müsaade etmediği yerde namaz kılmak mekruhtur.

S: Hangi adam, başkasının evini, ev sahibinin izni olmadan yıkar da ödemez?

C: Âmirin emri ile, yangını söndürmek için yanan evi yıkan adam, onu ödemez.

(CİNAYET)

S: Hangi adam bir cinayet işler de, cinayet neticesinde o adam ölürse, «yarım diyet», yaşarsa «tam diyet» vermeye mecbur kalır?

C: Sünnetçi, sünnet ettiği çocuğun tenâsül uzvunun başını keser de ölürse, yarım diyet, kurtulursa tam diyet ödemesi gerekir.

azadan ayrılmadıkça suyun müstamel olmaması, su, necâset yapıcı bir şeyle karıştığında, ondan ayrılmadıkça necis kabul edilmemesi, çok duran suyun renginde meydana gelen değişikliğin onu necis yapmaması, çamur ve ona benzer şeylerin necis kabul edilmemesi de hep kolaylık içindir. (256)

Namazda abdest bozulduğunda, namazı bozup, abdest alarak tekrar namaza durup geri kalar kısmı tamamlamanın câiz olması ve ayu

SERH KISMI

S: İslâm'da ilk taksim olunan miras kimindir?
C: Sa'd b. Rebî'indir.

(256) ÖNEMLİ MESELELER

I — Meşakkat.

Meşakkat iki çeşittir:

a) İbadetten ayrılmayan güçlükler: Bunlar, soğuk su ile abdest almak, gusûl yapmak, uzun ve sıcak günlerde oruç tutmak, cihad ve hacca uzun yolculuk yapmak, asileri, canileri ve zânileri cezalandırmak ve recm etmektir ki bu zorluklar bu ibadetlerden ayrılmaz. Düşürülmesi de mümkün değildir. Şiddetli soğuktan korkulduğunda teyemmüm etmek, cünüplükten temizlenmek için câizdir.

Bedâ' isimli kitapta cünüp bir kimsenin teyemmüm edebilmesi için şu şartlar ileri sürülmüştür: Gusûlden sonra sığınacak bir yer bulamamak. Vücudunu ısıtacak elbise, sıcak su ve hamam bulamamak. Namaz abdestinde böyle bir cevaz yoktur.

b) İbadetten ayrılan güçlükler: Bunlar da birkaç çeşittir:

1 — Nefis ve azalara taalluk eden büyük meşakkat. Bu gibi meşakkatlerle tahlife gitmek câizdir. Deniz yolu ile hacca gitmekte tehlike varsa gitmeyebilir.

2 — Hafif güçlükler. Herhangi bir ağır, hafif baş ağrısı, asab bozukluğu gibi hallerdir ki, itibar edilmez.

-Mesâlih-i İbadeti tahsil, def'-i mefsedetden evlâdır.-

3 — Orta derecedeki güçlükler: Ramazân ortasında hastalanmak, hastalığının artacağından korkulduğunda teyemmüm etmek gibi zorluklardır.

II — Şer'i kolaylıklar.

a) İbadetin düşmesi. Özürlü mevcut olduğu zaman tahakkuk eder.

b) İbadet eksiltme. Yolculukta 4 rekâtli farzların 2 rekât kılınması.

c) İbadet tebdil. Abdest ve gusûlun teyemmüm ile, namazda kıyamın kuud ile, rûkû ve sücudun ima ile, orucun yemek ile değiştirilmesi bu cümledendir.

ç) Takdim kolaylığı. Arafta iki namazı birleştirmek, zekâtı sene dolmadan vermek, fitreyi ramazanın içinde veya daha önce vermek de takdim kolaylığı içine girer.

d) Tehir kolaylığı. Müzdelife'de iki namazı cem', hasta ve seferde olanın ramazan orucunu tehiri. Boğulan kimse ile uğraşmanın namazı tehir edebilmesi.

e) İbadet tağyir kolaylığı. Korku önünde namazın nizamını değiştirebilme.

f) Terhis (ruhsat) kolaylığı. Boğulmak üzere olan bir kimsenin içki içmesine ruhsat verilmiştir.

III — Nassın bulunduğu yerde meşakkate itibar edilmez.

İmam-ı Azam, hayvan pisliğine necâset-i galliza demiştir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde hayvan pisliği için «necistir» tabirini kullanmışlardır. Hakkında nase olduğu için, İmam-ı Azam umumi bir iptilâ olmasına itibar etmemiş ve tahfifine gitmemiştir.

IV — Bir şey daraldıkça genişler, genişledikçe daralır. Bazıları bu katdeyi şöyle ifade etmişlerdir: Bir şey haddini aşarsa zıddına döner.

durumun korku namazında mübah olması, hayvan üzerinde -gehrin dışında bulunulduğunda- iken ima ile nafîle namazı kılınması, (bu, Ebu Yusuf'tan rivayet olunmuştur), nafîle ve korku namazında özürsüz olarak oturmanın mübah olması da kolaylıklar cümlesindedir.

İmam-ı Âzam, ruhsat konusunu daha geniş tutmuş ve bütün ibadetlere şâmil kılmıştır. O, kadına ve zekere dokunmanın abdesti bozmadığını, taharette niyet ve ovalamanın şart olmadığını, suyun temiz mi, necis mi olduğunu ona bakan bir kimsenin kendisinin anlayabileceğini, tekbirin niyetle yakın olmasının şart olmadığını ileri sürmüş, «... O halde Kur'ân'dan size kolay gelen miktarı okuyun...» (Müzzemmil: 20) âyet-i celfesi mucibince amel ederek, namazda okunacak Kur'ân'ı tayin etmemiştir.

Yine İmam-ı Âzam, cemaatin Kur'ân okumasını, imamınki ile karışmasını diye yasaklamış, iftitah tekbirini bir lâfızla kayıt altına almamış, ta'zîm ifade eden her lâfızla namaza başlanabileceğini câiz görmüştür. Rükû ve sücudda ta'dil-i erkânın farz olduğunu düşürmüş, vâcib olduğuna dâir hüküm vermiştir. Zekât ve sadaka-i fitrin 8 sınıfın hepsine verilmesi mecburiyetini kaldırmış, ramazan orucunda niyetin tayin olunmaması ve tehiri cihetine gitmiştir.

Hacda yalnız, Arafat'taki vakfe ile tavâf-ı ziyâreti rükün saymış, tahareti ve setr-i avreti şart koşmamıştır. Yedi hususun hepsini rükün olarak kabul etmemiştir. Umreyi vâcib olarak kabul etmemiştir. Havanın sıcak olduğu günlerde, cuma ve öğlen namazını, havanın biraz serinlediği vakte tehirini mübah görmüştür. Cemaati, yağmurdan, cumayı da bilinen özürlerden dolayı terke cevaz vermiş, hac ve cumanın farzîyetini -yapabilen olsa bile- âmâlardan düşürmüş, bunların hepsini mü'minlere kolaylık için yapmıştır.

Hayızlı kadın namazı kaza etmez. Çok tekerrür ettiğinden dolayı bunda güçlük vardır. Bu yüzden hayızlı kadın, hayızlı iken geçirdiği namazı kaza etmez. Oruç ve öziir kanı böyle değildir. Ender vakî olduklarından kazası gerekir. Baygınlığı 24 saat devam eden kimsenin üzerine kaza vâcib değildir.

Başı ile ima ederek namaz kılma gücünü kaybeden kimseden de düşer.

Baş dönmesi korkusu olursa, gemide ayakta namaz kılmaya gücü yetenin oturarak kılması câizdir.

Hac ve orucun senede bir, zekâtın da öşrün dörtte biri olması yine bu kolaylıklar cümlesindedir.

Zekâtın zenginlik halinde verilmesi ve mal helâk olduğunda zekâtın düşmesi, zaruret halinde ölü hayvan etli ve bedelini sonra ödemek şartı ile başkasının malının ycnmesi yine kolaylık içindir.

Vell ve vasîsinin emeklerine karşılık yetimin malından yiyebilme-leri de câizdir. Araya namaz harici bir iş girmek şartı ile, namaza başlamadan önce niyetin câiz olması, ramazan orucuna geceleyin niyet

etmek mümkün olduğu gibi, öğleye kadar tehirinin mümkün olması da kolaylık içindir. Niyetin bu şekilde öne ve sonraya alınmasının sebeplerinden biri de, o sırada hayızlı kadının hayzı sona erebilir, kâfir mü'min olabilir, çocuk bülüğa erebilir; böylece onların da oruç tutmalarına imkân verilmiş olur.

Hacca giderken yolun kesilmesi (yolda bir engelin zuhur etmesi) veya hac vaktine yetişilememesi ihramdan kurtulmayı mübah kılar.

Hattâ İmam Ebu Yusuf, hac mevsiminde harem bölgesinde hacıların hayvanlarının otlamasını mübah görmüştür.

Deride kasıntı olduğunda ve gazâda erkeğin ipekli giymesi câzdir. İfâstan kurtulmak için zimmetindeki malı satma izni de verilmiştir. Alış-verişte bir şeyin nümunesini görmek kâfi görülmüştür. Alış-verişte muhayyerlik, sonradan pişman olmayı def etmek için meşru kılınmıştır. Malı para ile satma hususunda muhayyer kılınışın (257) sebebi, ödemede gecikmeyi önlemek içindir. Emânetin satılması da bu kabildendir.

Kız istemeye gidildiğinde damad ve mahkemede şahid, kızın yüzüne, doktor da hastasının avret mahalline bakabilir, yâni mübahtır.

İmam Ebu Hanife, nikâhın vellsiz ve bakmaksızın yapılabileceğini de söylemiştir

Dört kadınla evlenmenin mübah olduğu (258), boşanma, hulu', fidye vermek, ric'a, kitâbe, keffâret-1 zihar, keffâret-1 yemin, vasiyyet ve müctehidlerden günahın düşmesi de meşrudur.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(257) Buhara ve Belh âlimleri, kolaylaştırma meselesini genişletmişlerdir. Tafsilâtı «Kenz» ferhindedir. Bu kolaylıklardan bazıları şöyledir: Fahîş fiyatla satılan malın peri verilmesi, kusurlu eşyanın geri döndürülmesi câz görülmüştür. Hâkimin ve şahidin (dünür gidilen kıza) bakması, bakmaksızın nikâhın câz olması, da kolaylıklar cümlesindedir. Çünkü herkes, kızına veya kardeşine her talip olanın bakmasına rızâ göstermeyebilir.

Dört kadınla evlenmenin mübah olması da kolaylık içindir. Bu kolaylık, hem kadınlara hem de erkekleredir. Adaletli yerine getirme güçlüğü olduğundan dolayı dörtten fazla kadınla evlenmeye müsaade edilmemiştir.

Boşanmanın meşru olması da kolaylık içindir. Birbirinden nefret eden karı ve kocanın bir ömür beraber yaşamaları ikisi için de işkenceden başka bir şey olmaz. Zihar ve yemindeki keffâret de yine kolaylık içindir.

Ayrıca yemin keffâretindeki tahyir (tercih) de kolaylık içindir. Vasiyyet meşru kılınmıştır. Bundaki maksat, insanın hâl-i hayatındaki eksiklikleri telâfi etmektir. Malının üçte birinden fazlasını vasiyyet edemez. Mirasçıların haklarını tecavüz etmiş olur.

Müctehidlerin hatasından günah düşmüştür. Çünkü her hususta yakın ile mükellef olsalar, ictihadda bulunmaları güçleşirdi.

İmam-ı Âcam hüküm ve şahitlikte de kolaylık yaparak, fâstkın hâkim olabileceğini ve şahidin tezhîyesinin şart olmadığını söylemiştir.

İmam Ebu Yusuf da, hâkimin şahide tefektin yapabileceğini, çeşitli beldelerdeki hakimlerin arasında (hukuki meselelerde) yazışmanın câz olduğunu benimsemiştir.

(258) Bize göre «mahrem», nikâhı ebediyyen haram olanlardır. Bun'ar, neşeb, evlenme yolu ile teessüs eden akrabalık ve emme yolu ile meydana gelen akrabalıktır.

d — Noksanlık, Noksanlık da meşakkatın bir çeşiddir. Tahfife müsaittir. Çocuk ve deli mükellef değildir. Malî durumları sahiplerine aittir. Çocuğun terbiyesi ve büyütülmesi, daha şefkatli oldukları için kadınlara aittir. Kadınlar, kendilerine kolaylık olması için, çocuğu büyütmeğe icbar edilmemişlerdir. Çocuk, zekât dahil, hiçbir ibadetle mükellef değildir.

Yaptıkları kötülükten mes'ul olmazlar. Sebepleri mevcut olsa daht kisas ve hadd yapılmaz. Onların kasıtlı yaptıkları hatâdır.

Çocuklarda imana gelince, vücubiyeti sâbittir. Edadan sorumlu değildirler. Akıl bâliğ olduktan sonra, edası farzdır. Tecdid-i iman vâcib değildir.

Sadaka-i fitır ve Kurbanın (kendî mallarından) vücubiyetinde ihtilâf olunmuştur. İtlmada şâyan olan görüşe göre, çocukların üzerine bunlar vâcibdir. Edasını velleri yapar.

Vetisi, etinden bir şey tasadduk etmez. Kendisine yedirir, geri kalanı satın alır. Çocuk müslümansa arazisinden oşür, kâfir ise harac alınması hususunda ulema ittifak etmişler.

Çocuk evli ise bülüğa ermemişse, karısının alle ve akrabasının nafakasını da veli üzerine alır. İbadetî ifsâd edici bir şey yaparsa kökten bâtil olur. Namazda konuşmak, hacda cilmâ yapmak gibi.

ŞERH KISMI

Mecûsî bir kadın, müslüman, hıristiyan veya musevî olursa evlenilir.

İlk defa bosanan bir kadın ancak bir boşkası ile evlenir, cırası mündeseb'et vuku bulur, bundan sonra tekrar bosanır veya evlendiği adam ölürse, iddet'ini bitirdikten sonra ilk kocası ile evlenebilir.

Fakir ve âciz bir kimsenin nafakasını, zengin akrabası temin etmekle mükelleftir. Buradaki akrabalık, nesebî akrabalıktır.

Hiba ve satış mevzuunda, akraba ile, haşkaları arasında on fark vardır. -Kenz- serhinde (bu farklar) zikredilmiştir.

Ucûl ve fûrû' bazı hükümlerde hususîlik arz ederler. Bu hususî durumlar şunlardır:

- 1 — Mahremîn mahreme hiba ettiklî sevden rûcû câiz değildir
- 2 — Mahrem olanlardan biri diğerinin bir sevini çaldığında eli kesilmez.
- 3 — Mahremlerden biri diğerine şahitlik yapamaz
- 4 — Birinin münâsebette bulunduğu kadınla diğeri bulunamaz.
- 5 — Mücerred akid ile (münâsebet vuku bulmasa da) biri diğerinin nikâhından düşen (bosanan) kısmını alamaz.
- 6 — Fer', küfür diyarındaki "aslını" öldüremez.
- 7 — Asil, fer'e iftira ederse hadd yapılmaz. Fer', asıla iftira ederse hadd tabik edilir.
- 8 — Fer', aslın izni olmadan sefere çıkamaz.
- 9 — Aslın izni olmadan fer', cihada gidemez.
- 10 — Aslın izni olmadıkça kadınlar da sefere çıkamaz.
- 11 — Fer' namazda da olsa, ana-babanın çağırısına icabet etmesi gerekir.
- 12 — Pahasının kendisine ihtiyacı olur da, oğlunun hacca gitmesini istemiyorsa gidemez.

İhramlı İken yapılan hatâlardan dolayı kurban kesmesi gerekmez. Kakkaha atsa dahil abdesti bozulmaz, fakat namazı bâtıl olur.

Üzerine vâcib değil ise de, yaptığı İbadet sahihtir. Sevap alıp almadığında ihtilâf olunmuştur. İtimada şâyân olan görüş, sevap alması cihetindedir.

Başkalarını okutması dahil, bütün iyilikleri için sevap vardır.

İmametî câiz değildir.

Onun okuduğu secde âyeti dinlendiğinde veya işitildiğinde secde yapmak vâcibdir. Bazılarına göre, cemaat sevabı alabilmesi için akıllı olması gerekir.

Cuma ancak üç şartla sahih olur. Bu şartlardan birisi de akıllı olmasıdır. Çocuk, tasarrufu elinde olan bir kimse değildir. Nikâh kıyamaz, hâkimlik ve şahitlik yapamaz. Devlet başkanı, bir çocuğa bülüğa eriştiğinde cuma namazı kıldır derse, onun cuma namazı kıldırması câizdir. (259)

Sultanın emri ile makama getirilir ve ondan sonra bülüğa ererse hükmü geçerlidir. Mekruh olmakla beraber ezan sahihtir. Rivayeti kabul olunur. Onun için icar sahihtir. Hediye ve ezan hakkındaki sözü kabul olunur. Kur'ân-ı Kerim'i tutmaktan men edilir. Başkasının kendisine sığınması câizdir. Ancak velisinin izni ile tedavi olur. Çocuğa verilen hediyeyi, anne ve babası muhtaç değilse yiyemez. Akdi biliyorsa, birini vekil tayin etmesi câizdir. Hicr ile ilgili bir vekâlette olsa durum aynıdır. Alış-veriş ile ilgili bir vekâlette olsa durum aynıdır. Alış-veriş ile ilgili hukukî meseleler kendisine değil, müvekkiline verilir. Zekât da böyledir, müvekkili verir. Müvekkilin niyetine itibar edilir.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

13 — Asıl, fer'i te'dib edebilir, aksi câiz değildir.

14 — İslâm'da fer' asla tâbidir.

15 — Fer'in borcundan dolayı asıl hapsolunmaz.

16 — Asıl, alışverişte gubn-i fâhiş olmazsa iki taraf da alabilir.

17 — Asıl fer'i everirse hiyâr-ı bülüğ (bülüğa erince evliliği bozmak) hakkı yoktur.

Nesob üzerine 12 şey terettüb eder:

1 — Veraset, 2 — Velâ, 3 — Vasiyyet yapmamak, 4 — Ölüm hastalığında borcu ikrar, 5 — Diyeti yüklenmek, 6 — Evlendirme yetkisi, 7-8 — Ölüyü yıkama ve üzerine namaz kılma yetkisi, 9 — Mâil yetki, 10 — Büyüme yetkisi, 11 — Hadd isteme yetkisi, 12 — Kıyas düşmesi.

(259) Çocuğun görünüşte devlet başkanı olması sahihtir. Bezzâziyye kitabında şöyle denilmiştir: Devlet başkanı ölü de, halk onun küçük çocuğunun devlet başkanı olmasında ittifak ederse câizdir. Yürütme işini genel vâli yapar, çocuk da resmen devlet başkanı olur.

Çocuğun abdestinin bozulması, kakkaha atmak hariç, aynen büyüklerinki gibidir. Mültehid kitabına göre, kız çocuğunun kulağını delmek hıyasen mekruh, istihânen mekruh değildir.

Hednye ve benzeri muamelelerde mümeyyiz çocuğun sözü ile amel edilir. Çocuğun mahkemede hasım olması câiz değildir. İzinli olursa câizdir.

Üç defa kocasından boşanmış bir kadınla nikâhlanır ve onunla cinsî münasebette bulunursa, evvelki kocasına tekrar nikâhı câiz olur. Ancak çocuğun kadınlara karşı şehvî alâka duyması, cinsiyet organının kabarması gerekir. Çocuk tıpkı bâliğ olanlar gibi, mübah olan malı eline almakla ona mâlik olur. Bulunan mal hususundaki hüküm de, âkil bâliğ olan gibidir. Selâmina mukabele etmek vâcibdir. Müslüman olması da, mürted olması da sahihtir. Müslüman olduktan sonra mürted olursa öldürülmez. Besmeleye aklı eriyorsa kestiği yenir. Besmeleye aklı ermesi demek, kesilen bu hayvanın besmelesiz helâl olmayacağını bilmesi demektir. Vururken besmele çekmişse avladığı hayvan yenir.

Yabancı kadına bakması, onunla yalnız kalması, bâliğ gibi değildir. Çocuk 15 yaşına kadar kadınların arasına girebilir.

Talâkı ve azadı vâki olmaz. Hükmen boşanır. Bütün sözlerinde hicr vardır. Fiillerinde yoktur. Sözleri geçersiz fiilleri geçerlidir. Bu yüzden sözlerinden sorumlu değil, fiillerinden sorumludur. Telef ettliğini öder. Eşlendiğinde karısının akrabaları kendisine haram olur. «Sihri hürmet sâbittir.» Bu durum, cinsî münasebetten şehvet duyuyorsa böyledir. Şehvet duymuyorsa böyle bir haramlık söz konusu olmaz.

Çocuk, bir başka kız çocuğuna yaklaşır ve şehvet duyarsa, kızın anası, hemşiresi haramdır; sihri hürmet sâbit olur. (Kızın en az 9 yaşında olması gerekir.)

Kasâme ve Âkileye dahil değildir.

Kasâme: Bir muhitte bir adam öldüğünde 50 kişinin toplanıp, onu öldüreni bilip bilmediğine yemin etmesidir.

Âkile: Evde bir ölü bulunsa, bu ölünün diyetini âkilenin (âllenin) ödemesi gerekir.

İşte çocuk ne kasâmeye ve ne de âkileye dahil olur. (260)

Çocuk, harpte birini öldürürse eşyası onundur.

Şehvetin ne olduğunu bilmeyen küçük kız çocukları, mahrem olmayan kimselerle yola çıkabilir.

Çocuk, gasb ettiği şeyi ödemez. Bir kimse bir çocuğu gasb etse, o da yanında ölse, diyetini ödemez. Ancak vahşî hayvanların veya humma hastalığının bulunduğu bir yere götürürse öder.

ŞERH KISMI

(260) Çocuk üzerine cizye yoktur. Hâniye kitabına göre, muamelâtta müsîman çocuğu ile zimmi çocuğu birbirinden ayrılmaz. Harbînin çocuğu (kâfir diyarındaki kâfir çocuğu) öldürülmez. Eğer savaşıyorsa öldürülür. Bir hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: «Kim savaşır ve bir düşman öldürürse onun şahsî eşyası onundur.» Bu hadis-i şerif, çocuklara da şâmilidir.

Çocuğa te'diben ceza verilebilir. Yaptığı anlaşmada fayda ile zarar eşit miktarda ise, bu anlaşmanın geçerliliği vellsinin iznine tâbidir. Babası dahil olsa başkasına kefil olamaz. Çocuğun kendisine kefil olunur.

Bir adam çocuğun bir tarafını keser de, kesilen tarafın daha önce sıhhatli olup olmadığı bilinmiyorsa, âdli bir ceza verilir. Diyet yoktur.

Bir adam, bir çocuğa bir bıçak verir, çocuk da kendini öldürürse, o adam mes'ul olmaz. Başkasını öldürürse, diyet çocuğun ailesine aittir. Çocuğun ailesi de bıçağı verene döner ve diyeti ister. Bir çocuğa emrederek, başka birini öldürtürse durum aynıdır. Bir çocuğa, bir adam, ağaçtan düşmesini emreder, çocuk da düşerse, diyetini öder. Bir kimse, bir çocuğu bir yere gönderse ve çocuk orada helâk olsa, diyetini öder. (261)

Erkeklerin mükellef olduğu birçok şeyden, kadın mükellef değildir.

Kadınlar, cemaate iştirak, cuma namazı kılmak, cizye vermekle mükellef değildirler. Bir görüşe göre diyet de yüklenmezler. Sahih olan görüş bunun hilâfıdır. İpek giymek, altın takmak kadınlara mübahdır (262). Bayram namazı kılmaz ve teşrik tekbiri getirmezler. Kocaları veya mahremleri olmadıkça sefer edemezler. Aynı durumda hacca da gidemezler. Sesli olarak telbiye getiremezler. Dikişli ihramlarını gi-

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

Çocuk hakkındaki hükümlerin tafsilâtı «İmâdi» kitabında mevcuttur.

(261) Hânîyye kitabında şöyle vârid olmuştur: Dokuz yaşında bir çocuk, duvardan düşer veya boğulursa, bazılarına göre, kendisini koruyabilecek durumda olduğu için velisi mes'ul değildir. Eğer yaşı daha küçük ve aklı da ermiyorsa, koruma vazifesini terk ettiği için, velisine keffâret vâcib olur. Bazılarına göre, velisinin elinden düşmedikçe, keffâret cab etmez. Ancak tevbe istiğfar etmesi gerekir.

Çocuğun elindeki bir hayvan, boğanır, gider birini öldürürse, ölenin diyeti çocuğun sahibine aittir.

Velinin, çocuğuna ipek giydirip, altın takması, içki içirmesi, abdest bozarken önünü arkasını kibleye döndürmesi, elini veya ayağını kınalaması câiz değildir.

Haramlardan biri de, çocuğunu, nafakası üzerine vâcib olanları, kölelerini ve hayvanlarını himâye edip korumaktadır. Bu husustaki hadis-i şerif şöyledir: «Hepiniz çobansınız ve güttüklerinizden mes'ulsünüz...»

Çocuğun eğitim ve öğretimi velisinin üzerine borçtur. Çocukta kötü bir huy gördüğünde ona mâni olmalıdır. Bir âyet-i celledle şöyle buyurulmuştur: «Ey iman edenler, kendinizi ve âlelerinizi o ateşten koruyun ki onun yakacağı şey, insanlarla taşlardır...» (Tahrîm: 6)

Bir kimsede, bir çocuğu gasben kaçırsa, getirinceye kadar hapsedilir. İmam Muhammed'e göre, bir kimsede bir adamın karısını veya kızını kaçırsa, evinden çıkarırsa, getirinceye kadar hapsedilir veya öldüğünü bildirir.

(262) Kadın, edep yerlerinin tüylerini temizlemekte erkek gibi değildir. Erkek traş eder. Kadın ise çeker, yolar. Sünnet olmaları mekruhtur. Saçlarını traş edemezler. Mavileri ovalamakla temiz olmaz. Ezan okuması ve ikamet getirmesi mekruhtur. Yüzü, elleri ve ayakları hariç, vücudunun her tarafı avrettir, gözükmemesi haramdır. Bir görüşe göre hamama gidemez. Sesi avrettir, yâni haramdır. Namazda elini kulaklarına kadar kaldırmaz, yüksek sesle okumaz. Namaz kılarken bir durum olursa, tesbih ile değil, el çıparak haber verir. Cemaate gitmeleri mekruhtur. Namazı evlerinde kılmaları câizdir. Erkeklerle imam olmazlar. Kendi aralarında imam olmaları da mekruhtur. Böyle bir durum olursa, imam orta-do durur.

Tepeshüdde, ellerini, parmak uçları diz kapaklarının üstüne gelecek şekilde, dizlerinin üstüne koyarlar. Cuma kadınlara farz değildir.

yerler ve çıkaramazlar, başlarını açamazlar. Safa ile Merve arasında koşmaz. Başını traş edemez. Ancak saçlarını kısaltır. Tavafta reml yapamaz. Yani koşarak tavaf edemez. Beytullah'ı biraz uzaktan tavaf etmeleri, onlar için daha efaldir. Hutbe irad edemezler. Arafatta vakfe esnasında kenarda bulunur. Vakfede oturur. Kocasını merkebe biner. İhramlı iken mestlerini giyer. Hayızlı olursa sadır (kudüm) tavafını terk eder. Hayızlı ise tavaf-ı ziyareti tehir eder. (263)

Genç kadın, yabancı erkeklere selâm vermez. Ta'ziyeye gitmez. Davete icabet etmez. Aksırana yerhamükallah demez.

Bir yabancı kadınla halvette kalmak haramdır. Onunla konuşmak mekruhtur. Hür erkek ve kadınların mükellef oldukları birçok şey ile, köle ve cariyeler mükellef değildir.

Köleler ve cariyeler, hadlerde ve sayılarda hür olanların yarısına tâbi tutulurlar. Cuma, bayram, teşrik tekbirleri, ezan ikamet, hac ve umreden muaftırlar. Cariyenin avret, erkeğin avret yeri gibidir. Ancak karnı ve arkası kapanır; göğüsleri ve sırtı örtülür. Mahrem olmayan onun avret yerine bakamaz. Şahit, müzekki; başkasını temize çıkarıcı değildirler. Öşür veremez, mal taksim edemezler. Hâkımın kâtibi ve sekreteri olamazlar. Devlet başkanı ve hâkim olamazlar. Nikâh ve kısısta velî olamazlar. Halkı ilgilendiren işlerin başına geçemezler. Köle, âmirle vekâleten bu işi yürütebilir. Hâkim, köleyi, devlet başkanına vekil tayin edebilir. Kendi kendine hüküm verecek olursa, bu hükümle amel câiz olmaz. Köle iken, kendisine hüküm verme izni verilmişse, hür olduğunda, tekrar izine ihtiyaç duyulmadan hüküm verebilir. Vasi olamaz. İmam-ı Azam'a göre, mirasçılar küçük, o da vasi'nin kölesi ise câizdir. Efendisi onu mülk sahibi yapsa da mülk sahibi olamaz. Zekât ve fitre ile mükellef değildir. Zekât ve fitresi efendisinin üzerindedir. Kurban ve hedy (hacda kesilen kurban) ile mükellef değildir. Farz orucu terk etmiş olduğundan dolayı icab eden keffâretin dışında keffâretle mükellef değildirler. Farz orucun dışındaki oruçlar için efendisinin izni lâzımdır. Hac, umre ve itikâf için de durum aynıdır.

Gözleri gören kimselerin üzerine farz olan birçok şeyden âmâlar (gözleri görmeyenler) mükellef değildirler.

ŞERH KISMI

(263) Kadınların kefenleri beş parçadır. Cenaze namâzı kıldıramazlar. Kıldıracak olurlarsa farz düşer. Cenazeyi taşımazlar. Mürted ve müşrik olan kadınlar öldürülmezler. Kısas ve hadlerde şehadetleri kabul edilmez. İtikâf ibadetini evinde yapar. Miras, diyet ve şehadette, erkeğin yarısı kadar hak sahibidirler. Kadınların hadler ve kısaslar haricinde hakim olmaları câiz ise de, hâkim olmaları daha evlâdır. Kadının dişiliğinden istifade, mihri muhabildir. Memesini keşildiğinde diyet icab eder.

Zina ettiği şahitle tebeyyün ettiği zaman recm edilmesi için bir kuyu kazılır. Değnek (celde) vurulacaksa oturması gerekir. Âkile ve Kasâmeye girmez. Hâtden bir adam öldürürse diyet lâzım gelmez. Kapalı kadınlar, mahkemedeki bir davada bulunmaları için zorlanamazlar. Hâkim, evine iki şahit göndererek taadestini alabilir.

Cuma, cihad, hac, cemaat ile mükellef değildirler. Kendisind, bu ibadetleri yapmak için götürecekt birisi de olsa durum aynıdır. Şahitliği, hâkimliği, devlet başkanlığı câz değildir. Gözü için diyet de yoktur. Gereken sey, âdil bir hüküm vermektir. İmameti câz değildir. Ancak o topluluğun en bilgilisi ise câzdir. Keffâret, icab ettiğinde köle azad etmesi câz değildir.

(Müellif:) «Kurban kesmek, avlanmak, çocuk yetiştirmeyi üzerine almak, alacağı bir şey vasfedildiğinde onu görmüş olmak gibi hususlar ile ilgili hükümleri görmedim» (diyor.)

(Bana göre) Kurban kesmesinin mekruh olması gerekir. Büyüttüğünü koruyabiliyorsa câzdir. Koruyamıyorsa câz değildir. Gözleri görmeyenler, herhangi bir şeye nezâret edebilirler. Vasî olabilirler.

o — Cehl, Cehâlet, bilinmesi gereken şey bilinemektir. Doğru olan bir şeyin aksine inanmak, cehl-i mürekkeptir. Böyle değilse basittir. Yâni basit cehâlettir. Basit: Bir şeyin aksini iddia etmeksizin bilmemektir. Bunun çeşitleri çoktur: Bazıları özür kabul etmez. Bazıları özür kabul eder.

a — Özür kabul etmeyenler: Allah'ın sıfatlarını, âhret hükümlerini bilmemek özür kabul etmez. Hevâ ehlinin cehâleti de böyledir.

Azgın bir kimse, telef ettiği malı ödemedikçe, yaptığı hareketin kötü olduğunu bilmemesi- özür kabul edilmez. İctihadında, Kitap ve Sünnet'e aykırı fetva veren kimsenin cehl de özür kabul etmez. Meselâ, çocuklu cariye'nin satılmasına fetva vermek bu cümledendir.

İctihad mevzuunda veya icthad yerinde cehâlet de böyledir.

b — Özür kabul edenler şunlardır: Kan aldırın bir kimsenin, bozuldu diye, orucunu yemesi. Oğlunun veya karısının cariyesi ile helâl zannederek münasebette bulunması. Bir müslüman, dâr-ı harbe; küfür beldesine hicret etmemek gerektiğini bilmezse mazurdur.

Şimdiye kadar zikredilenler şüphe ile kabul edilir.

İçinde şüphe olmaksızın; tam olarak kabul edilen özürler şunlardır: Şüf'a (komşu malını ilk alma hakkı) hakkı, cariye'nin azad edilmesi, bâkireyi velinin nikâhlayacağını, vekil kılma ve talâkı bilmemek bu cümledendir. (204)

ŞERH KISMI

(204) Fesadı defetmek için cahilliğe itibar edilir. Bu konuda Hulûsa kitabında şöyle denilmiştir: Bir kimse, küfrü icab ettiren bir kelimeyi konuşur da, bunun küfür olduğunu bilmiyordum dersen kâfir olmaz. Âhmlerin çocuğuna göre kâfirdir.

Bir kimse, haram bir işi bilmeyerek işlerse kendisine günah yoktur. Dinen mutlaka bilmesi gerekenlerden ise muahze edilir. Bir kimse, başkasına ait olduğunu bilmeden bir mal gasbederse, günah düşer fakat o malı sahibine ödeme mecburiyeti düşmez.

Ali b. Ahmed'e soruldu: Bir adam, bir başka adamla, mevsimi gelmeden önce, anlaşarak ona buğday satar. Sonra yapıdığı bu akdin sahih olup olmadığını âlimlere sorar, aldığı cevap, akdin sahih olmadığı şeklinde olur. Bunun üzerine bu adam, akdin fâsid olduğunu bilmiyordum, bu sebeple buğdayı o adama vermeyeceğim der. Ahmed oğlu Ali'nin cevabı şöyle olur. Cehaletine itibar edilmez. O adamın hakkını vermesi gerekir

f — İkrâh (zorlama), İkrâh, ya rızâyı yok eder. Yapılacak iş hususunda seçme hakkı tanımaz. Öldürmek veya azalardan birini kesmek gibi...

Yahut da İkrâh, rızâyı yok etmez... Babayı veya çocuğunu hapsedmek, birini dövmek, bağlamak gibi.

Bu gibi haller, insanı mükellef olmaktan düşürmez. Çünkü bu tehdid, ya farzı ya mübahı yapmamayı veya haram olan bir şeyi yapmayı hedef alıyor. Bu şekil tehdid ihtiyarı yok etmez. Bu gibi tehditlerle, mümkünse doğruyu tercih eder, mümkün değilse, fâsîd olanı tercih eder.

3 — Zarar Giderilir. (265)

Kusurlu malı reddetmek, alış-verişte muhayyer olma nevileri, hicr meseleleri ve şuf'a vâki olacak zararları gidermek için konmuş hükümlerdir.

Kıyas, hadler, keffâretler, zâyi olan şeyleri ödemek, şartlar mevcutsa taksime; bölüşmeye icbar etmek, imam tâyin etmek, hâkım vazifelendirmek, saldırıyı defetmek, asiler ve müşriklerle savaş yapmak ve buna benzer şeyler, zararları gidermek içindir. (266)

ŞERH KISMI

Bir kimse, bir adama vekil olduğunu bilmeden o adamın malını satarsa, bu satış câiz değildir.

Bir kimse, öldüğünü bilmeden babasının mülkünü satarsa, sonra da öldüğünü öğrense, bu satış meşrudur.

(265) Bu kaidenin aslı, şu hadîs-i şerîftir: «(İslâm'da) zarar vermek ve zarar görmek yoktur». Bu hadîs-i şerîf üzerine, birçok fıkhî meseleler bina edilmiştir. Bu hadîs, bütûn hadîs kitaplarında mevcuttur.

(266) Bu kaideye istinad eden çeşitli kaideler vardır:

1 — Zaruretlere, mahzurları mübah kılar. Lokma boğazda kaldığında, su bulunmazsa içki içmek, yiyecek şey bulunmadığında murdar et... yemek; zorlandığı zaman küfür kelimesini telâffuz etmek gibi hususlar bu kaideye istinad ederler.

Bir kimse, diğer bir kimseyi bir adamı öldürmesi için icbar eder, öldürmezse kendisini öldüreceğini söyleyorsa, o adamı öldürmez. Kendisinin ölmesi, o adamın ölmesinden daha hafiftir.

2 — Zaruret, ihtiyaç nisbetince mübahtır. Meselâ, ökü etlinden ancak ihtiyacı kadar olanını yer. Küfür diyarında, yiyecek, yem, yağ, silâh ve yakacak ancak ihtiyaç kadar alınır.

Âlimlerin çoğu, şehrin kuyularında bulunan deve pisliği ile, sahra kuyularında bulunan deve pisliğini farklı mülâhaza etmişlerdir. Sahra kuyularında pislik az görülürse affedilir. Fakat şehir kuyularında az da görülse affedilmez.

3 — Zarar, zarar ile giderilmez. Bir adam, diğer bir adamı, ortak oldukları bir arsaya bina yapması için zorlayamaz. İstersen kendi yapar. Öbürünün hakkını hapseder. Üzerine düştüğü zaman, binadan istifade eder.

4 — Âmmenin menfaati, hâssın menfaatinin üstündedir. Bu kaidenin altına birçok mesele girer. Bazıları şunlardır:

a — Müslüman çocuklarının arkasına sığınan kâfirleri öldürmek için silâh kullanmak câizdir.

4 — İki müfsid çatıştığı zaman hafifi tercih edilir.

Namazın şartları hususunda, Zeylâi şöyle demiştir; Meselenin aslı şudur: Bir kimse eşit seviyede iki belâya dâçar olduğu zaman hangisini isterse onu alır. Eğer eşit değilse belânın daha hafif olanını seçer. Çünkü haramı irtikâb etmek, ancak zaruret halinde mümkündür. Fazla olanını almak için bir zaruret yoktur. Bu husus, şöyle misallendirilebilir: Bir adamın vücudunda yara varsa ve secdeye vardığında akıyor, secdeye varmadığında akmıyorsa, oturur, rükû ve sücudu ima ile yapar. Çünkü, secdeyi terk etmek, abdestsiz namaz kılmaktan daha ehvendir. Şu bilinen bir gerçek ki, insan bir hayvan kılızında nafil namaz kılabılır, rükû ve sücudu terkederek ima ile yapabilir. Evet, buna ruhsat vardır ama abdestsiz namaz kılmaya hiçbir zaman ruhsat yoktur.

Ayakta iken okuyamayan yaşlı bir kimse, otururken okuyabiliyorsa, oturarak namazını kılabılır. Nafile namazda oturarak namaz kılmak câizdir. Fakat hiçbir zaman kiraati terketmek câiz değildir.

Bir kimsenin iki elbisesi olsa ve ikisinde de bir dirhem miktarından fazla necaset (pislik) bulunsa, namaza mani olması bakımından

ŞERH KISMI

b — Şahsa ait olan bir duvar, umuma ait bir yola meylederse o duvar yıkılabilir.

c — Fisk u fücür sahibi olan bir müftüye, câhil tabibe, müflis kiracıya hacir konur. Bu İmam-ı Azam'a göredir.

ç — Sefih kimselere de hacir konur. Bu imameyne göredir. Fetva da bunun üzerindedir. Âmmeye olan zararı def etmek bakımından önemlidir.

d — Borçlu kimse hapsîde ise, malı satılır ve borcu ödenir. Bu alacaklı olanların zarar görmemeleri içindir.

e — Yiyecek maddesi satanlar, bu maddeleri fâhîş fiyatla satacak olurlarsa, fiyat tahdidî konur.

f — İhtikâr yapanların malına el konur. Cebren satıştan men edilir. Bu Âmmenin menfaati içindir.

g — Kumaş, elbise ve buna benzer şeyler satan dükkanların arasına, rahatsız edici ve zarar verici duman çıkaran yemeklerin piştiği lokantaların açılmasına müsaade edilmez. Bu meselelerin tamamı -Menzume Şerhi-ndedir.

5 — Çok zarar, az zararla giderilir.

a) Çocuğunun nafakasını vermeyen baba hapsedilir.

b) Bir adam, tahta ve sac gasbederek, bunları kendi binasına kullanır da, bu gasbedilen şeylerin fiyatından binanın fiyatı çok olursa, bedelini öder. Gasbedilen şeyler, binanın fiyatından fazla ise, binayı yapanın, o binadaki hakkı baki kahr.

c) Bir araziyi, bir adam gasbetse, oraya ağaç dikse veya bir bina yapsa, bakılır; şayet arsanın bedeli yapılan bina veya dikilen ağaçtan fazla ise, ağaç sökülür veya bina yıkılır. Arsanın değeri az ise bedeli ödenir.

ç) Tavuk, inci yutsa, kıymetli az olanın bedeli ödenir. Tavuğun değeri inciden az ise, tavuğun sahibine ücreti verilir. Aksi olursa, incinin sahibine ücreti verilir.

d) Bir kimsenin eynası, bir başkasının evine düşecek olsa, ev sahibine haber vermeden onu alabilir. Haber verecek olursa saklama ihtimali vardır. Bu yüzden haber vermez.

e) Çocuğu kurtarmak için, ölen kadının karnı yarılabilir.

ikisi de birdir. Ancak üzerinde dörtte birinden az pislik bulunanı seçer. Böylece zaruret halinde onunla namaz kılabilir.

Elbiseler kanlı olursa, bunlardan birindeki kan, elbisenin dörtte birini, diğeri de bir dirhemden az bir kısmını kaplamışsa az olanı tercih etmeye mecburdur. Aksini yapamaz. Çünkü, dörtte bir, elbisenin tamamı hükmündedir. İkisinde de kan dörtte bir olursa veya birinde biraz fazla olup dörtte üçüne yetişmiyorsa istediği ile kılar. Çünkü, hükümde ikisi eşittir. Efdal olan az olan ile kılmasıdır.

Şayet iki elbiseden birinin dörtte biri, diğerrinin dörtte birinden de azı temiz ise, dörtte biri temiz olanını tercih eder. Aksi câiz değildir.

Bir kadın ayakta namaz kılariken, namazı ifsad edecek derecede elbisesi açılıyorsa, oturarak kılar. Şayet kadının mevcut elbisesi vücudunu ve başının dörtte birini kaplıyorsa, örtmeyi terkedemez. Çünkü dörtte bir tam hükmündedir. Şayet, elbisenin başını kaplayan kısmı dörtte birden az ise açık olarak kılabilir. Açık olan kısmı azaltmak için, o kadarını da olsa örtmek fazilettir. (267).

SERH KISMI

(267) İhtiyaç, bazan zaruret haline gelebilir.

Kiralama, selem, sipariş vermek, cahillerle hamama girmek gibi şeyler zaruret haline gelebilir.

Âdet muhakkemdir. Çeşitli fıkhî meselelerin çözümünde âdetlere müracaat edilir. Bu kaide, şu hadis-i şerife dayanmaktadır: «Müslümanların güzel gördüğü şey Allah nezdinde de güzeldir.»

Bazıları âdeti şöyle tarif etmişlerdir: «Akl-ı selim sahibi kimselerin benliğinde istikrar bulmuş ve onların tarafından tekrar tekrar yapılmış işlerdir.»

•Âdet muhakkemdir» kaldesinden birçok kaideler neş'et etmektedir.

a — Suyun, akar su hükmünü alabilmesi için, insanların onu öyle kabul etmesi gerekir.

b — Kuyuya düşen pislik hususundaki hüküm de, kuyuya bakanın onu büyük veya küçük kabul etmesine bağlıdır.

c — Namazda yapılan bir fiilin, amel-i kestr mi, amel-i halli mi olduğu da örfe bırakılmıştır.

d — Başkasına ait olan ağaçtan dökülen meyvelerin yenmesi de yine örfe bırakılmıştır.

e — Şek gününde oruç tutmayı âdet haline getiren kimsenin orucu, nâfile niyeti ile de sahihtir.

f — Bir kimse, hâkim olmadan önce, bir adama hediye vermeyi âdet haline getirmişse, hâkim olduktan sonra da, hediyein miktarını arttırmamak şartı ile, hâkime hediye verebilir.

g — Misâfirin, kendisine takdim edilen yemeği, izinsiz yemesi de âdete bağlıdır.

h — Örf esasına istinad eden çeşitli bahisler vardır: Köpeğini, avladığı hayvanı yememeye alıştırdıktan sonra, o köpeğin getirdiği avın eti helâl olur.

Bir kimse, bir tüccardan bir mal alıyor, ödeme hususunda bir şey konuşuyorlar, fakat tüccar, daha önce aldığı şeylerin bedelini müşterisinden haftanın muayyen günü, meselâ cuma günü gidip almayı âdet haline getirmişse, konuşmadan yapılan bu akid sahîh ve geçerlidir.

Yine bir adam bir kâtip edinirse, mürekkebi o kâtipin kendine aittir. Terzinin iğne ile ipliği de örfe kendinin üzerinedir.

Hülâsa isimli kitapta şöyle vârid olmuştur: Bir kimse, evde iken ayakta namaz kılar, camiye gittiğinde ayakta kılamaz, oturarak kılar, cemaate gitmeyi tercih eder. Şahih olan budur. Minye isimli kitapta bunun aksî vârid olmuştur.

Bir kimse aç... Bir tarafta murdar hayvan eti, öbür tarafta bir başkasının malı varsa, murdar eti tercih eder. Bazılarına göre, başkasının malı taam ise murdar eti yemez, onu yer. Diğer bazılarına göre, gasb etmek, murdar eti yemekten daha evlâdır. Bezzâziyye kitabında bu şekilde vârid olmuştur.

İhramlı bir adam, murdar ile av arasında bir tercih yapmaya mecbur kalırsa, murdar eti yemeyi tercih eder. Şayet av önceden kesilmişse, av etini yemek evlâdır. İhramlı bir kimse, av ile başkasının malı arasında, tercih etmek mecburiyetinde kalsa avı tercih eder. İmam Muhammed, ihramlı için av etini, hınzır etine tercih etmek gerekir demiştir.

ŞERH KISMI

Bir adam, bir başka adamı işçi olarak alırsa, yemeği onun üzerindedir. Bu adamın hayvanı da varsa, ona bakmakla mükellef değildir. Hatta bu hayvan açlıktan ölse bile mes'ûl değildir.

Mescidin mumu, biraz yandıktan sonra, geri kalınını imam ve müezzin kullanamazlar. Örfen kullanılıyorsa, kullanabilirler. Mektep ve medreselerde, bayram, aşure v.s. günleri tatil yapmak da örfeye bağlıdır.

Hâkim, tatil gününde, beytülmalden para alır mı, almaz mı konusunda ihtilâf vardır. Menzume kitabında para alır, denmiştir.

Bir kimse, hadis okunması için bir medrese vakfedecek olsa, orada, örfeye göre Usûl-i Hadis okunur. Ancak vakfın şartlarına aykırı bir durum olmaması gerekir.

Bazan örf ile Şeriat te'aruz ederse, örf tercih edilir. Bithassa Yeminlerde bu böyledir.

Bir kimse, ben yatağın üzerine oturmam, ben kilimin üzerine oturmam, ben kandil ile aydınlanmam diye yemin eder de, yere oturursa veya güneş ışığına çıkarsa, yemini bozulmaz. Halbuki Kur'an-ı Kerim'de yere yatak, güneşe kandil denmiştir.

Bir kimse, et yemeyeceğim diye yemin eder de, balık eti yerse, yemini bozulmaz. Halbuki Kur'an-ı Kerim'de balık eti, (lahm) et olarak geçmiştir.

Bir kimse, dâbbeye (hayvana) binmem diye yemin eder de, kâfire binerse yemini bozulmaz. Halbuki Kur'an-ı Kerim'de kâfire, dâbbe denmiştir.

Bir kimse tavanın altında oturmam, diye yemin eder de, semânın altında oturursa yemini bozulmaz. Kur'an-ı Kerim'de, semâdan, (saki) tavân diye bahsedilmiştir.

Bazı meselelerde de Şeriat, örfeye tercih edilir.

Bir kimse, namaz kılmam diye yemin eder de, cenaze namazı kılsa yemini bozulmaz. Halbuki örfen cenaze namazı da namazdır.

Bir kimse, oruç tutmam diye yemin eder de, oruca niyet etmeksizin yemek yemezse orucu bozulmaz.

Bir kimse, fiân kadınla evlenmeyeceğim diye yemin eder de, ahid yaparsa yemini bozulur.

• Lafız umumu, Şeriat hâssı tercihi gerektirdiğinde, Şeriatınci tercih edilir.

Bir kimse akrabasına vasiyet ederse, o vasiyete akraba girmez.

Dil (lisan) ile örf çıktırırsa, örfeye itibar edilir. Meselâ bir kimse ekmeğe yemeyeceğim diye yemin ettiği zaman, bu kendi memleketinin ekmeğine taalluk eder. Bu, o memleketin dışındaki ekmeği de yemeyeceğim demek değildir. Meselâ Mi-

Bir kimse, diğere kendini ya ateşe ya da şu dağdan aşağı atacak-
sın, yoksa seni öldürürüm derse, kendini dağdan aşağı atar. İmam-ı
Azam'a göre, ikisinden de kurtuluş yoksa hafifini seçer. İmameyne
göre, söylenen yapılmaz, sabreder. Çünkü o işi yapmak, intihar etmek
demektir. Yapmamakla bundan korunmuş olur. Adam kendini ateşe
atarsa, attırana kısas gerekir. Dağdan atarsa kısas yoktur. Bir gemi
yansa, gemide olan bir kimse de gemide kalsa yanacak, suya atılsa
boğulacak. Bu durumda İmanı-ı Azam'a göre istediğini tercih eder.
İmameyne göre sabreder.

5 — Mefsedeti def etmek, maslahatı celi etmekten evlâdır. (268)

Bir kimse, örtünecek şey bulamazsa, istincayı terk eder. Nehir ke-
narında olsa dahi bu böyledir. Bir kadının gusletmesi icab eder de, er-
keklerden korunacak, görmelerine engel olacak bir yer bulamazsa, gus-
lü tehir eder. Erkek aynı duruma düşerse yıkanır. Kadınlar arasındaki
kadının hükmü, erkekler arasındaki erkeğin hükmü gibidir.

SERH KISMI

sır'da «buğday ekmeğine», «ekmek» denir. Taberistan'da ise «pirinç unundan ya-
pılan ekmeğe», «ekmek» denir.

Bazı meselelerde yeminler örfe dayanmaz:

1 — Et yemem diye yemin eden bir kimse insan veya domuz etli yerse yemi-
ni bozular.

2 — Hayvana binmem diye yemin eden bir kimse, insana binerse yemini bo-
zular. Halbuki insana binmek âdet değildir.

3 — Bir kimse ev yıkmayacağım diye yemin eder de, örümcek yuvasını bo-
zarsa yemini bozular.

4 — Bir kimse et yemeyeceğim diye yemin eder de, ciğer ve içkeme yerse,
yemini bozular. Bu görüş, Küfe ehlinindir. Bize göre bozulmaz.

Âdet, şart yerine geçer mi?

Bir kimse, bir terziye dikmek için veya boyacıya boyamak için elbise verse,
ücret hususunda hiçbir şey konuşmasa, almaya gittiğinde, ücret hususunda ara-
larında ihtilâf çıksa ve ücret verilmesi de âdet ise, acaba bu âdet şart yerine ge-
çer mi? İmam-ı Azam'a göre ücret verilmez. Yâni âdet şart yerine geçmez. Ebu
Yusuf'a göre ücret şarttır. İmam Muhammed'e göre, hu adam bu sanatı yapmak-
la ma'ruf ise, tanınıyor ise ücret verilir. Zeylâl, fetva İmam Muhammed'in gö-
rüşü üzerindedir demiştir.

Bir kimse, kızının ehizini hazırlasa ve ben onları ona âriyet olarak verdim
dese ve şahid de olmasa durum ne olur? Şayet örf, babanın bunu mâlik olarak
verdiği cihette ise, geri alamaz; âriyeti iddiası kabul edilmez. Şayet örf ortada ise,
o zaman babanın sözü geçerlidir.

(268) Mefsedet ile maslahat teâruz ederse, def'i mefsedet öne alınır. Çünkü
Şeriatla, emirden çok nehye yer verilmiştir. Şu hadis-i şerif buna delildir: «Ben
size emrettğim zaman, gücünüz yettiği nisbette o emri yerine getirin. Bir şeyden
nehy edersem, ondan ictinab edin.» Emirde, «gücünüz yettiği kadar» ifadesini kul-
lanan Resûlullah (s.a.v.) nehiyde, mutlaka yapılması gerektiğini beyan etmek
için «gücünüz yettiği kadar» ifadesini kullanmamışlardır.

Keşf kitabında da şu hadis-i şerif rivayet olunmuştur: «Nehyden zerre mik-
tarı bir şey terk etmek, insanların ve cinlerin ibadetlerinden daha hayırlıdır.»

Mazmaza ve istinşakda mübalağa sünnettir. Oruçlu olan için ise mekruhtur.

Temizlik yaparken saçların gözülməsi sünnettir. İhramlı için ise mekruhtur.

Maslahat, mefseadet üzerine galip gelirse, maslahat tercih edilir.

Namazda, istikbal-i kible ve taharet gibi hususlardan birine halel gelmesi mefseadetdir. Fakat bu mefseadeti tashih mümkün olmayabilir. Namazda Allah'ı ta'zim mevcut olduğundan dolayı, maslahat, nefse-dete takdim ve tercih olunur.

Yalan, müfsiddir ve haramdır. Bazan câiz de olabilir. İki kişi arasını bulmakta, karısı ile kendi arasındaki bağı kuvvetlendirmekte ve harpte yalan söylemek bu cümledendir.

6 — Helâl ile haram bir araya gelirse, haram galip gelir. (269)

Köpek, koyunla birleşir de koyun doğurursa, doğurduğu yenmez. Eşek at ile birleşir de, katır doğarsa o da yenmez. Ehl-i hayvan, vahş bir hayvanla birleşir de doğurursa, onun da etinin yenmesi câiz değildir.

Avı tutup getirmesi kendisine öğretilmiş köpekle, öğretilmemiş köpek, bir avı ortak yakalarsa eti câiz değildir.

Mecusi köpeğinin getirdiği av da, kasten besmelesiz gönderdiği kendi köpeğinin getirdiği av da yenmez.

Bir müslüman, bir hayvanı keserken, bıçak müslümanın elinde olduğu halde, hayvanı mecusî keserse, o hayvanın eti yenmez. Mecusî, müslüman ok atarken yardım ederse, gene yenmez.

Müsterek câriye ile münâsebet câiz değildir.

Bir ağacın yarısı haram yerde ise, bu ağacın meyvesi haramdır. Buradaki haram yer, şer'an Mekke-i Mükerrreme'deki haram yerdir. Ayın hükmi de aynıdır. İki deri, yâni murdar bir hayvanın derisi ile, murdar olmayan bir hayvanın derisi karışır da, galip zannı, elindeki derinin murdar hayvana ait olduğu cihetinde ise veya o da olabilir, öbürü de olabilir şeklinde zannı müsavî ise, o kimse o derinin et veya yağından faydalanamaz. Ancak aklık çekiyorsa faydalanabilir.

Murdar hayvanın yağı, temiz yağa karışırsa yenmez.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(269) Helâl ile haram ictimâ ettiğinde (birleştiğinde), hüküm haram olarak verilir. İki delil çatır; delillerden biri hususun mübah olduğunu, diğeri de haram olduğunu âmir ise, haram olduğu cihetine itibar edilir. Mesela hayız meselesinde bir hadîs-i şerîfte şöyle buyurulmuştur: «Senin için hayızlı karının elbisesinin üzerinden faydalanmak mübahtır.» Aynı mevzu ile ilgili diğeri bir hadîs-i şerîfte ise şöyle buyurulmuştur: «Cinsî münasebet hariç, hayızlı kadınla her şey yapabilirsiniz.»

Birinci hadîs-i şerîf, dizle göbek arasını haram kılmaktadır. İkinci hadîs-i şerîf, münasebetten başkasını mübah kılmaktadır. İhtiyaten birinci hadîs-i şerîf tercih edilir.

Bir hayvanın, ana ve babasından birinin eti yenmiyorsa o hayvanın eti de yenmez. Katır gibi.

Karısı başka bir kadınla karışırsa araştırsa bile münasebet câiz değildir.

Bir kimse bir av hayvanına ok, kurşun v.s. atsa, hayvan da suya, evin üstüne veya dağın başına düşüp yuvarlansa eti yenmez. Avlandı-ğından dolayı değil, düştüğünden dolayı veya boğulduğu için câiz değildir. Doğrudan doğruya yere düşerse câiz olur. (270)

7 — Maksadları aynı olan iki şey bir araya geldiği zaman, birbirine girer.

Abdestsizlik, cünüplük, hayız bir araya toplanırsa bir gusül kâfidir.

İhramlı bir kimse, karısının tenâsül uzvuna elini dokundursa, do-landırır bir koyun kesmesi icab eder. El ile oynadıktan sonra münase-rette de bulunsa hepsi için bir koyun kesmesi kâfi gelir.

Bir kimse aynı yerde hem el hem de ayak tırnaklarını keserse, bu adamın bir koyun kesmesi hususunda ittifak vardır. Aynı ayrı yerler- de keserse, İmam Muhammed'e göre gene bir koyun kurban etmesi lâ- zım gelir (271). Karısına veya karılarına birkaç defa ardarda yakla- şırsa bir defa gusül vâcib gelir. (272)

Bir kimse mescide girip farz namazı kılsa, tahliyetü'l-mescid sova- bını da alır.

Hacca giden bir adam, farz veya nezir tavafı yaparsa, kudüm ta- vafını da yapmış sayılır. Mina'dan döndükten sonra yapılan ifâda ta- vafı, vedâ tavafı yerine geçmez.

ŞERH KISMI

(270) Bazı meseleler bu kaidenin dışında kalır:

1 — Bir kimsenin, anne ve babasından biri mecûsî, diğeri ehl-i kitab olursa, o kimsenin nikâhı câizdir ve kestiği yenir.

2 — Kirli elbise ile temiz elbise birbirine karışmışsa, elbiseler temiz hükümün- dedir.

3 — Bir koyuna içki içilir ve hemen keserse helâldir, bunda herahet de yoktur.

4 — Kadının sütü, koyunun sütüne karışırsa itibar çok olanadır.

5 — Sıvı bir madde suya karışırsa, itibar yine çok olanadır.

6 — Hediye eden adamın malının çoğu helâlse, o hediyeyi kabul etmekte bir mahzur yoktur.

7 — Çarşıda satılan şeylerin çoğunun haram olduğu hususundaki zanni, ga- lip ise, almamaya çalışır. Alırsa helâldir.

8 — Aynı akidde, haram olan bir kadınla, helâl olan bir kadını nikâhlaya- cak olsa, helâl olan kadınla olan akid sahihtir.

9 — Mihri tayin ederken, helâl ile haramı birleştirirse, helâl olan mihir ye- rine geçer, haram olan geçmez. Meselâ mihri 10 dirhem para, bir fıçı şarap diye tayin ederse, dirhem mihir yerine hâim, şarap ise değildir.

(271) İmam-ı Âzam ve İmam Ebu Yusuf'a göre, hacda, el ve ayak tırnakla- rının kesildiği yer değiştikçe kurban kesilir. İki yerde kesti ise iki, üç yerde kes- ti ise üç kurban v.s. kesilir.

(272) Arafatta vakfeden sonra, cimâ eden bir kimse, mişr veya deve keser. Tekrar cimâ ederse koyun keser. Mebsût'ta böyle vârid olmuştur.

Bir kimse, Mescid-i Haram'a girse, cemaatla namaz kılsa, tahliyyetü'l-Beyt yerine geçmez.

Bir kimse, tavaf ettikten sonra, farz namazı kılsa, iki rekât tavaf namazı yerine geçmez. (273)

Bir kimse, namazda secde âyetini okur da -3 âyeti tamamlamadan secdeye giderse, o secde, hem tîlâvet secdesi, hem de sulbî secde (namaz secdesi) yerine geçer. Bir kimse, secde âyetini bir yerde tekrar tekrar okursa bir secde kâfi gelir. Namazda birkaç hata yapsa, bir secde-i sehiv kâfidir. İhramlı için her hâtâ için ayrı ceza gerekir.

Bir kimse, birkaç defa zina ederse bir hadd tatbik edilir. Birçok defa hırsızlık yapan veya içki için için de durum böyledir.

Bir kimse önce bâkire sonra da dul bir kadınla zinâ ederse, bir recm kâfidir.

İçki için, hırsızlık yapan ve zinâ eden bir kimseye, işlediği günahların cinsleri ayrı olduğu için, ayrı ayrı hadd tatbik edilir.

Ramazan gününde birkaç defa karısı ile münasebette bulunan bir kimseye bir keffâret yüklenir. Münasebetin tekrar tekrar yapılmış olmasına itibar edilmez. Aynı durum, iki defa, fakat ayrı senenin ramazan aylarında vâki olmuş ise, keffâret de teaddüt eder. Yani iki keffâret icab eder.

Aynı ramazanın iki gününde vaki olmuşsa ve birinci gün için keffâret vermişse, ikinci gün için de keffâret vermesi gerekir. Keffâret vermemişse iki gün için bir keffâret kâfidir.

İhramlı bir kimse avlanırsa bir ceza lâzım gelir. Bir kimse ihramda iken kokulu elbise giyerse 2 (274) fidye lâzım gelir. Hacc-ı ifrad yapan bir kimse bir hata işlediğinde bir ceza, hacc-ı kuran yapan ise iki kat ceza çeker.

ŞERH KISMI

(273) Tavaftan sonra farz namaz kılsa, tavaf namazının yerine geçmez. Çünkü iki rekât tavaf namazı kılmak vâcibdir Başka bir namazla bu ifa edilmiş sayılmaz.

(274) Bir kimse, hacda başına kına sürerse ve kına sıvı ise bir kurban, kına hatı ise 2 kurban kesmesi icab eder. Birtsi hoku için, diğeri başını kapattığı içindir.

Kelâm, mümkünde ihmal edilmez. Mümkün değilse ihmal edilir, bırakılır.

Bunun içindir ki İmam-ı Âzam ve diğerleri, lâfız, mümkünse hakikate, mümkün değilse mecâze, ikisi de mümkün değilse ihmal edilir demişlerdir.

Bir adam, iki karısından birine seni dört sefer boşadım der de, kadın da üçü bana yeter derse ve bunun üzerine de adam, birini öbür karısına bırakıyorum derse, öbür kadının nikâhına hâlet gelmez. Çünkü bu sözle amel etmek mümkün değildir. Şeriat üçten fazlası ile amel etmeyeceğine hükmetmiştir.

Bir kimse, bir şeyi evlâdına vakfeder de, evlâdı olmaz, evlâdının evlâdı olursa vakf geçerlidir. Onun sözünü horumak için burada mecazla amel edilmiştir. •Harac ödeme ilidir. •

Bu kalde hadis-i şeriftir. Hz. Âişe'den rivayet edilmiştir. Ahmed b. Hanbel, Ebu Davud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve İbn Hibban rivayet etmişlerdir.

Bir kimse, bir cariye ile zina eder ve onu öldürürse, hem hadd tatbik edilir, hem de cariyenin kıymeti tazmin edilir.

ÜÇÜNCÜ KISIM

BÜYÜK ÖNEMİ VE FAİDESİ OLAN MESELELER:

a) Alması haram olan şeyin vermesi de haramdır. Ribâ, zâlimin mührü, kâhinin kullandığı şeyler, rüşvet, cenâze ağlayıcısının ücreti, çalgıcının ücreti; bunların hepsinin alıp verilmesi haramdır. Ancak, malından ve canından korktuğunda veya devlet başkanı veyahut da âmirin yanında [gereken] dinini, ırzını, canını, malını korumak için verdiği zarurî rüşvet müstesnadır. Hâkîmin rüşvet vermesi de alması da haramdır. Bir vasi, korumakla mükellef olduğu mala bir gâsıb tebelles olursa, o tehlikeyi bertaraf etmek için bir şeyler verebilir.

b) Farz nafilenden efdaldır.

Bu hususta, bazı meseleler istisna edilmiştir. İstisna edilen o meseleler şunlardır:

ŞERH KISMI

Bu hadis-i şerifin söyleniş sebebi şudur: Bir adam, biristinden bir köle alır, o köle onun yanında uzun müddet çalışır. Sonra onun kusurlu olduğunu ve kusurunun eski sahibinin zamanından beri devam edeceğini anlar ve aldığı köleyi eski sahibine iade eder. Hâdis, Resûlullah'a (s.a.v.) akseder. Resûlullah, kölenin eski sahibine, parasını verip köleyi almasını emreder. Adam, yeni sahibinin köleyi uzun müddet yanında bulundurup ondan faydalandığını söyleyince de, Resûlullah (s.a.v.) «Harac ödemeyledir» kaidesini vaz eder.

Bunun mânası şudur: Eğer yeni sahibinin yanında iken kölenin başına bir felâket gelse idi, bütûn mes'uliyet ona âit olacaktı. Bu yüzden kusurlu olan köleyi iade edip ücretini geri almasında beis yoktur.

Bizim mezhebimize göre, aslına bir şey olmadıkça, ayıplı malın kullanıldık tan sonra iadesi câzdir.

Sual, cevap ile iade edilir.

Bir kimse, diğerine: «Şu eve girersen, karın senden boş olsun mu?» diye sorar. o da «evet» diye cevap verirse, bu cevap yemin yerine geçer ve girerse boşanmış olur.

Bir kadın kocasını, «Ben boşum» der de, o da «evet» derse, kadın boşanmış olur.

Bir kimse, diğerine: Vallahi dün, sen şunu yaptın» der de, o da «evet» derse yemin etmiş sayılır.

Bir kimse, diğerine: «Benim sende şu kadar alacağım var» der de, o da şaka ile: «Evet, doğru söylüyorsun» derse, bu ikrar yerine geçer.

Bu mevzuun tamamı «Menar» kitabındadır.

Husulî velâyet, umumi velâyetten daha kuvvetlidir.

Durum böyle olunca, husulî velîsi olan bir kimseyi, umumi velî durumunda olan hâkim evlendiremez. Velâyet üç hususta olur:

a) Mal ve nikâh hususunda velâyet. Bu velîlik, baba ve dedeye aittir.

b) Yalnız nikâhta velâyet. Anne ve diğer akrabasına aittir.

c) Sadece malda velâyet. Yabancı vasîlere aittir.

Velâyetlerin mertebeleri:

Fakir bir kimsenin borcunu ibra edip almamak mendubdur. O fakirın bu borcu ödemesi farzdır. Ödediğinde farzı yerine getirmiş olur. Fakat alacaklının o borcu ibra ederek işlediği mendub, o farzdan daha efdaldır.

Selâm vermek, sünnet, selâmı almak farzdır. Fakat buradaki sünnet, farzdan daha efdaldır.

Vakit girmeden önce abdest almak mendubdur, vakit girdikten sonra alınan abdestten efdaldır.

c) 25 meselede uyuyan, uyanık olan kimse gibidir.

1 — Oruçlu bir kimse sırt üstü uyurken ağzı açık olur da bir damla yağmur damlarsa, orucu bozulur.

2 — Bir kimse, oruçlu olarak uyuyan birinin ağzına bir damla su damlatacak olsa ve su midesine gitse uyuyanın orucu bozulur.

3 — İhramlı bir kadın uyurken, kocası kendisine yaklaşırsa, kadının üzerine de keffâret icab eder.

4 — Bir kimse, uyumakta olan ihramlı bir kimsenin başını traş etse, traş edilen cezaya müstehaktır.

5 — İhramlı bir kimse, uyurken bir av hayvanının üzerine yuvarlanıp öldürse, kendisine ceza lâzım gelir.

6 — İhramlı bir kimse, deve üzerinde Arafatta bulunursa, hacı tamamdır.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

1 — Baba ve dede: Bunların velliğini kimse ellerinden alamaz. Kendileri de istemeseler, gene de veldirler.

2 — Vekil velliği: Müvekkil bunu azledebilir. Müvekkile bilgi vermek şartı ile vekil kendini de azledebilir.

3 — Vasi: Vasi, kendini vasilikten azledemez.

4 — Vakfa bakmakla vazifeli olan kimse.

Sükût edene söz nisbet edilmez. Yabancı bir adamın kendi malını sattığını gören bir kimsenin sükût etmesi, malı satan yabancıнын onun vekili olması: icab ettirmez.

Hakim, bir çocuğun veya delinin alışveriş yaptığını görür de sükût ederse, onlara izin vermiş sayılmaz.

Rehin veren adam, rehin bıraktığı adamın onu sattığını görür de sükût ederse, buna rıza göstermiş sayılmaz.

Bir adam, diğerinin eşyasını satar da o da sükût ederse, bize göre bu rıza göstermek sayılmaz.

Yukarda zikredilen knidenin dışında kalan meseleler de vardır. Bunlar, sükûtun konuşma yerine geçtiği yerlerdir.

1 — Eâkire kızın evlenmeden önce susması, ikrar etmesi gibidir.

2 — Mühir mevzuunda kızın sükûtu yine ikrar yerine geçer.

3 — Kendisine sadaka verilen adamın susması, kabul yerine geçer.

4 — Vekâleti istenen adamın susması da ikrar yerine kâimdir.

5 — Emir verilen kimsenin sükûtu...

6 — Kendisine bir şey vakfedilenin sükûtu, kabul ifade eder.

7 — Malı ganimet olarak taksim edilen adamın sükûtu...

7 — Vurulan bir av hayvanı, yaralı olarak bir adamın yanına düşer de o adam, hayvanı keserse eti helâldir. Kesmeden ölürse helâl değildir. Uyuyan bir adamın yanında da ölse, uyumayan adamın hükmüne girer; eti haramdır.

8 — Bir adam, uyurken bir eşyanın üzerine yatıp kırarsa, onu ödemeye mecburdur.

9 — Baba, duvarın dibinde, oğul da duvarın üzerinde uyuyorlar. Oğul, babasının üzerine düşer de babası ölürse, mirastan mahrum kalır.

10 — Bir adam, uyuyan bir adamı kaldırıp bir duvarın dibine koyarsa, duvar yıkılsa ve adam da ölse, onu oraya koyan, ölenin diyetini ödemeye mecburdur.

11 — Bir adam, uyuyan bir adamın bulunduğu yerde, bir kadınla halvette kalırsa, bu halvet sayılmaz.

ŞERH KISMI

8 — Herhangi bir şeyi satan bir kimsenin, müşteri malı alırken sükût etmesi, izin makamındadır.

9 — Şüf'a hakkına sahip olan bir kimsenin sükûtu...

10 — Karısı doğum yapan adamın sükûtu, çocuğun kendisine ait olduğunun ikrarı demektir.

11 — Bir kimse bir malı satın aldıktan sonra kusuru kendisine bildirilir de sükût ederse, bu kabul manasınadır. Sonra itiraz edemez.

12 — Karısı veya akrabasından biri, kendi malını satarsa da, o da sükût ederse, malın kendine ait olmadığını ikrar etmiş olur.

13 — Vekil, ben filân şeyi kendime alacağım der de, müvekkil de sükût ederse bu ikrar sayılır.

14 — Çocuğun velisi, çocuğun bir şey alıp sattığını görür de susarsa, bu izin yerine geçer.

15 — Bir kimse, ben çocuğumu veya kölemi hiç kimseye hizmet ettirmeyeceğim diye yemin eder de, sonra onların birisini hizmet ettiğini görür ve sükût ederse, yemini bozulur.

Hatâ zâhir olduktan sonra, zanna itibar edilmez.

Bir kimse, vakit daraldı diyerek, yatmayı kulmadan sabah namazını kılar ve sonra da vaktin daralmadığını anlarsa, kıldığı sabah namazı bätıldir. Sonra duruma bakar. Vakıt genişse yatmayı kılar, sonra sabah namazını iâde eder. Vakıt geniş değilse, sabah namazını iâde eder. Yatmayı kazaya bırakır.

Bir kimse, bir sudan, onun necis olduğunu zannederek abdest alır da, sonra suyun temiz olduğu ortaya çıkarsa, abdesti sahihtir.

Bir adam, bir kimseye zekât vermenin câiz olmadığı zannı ile zekât verir de, sonra da ona zekât vermenin câiz olduğu ortaya çıkarsa, vermiş olduğu zekât sahihtir ve câizdir.

Bazı meseleler, bu kaidenin dışında kalırlar:

1 — Bir adam, bir kimseye zekât almaya lâyıktır zannı ile zekât verse, sonra da onun zengin veya zenginin oğlu olduğunu öğrense, İmam Ebu Yusuf'a göre câiz değildir.

2 — Bir kimse, farzı, vakit girmedi zannederek kılar. sonra da vaktin girmiş olduğu bildirilirse, kılmış olduğu namaz câiz değildir.

3 — Bir kimse elbisesinde necâset var zannı ile namaz kılar da, sonra elbisesinde necâset olmadığı ortaya çıkarsa, namazı iade eder.

Bu sayılan hususlarda itibar, şahsın zannınadır. İşin durumuna değildir.

Bazı durumlarda ise, zanna değil, işin aslına itibar edilir.

12 — Bir adam uyurken, yabancı bir kadın gelir onun yanında durursa, halvet sayılır. Yâni başbaşa kalmış sayılırlar.

13 — Bir kadın uyurken, yabancı bir adam onun bulunduğu yere girer ve bir müddet kalırsa halvet sayılır.

14 — Bir kadın uyurken, bir çocuk gelir onu emerse, emmek ile alâkalı hümet (haram) tahakkuk eder.

15 — Teyemmümlü bir adam, bir bineğin üzerinde giderken su bulunan bir yerden uyuyarak geçerse, teyemmümü bozulur.

ŞERH KISMI

Bir kimse, elbisesinin temiz olduğunu, vaktin girdiğini ve abdestli bulunduğunu biliyor, fakat aksi zuhur ediyor. Bu adamın namazı iade etmesi şarttır.

Bir adam, kendi karısı zann ederek, yabancı bir kadına yaklaşır, sonra da kendi karısı olmadığı anlaşılırsa, o adama hadd tatbik edilir.

Akşam olduğunu zann ederek orucunu bozan bir kimse, sonra akşam olmadığını anlarsa, orucunu kaza eder.

Bir kimse, hasta olduğundan dolayı, hacca vekil gönderir, sonra da sıhhatе kavuşursa, bizzat haccı eda etmesi gerekir.

Parçalanma (tecezzi) kabul etmeyen bir şeyin bazısını zikretmek hepsini zikretmek demektir.

1 — Bir kimsenin karısını yarım talâk ile boşaması, bir talâk sayılır.

2 — Kısıta katillerden bazısı affedilirse, hepsi affedilmiş olur.

3 — Hac menâsikinin bazısı için ihram giydim diyen kimseye, hepsi vâcib olur.

Mübâşir ile mütesebbib birleşirse, hüküm mübâşire (doğrudan doğruya o fiili işleyene) izafe edilir.

Bir adam, bir kuyu kazar, diğeri de gelir o kuyuya düşerse, bir şey ödemekle mükellef değildir.

Hırsızın yol gösteren de ödemekle mükellef değildir.

Dâr-ı harpte, askerlere düşman kalasını gösteren kimseye ganîmet verilmez.

Bir kimse, bir çocuğa tutması için bıçak verir, o da gidip bir kimseyi öldürürse, bıçağı veren tazmin ile mükellef değildir.

Bu kaidenin de istisnaları vardır.

1 — Emanet edilen bir malın çalınması için, emaneti alan kimse, başkasına delâlet ederse ödemekle mükelleftir. Çünkü korumayı terk etmiştir.

2 — İhramlı biri, ihramsız birinin Harem-i Şerif'te avlanmasına delâlet ederse, cezasını öder.

3 — Çıkarık veya kalfa zâyî ettiği malı öder. (Fetvâ böyledir.)

4 — Bir adam, bir çocuğa bir bıçak verse ve o bıçakla çocuk yaralansa, bıçağı veren tazmin ile mükelleftir.

Vakti gelmeden bir şeyi yapan kimse, o şeyden mahrum olmakla cezalandırılır.

Varis olduğu birini öldüren kimse, o mirastan mahrum kalır.

Bazı hususlar, bu kaideden istisna edilmiştir.

Çocuk sahibi olan bir cariye, efendisini (kazaen) öldürürse, hem azad olur ve hem de mirastan mahrum olmaz.

Alacaklı, borçluyu öldürürse, o borç öldürülen tarafa (varislerine) helâl olur, alamaz.

İlâç içip hayız olan bir kadın, namazı kaza etmez.

Zekât malı, sene dolmadan önce satılırsa zekât düşer.

Hasta olmak için ilâç içen ve fecirden önce hasta olursa, hasta sayılır, oruç tutmaz.

16 — Namaz kılan bir adam uyur ve uyurken de konuşursa namazı olur.

17 — Namaz kılan bir kimse, ayakta iken uyuyor ve uyurken okuyorsa, bir görüğe göre, kıraatı muteberdir.

18 — Uyuyan bir adam secde âyeti okur da, bir başkası bunu duyarsa, duyanın üzerine tilâvet secdesi yapmak vâcibdir.

19 — Bir görüğe göre, bir adam uyuyan bir kimseye, uyandıktan sonra, uykuda iken secde âyeti okuduğunu söylerse, onun üzerine tilâvet secdesi yapmak vâcibdir.

20 — Bir kimse, filân adamla konuşmayacağım diye yemlin etse, sonra da, o adam uyurken gelip ona «kalk» dese ve o da uyanmasa yemlini bozular.

21 — Bir kimse, karısını talâk-ı ricî ile bozar da, karısı uyurken gelip ona şehvetle dokunursa, dönmüş olur.

22 — Şayet, talâk-ı ricî vuku bulur da adam uyurken karısı gelir onu şehvetle öperse, adam, Ebu Yusuf'a göre ricû etmiş olur. İmam-ı Âzam ve İmam Muhammed'e göre ise ricû etmiş olmaz.

23 — Bir adam uyurken, yabancı bir kadın gelir, erkeğin tenasül uzvunu, kendi uzvuna idhal eder, erkek de bunu fark ederse, sıhrî hücrmet teşekkül etmiş olur. (275)

ŞERH KISMI

(275) Erkeğin tenasül uzvunun sünnet edilmiş kısmının, kadın uzvuna dahlü ile ilgili hükümler...

Gusûl icab eder. Namaz kılmak, secde etmek, tavafl etmek, Kur'an-ı Kerim okunak, Kur'an-ı Kerim taşımak ve tutmak, yazmak haramdır. Elini yıkamak-zın yemek içmek mekruhtur. Mestini çıkarması gerekir. Orucu bozular. Kaza, ta'zir ve keffâret icab eder. İtikâfı fâsittir. Aralaktan önce bu iş boşuna gelmişse haccı, tavaftan önce olmuşsa umresi bâtıldır. Fâsîd olsa temizlendikten sonra bunları ihkâmî etmesi üzerine farzdır. Kendisine yaklaşılan kadının usul ve fûrûu erkeğe, erkeğin usul ve fûrûu da kadına haramdır. Bülûğa erdiğinde boşanma hürriyeti zâil olur. (Hıyârü'l-bülûğ düşer.) Emsaline ödenen mihrin bu kadına ödenmesi de vâcibdir. Her türlü boşama vâki olur. Yemlin etmişse keffâret lâzım gelir. Boşanma vuku bulmuşsa iddet vâcib olur. Nafaka ve oturma yeri temini vâcib olur.

Zina ve İvâta yolu ile olursa hadd icab eder. Hayvana yapmışsa, hayvan kesilir. Kendisine ta'zir tatbik edilir.

Ölüye veya müşterek cariyyeye veyahut da sadece hizmet etmesi vasiyet edilmiş cariyyeye haşefe kısmı duhül ederse ta'zir icab eder. Bu durumda birbirlerine yaklaşan kadın ve erkek başkaları ile zina ettiklerinde reem tatbik edilir. Çocuk olursa, neseb sâbit olur.

Haşefenin duhûlü ile ilgili bazı kaideler:

1 — Duhûl, sade aza ile veya perde ile olsun harâret hissedildikten sonra durum aynıdır.

2 — Haşefe kesik ise ve kesilmiş kısmın altı girerse hüküm yine aynıdır.

3 — Bütûn hususlarda arka, ön gibidir.

Bazı meseleler müstesnadır: Yaklaşma arkadan olursa sıhrîyyet sâbit olmaz. İmam-ı Âzam'a göre hadd icab etmez. Ancak tekrür ederse öldürülür. Mühr gerekmez. Boşarsa iddet gerekmez.

24 — Bir kadın, uyuyan bir adamı şehvetle öper ve erkek buna mukabelede bulunursa, yine sıhri hürmet (haramlık) teşekkül eder.

25 — Namazda uyuyan bir adam ihtilâm olursa, gusül icab eder. Namazı tekrar kılar.

Bir kimsenin bir gün bir gece veya iki gün iki gece uyursa, o günkü namazları kaza etmek üzerine borç olur.

ç) Tecezzi kabul etmeyen bir şeyin bazısını zikretmek, hepsini zikretmek demektir.

1 — Bir kimsenin karısını yarım talâk ile boşaması, bir talâk sayılır.

2 — Kısasta katillerin bazısı affedilirse, hepsi affedilmiş olur. Ak-rabadan bazısı affederse, hepsi affetmiş sayılır.

3 — Hac menâsikinin bazısı için ihram giydim diyen kimseye, hepsi vâcib olur.

4 — Kölesinin azalarından bazısını azad ederse, azad olmaz. Bu Ebu Hanife'ye göre böyledir. Çünkü köle bütündür, tecezzi kabul etmez.

d) Taharetin şartı ikidir.

1 — Vücübunun şartları ki, bu da dokuz kısma ayrılır:

a) İslâm, b) Akıl, c) Bülûğ, ç) Hades hali (abdestsizlik), d) Ycterince temiz su bulunmak, e) Suyu kullanacak güce sahip olmak, f) Hayızlı olmamak, g) Nifaslı olmamak, h) Abdest alıp namaz kılabilecek kadar vakti olmak...

2 — Taharetin sıhhatinin şartları. Bunlar da dörttür:

a) Temiz su ile azaların tamamını ıslatmak, b) Hayızlı olmamak, c) Nifaslı olmamak, ç) Abdestli iken, kendisinden abdestini bozacak bir şey âriz olmamak. Özür hâli müstesnadır.

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

4 — Fâsîd nikâh ile evlenilen kadına yaklaşmak, sahîh nikâh ile evlenilen kadına yaklaşmak gibidir.

Ancak bazı hususlar müstesnadır:

a) Emsaline ödenen mihir kadar mihir ödenir; tahdid edilen mihirden fazlası verilmez.

b) Artık o kadın birinci kocaya helâl olmaz.

c) Nikâh-ı fâsîd ile muhsin olunmaz. (Zinâ ederlerse, recm gerekmez.)

ç) Sahîh evlilikteki gibi hürmet (haramlık) sâbit olur.

5 — Münâsebetle alâkalı her hükünde inzâl şart değildir.

6 — Cariye ile olan münâsebetin dışındaki yaklaşımlar, mehir ve haddin hâli olamazlar.

Bazı meseleler istisna edilmiştir:

a) Zümî bir kadına evlenir de, kadın sonra müslüman olursa ve onların âdetinde mihir yoksa, o da mihir tayin etmez.

b) Velîsinin izni olmayan bir çocuk, bülûğa ermiş bir kadınla evlenir ve gönüllü olarak onunla münâsebetle bulunursa mihir lâzım gelmez. Hadd de lâzım gelmez.

c) Bir kimsenin kölesini cariyesi ile evlendirirse, onlar için de mihir yoktur.

ç) Köle, sahibesi olan kadına şüphe ile yaklaşırsa mihir gerekmez.

Necasetli 15 şey temizler

- 1 — Temiz ve necasetli kaldıran sıvı maddeler,
- 2 — Ayakkabıyı yere sürmek,
- 3 — Yerin güncle kuruması,
- 4 — Düz satıh silinmekle,
- 5 — Tahta, yontulmak sureti ile,
- 6 — Elbisedeki meniyi ovalamakla,
- 7 — Kan alınan yeri yağ bir bezle silmekle,
- 8 — Ateşle yakmak sureti ile,
- 9 — Aslının değişmesi surcti ile,
- 10 — Deriye tatbik edilen temizleme ameliyesi yolu ile,
- 11 — Fare bir yağa düştüğü zaman tahavvur (Etrâfiyla birlikte ka-
zayıp atmak) ile,
- 12 — Hayvanı kesmek sureti ile temizlemek,
- 13 — Kuyunun suyu çıkarılarak temizlenir,
- 14 — Su, necisin bir tarafından girip öbür tarafından çıkması ve
pıslığı alıp götürmesi ile,
- 15 — Yerin (toprağın) altını üstüne getirmekle necaset temizlenir.

Elbisedeki meni, iki meselede ancak yıkamak sureti ile temizlenir.

a — Bir elbise yeni olursa ancak su ile temizlenir.

b — İdrardan sonra meni dışarı çıkarsa yine su ile temizlenir.

İdrarın hepsi necistir. Yarasanın idrarı necis değildir.

Kedinin idrarının temiz olup olmadığı hususu ihtilâfıdır.

Necaset olması bakımından, öd kesesinden çıkan su, idrar gibidir.

Devenin gevi (geviş getirirken ağzında bulunan şey) pıslığı gibidir.

Kanların hepsi necistir.

Şehidin kanı ile, ette, damarda, ciğerde, böbrekte, koyunun kalbinde kalan kan ve insanın bedeninden akmamış olan kan temizdir.

ŞERH KISMI

d) Küffar diyarında kâfir bir kadına yaklaşırsa mihr gerekmez.

e) Mahpus bir erkek, mahpus bir kadına yaklaşırsa mihr icab etmez.

f) Cariyesini satan adam, müşteriye teslim etmeden önce ona yaklaşırsa mihr gerekmez.

g) Bir kimse, diğer birine rehlin olarak cariyesini verir ve helâli zannederek de yaklaşma izni verirse mihr gerekmez.

8 — Nikâh bâki kaldıkça, bir erkeğin karısına yaklaşması haram olan yerler şunlardır:

Hayız, nifas, farz olan oruç, namaz vaktinin daralması, itikâf, ihram, keffâretten önce zihar ve ilâ, şüpheli münasebetin iddetini beklerken, özü ile arkası birbirine karıştığında, ön tahakkuk edinceye kadar, kadın küçük, hasta ve yağlı olduğundan dolayı tahammül edemiyorsa, mihr-i muacceli kocasından almadığından dolayı kadın yaklaşmasına izin vermiyorsa, yaklaşamaz.

İmam Şâfiî'ye göre, üzerine kısas vâcib olan bir kadınla mündesebet yapılmaz. Zira mündesebet yapılırsa, kadın hâmile kalabilir ve kısas engellenir.

9 — Münasebetin haram olduğu yerlerde -sebepleri- de haramdır. Hayız, nifas ve oruç gibi durumlarda nefsinde hâkim olan, -sebepleri- ovalanabilir.

Ayrıca tahtakurusunun kanı, pire ve bit kanı ve balığın kanı da temizdir. (276)

Dışkı necistir

Eti yenen hayvanların pisliği, bir görüşe göre de eti yemeyen hayvanların pisliği, bir başka görüşe göre farenin pisliği necis değildir.

Diriden ayrılan bir parça ölü gibidir. Kulak ve düşmüş diş gibi... Ancak sahibi için temizdir.

Sıkılması mümkün olmayan şeylerin temizlenmesi için yıkadıktan sonra kurutulması gerekir.

Beden böyle değildir. Birkaç defa yıkamakla temizlenir.

İstincâ yaparken, makaddaki ve eldeki kokuyu gidermek şarttır. Açız kalırsa muaftır. İnsanların çoğu bu hususta gafildirler.

Bir kimse pis bir su ile abdest alırken, orada bunu bilen birisi varsa, abdest alana bildirmesi şarttır.

Bir kimse, diğer birinin elbisesinde namaza mâni bir pislik görünürde, haber verdiğinde sözünü dinleyeceğini bilirse, bildirmesi şarttır. Aksi takdirde bildirmeyebilir.

Çorba bozulduğu zaman necis olmaz. Diğer yemekler şiddetli bir değişiklik olursa necistir.

Süt, yağ, sıvı yağ koktuğu zaman yenabilir.

Tavuk kesilir, tüyleri yolunur ve karnı yarılmadan kaynatılırsa, hem su, hem de tavuk necis olur. Eti yenmez.

e) Namaz

Bir kimse, namaza başlar da, tamamlamadan bırakırsa, o namazı kaza eder.

Farz ve sünnetlerde bunu yaparsa, kaza değil eda eder.

Namaza başlarken, farzı kılmadığını zannederek namaza durur, sonra farzı kıldığını hatırlayarak namazı yarıda bırakırsa, kaza etmesi gerekir.

Bir kimse, kendinden aşağı derecede birinin arkasında namaz kılarlsa, namazı fâsîd olur. Kendisinden üstün ve aynı derecede birinin

ŞERH KISMI

(276) Balık ve suda yaşayan diğer hayvanların kanı necis değildir. Çünkü o kan değildir. Rengi değişmiş bir sıvıdır. Çünkü güneş vurduğu zaman beyazlaşıyor. Kan olsaydı siyahlaşırdı. Ebu Yusuf'a göre, deniz hayvanlarının kanı necistir.

Eti yenen kuşlar müstesnâ, diğerlerinin pisliği necistir. Eti yenen hayvanların pisliği necis olsaydı, müslümanlar güvercinleri câmilerden çıkarırlardı. Bilhassa Harem-i Şerifte bırakmazlardı.

Ancak, tavuk, ördek ve kaz gibi hokusu çirkin olan hayvanların pisliği necset-i gailzadır.

Ebu Hanife'nin iki rivâyetinden birisine göre farenin pisliği de temizdir. Farenin pisliği yağa düşecek olsa. Yağın tadı değişmedikçe, fâsîd sayılmaz.

Bahr kitabında şöyle vârid olmuştur: Kadının avret yerinden bir parça koparılıp alınsa, ona bakıp bakmama hususunda ihtilâf vardır. Sakih olan bakılmamasıdır.

arkasında namaz kılması ise sahihtir. Yalnız şu üç kimseye uymak da câiz değildir.

a) Hünsâya, b) Kendisinden devamlı kan gelen kadına, c) Evini terk ederek kaçıp kaybolmuş bir kimse imamlık yaptığında ona uyulmas.

Dört rekâtlı namazların ilk rekâtında kıraat farzdır.

Şayet imam, 4 rekâtlı bir namaz kıldırırken ilk iki rekâta kıraatı ihmal eder, sonra da abdesti bozulur, yerine birisini geçirir de, o da mesbuk olursa (yâni imamın kıldıracağı iki rekâta yetişmemiş olursa) bu kimsenin kıldıracağı 4 rekâta da kıraatı yerine getirmesi üzerine farzdır.

Mesbuk, imamete geçmese de kaza ettiğinde yine kıraat üzerine farzdır.

Bir kimse, ne muktedî ve ne de muktedâbih olursa, tekbir alıp yenden namaza başlaması câiz olur. Secde-i sehivde imama uyması gerekir. İmama uymazsa, namazın sonunda secde-i sehiv yapar. Teşrik tekbirinde de imama uyar.

Mesbuk, ancak imam ona kendi yerini, vazifesini verdiği zaman imam olabilir.

Mesbuk, kıraat bakımından namazının evvelini, teşehhüd bakımından sonunu kaza eder.

Kâfirin niyetine itibar edlmez.

3 günlük bir sefere niyet eder de, bu müddet zarfında müsüman olursa, niyeti sahihtir.

Çocuğun durumu, büyüğe erdiği zaman bunun aksinedir. (277)

İmamın namazı sahih olursa, cemaatinki de sahih olur.

Ka'de-i ahrede imam kasden abdestini bozar da yerine mesbuku geçirirse, imamın namazı câiz, cemaatinki ise câiz değildir.

Cemaatin namazı fâsîd olursa, imamınki olmaz. Ancak bilgili bir adam ümmî bir imama uyar ve uyanın namazı fâsîd olursa, imamınki de fâsîd olur. (278)

Yerinde yapılması gereken zikir başka yerde yapılmaz. Tesbihleri, başını secde veya rükûdan kaldırdıktan sonra söylemek gibi...

SERH KISMI

(277) Bir kimse, bir secde âyetini aynı yerde tekrar tekrar okursa bir secde yapması gerekir. Bir yerde, secde âyetini okuyup secde yaptıktan sonra, aynı yerde namaz kılıp, aynı secde âyetini okursa namazda da secde yapması gerekir.

Cehren tekbir, ancak şu durumlarda alınır: Kurban keserken, Arafatta, düşmana karşı yürürken, yol kesene karşı, yangın vukuunda ve korku ânında alınır.

(278) Bir kimse, imam namaza durduktan sonra gelir de, ön safa geçecek olsa o rekâtı kaçıracağını anlarsa, arka safa durması daha şiddetlidir.

Nâfile olarak başladığı namazın üçüncü rekâtında selâm verirse, o namazın iki rekâtını kaza eder. Farzlardan sonra sünnet kılmak duadan şiddetlidir.

Kemâl-i Tezellül ile Başı Açık Namaz Kılmak Câizdir.

Dört rekâtlı sünnet-i müekkedeler farz gibidir. Ka'de-i ulâda «Al-lahümme salî» okunmaz, üçüncü rekâtın başında da sübhâneke okunmaz. Ancak kıraat, rekâtların hepsinde de vâcibdir.

Bir namaz, vâcibin terki veya tahrimen mekruh olan bir şey yapıldığı halde eda edildiğinde vakit varsa iade edilir. Vakit yoksa iade edilmez. Bir kimse imamdan önce rükû ve secdeden başını kaldırırsa namazı iade etmesi gerekir.

Bir kimse, nâfile namazı kılariken hatib minbere çıkarsa, iki rekâtın sonunda selâm verir. Cumanın ilk sünnetini kıliyorsa 4 rekâtı tamamlar (279)

— — — — — ŞERH KISMI — — — — —

(278) Bir kimse, evinde ehli ile cemaatle namaz kılarsa, cemaat sevabına nâfile olmaz. Özürlü ise mahzuru yoktur.

Bir kimse, sabah namazını kılmak üzere camiye gelir de, imam namazı kıldırmaya başlamış olursa, kendisi bir kenarda sabah namazının sünnetini kılar ve sonra imama uyar. İmamın selâmı vermesinden korkuyorsa, sünneti kılmadan imama uyar.

Mahalle mescidinde kılınan namaz, uzakdaki camide kılınan namazdan ef-daldır. Sabah namazının sünnetinde kıraatı kısa tutmak, uzun okumaktan ef-daldır.

Sünnetle farz arasında dünya kelâmı konuşmak, namazı ifsad etmez, sevabı eksiltir. Caminin bir yerinde namaz kılmayı âdet etmek mekruhtur. Başkası, onun devamlı namaz kıldığı yere gelip namaz kılacak olsa asla rahatsız edilme-melidir.

Namazda ticaret v.s. şeyleri düşünmek namazı ifsad etmez, sevabını azaltır. Kederli, huşuuna engel oluyorsa, sevabı azalmaz Farza durmak için imam ve müezzinin bir kimseyi beklemeleri câiz değildir. Şerhli bir kimse olursa mahzuru yoktur.

Bilinen bir kimse geldiği için rükûu uzatmak câiz değildir. Bilinmeyen bir kimse gelyorsa uzatmak câizdir. Birinci durumda ihlâsa halel gelmesinden korkulmaktadır. Küfürden de korkulur denmiştir.

İpekten başka elbise bulamazsa onunla namaz kılabilir. Tercih hakkı yoktur. Şayet elbise necis ise, isterse çıplak, isterse o necis elbise ile kılar.

Seferi olan bir kimse dört rekâtlı farz namazda 2'ci rekâtın sonunda oturması icab ederken, üçüncü rekâta kalkarsa namazı bâtil olur. Şayet 3'cü rekâta seferilikten çıkıp mükîmliğe niyet ederse namazı câizdir.

Esâretten kurtulan bir kimse, namazları mukim namazı olarak kaza etmelidir.

Bir kimse, namazın bazı rekâtlarını ayakta kılabilirse güce sahipse o kadarını ayakta kılar.

Bir toplulukta, Peygamber efendimizin ismi ne kadar zikredilirse, o kadar sa-lâvat getirilmesi ef-daldır.

Nâfile namazın son iki rekâtında zamm-ı süre okumamak mekruhtur. Kas-ten okunmazsa secde-i sehiv yapılır.

Farzın son iki rekâtında unutarak zamm-ı süre okursa, secde-i sehiv lâzım gelmez.

Dua maksadı ile okunan Kur'an, Kur'an olmaktan çıkar ve dua olur. Hamam-da Kur'an-ı Kerim okumak mekruhtur. Abdestli olmayan bir kimse, hadis ve fi-kih kitabını tutabilir. Namazda, birkaç defa secde-i sehiv icab ettiren hareket-lerde bulunduğu anda, bir defa secde-i sehiv yapmak kâfidir.

Mescidin avlusu mescid gibidir.

Saflar bitişik olmasa da, avluda bulunanlar içinde bulunan imama uyabilirler.

İmama uymaya mani olan şeyler şunlardır: Arabaların geçtiği yol, kayıkların geçebileceği kadar büyük nehir, sahrada kılınıyorsa iki saf kadar mesafe imama uymaya manidir.

Camide namaz kılariken, araya saflar girecek kadar bir boşluk da olsa namaz câizdir. Çünkü aynı bölgedir.

Arada perde olursa ihtilâf vardır. İmamın halinden haberdar ise sahihtir.

f — Zekât

Fakih bir adam, ihtiyacı olan kitaplara sahip olduğundan dolayı zengin sayılmaz. Ancak kul borcu varsa, kitapları satılır, borcu verilir. (280)

Bir kimsenin müflis bir kimseden alacağı olursa, o alacağından dolayı zengin sayılmaz. Bir kimse başkasının taamını, sadaka-ı fitır yerine verirse câiz olup olmaması, o taama sahip olanın iznine bağlıdır.

Bir kimse nezrimi filâna vereceğim der de, nezredilen şeyi tayin etmezse, nezrimli dilediğine verir. İki fakire tayin etse, birisine verebilir. Zekât vermeyen adam hapsedilir. Zorla alınıp alınmamasında ihtilâf vardır. İtimada şayan olan zorla alınmamasıdır.

Zekât senesi kamerfidir. Şemsi değildir.

Bütün sadakalar, Hâşimoğullarına haramdır.

Bu sadakalar, zekât, zekâtı toplama parası, öşür, keffâret ve nezir de olsa hüküm aynıdır...

Hediye helâldir.

Bir fakire, zekâtın tamamını vermek mekruhtur. Ancak, borçlu veya alle sahibi ise mahzuru yoktur.

ŞERH KISMI

Sabah namazlarını, ortalık (gün) hafif aydınlandıktan sonra kılmak efdaldır. Müzdelife'de kılınan sabah namazı müstesnadır. Akşam namazını tehir etmek mekruhtur. Seferde mahzuru yoktur.

(280) Ölüm döşeginde olan bir adam, zekâtını kız kardeşine verirse ve kardeşi de onun tek vârisi ise câizdir. Başka vârisi var ise bu zekât geçerli değildir.

Zekât vermeye memur edilen bir adamın, kendi parasından, o zekâtı vermesi, sonra o parayı sahibinden alması gartı ile câizdir.

Bir kimse zekâtı verip vermediği hususunda şüpheye düşerse, tekrar verir. Bid'at ehline zekât vermek câiz değildir. Kız kardeşinin kocası fakir ise zekât verebilir. Zina eden bir kimse, kendi zindasının mahsulü olan veled-i zindaya zekât vermesi câiz değildir. Kadının kocası varsa, veled-i zindaya zekât verilir. Zekât veren, zekâtını zengin olduğu müddetçe verir. Zekât senesi girdikten sonra, malı ziyan olan kimseden zekât düşer. Bayramdan sonra fakir düşen bir kimsenin üzerinden sadaka-ı fitır düşmez.

Nakakası üzerine vâcib olmayan kimselere zekât verilebilir.

Bir kimsenin topraktan muayyen bir geliri olur da, o gelir bu adamın ailesini geçindirmesine yetmiyorsa, ona zekât verilir.

Fakirler arasında, zekâtını verirken nisab tahsis etmemelidir.

Zekâti, kendi bölgesinin dışında bir bölgeye nakletmek mekruhtur. Ancak, akraba, daha muhtaç, dâr-ı harpten diyâr-ı İslâma hicret edenlere, ilim tahsil edenlere, zâhidlere başka bölgede de olsalar zekât vermekte mahzur yoktur. Acele olarak verilmesi gereken zekât da böyledir.

g — Oruç

Ebediyyen oruç tutmaya nezr eden bir kimse, orucunu yediği zaman, yediğinin fidyasını verir. (281)

Bir kimse, filân adamın geleceği gün oruç tutacağım diye nezreder de, onun geldiği gün nafle orucu tutuyor olursa, niyetini nezre tahvil edebilir. (282)

Oruçlu olan bir kimse, deva için kendisinde gıda olan bir şeyi yerse keffâret lâzım gelir. İlaç olarak içtiği veya yediği gıda olmazsa keffâret lâzım gelmez.

Kan için bir kimseye keffâret lâzım gelir. Zira kan bazı kimselerin gıdasıdır.

Köle, cariye, müdebber ve çocuk sahibi olan cariyeler, vellerinin izni olmadan nafle oruç tutamazlar.

Yine kadın kocasının izni olmadan, amele olarak çalışan da iş sahibinin izni olmadan nafle oruç tutamaz.

Nezir ancak Allah'a kurbilyet ifade eden şeylere yapılır. Üzerine vâcib olan bir şeye nezir yapılmaz. İyan hususunda nezir yoktur.

Bir kimse hacca nezretse bu nezir olmaz. Çünkü hacetmesi, zengin ise zaten kendisine farzdır.

Bir sene namaz kılaçağım diye nezretse, maksadı da farz namazlarsa, bu nezir şahlı olmaz. Başka namaz kasederse câizdir. Nezrettiği bir yıllık namazın son namazını, akşam namazı kılarak bitirir.

Hastayı ziyaret edeceğim diye nezr eden bir kimsenin tizerine, o nezri yerine getirmek vâcib değildir.

Her namazın arkasından tesbih getireceğim diye nezreden bir kimseye de tesbih getirmesi vâcib değildir.

ŞERH KISMI

(281) Yolculukta oruç tutmak efdaldır. Fakat birkaç kişi beraber yolculuk yapıyor da yemekleri müstareks oruç tutmaz.

Yevm-i şehde oruç tutmak mekruhtur. Ancak, nafle olarak veya bir vâcib orucu yerine getirmek için tutarsa mahzuru yoktur.

(282) Erkek, farz olan oruçların dışında karısına oruç tutturmamak hakkına sahiptir.

Bazı Hanefî âlimleri, ay tesbîti, ay ve güneş tutulması gibi hesap ile ilgili hususlarda müneccimleri tasdik etmenin câiz olduğunu söylemişlerdir.

İmam Serahsi, şu hadîs-i şeriflerle bu görüşü reddetmiştir: «Müneccim veya kâhini tasdik eden Muhammed'e (s.a.v.) küfretniştir.»

«Kâhini tasdik edenin kırk günlük namazı kabul olmaz.»

Bu iki görüşü şu şekilde telif edebiliriz: Kâhin ve müneccimlerin gaybı bildiğine inanmak küfürdür. Fakat Allah'ın onlara ilham ettiğine inanırsa küfür değildir.

Koca, karısının itikâf yapmasına izin verirse, izninden dönmemez. Cariyenin sahibi verdiği izinden dönebilir. Fakat mekruhtur. Arkadaşları tarafından yemeğe davet edilen bir kimse nâfile orucunu bozabilir. Kaza orucunu bozamaz. (283)

ğ — Hac (284)

Nafile hac, nafile sadakadan efdaldır. Merkez (eşek) üzerinde hac etmek mekruhtur.

Müslümanların faydalanacağı şeyleri yapmak, ikinci defa hacca gtmekten efdaldır. Yol güçlüğü yok ise hac efdaldır.

Farz haccı yerine getirmek, ana babaya itaat etmekten efdaldır. Nafile hacda ise, ana babaya itaat etmek efdaldır.

Yakınları hacca giderken kendi evlenemez. Yola çıkmadan önce evlenilir.

Ölmüş bir kimsenin yerine hacca giden bir kimsenin malı, yerine hacca gittiği kimsenin malı ile karışırsa haccı câldır.

Bir kimse, birisinin yerine hac yapmak için ondan para alır, o para ile ticaret yapıp hac parası kazandıktan sonra hacca giderse câz değildir.

Zenginin haccı, fakirin haccundan efdaldır.

h — Helâl ve haram

Aldatmak haramdır. Alacaklıya, almış olduğu şeyin aksine, kötü mal verilmez.

Bozuk veya sakat eşya, ilân edilerek satılır. İlân edilmeden satılmaz.

Bozuk mal verilerek dâr-ı harpten esir kurtarılabilir.

Carl olan standart dışı mal vermek caizdir.

Başkasının elini öpen kimse fâsıktır. İlim ve fazilet erbabının elini öpmekte mahzur yoktur.

ŞERH KISMI

(283) Ramazanda sefer için evden çıkan bir kimse, niyeti olduğu halde, evde bir şey unuttur, döner ve yemek yerse, kaza ve keffâret icab eder.

Unutarak oruç yiyen bir kimseye kendisinin oruçlu olduğunu haber vermek gerekir. Kendisinden korkulan bir kimse ise haber verilmez.

Seferde olan bir kimse, sadaka-i fıtrı kendisi verebilir. O, un yerine evden de verebilirler.

İmam-ı Azam şöyle demiştir: Tek bir kişi, Şevval hilâlini gördüğünü haber verirse 31 gün oruç tutulur. Güvenilir 2 kişinin şehadeti ile olursa ittifakla 30 gün tutulur.

Bir kimse 60 gün keffâret orucu tutuyorsa ve araya ramazan girerse, ramazan onu keser. Fakat seferde keffâret orucu tutuyorsa, ramazan onu kesmez.

Ramazanda cinsî münasebetin her türlü:ünden keffâret lazım gelir.

(284) Bir ilimin fâilî çoğalırsa, ödemesi de çoğalır. İhramlı iki kişi, bir avı avlarsa iki ceza öderler. İhramlı bir kimse hac here cimâ ederse, üzerine o kadar kurban kesmek vâcib olur.

Kesilen kurbanlardan üç tanesinin eti yenir. Mut'a haccı kurbanı, hacc-ı kıran kurbanı, nâfile hac kurbanının etleri yenir.

Namaz kılmayan bir kimse ile dostluk kurmak mekruhtur. Bu, kârısı da olsa böyledir.

V'ad edilen geyden dönmek haramdır. Yetime ücretsiz iş gördürmek haramdır. Ücretsiz olarak yetimi çalıştıran, yetimin öğretmeni de olsa, kardeşi de olsa haramdır. Ancak annesi müstesnadır. Öğretmeni de birisini çağırması için gönderebilir. İpek giymek, erkeklere haramdır.

Âkıl baliğ olan bir kimsenin yapması haram olan şeyi, bülüğa ermemiş olan çocuğuna yaptırması da haramdır. (285)

SERH KISMI

(285) Çocuğa içki içirmek, ipek elbise giydirmek, o'lni ve ayağını kınalamak ve kibleye karşı abdest bozdurtmak câiz değildir.

Yabancı bir kadınla halvette (başbaşa) kalmak haramdır. 'Alacaklısı ise ve kendisinden kaçırırsa bir harabeye girmişse o zaman halvette kalmasında bir mahzur yoktur. Yine yaşı ve çirkin bir kadınsa mahzurlu değildir.

Bir erkek, mahremi olan bir kadın ile halvette kalabilir, mahzuru yoktur. Ancak karısının kardeşi ve süt kız kardeşi ile başbaşa kalmaz.

Kâfir olarak ölene lânet etmek mübahdır. Peygamber Elendimizin anne ve babasına lânet edilmez. Onların dirilip Resûlullah'a (s.a.v.) iman ettikleri sâbittir. «Şuruhu'l-Eşbah» ve «Menâkibu'l-Kürdi»de bu şekilde vârid olmuştur.

Kur'an-ı Kerim'i dinlemek, okumaktan efaldır. Kazançların en üstünleri, cihad, ticâret, çiftçilik ve sanâtkârlıktır. Bu mesleklere mensup olanların kendine ve ailesine yetecek kadarını kazanmak farzdır. Akıba ve fakirlere yardım etmek için kazanmak müstehaptır. Zinet için kazanmak mübahdır. Övünmek ve kibirlenmek için kazanılan mal, helâlden dahi kazanılsa horamdır. Kendisi ve dilisi için israfa ve cimrillğe kaçmadan orta yolu tutarak harcama yapılmalıdır. Bir kimsenin kazanmaya gücü yettikçe çalışıp kazanması farzdır. Çalışmaya gücü yetmiyorsa dilenebilir. Dilenmeyi terk eder ve ölürse günâhkar olur. Durumunu bilenlerin ona yemek yedirmesi farzdır. Kendisinin gücü yetmiyorsa, yemek yedirmeye gücü yetene götürmesi gerekir. Zâlim idarecilerden hediye almak câiz değildir. Malının çoğunun helâl olduğu biliniyorsa alınabilir.

Mudâmelâta tek kişinin sözü geçerlidir. Kadın, köle, fâsik ve kâfir de olsa durum aynıdır. Meselâ: «Ben şu eti filân müslümandan aldım», veya «ben şu ett filân ehl-i kitaptan aldım» dersi inanılır.

Giyimde ferz olan olduğu gibi, müstehap, mübah, mekruh olan da vardır.

Farz olan giyim: Avret yerini örtecek ve kendisini sıcak ve soğuktan koruyacak kadar kıyafetin giyilmesi farzdır. Bu elbisenin keten ve pamuktan olması evldır.

Müstehap olan giyim: Ziyet ve Allah'ın nimetini izhar için giyilen elbise...

Mübah olan giyim: Sadece süslenmiş olmak (ziyinet) için güzel elbise giymektir.

Mekruh olan giyim: Övünmek ve kibirlenmek için giyilen elbisedir.

Sarığın ucunu, iki omuz arasına bir karış kadar uzatmak sünnettir.

Kadınların altın ve gümüşle süslenmesi (ziyinetlenmesi) câizdir. Erkeklerin bunlarla süslenmesi ise haramdır.

Yalnız gümüşten yapılmış yüzük, kemer, kılıç kızı kullanmak câizdir. Yüzüğün taşını tutturmak için altın çivi kullanılabilir.

Gümüşten dış yapılması câizdir. Altından yapılması câiz değildir. İmameyn bu hususta ihtilâf etmiştir.

Taş, bakır ve demirden yüzük yapılmaz. Yüzük kullanmak efaldır. Sultan veya kâdi ziyet olarak yüzük kullanabilir.

Gümüşle süslenmiş tabaktan yemek yemek, gümüşle süslü baryolaya oturmak, gümüş olan yerlerinden sakınmak şartı ile câizdir.

1 — Av ve hayvan kesmek. (286)

Avlanmak mübahtır. Sanat ve eğlence edinmemek şartı ile... Avlanmayı sanat edinmek haramdır. Sahrada başkasının topladığı odunu gaspetmekle, ona sahib olunamaz.

ŞERH KISMI

Yemek yemenin de farz olanı olduğu gibi, mendup, mübah ve haram olanı da vardır.

Yemek yemenin farz olduğu yer: Ölümden kurtaracak kadar yenen yemektir. Mendup olan ise, namaz ve oruca gücü yetmesi için biraz fazlaca yemektir. Mübah olanı ise, İbadeti çoğaltmak için doyduktan sonra biraz daha yemektir. Haram olan yemek ise, doyduktan sonra ibadet yapmak niyeti ile değil de, nefsi istediği için yerse haramdır. Misâfir yesin diye yerse mahzuru yoktur.

Yemek yemeyerek riyâzat yapıp, ibadetten zayıf düşmek câiz değildir. Acı kalan bir adam, ölmüş hayvan etini yemediğinden dolayı veya oruç tutan bir kimse orucunu açmayarak (yemek yemeyerek) ölürse günahkâr olur. Bütün bu yukarıda zikredilen hususlarda «su» da yemek gibidir.

Çeşitli meyve yemekte herhangi bir mahzur yoktur.

Bir sofrada çeşitli yemek bulundurmak İsrâftır. Sofrada ihtiyacı fazla etmek bulundurmak da aynıdır.

Elini ve bıçağı ekmekle silmek ve ekmek üzerine tuzluk v.s. koymak mekruhtur.

Kadına da erkeğe de gümüş ve altın tabak kullanmak haramdır.

Akık, billûr, cam ve kurşundan kap yapılabilir.

Ok, eşek, at, katır, deve ile v. yaya olarak yarış yapılabilir. İki taraftan biri veya üçüncü bir şahıs mühâfat hoyabilir. İki taraf da hoyarsa haramdır. Çünkü o zaman iş yarışmadan çıkar, kumar olur.

Evlenirken düğün yemeği vermek sünnettir. Bu düğüne çağırıp gitmeyen günahkâr olur. Düğün evinden bir şey alınmaz. Düğün sahibinin izni olmadan dilencilere dahi bir şey verilemez.

Da'vet olunan kimseler orada haram irtikâb edilen eğlence olduğunu bilirlerse icabet etmezler. Eğer hilmez de gider ve orada duruma mütteli olursa, menetmeye çalışır, men edemezse ve kendisine tâbi olunan bir adamsa veya bu durum sofraya başında ise oturamaz. Böyle değilse oturabilir.

Kur'ân-ı Kerim okurken, cenaze namazı kılarken, harbe giderken yüksek sesle zikretmeyi Peygamberimiz (s.a.v.) mekruh görmüştür. Buna göre türkü, şarkı v.s. şeyleri söylerken bağırarak elbette daha şiddetli bir şeydir.

Yalan söylemek haramdır. Harpte, iki kişiyi barıştırmak hususunda, karısını râzı etmekte ve zalimin zulmünü def etmek hususunda «yalan» câizdir. Zâlimin giybeti yapılabilir.

Tavla, satranç, 14 taş ve her çeşit oyun haramdır.

Erkeğin saçlarını uzatması câiz değildir. Zimminin camiye girmesinde bir mahzur yoktur. Hayvanların hayvanlarını (hüsyelerini) burmaktaki mahzur yoktur.

Eşeklin atla birleşmesini sağlamakta da bir mahzur yoktur.

İçki ve buna benzer haram şeyler olmamak şartı ile kadın ve erkeğin hukukuna (mahad ve den ildâc sokulması) yapmasında da mahzur yoktur.

Avret yerine bakmak haramdır. Doktor, sânetçi, dâdi ve hukuk yapıcı kimseler zaruret miktarı avret yerine bakabilirler.

Erkek, erkeğin avret yerleri hariç diğer yerlerine bakabilir.

Kadın kadına erkeğin erkeğe bakabileceği yerlere kadar bakabilir.

Erkek, kendi karısının ve câriyesinin her yerine bakabilir.

(286). Av, koşan hayvanlarla yapılır. Köpek ve benzerleri gibi.

Uçan hayvanlarla da olur. Sâhin ve benzeri hayvanlardır.

Yaralayıcı şeylerle de olur. Ok ve benzeri şeylerle de olur.

Bir şey bulan bir kimse, bulduğu şeyi tarif ve ilân etmedikçe ona sahip olamaz.

Bir kimse, kim isterse onun olsun diyerek, malını bırakır da, bir kimse de onu gasb ederse, ona sahip olamaz. Sahibi isterse geri alabilir.

Allah'ın ismini zikrederek de olsa büyük bir kimsenin gelışı ile kesilen kurban haramdır. Misafire ikram için olursa bir mahzuru yoktur.

Büyük bir adamın üzerine para v.s. serpmek de, serpileni almak da câiz değildir. Gelinin üzerine v.s. serpmek câizdir.

ŞERH KISMI

Tutan şeylerle olur. Ağ ve benzeri şeylerle olur.

Av, 15 şartla helâl olur. Bu 15 şartın 5'i avcıdadır.

a) Yenmesi helâl olan bir hayvan olmalıdır.

b) Avlanma âleti gönderilmiş olacak.

c) Gönderilenle beraber av yapması helâl olmayan bir şey bulunmayacak.

ç) Avcı avlanma âletini veya hayvanını göndermekle, avı almak arasında başka bir işle meşgul olmayacak.

d) Kaaten tesmiyeyi (Allah'ın ismini anmayı) terk etmemek.

Bu 15 şartın 5'i de köpektir.

a) Öğretilmiş olacak.

b) Gönderme kaldesine uygun olarak gidecek.

c) Avlaması haram olan başka bir hayvan, köpek, avı almaya giderken beraber gitmeyecek.

ç) Köpek avı yaralayarak öldürecek.

d) Avladığından bir şey yemeyecek.

Bu 15 şartın 5'i de avda (avlanan hayvandır).

a) Gagası ile avlanan, yırtıcı hayvan olmayacak.

b) Haşarat olmayacak.

c) Balığın dışındaki su hayvanı olmayacak.

ç) Yanakı veya ayağı ile ayakta duran hayvan olacak.

d) Yetişip kesmeden önce ölmeyecek.

İmam Serahî, bunlara şu hususları ilâve etmiştir:

Alması mübah olan bir av olacak.

Vahşi olacak.

Gözden kaybolmayacak. Aramaktan vazgeçmeyecek. Gözden uzak olursa, başka bir sebepten dolayı ölmüş olacağı için helâl olmaz.

İbn Abbas (r.a.), bu hususta şöyle demiştir: İsa'et kaydedip vurduğunu ye, unuttuğunu bırak...

İslâm'da üç şey ile mülk sahibi olunur.

1 — İstila: Mübah bir malı mülk edinmek sureti ile.

2 — Nakil: Satış ve hibe yolu ile.

3 — Hilâfet: Verâset, vasiyet ve benzerleri yolu ile...

Bir kimse hayvanını kestip atar da birisi gelir derisini yüzüne sahîbi gelip onu elinden alabilir.

«Velâfîciyye» kitabında şöyle vârid olmuştur:

Bir kimse, bir başkasının arazisinde av avlarsa, o, avlayanındır. Ancak, adam arazisini muhafaza altına almışsa, av mal sahibinin olur.

Bir kimse, birisine ait akarsuda balık avlarsa, balık avlayanındır. Arazide bulunan bal, arazi sahibininindir.

Babası sünnî ise, Cebriyye mezhebine mensup birinin, kestiği hayvanın eti yenmez. Babası da Cebriyyeye mensup ise yenir.

Balık balığı yutar da, diri olarak çıkarsa yenir.

Balığın karnında bulunan cevher, bulana aittir. Yüzük veya para bulunursa, ilân ettikten sonra sahibini bulamazsa, fakir ise kendisinin olur. Bize göre zengin ise de kendisi için harcar.

Küçük bir balık, pis bir suya atılsa ve orada büyüse eti yenir.

Müslüman, ehl-i kitab (isterse zimmi, isterse harbi olsun), kadın, cünüb, deli, akli eren çocuk ve dilsiz tarafından kesilen hayvanın eti yenir. Putperest, me-cüst, mürted ve kasden tesmiyeyi terk edenlerin kestigi yenmez. Unutarak tesmiyeyi terk ederse yenir.

Bir kımsa, tesmiyeyi zikrederek bir ava ok atar da, başka bir ava isabet ederse, o avın eti yenir.

Tesmiyeyi zikreder, sonra oku değiştirerek, başka okla atarsa o avın eti yenmez.

Tesmiyede mütevatir sünnet şöyledir: «Bismillâhi Allahüekber.» «Bismillâhira-rahmanırahım» diyenin küfründen korkulur. Zira tevatür yolu ile gelen sünnettî inkâr etmiş olur. «Muhtasar-dan alınmıştır.

Kurbanın kesilme işlemi, şah damarları, yemek ve nefes borularının kesilmesi ile tamamlanır.

Hayvanı yatırmadan önce bıçağı iyice bilemek gerekir. Yatırırken sol tarafına ve rıfk ile muamele ederek yatırmalı ve kibleye döndürülmelidir.

Ancak üç ayağı bağlanabilir. Sağ el ile ve süratle kesilir. Kesmeye boğazdan başlanır. Ayağından tutup sürüklemek, başını koparmak ve soğumadan önce derisini yüzme mekruhtur. Haramdır diyenler de vardır. Ensesinden kesmek mekruhtur. Fakat şah damarlarına hadar kesilirse eti yenir.

Anasını kesmekle karnındaki heldi olmaz.

Eti yenmeyen hayvanlar şunlardır:

Azı dişleri ile kapıp avlayan, parçalayan ve kendisini müdafaa eden hayvanların etleri haramdır, yenilmez. Kurt, ayı, arslan, kaplan, pars, sincap, semmur, sansar, maymun, sırtlan, fil, kelp, kedi, keler, tilki, gelincik gibi hayvanlar bu kabildendir.

Azı dişleri olduğu halde saldırmayan bir hayvan olduğu için devenin eti yenir.

Tırnakları ile kapıp avlayan, tırnalan ve tab'an denli olan kuşların etleri de yenmez. (Haram veya tahrimen mekruhtur.) Kerkes, çaylak, kartal, kuzgun, akbaba, alacakarga, yarasa, atmaca, şahin gibi. Bunlar cife yerler.

Habis yâni iğrenç olan hayvanlar: Fare, yaban faresi, akrep, yılan, kene, kurbağa, kara ve deniz kaplumbağası, arı, karasinek, sivrisinek, köstebek, kırıl, bit, pire v.s. haşarat gibi hayvanlardır.

Suda kendi kendine zahiren sebepsiz olarak ölüp de suyun yüzüne çıktıkdan bükükler yenmez.

Hızırın (domuzun) bütün âzâ ve eczası temizlikten mahrum olduğu için hiçbir şeyi yenmez.

Bir kimsenin kudumunu ta'zim için kesilen kurban, besmele ile de olsa yenmez, haramdır.

Ölen birini ta'zim için habir üzerinde kesilen kurban da yenmez.

Kurban sadece Allah rızası için kesilir. Sevabı istentilen bir müslümana ba-şışlanabilir.

Kurban kesmek, hür, müslüman, muhım ve zengin olan herkese vâcibdir.

Koyun, keçi, sığır ve deve gibi hayvanlardan kurban olur. Bir deveye veya sığıra yedi kişî ortak olabilir. Etini tartı ile taksim etmek gerekir.

Tahmini taksim câiz değildir. Kurban kesme vakti hayramın birinci gününün sabah namazından sonra başlar, üçüncü gününün akşam namazından önceye kadar devam eder. Gece kesmek mekruhtur. Bu zaman içinde kurbanını kesmeye, onu sadaka olarak verir.

J — Sarhoşluk (287)

Haram irtikâb ederek sarhoş olan bir kimse, yaptığı şeylerden mes'uldür. Mübah olan şeyden sarhoş olmuş bir kimse, baygın olan kimse hükmündedir. Talâkı vâki olmaz.

Zorla veya zaruret icabı sarhoş olan bir kimsenin talâkının vâki olup olmadığı hususu ihtilâfıdır.

Haramdan sarhoş olan bir kimse, 3 mesele hâriç, sarhoş olmayan kimse hükmündedir. Üç husus şunlardır:

1 — Mürted olmak, 2 — Haddi icab ettiren suçu işlediğini ikrar etmek, 3 — Başkasının kendisi aleyhine şahadet etmesini istemek.

Bazıları bu üç hususa şunu da ilâve etmişlerdir. Büluğa ermemiş kız ve erkeği emsallerinin mihriden aşağı veya yukarı bir mihrle evlendirmek:..

Kendisine boşama vekâleti verilen bir adam, bu boşama işlemi sarhoşken yaparsa talâk câiz değildir.

Bir kimse, birini kendi malını satmak için vekil tayin etse, o da sarhoş iken müvekkilinin malını satarsa bu satış câiz değildir.

Bir kimse, bir malı gasb eder de, onu sarhoşken iade ederse, onu iade etmiş sayılmaz. Bunların dışındaki hususlarda sarhoş muâhaze edilir.

k) Cinlerle İlgilî hükümler

Cinlerin mükellef olduğu hususunda ihtilâf yoktur. Mü'min olanları cennetlik, kâfir olanları cehennemliktir.

Onların itaat edenlerinin sevabında ihtilâf vardır.

İnsanoğlu, cin ve su insanı arasında nikâh câiz değildir. Bu hüküm cinsleri aynı olmadığı içindir.

ŞERH KISMI

Kurban edilmest câiz olmayan hayvanlar: Bir veya iki gözü kör, boynuzu, kulağı kökünden veya yarısından fazla kopmuş, dişlerinin çoğu dökmüş, kesilecek yere kadar yürüyemeyecek derecede topal, sürüyü takip edemeyecek kadar zayıf hayvanlardan kurban olmaz. Kurbandan verilen sadaka üçte birinden az olmamalıdır. Alisi kalabalık ise hepsini kendine ayırabilir.

Etil ile kurbanı kesmek en güzel olanıdır. Ehl-i kitabın kesmesi mekruhtur. Derisini sadaka olarak verir. İhtiyacı varsa kendi kullanır. İzinsiz başkasının kurbanını kesmesi câizdir.

(287) Sarhoş mükelleftir.

Zira Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'inde şöyle buyurmuştur: "Sarhoşken namaza yaklaşmayın." Bu ayet-i cellile sarhoşların mükellef olduğunun delilidir. Mübah bir şeyden sarhoş olan baygın hükmündedir. Mükellef değildir.

Morfin alıp sarhoş olanlar da mükelleftir. Bilmeyerek içmişse mükellef değildir. Sarhoş olan bir kimse, ramazan ayında, niyet vakti çıkmadan önce ayılırsa, niyet eder ve orucunu tutar. Ayılamassa günahkâr olur ve orucunu kaza eder.

Sarhoşun tarifinde ihtilâf edilmiştir. Bazılarına göre, gökle yerl, kadınıla erkeği ayıramayıdır. İmam-ı Âzam da bu görüştedir.

Bazılarına göre ise konuşmasında karışıklık ve hezeyan olan kimse sarhoştur. Âlimlerden pek çoğu da bu görüştedirler.

İnsan olan bir kadına, erkek cin yaklaşırsa gusül icab eder mi?

Bu hususta «Kadıhan»da şöyle denilmiştir: Bir kadın, «bir cin uyguda iken gelip bana yaklaşıyor. Kocam yaklaşıırken ne buluyorsam, o yaklaşıncı da aynı şeyi buluyorum» deyince, Kadıhan «Gusül icab etmez» demiştir.

Bazılarına göre, kadında inzal vâkı olursa, gusletmesi icab eder.

İnsanlar, cinlerle toplantı akdedebilirler. Meleklerle bir araya geldikleri gibi...

Tecessüm etmiş cinlerin arkasında namaz sahihtir. Cin, namaz kılının önünden geçerse, insanla nasıl mukatele etmek gerekiyorsa, onunla da o şekilde mukatele etmek gerekir.

Haksız yere cin öldürülmez.

Cinin rivayeti makbuldür.

«Cinlerin, insanlardan işittikleri şeyleri rivayet etmelerinin cevâzında şüphe yoktur. İnsan bunu ister bilsin, ister bilmesin fark etmez.»

Fazilet erbabı bir kimse müsaade ettikten sonra cinlerin meclis girmelerinde mahzur yoktur.

İnsanların cinlerden rivayet etmesi yasaktır. Bu, onlara güven olmadığı içindir....

Cinlerin yedikleri ile istinca etmek câiz değildir. Kemik, sofrı ve kaplardan atılan şeyler, cinlerin yiyecekleri arasındadır. Cinlerin kestikleri yemez.

«Mültekıd» isimli kitapta, Peygamberimizin (s.a.v.) cinlerin kestğini yemeyi nehy ettiği rivayet edilmiştir.

İmamü'l-Kürdf «Menâkıb»ında, cin, şeytan evlâtları ve «gull» (İfrit) hakkında, bilhassa onların yeme-içmeleri, cımâları ile ilgili çok şeyler zikretmiştir.

Ey Hannân ve Mennân olan Allah'ım! İnsanlar ve cinler dahil âlemlere rahmet olarak gönderdiğin Habibin (s.a.v.) hürmetine, İmanımızı onların şerrinden; kalb, fikir ve bedenimizi onların hulûlünden koru...

Mahlûkatın efendisi ve en şerefliisi Muhammed Mustafa'ya salat u selâm olsun!

İçindekiler

Tenbih - Uyarı	4
Takrizler	7
Kitabın En Son Sözü	8
ÖNSÖZ: Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhanevî Hazretleri	9
Müellifin eserini tanıtmaya ve içindeki meselelerin ehemmiyeti hakkındaki sözleri	17

BİRİNCİ BÖLÜM İTİKAD (İLÂHİYAT)

23

BİRİNCİ KISIM

Allah Hakkında Vâcib Olan Şeyler	24
A) Tenzihî Sıfatlar	24
B) Sübutî Sıfatlar	30
1) Hayat	30
2) Kudret	31
3) İlim	32
4) İrade	33
5-6) Semî', Basar	33
7) Kelâm	34
8) Tekvîn	34
C) Fihlî Sıfatlar	35
D) Manevî Sıfatlar	35
E) Zatî Sıfatlar	35

İKİNCİ KISIM

Allah Hakkında Muhal Olan Şeyler	36
----------------------------------	----

ÜÇÜNCÜ KISIM

Allah Hakkında Câz Olan Şeyler	37
--------------------------------	----

DÜRDÜNCÜ KISIM

Peygamberler Hakkında Vâcib Olan Şeyler	39
Peygamberler Hakkında Câz Olan Şeyler	40

BEŞİNCİ KISIM

Melıklar Hakkında Vâcib Olan Şeyler	40
-------------------------------------	----

ALTINCI KISIM

İmam Mâtürîdî'nin İtikad Hususundaki Geniş İzahatı	40
Kur'ân-ı Kerîm Mahlûk Değildir	41
İstîâat: Bir İşe Gücün Yetip Yctmemesi	43
Mî'râcın Mahiyeti	46
Resûlullah'ın (s.a.v.) Biletiği Kıyamet Alâmetleri	46
Büyük Günahlar	47
Rîya ve Ucb	47
İman ile İslâm Arasındaki Fark	48
Peygamberlerin Gönderilişindeki Hikmetler	49
Vefatların Kerâmetleri	51
İblis, Fir'avn, Deccal v.b. gibi Allah (c.c.) Düşmanlarından Zuhur Eden Haller	51

Ashab-ı Kıram ve Ümmet-i Muhammed'in Fazilet Dereceleri	52
Halifede Aranılan Şartlar	53
Yeryüzündeki Bazı Yerler, Diğer Bazı Yerlerden Üstündür	54
Dini İttimlar, Akıldan Üstündür	54
Akılda Derecelendirme	54
Allah, «Zulme, Ortığa, Muhâle Kaadirdir» Şeklinde Sıfatlandırılmaz	55
Ye's Hâlinde İman	56
Hafaza Melekleri	56
Nazar Haktır	56
Nasslar, Mümkün Olduğu Kadar Zâhırına Göre Hükümlendirilir Allahın Emirlerine Muhatap Olanlar Dörttür: 1 — Melekler, 2 — İnsanlar, 3 — Şeytanlar, 4 — Cimler	57
Kıtab, Sünnet ve İcma-ı Ümmetin Aksini İddia Edenlerin Görüşlerini Kabul Edemeyiz	57
Tevhîdde Tereddüdün Halli	57
İKİNCİ BÖLÜM	
ELFAZ-I KÜFÜR	
Küfür Üç Nevildir: 1 — Cehli Küfür, 2 — İnkârî ve İnadî Küfür, 3 — Hükmi Küfür	59
BİRİNCİ KISIM:	
SAPIK MEZHEBLERİN HALLERİ	
1 — Kaderlyye Mezhebi	59
2 — Keysânlyye Mezhebi	59
3 — Râfıziler	60
4 — Hâriciler	60
5 — Yezidiler	60
6 — Neccârlyye Mezhebi	60
7 — Şeytanlyye Mezhebi	60
8 — Mutezileden Bir Grup	61
9 — Allah'ın Zat ve Sıfatları Hâdisle Mahaldir Diyenler	61
10 — Allah'ın Sıfatlarını İnkâr Edenler	61
11 — Allah Cismidir, Başka Cisimlere Benzemez Diyenler	61
12 — Allah'ın Yaptığı İşlerde Hikmet Olmayabilir Diyenler	61
13 — Cebriyye Mezhebi	61
14 — İnsan Cesed Değildir, O Diridir, Kaadirdir Diyenler	61
15 — Mürcle Mezhebi	61
16 — Mizan Yoktur, O Adalettir Diyenler	62
17 — Râfızilerden Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e Küfredenler	62
18 — Mücessime Mezhebi	62
İKİNCİ KISIM:	
KÂFİR, MÜRTED VE ZINDIKLAR HAKKINDAKİ HÜKÜMLER	
Elfaz-ı Küfrün Hükümleri, Kaideleri ve İhtilafları	66
1 — Küfre Götürdüğü Hususunda İttifak Edilen Lafızları Söyleyenler	66
2 — Küfür Olduğunda İhtilâf Edilen Lafızları Söyleyenler	67
3 — Hatâ ile Söylenen Elfaz-ı Küfür	67
4 — Şaka ile Söylenen Elfaz-ı Küfür	68
Elfaz-ı Küfrün Kasden Söylenmesi	69
İman ve İmanın Mahiyeti	70
Küfrü İnkâr, Kendi Küfrüne Rızâ, Başkasının Küfrüne Rızâ	70
Yahudi ve Hıristiyanların Kelime-i Tevhid Getirmeleri	71
Putperestin «LA İLâHE İLLALLAH» Demesi	71
Mecusînin «Ben Mûalîman Oldum» Demesi	72

Bir Kâfir, Münferiden, Kâbeye Yönelerek Namaz Kılırsa Müslümandır	72
Zımmının, Müslümanın Arkasında Namaz Kılması	72
Bir Kimsenin Müslümanlığının, Şahitler Yolu ile Kabulü	72

ÜÇÜNCÜ KISIM:

ELFAZ-I KÜFRÜN ÇEŞİTLERİ	73
1 — Allah Teâlâ'ya, O'nun Sıfatlarına ve Ef'aline Taalluk Eden Küfür Lâfızları	73
2 — Peygamberlere Taalluk Eden Küfür Lâfızları	78
3 — Kur'ân-ı Kerim'e, Namaza, Zikre ve Buna Benzer Diğer Hususlara Taalluk Eden Küfür Lâfızları	83
Haramı Helâl, Helâli de Haram Kabul Etmek	88
4 — İlme ve Allimlere Taalluk Eden Küfür Lâfızları	95
Müşep İlim, Şerhat İminden Yükseklik Diyen Kâfirdir	98
5 — Değişik Mevzulardaki Küfür Lâfızları	100
İman, Ziyadeleşir ve Noksansızır Diyen kâfir olur	100
Hıristiyan Yahuddiden Daha Hayırlıdır Diyen Kimse Kâfir Olur	100
Yahudilik, Hıristiyanlıktan Daha Şerhdir Demek Câizdir	100
Bir Kimsenin Gelişi ve Buna Benzer Hallerde Kurban Kesmenin hükmü ..	113
Bir İnsana Secde Etmek	113
Sihirbaz Tevbe Ettirilmeden Öldürülür	117

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**AMELLERİN TASHİHİ**

121

BİRİNCİ KISIM:

Niyet, İrade ve Kasd

121

Niyet İki Çeşittir

a) Ahiret ile İlgili Olan Niyet	122
b) Dünya ile İlgili Olan Niyet	122
Clhadula Niyet Şarttır	123
Nikâh, İbadete Yakındır	123
Öğrenmek ve Öğretmekte Niyet	123
Kıtap Yazmak da Öğretmek Gibidir	123
Ceza Vermenin İbadet Olması İçin Niyet Şarttır	123
Yemek, İçmekte Niyet	123
Boşanma, Sarih ve Kinaye ile Olmak üzere 2 Çeşittir	123
Ric'a, Nikâh Gibidir	125
Yemin, Niyete Bağlı Değildir	125
Terk Edilmesi Gereken Şeylerde Niyet	125

Niyetin Kaideleri:

1 — İşler Kasıdları ile Beraberdır	126
2 — Bir Şey Niçin Meşru Olmuşsa Sadece Onun İçindedir	128
3 — Niyet Olunan Şeyi Tayın Etmek veya Etmemek	129
4 — Niyet Olunan Şeyin Sıfatları (Farz, Nafle, Edâ-Kaza)	132

Namazda 3 Niyet Şarttır:

a) Farza Niyet	132
b) Namaza Niyet	132
c) Namazın Vaktini Tayin	132
5 — İhlâs	134
6 — İki İbadeti Cem Etmek	134
7 — Niyetin Vakitleri	136
Tenbih: İbadet İçinde, Diğer Bir İbadete Niyet Olur mu, Olmaz mı?	137
8 — İbadetlerde Niyetin Devamlılığı	137
9 — Niyetin Yeri, Her Yerde, Her İbadette Kalırdır	137

Niyetin Yeri Meselesinde İki Husus vardır:

a) Yalnız Dil İle Niyet	137
b) Kalben Niyet Ettikten Sonra Her İbadette, Mutlaka Dil İle de Söylemek gerekmez	138
10 — Niyetin Şartları:	
1 — İslâm Olmak	139
2 — Temyiz Sahibi Olmak	139
3 — Niyet Edileni Bilmek	139
4 — Niyet İle, Niyet Olunan Şeyin Arasına Başka Bir Şey Giremez	139

İKİNCİ KISIM:

BAZI MÜHİM KAİDELER	140
1 — Yakın Şek İle Zâll Olmaz	140
Şüphe Hususunda Faydalı Mescleler	141
a) Bir İşin Yapılıp Yapılmadığı Hususunda Şüpheye Düşülecek Olursa, Aslanan O İşin Yapılmamış Olmasıdır	141
b) Hâdiselerle, En Yakın Vaktine Göre Değerlendirmek Asıldır	143
c) Kelâmda Aslanan Hakikattir	144
2 — Zorluk, Kolaylığı Celbeder	145
a) Yolculuk, 1 — Kısa Yolculuk, 2 — Uzun Yolculuk	145
b) Hastalık	146
c) Unutmak	146
ç) Zorluk ve Kaçınılması Güç Hususlar	147
d) Noksanlık, (Çocuk ve Dell Mükellef Değildir)	155
Erkeklerin Mükellef Olduğu Birçok Şeyden, Kadın Mükellef Değildir	158
Genç Kadın Yabancı Erkeklerle Selâm Veremez	159
Yabancı Kadınla Halvette Kalmak	159
Hür Erkek ve Kadınların Mükellef Oldukları Birçok Şey İle Küle ve Cartyeler Mükellef Değildir	159
Gözleri Gören Kimselerin Üzerine Farz Olan Birçok Şey İle Amâlar Mükellef Değildir	159
Müellif Mühim Bir Hususu Açıklıyor	160
e — Cehl-i Mürekkep, Cehl-i Basıt	160
Cehl-i Basıtın Çeşitleri Çoktur, Bazıları Özur Kabul Eder, Bazıları Özur Kabul Etmez	160
f — İkra (Zorlama)	161
3 — Zarar Giderilir	161
4 — İki Müfsid Çatıştığı Zaman Hafif Tercih Edilir	162
5 — Mefsedetli Def Maslahatı Celbden Evlâdır	163
6 — Helâl İle Haram Bir Araya Gelirse, Haram Galip Geler	166
7 — Maksudları Aynı Olan İki Şey Bir Araya Geldiği Zaman, Birbirine Girer	167

ÜÇÜNCÜ KISIM:

BÜYÜK ÖNEMİ VE FAİDESİ OLAN MESELELER	169
a) Alması Haram Olan Şeyin Vermesi de Haramdır (Fâiz)	169
b) Farz, Nafileden Efdaldır	169
c) 25 Mesclede, Uyuyan, Uyanık Olan Kimse Gibidir	170
ç) Tecezzi Kabul Etmeyen Bir Şeyin Bazısını Zikretmek Hepsini Zikretmek Demektir	174
d) Taharetin Şartı İkidir:	
1 — Taharetin Vücubunun Şartları. Bunlar da Dokuzdur	174
2 — Taharetin Sihatının Şartları. Bunlar İse Dörttür	174
Necasetli 15 Şey Temizler	175

Elbisedeki Meni	175
Kanların Hepsini Necistir	175
Dışkı Necistir	176
e) Namaz	176
Kâfirin Niyetine İtibar Edilmez	177
Allah Bir Adam, Ümmi Bir İmama Uyar ve Uyanın Namazı Bozulursa, İmamınki de Bozulur	177
Başı Açık Namaz Kılmak Mekruh Değildir	178
Mescidin Avlusu, Mescid Gibidir	179
f) Zekât	179
Bütün Sadakalar, Hâşimoğullarına Haramdır. Hedye Helâldir	179
g) Oruç	180
ğ) Hac	181
h) Helâl ve Haram	181
ı) Av ve Hayvan Kesmek	183
j) Sarhoşluk	196
k) Cınlarla İlgili Hükümler	186